

**FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ PROGRAMI**

**AMR B. ÜMEYYE ED-DAMRÎ'NİN
HAYATI VE RİVAYETLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MUSTAFA ÖZDEMİR

İSTANBUL, 2022

**FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ PROGRAMI**

**AMR B. ÜMEYYE ED-DAMRÎ'NİN HAYATI VE
RİVAYETLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**MUSTAFA ÖZDEMİR
(200111040)**

**Danışman
(Doç. Dr. Halil İbrahim Kutlay)**

İSTANBUL, 2022

FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
TEZ ONAY FORMU

01/07/2022

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Temel İslam Bilimleri Türkçe Yüksek Lisans programı 200111040 numaralı Mustafa ÖZDEMİR'in hazırladığı "Amr b. Ümeyye Ed-Damri'nin Hayatı ve Hadis İlmindeki Yeri" konulu yüksek lisans tezi ile ilgili Tez Savunma Sınavı, 01/07/2022 Cuma günü saat 15:00'da yapılmış, sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **Kabulüne Oy Çoğunluğu/Oy Birliği** ile karar verilmiştir.

Düzeltilme verilmesi halinde:

Adı geçen öğrencinin Tez Savunma Sınavı .../.../20... tarihinde, saat ...:.... da yapılacaktır.

Tez adı değişikliği yapılması halinde: Tez adının
şeklinde değiştirilmesi uygundur.

Amr b. Ümeyye ed-Damri'nin
Hayatı ve Rivayetleri

Jüri Üyesi

Karar

1. Doç. Dr. Halil İbrahim KUTLAY (Danışman)	KABUL
2. Dr. Öğr. Üyesi Mesut ÇAKIR	KABUL
3. Doç. Dr. Abdullah Hikmet ATAN	KABUL
4.
5.

*2. Danışman varsa doldurulması gerekmektedir.

ETİK BİLDİRİM

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bağlı olduğum üniversite veya bir başka üniversitedeki başka bir çalışma olarak sunulmadığını beyan ederim.

Mustafa Özdemir

AMR B. ÜMEYYE ED-DAMRÎ'NİN HAYATI VE RİVAYETLERİ

Mustafa Özdemir

ÖZET

İslâm'ın birinci kaynağı Kuran-ı Kerim'in ilk muhatapları ve ikinci kaynağı sünnetin koruyucuları olan Sahabe, aynı zamanda İslâm'ın ilk uygulayıcıları ve davetçileri olmuştur.

Dolayısıyla İslâmî İlimlerin her dalı için sahabe neslinin her bir ferdinin önemi büyüktür. Gerek rivayet ilmi olması ve gerekse büyük bir çoğunluğunun Kur'an-ı Kerim gibi mütevatir olmaması açısından Hadis ilmi için bu husus diğer İslâmî ilim dallarına nisbetle çok daha önemlidir. Bundan dolayı sahabe hakkında yapılan genel ve kapsamlı çalışmalar gerekli olduğu gibi sahabenin her bir ferdi ve rivayetlerini müstakil araştırmaya tabi tutan sahabe biyografileri ve araştırmaları da ilim dünyası açısından son derece gereklidir.

Bu çalışmamızda sahabe neslinin güzîde bir ferdi olan Amr b. Ümeyye ed-Damrî'nin (r.a.) hayatı ve rivayetleri ele alınmıştır. Amr b. Ümeyye ed-Damrî, çok yönlü kişiliği, üstün kabiliyetleri ve meziyetleri sebebiyle Hz. Peygamber'in (s.a.v.) birçok farklı hizmet için görevlendirdiği, "Sâî Rasûlillah (Rasûlullah'ın özel postası)" lakabına mazhar olmuş değerli bir sahabîdir. Uhud Savaşı'ndan sonra müslüman olmuştur. Suffe ashabından olup Bi'ri Maûne faciasından sağ kurtulan iki sahabîden biridir. Peygamberimiz (s.a.v.) onu birçok kez elçi olarak görevlendirmiştir. Ümmü Habibe'nin (r.a.) Habeşistan'dan Medine'ye getirilmesi vazifesi onun üstlendiği önemli bir görevdir. Hubeyb b. Adiyy'i (r.a.) asıldığı yerden indirmesi gibi hadiseler onun cesaretini ve gözüpekliğini gösterir. Aynı zamanda böylesine farklı bir kişilik, günümüz devletlerinde ulusal güvenlik açısından bir zaruret halini almış olan yurtdışı istihbarat operasyonları yapan kurumlar için örnek teşkil etmektedir.

Tezimizin birinci bölümünde adı geçen sahâbînin hayatı incelenerek ailesi, hayatı, katıldığı savaşlar, görevleri, şahsiyeti ve faziletleri tahlile tabi tutulmuştur. İkinci bölümde ise bu sahâbînin rivayetleri tüm detaylarıyla incelenerek çalışmamız ilim dünyasına takdim edilmiştir.

Anahtar kelimeler: Amr b. Ümeyye ed-Damrî, Hadis, Elçi, Sahabî, Sâif Rasûlillah, Râvi.

**THE LIFE OF AMR BIN OMAYYA AL-DAMRY
AND HIS NARRATIONS
by Mustafa Ozdemir**

ABSTRACT

The generation of the Companions, who were the first interlocutors of the Qur'an, the first source of Islam, the guardians of the Sunnah, the second source of Islam, were also the first practitioners and inviters of Islam.

Therefore, every member of the Companions' generation is of great importance for every branch of Islamic sciences. This is more important for the science of Hadith than for other branches of Islamic sciences, both because it is a science of narration and because most of it is not mutawatir like the Qur'an. Therefore, general and comprehensive studies on the Companions are necessary, as well as Companion biographies and researches that subject each member of the Companions and their narrations to independent research are extremely necessary for the world of science.

In this study, the life and narrations of Amr b. Umayya (Allah bless him), a distinguished member of the Companions' generation, are discussed. Amr b. Umayya was a valuable Companion who was assigned by the Prophet (PBUH) for many different services due to his versatile personality, superior abilities and virtues, and who was nicknamed "Sae Rasûlillah (Rasûlullah's special post)". He became a Muslim after the Battle of Uhud. He was one of the Companions of Suffa and one of the two Companions who survived the tragedy of Maûna well. Our Prophet (PBUH) appointed him as an envoy many times. The mission of bringing Umm Habibe from Abyssinia to al-Madina al-Munawwara was an important mission. Incidents such as taking Hubayb b. Adiy down from where he was hanged show his courage and daring. At the same time, such a distinctive personality sets an example for organizations that conduct foreign intelligence operations, which have become a necessity for national security in today's states.

In the first part of our thesis, the life of the aforementioned Companion was analysed and his family, the wars he participated in, his duties, his personality and his virtues were analyzed. In the second part, the narrations of this Companion are analysed in detail and so our study is presented to the world of science.

Key words: “Amr b. Umayya al-Damry, Hadith, Messenger, Companion, Saeed Rasūlillah, Rāvi (Narrator of Hadith).”

ÖNSÖZ

Allah’a hamd, Rasulüne salat ü selâm olsun.

Kadir-i mutlak olan Allah azze ve celle, ilm-i ezelfisinde takdir ettiği üzere son Peygamberi ile birlikte İslâm dininin kıyamete kadar bozulmayacak olan en son ve en mükemmel halini göndermiştir. Bu din ve bu kitabın muhafazası bizzat Allah Azze ve celle’nin müjdesi ile garanti altına alınmıştır.

Bu mukaddes görev için Cenâb-ı Hakkın seçtiği topluluk, adına “Sahabe” denilen, Peygamberimiz’e ilk elden samimî olarak inanan ve ona biat ederken elleriyle beraber gönüllerini, mallarını ve canlarını verenler topluluğuydu. Allah Teala birçok ayet-i celîlesinde onları övmüş ve onlardan razı olduğunu bidirmiştir.

Bu seçkin topluluk, hem Kur’an-ı Kerimi muhafaza edecek hem de Kur’an-ı Kerim’in muallimi ve açıklayıcısı olan Peygamberimiz Hz. Muhammed’in (s.a.v.) bütün hayatını, gözleriyle adeta kameranın kaydettiği gibi kaydedecek ve bize aktaracaklar, böylece Kur’anın ilk tefsiri ve teşrî’in ikinci kaynağı “sünnet” literatürü ortaya çıkacaktı. Hiç şüphesiz sahabe topluluğu olmadan ne Kuran’ın gelecek nesillere aktarımı ne sünnetin oluşumu düşünülemezdi.

Bu sahabe topluluğu, sadece kuru kuruya aktarım yapmamışlar, gönüllerini birer ayna misali Rasûlullah’a çevirmeleri sebebiyle nübüvvet nuru onların hal ve tavırlarına aksetmiş, amel ve ihlas ile özümstedikleri Kur’an ve Sünnet, akıl ve melekeleri ile birleşince; içtihad amelîyesinin sonradan gelecek ümmetin fakihlerine yol gösterecek en sahih ve en güzel örneklerini vermişlerdir.

Kıymeti ve şerefi göz önüne alındığında, bu topluluğa mensup her fert hakkında özel çalışma yapılması ve gelecek nesillere aktarılması elzemdir. Hiç şüphesiz ki her sahabîde diğer sahabîlerden farklı bir hikmet, o aynaya aksetmiş farklı bir nübüvvet nûru müşahede edilmektedir. Bir arkeolog tarihî bir eser peşinde onun en ufak parçasına varıncaya kadar nasıl kazı yapmakta ve o minicik parça için tonlarca taşı ayıklamakta ise, özellikle Hadis ilmiyle iştilal edenlerin de Rasûlullah’ın (s.a.v.) en büyük eseri olan ashabının ayak izlerinin peşine düşmesi ve onların hayatındaki Muhammedî nurun akislerini araması kıyas-ı evlâ ile zarurîdir.

Bu düşünce ile bu çalışmada “Sâî Rasûlillah (Rasûlullah’ın özel postası, mektupçusu, hususî mutemet adamı)” lakabını almış Amr b. Ümeyye ed-Damrî’nin (r.a.) hayatı ve rivayetleri incelenmiştir. Bu konuda müstakil bir tez çalışmasının olmayışı, hem hadis râvisi hem de Rasûlullah tarafından kendisine özel görevler verilen böyle bir sahabînin yeterince bilinmeyişi böyle bir çalışma yapılmasını gerekli kılmıştır.

Bu çalışmada Amr b. Ümeyye ed-Damrî’nin hayatı ve rivayetleri her yönüyle incelenerek bu husustaki akademik boşluğun doldurulması yanında, gösterdiği

kahramanlıklar ve fedakârlıklar ile İslâm Tarihi'nde haklı olarak önemli bir yer tutan bu sahabînin şahsiyetinin nesillerimiz tarafından rol model alınması amaçlanmıştır.

İki bölümden oluşan çalışmamızın birinci bölümünde, Amr b. Ümeyye ed-Damrî'nin (r.a.) hayatı, ailesi ve kişiliği ayrıntılı bir şekilde ele alınacak; ikinci bölümünde ise rivayet ettiği hadisler her yönüyle tahlil edilecektir.

Bu tezi bitirmeyi nasip eden Allah'a hamd, onun dinini bize tebliğ eden ve bizleri hidayet yoluna irşad eden Rasûlüne salât ü selâm olsun. Yetişmemde büyük emekleri olan ve tahsil hayatım boyunca yardım ve dualarını esirgemeyen anne ve babama, çalışmalarımı anlayışla karşılayarak bana destek olan eşime ve ilim yolculuğunda yetişmemde emeği olan bütün hocalarıma teşekkürü bir borç bilirim.

Ayrıca tez konusunun belirlenmesinden itibaren yaptığım çalışmaları takip ederek yardımlarını esirgemeyen, derin bilgisi ve engin tecrübesiyle yol gösteren saygıdeğer hocam Doç. Dr. Halil İbrahim KUTLAY'a, tez savunmamı inceleyip değerli tenkit ve katkılarını sunarak tezimin olgunlaşmasına vesile olan tez değerlendirme kurulu üyeleri saygıdeğer Doç. Dr. Abdullah Hikmet Atan ve Dr. Öğ. Üyesi Mesut Çakır hocalarıma en içten muhabbet ve şükranlarımı sunar, bu çalışmayı hayırlara vesile kılmasını Yüce Rabbimden niyaz ederim.

Temmuz, 2022

Mustafa Özdemir

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	iv
ABSTRACT	vi
ÖNSÖZ.....	viii
KISALTMALAR	xv
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	7
1. AMR B. ÜMEYYE ED-DAMRÎ'NİN HAYATI.....	7
1.1. İSMİ, NESEBİ VE KÜNYESİ.....	7
1.2. AMR B. ÜMEYYE ED-DAMRÎ'NİN KABİLESİ: DAMREOĞULLARI.....	8
1.2.1. Damreoğulları'nın Kökeni ve İslâm Tarihindeki Önemi.....	8
1.2.1.1. Peygamberimiz'in İlk Gazvesi (Veddan Gazvesi) ve İlk Anlaşması .	8
1.2.1.1. Necaşî Ashame ve Damreoğulları.....	10
1.2.2. Damreoğulları'na Mensub Bazı Sahabiler	11
1.2.2.1. Amr b. Yesribî ed-Damrî (r.a.).....	11
1.2.2.2. Ebû Ca'd ed-Damrî (r.a.)	12
1.2.2.3. Hakem b. Amr el-Gıfârî (r.a.).....	12
1.2.2.4. Ebû Sürayha Huzeyfe b. Üseyd el-Gıfârî (r.a.)	13
1.2.2.5. Ebû Zer Cündeb b. Cünâde el-Gıfârî (r.a.).....	13
1.3. AMR B. ÜMEYYE'NİN AİLESİ	14
1.3.1. Babası.....	14
1.3.2. Kardeşi Bekr b. Ümeyye ed-Damrî.....	15
1.3.3. Hanımları.....	15
1.3.3.1. Suhayle bt. Ubeyde b. Haris b. Muttalib b. Abdimenaf (r.a.).....	15
1.3.3.2. Ümmü Mua'yye bt. Zibirkan b. Bedr	16
1.3.4. Çocukları	16
1.3.4.1. Umare b. Amr b. Ümeyye (r.a.)	16
1.3.4.2. Cafer b. Amr b. Ümeyye.	17

1.3.4.3. Yezid b. Amr b. Ümeyye	18
1.3.4.4. Abdullah b. Amr b. Ümeyye	18
1.3.4.5. Fazl b. Amr b. Ümeyye.....	19
1.3.4.6. Hasen b. Amr b. Ümeyye.....	19
1.3.4.7. Zibirkan b. Amr b. Ümeyye.....	19
1.3.4.8. Muayye b. Amr b. Ümeyye.	20
1.3.4.9. Ümmü Cafer bt. Amr b. Ümeyye	20
1.4. AMR B. ÜMEYYE’NİN DOĞUMU.....	20
1.5. İSLÂM’A GİRMEDE ÖNCEKİ HAYATI.....	20
1.5.1. İslâm’a Girmeden Önce Elçi Olarak Gönderilmesi	21
1.6. İSLÂM’A GİRİŞİ VE SONRAKİ HAYATI	23
1.7. HZ. PEYGAMBER DÖNEMİNDEKİ VAZİFELERİ	23
1.7.1. Bi’r-i Maûne Seferi’ne katılması	23
1.7.2. Amr b. Ümeyye Seriyyesi	25
1.7.3. Hubeyb b. Adıyy (r.a.)’ın Naaşını Darağacından İndirmesi	26
1.7.4. Ebû Süfyan’a Hediye Götürmesi.....	28
1.7.5. Necaşî’ye Elçi Olarak Gönderilmesi	29
1.7.5.1. Habeş Muhacirlerini Getirme ve İslâm’a Davet İçin Gitmesi.....	30
1.7.5.2. Necaşî’den Ümmü Habibe’yi (r.a.) Peygamberimiz’e (s.a.v.) istemesi	34
1.7.5.3. Necaşî Huzurunda Eğilmemesi.....	35
1.7.5.4. Ashame’nin vefatı sonrası Habeşistan’a Gönderilmesi.....	36
1.7.6. Benu’d-Di’l Kabilesine Gönderilmesi	36
1.7.7. Kıtık Zamanında Mekke’ ye Yardım Götürmesi	36
1.7.8. Taif Kuşatması’na Katılması.....	37
1.7.9. Dûmetü’l-Cendel Seriyyesi’ndeki Elçiliği.....	38
1.7.10. Müseylime’ye gönderilmesi.....	38
1.8. HZ. PEYGAMBER SONRASI DÖNEMDE VAZİFELERİ.....	39
1.8.1. Antakya Ve Suriye Fütûhatına Katılması	39
1.8.2. Mısır Fethine Katılması	40
1.9. VEFATI.....	40
İKİNCİ BÖLÜM	42

2. AMR B. ÜMEYYE ED-DAMRÎ'NİN ŞAHSİYETİ	42
2.1. FAZÎLETLERİ	42
2.2. "SÂÎ RASÛLİLLAH" SIFATI BAĞLAMINDA MEZİYETLERİ.....	42
2.3. MENÂKİB EDEBİYATI İÇİNDEKİ YERİ.....	43
2.3.1. Menâkıb Edebiyatı Ve Önemi	43
2.3.2. Amr b. Ümeyye Ve Menâkıb Edebiyatı.....	46
2.3.2.1. Mustafa Darîr'in Siyer-i Nebî'si.....	47
2.3.2.2. Mustafa Darîr'in Siyer-i Nebîsi'nde Yer Alan Maceralar.....	47
2.4. BİR ROL MODEL OLARAK AMR B. ÜMEYYE (R.A.)	48
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	49
3. AMR B. ÜMEYYE ED-DAMRÎ'NİN RİVAYETLERİ.....	49
3.1. RİVAYETLERİ VE RÂVÎLERİ.....	49
3.2. RİVAYET ETTİĞİ MERFÛ HADİSLER	50
3.2.1. İbadetler Konusunda Rivayet Ettiği Hadisler.....	50
3.2.1.1. Birinci Hadis: Ateşte Pişen Eti Yemekten Dolayı Abdest Almak.....	50
3.2.1.2. İkinci Hadis: Mestler Üzerine Mesh Edilmesi.....	57
3.2.1.3. Üçüncü Hadis: Sarık ve Mestler Üzerine Mesh Edilmesi	66
3.2.1.4. Dördüncü Hadis: Ateşte Pişen Eti Yemekten Dolayı Abdest Almak....	69
3.2.1.5. Beşinci Hadis: Seferinin Orucu ve Namazı	73
3.2.1.6. Altıncı Hadis: Secdede Alına Yapışan Çakılların Temizlenmesi.....	81
3.2.1.7. Yedinci Hadis: Mestler Üzerine Meshin Müddeti.....	87
3.2.1.8. Sekizinci Hadis: Sabah Namazının Cemaatle Kazası.....	91
3.2.1.9. Dokuzuncu Hadis: Kişinin Ailesine Yaptığı Hayırların Sadaka Olarak Sayılması.....	99
3.2.1.10. Onuncu Hadis: Kişinin Ailesine Yaptığı Şeylerin Sadaka Olarak Sayılması.....	106
3.2.2. Muamelât Konusunda Rivayet Ettiği Hadisler	109
3.2.2.1. On Birinci Hadis: Hürriyetine Kavuşan Cariyenin Aynı Eşle Nikahı Devam Ettirme Konusunda Tercih Hakkına Sahip Olması	109
3.2.2.2. On İkinci Hadis: Peygamberimize Vahşi Merkep Eti Hediye Edilmesi ve Onun Etinden Yemesi	115
3.2.3. Ahlak ve Fezâil Konusunda Rivayet Ettiği Hadisler	121

3.2.3.1. On Üçüncü Hadis: Peygamberimiz'in (s.a.v.) Önce Tedbir Alınıp Sonra Tevekkül Edilmesini Tavsiye Etmesi	121
3.2.4. Siyer ve Şemâil Konusunda Rivayet Ettiği Hadisler	125
3.2.4.1. On Dördüncü Hadis: Peygamberimiz'in Siyah Sarık Giymesi ve Ucunu Omuzları Arasından Sarkıtması.....	125
3.2.4.2. On Beşinci Hadis: Peygamberimiz'in (s.a.v.) Amr B. Ümeyye'yi Ebû Süfyan'ı Öldürmek İçin Mekke'ye Göndermesi	129
3.2.4.3. On Altıncı Hadis: Peygamberimiz'in (s.a.v.) Amr B. Ümeyye'yi Ebû Süfyan'ı Öldürmek İçin Mekke'ye Göndermesi Sonrası Yolda Geçen Olaylar	137
3.2.4.4. On Yedinci Hadis: Amr B. Ümeyye'nin Medine'ye Esiri İle Birlikte Dönmesi Ve Peygamberimiz'in (s.a.v.) Ona Duada Bulunması	141
3.2.4.5. On Sekizinci Hadis: Peygamberimiz'in (s.a.v.) Amr B. Ümeyye'yi Hubeyb'in Naaşını Darağacından İndirmek İçin Mekke'ye Göndermesi	144
3.2.4.6. On Dokuzuncu Hadis: Peygamberimiz'in (s.a.v.) Yuhanna b. Rûba'ya Yazdığı Mektup	148
3.2.4.7. Yirminci Hadis: Peygamberimiz'in (s.a.v.) Cerir b. Abdullah el-Becelî'yi Zi'l-keîlâ' b. Nâkûr'a Göndermesi.....	157
3.2.4.8. Yirmi Birinci Hadis: Peygamberimiz'in (s.a.v.) Cebele b. Eyhem'i İslâma Davet Etmesi ve Sonradan İrtidat Edişi	162
3.2.4.9. Yirmi İkinci Hadis: Peygamberimiz'in (s.a.v.) Bilal b. Haris el-Müzenî'ye Yazdığı Mektup	167
3.2.4.10. Yirmi Üçüncü Hadis: Peygamberimiz'in (s.a.v.) Büdeyl ve Büsr'e Yazdığı Mektup	171
3.2.4.11. Yirmi Dördüncü Hadis: Peygamberimiz'in (s.a.v.) Harş Müslümanlarına Yazdığı Mektup	176
3.2.4.12. Yirmi Beşinci Hadis: Peygamberimiz'in (s.a.v.) Sıfatlarının Tevrat Ve İncil'de Yer Alması	180
3.2.4.13. Yirmi Altıncı Hadis: Peygamberimiz'in (s.a.v.) İran, Bizans Ve Mısır'a elçiler Göndermesi.....	184
3.2.4.14. Yirmi Yedinci Hadis: Peygamberimiz'in (s.a.v.) Muhtelif Ülkelere Elçiler Göndermesi	189
3.3. AMR B. ÜMEYYE'NİN MEVKUF HADİSLERİ	202
3.3.1. Siyer Ve Şemâil Konusunda Rivayet Ettiği Hadisler	202
3.3.1.1. Yirmi Sekizinci Hadis: Bedir Savaşı'nda Müşriklerin Yenilgisi.....	202

3.3.1.2. Yirmi Dokuzuncu Hadis: Hz. Ömer'in Yemek Yeme Hususundaki Zühdü	204
3.4. AMR B. ÜMEYYE'NİN BAŞKA BİR SAHABİDEN RİVAYET ETTİĞİ HADİSLER	209
3.4.1. Tefsir Konusunda Rivayet Ettiği Hadisler	209
3.4.1.1. Otuzuncu Hadis: Peygamberimiz'in Ümmeti Hakkında Şahitliği	209
SONUÇ	214
KAYNAKÇA	218

KISALTMALAR

a.e.	Aynı eser/yer
a.g.e.	Adı geçen eser
a.mlf.	Aynı müellif
a.y.	Yazara ait son zikredilen yer
b.	İbn
bkz.	Bakınız
bsk.	Baskı
bt.	Binti
c.	Cilt
çev.	Çeviren
DİA	Diyanet İslâm Ansiklopedisi
ed.	Editör
haz.	Hazırlayan
H.z.	Hazreti
karş.	Karşılaştırmamız
nşr.	Neşreden
r.a.	Radıyallahu anh
r. anhumâ	Radıyallahu anhumâ
s.	Sayfa
s.a.v.	Sallallahu Aleyhi ve Sellem
t.y.	Basım tarihi yok
terc.	Tercüme eden
thk.	Tahkik eden
v.d.	Çok yazarlı eserlerde ilk yazardan sonrakiler
y.y.y.	Yayım yeri yok

GİRİŞ

1. Araştırmanın Konusu ve Amacı

Sanayi Devrimi ile birlikte Batı toplumunda ortaya çıkan sekülerizmin modernleşme ve globalleşme rüzgârı ile kapitalizm ve emperyalizm kanalı üzerinden İslâm âlemine yayılması, son yüzyıllarda İslâm kültür ve medeniyetinin maruz kaldığı en büyük tehditlerin başında gelmektedir.

Bu yıkıcı selin taşıdığı mikrobik ve zehirli fikir ve ideolojiler, oryantalizmin asırlardır sürdürdüğü titiz çalışmaları neticesinde bir takım bulanık dimağlarda yer tutmayı başarabilmiştir. Müslümanların rehavet, tefrika ve tembelliğinin faturası olarak yüzleştiği zâfiyetinin neticesini, onlarca asırdır saf ve berrak haliyle akmakta ve İslâm coğrafyasını beslemekte olan İslâmî İlimler pınarının kaynağında görme yanılığısına düşen bu gürûh, çok az istisnası hariç batı işbirlikçisi, taklitçisi ya da en azından batı hayranı bir sınıfa dönüşen bazı “ümerâ (yönetenler)” zümresinin de desteğini arkasına alarak İslâmî İlimleri teşrih (ameliyat) masasına yatırma cür’etini göstermiştir.

İnsanların sahih bilgiyi doğru bilgiden, hidayeti dalaletten ayırt etmekte güçlük çektiği böyle bir devirde Rasûlullah’tan (s.a.v..) bize gelen “sünnet” mirasının tetkik, tahlil ve muhafazası fazlasıyla önem arz etmektedir. Sünnetin ilk kaynağı olan sahabenin bilinmesi, rivayetlerinin incelenip tasnif edilmesi ise bu ameliyenin en mühim noktalarından birini oluşturmaktadır. Sahabe hayatının incelenmesi vasıtası ile onun hayatından alınacak örnekler ve dersler derli toplu görülebilecek, her biri toplumun farklı bir unsurunu oluşturan sahabe hayatı üzerinden İslâm toplumunun ilk ve orijinal örneğinin dokuları teker teker tahlil edilip bunlar üzerinden asrımıza ideal toplum modeli sunulabilecektir.

Kadim ulemanın yazmış olduğu, elimizde mevcut olan tabakât ve terâcim kitapları, sahabe hayatı hakkında çok faydalı bilgiler vermekle birlikte birçok sahabî hayatına yer verdiğinden, verilen bilgiler parça parça ve dağınık bir şekilde

bulunmaktadır. Bu sebeple müstakil olarak bir sahabînin hayatı ve rivayetlerini çalışmak ve incelemek gerekli görülmüştür.

Konumuza esas aldığımız Amr b. Ümeyye ed-Damrî (r.a.), Uhud Savaşı'nın ardından Müslüman olmuş seçkin sahabîlerdendir. Rasûlullah'ın elçiliğinde ve hususî işlerinde görevlendirilmiş, mektuplarını götürmüş, en tehlikeli görevlere gözünü kırpmadan atılmış bir sahabîdir. Bunun yanında çeşitli konularda Rasûlullah'tan (s.a.v.) otuza yakın hadis rivayet etmiştir.

Böylesine önemli görevler üstlenmiş bir sahabî olmasına rağmen toplumda pek tanınmamış, akademik dünyada da üzerine müstakil bir tez çalışması yapılmamıştır. Araştırmalarımızda sadece; M. Ali Kapar tarafından yazılan, Amr b. Ümeyye ed-Damrî'nin elçiliğini konu alan "İlk İslâm Diplomati Amr b. Ümeyye" adlı bir makale tesbit edilmiş, söz konusu makale dışında başka bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu makale de hacmi ve konusu gereği hayatını tam kuşatıcı bir çalışma olmayışının yanı sıra, rivayetlerini konu edinmemiştir.

Amr b. Ümeyye'nin hayatı ve rivayetleri hakkında ilim dünyasında böyle bir çalışma olması gerekliliğinden yola çıkılarak bu konu tercih edilmiştir.

2. Araştırmanın Yöntemi

Tezimiz; giriş bölümü, iki ana bölüm ve sonuç bölümünden oluşmaktadır. Birinci bölümde; başta ismi, nesebi ve künyesi olmak üzere eşleri, çocukları, kişiliği, İslâm öncesi ve sonrası hayatı ve vefatı geniş bir şekilde ele alınarak Amr b. Ümeyye'nin hayatı hakkında detaylı bir inceleme yapılmış, bunun yanı sıra bağlı bulunduğu Damreoğulları kabilesi ve ailesi hakkında da bilgiler sunulmuştur. Ayrıca şahsiyeti, faziletleri, menâkıb edebiyatındaki yeri ve günümüz dünyasında rol model olarak örnekliği konuları da vurgulanmıştır.

Tezin ikinci bölümünde ise önce Amr b. Ümeyye'nin râvileri ve hadislerinin sayısına dair genel bilgiler aktarılmış, ardından rivayet ettiği hadisler konularına göre bir araya getirilerek rivayetleri birer birer ele alınarak incelenmiş ve değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Araştırmamızda takip edilen yöntem, temel hadis kaynakları, tabakât kitapları ve cerh-ta'dil literatüründe Amr b. Ümeyye ile ilgili bütün rivayetlerin tahlil

edilip incelenmesi ve bu incelenme neticesinde elde edilen bulgu ve sonuçlarla bu sahâbî hakkında genel bir fikre ulaşmak, yani istikra' (tümevarım) yöntemidir.

Çalışmamız boyunca Amr b. Ümeyye'nin adının geçtiği, ulaşılabilen bütün eserlerden yararlanılmıştır. Hadislerin tahririnde başta *Kütüb-i Tis'a* olmak üzere ilim dünyasının geneli tarafından kabul görmüş aslî derecedeki bütün hadis kaynaklarına başvurulmuş ve bunların tamamı dipnotlarda zikredilmiştir. Bununla birlikte tâlî kabul edilen kaynaklarda yer alan rivayetler de ele alınmış ve incelenmiştir. Ayrıca araştırma konusu olan hadislerin farklı tarîklerine, varsa rivayet farklılıklarına, sened veya metindeki problemlere dikkat çekilmiştir.

Araştırmamızda Amr b. Ümeyye'nin hadisleri *Sahihayn*'da geçen ve *Sahihayn* dışındaki kitaplarda yer alan hadisler olmak üzere iki kısma ayrılmış, her hadis "Metni, Tercümesi, Tahriri, Rivayet Farklılıkları, Ricali, Derecesi ve Değerlendirme" başlıkları altında incelenmiştir.

Hadislerin tercümeleri tekrar niteliği taşımaması ve özgün olması amacıyla tarafımızdan yapılmış, herhangi bir hadis kitabının tercümesi kaynak olarak alınmamıştır. Hadisin metni, başında belirtildiği kitaptaki aslına uygun bir şekilde verilmiş, tercüme sonunda yer alan dipnotta ise atıf yapılan kitabın künyesi, varsa hadisin geçtiği diğer kaynaklar ile birlikte müellifinin vefat tarihi sıralamasına göre ayrıntılı olarak belirtilmiştir.

Hadislerin tahrîrleri, cilt, sayfa ve -parantez içinde- hadis numarasıyla birlikte dipnotta gösterilirken *Kütüb-i Sitte* hadisleri ile Dârimî'nin *Sünen*'inde zikredilen hadislerin cilt ve sayfa numarası verilmemiş, hadislerin yer aldığı kitap isimleri, bab ve hadis numaralarıyla yetinilmiştir.

Ayrıca "Rivayet Farklılıkları" başlığı altında hadislerdeki rivayet farklılıklarına ve eğer önemli ise metindeki farklılıklara, herhangi bir râvi ile ilgili -varsa- değinilmesi gereken noktalara dikkat çekilmiştir.

"Ricali" başlığı altında Buhârî (ö. 256/870) ve Müslim (ö. 261/875)'in hadisleri de dahil olmak üzere tüm hadislerin râvileri incelemeye tabi tutulmuştur. Bu başlık altında senedin rivayet zinciri verilmiş ve cerh ve ta'dîl âlimlerinin, hadislerin senedinde yer alan râviler hakkındaki müsbet veya menfî değerlendirmeleri

nakledilmiştir. Ele alınan hadislerin senedlerinde geçen her râvi incelenmiş, hayatı, ismi ve nesebi hakkında kısa bilgi verilmiş, hakkında cerh ve ta'dil alimleri tarafından söylenen değerlendirmeler aktarılmıştır. Bu değerlendirmeler içerisinde Zehebî'nin (ö. 748/1348) *Siyeru a'l-âmi'n-nübelâ ve Mîzânü'l-i'tidâl*'i ile İbn Hacer'in (ö. 852/1449) *Tehzîbü't-tehzîb* ve *Lisanü'l-mîzân*'ındaki görüşleri esas alınmakla birlikte söz konusu yazarların diğer kitapları ile diğer cerh ve ta'dil alimlerinin görüşlerinden de istifade edilmiştir. Son söz olarak râvi hakkında varsa İbn Hacer'in *Takrîbü't-Tehzîb*'inde verdiği hüküm nakledilmiştir. Rical kısmında geçen önemli istilahların anlamları hakkında ilk geçtiği yerde dipnotta kısaca bilgi verilmiştir.

Önceden incelenmiş aynı râvi başka bir hadis senedinde tekrar geçtiğinde, bu râvinin ismi ve güvenilirlik derecesi verildikten sonra, ilk olarak hangi hadiste incelenmiş ise o hadis numarası verilmekle yetinilmiş, böylelikle gereksiz tekrardan kaçınılmıştır.

“Hadisin Derecesi” başlığı altında yapılan çalışmada Buhârî ve Müslim'in *Sahîh*'lerinde aynı sahâbîden muttasıl olarak zikrettikleri “müttefakun aleyh” hadisler ile her birinin münferid olarak rivayet ettiği hadislerin, ümmetin âlimleri nezdinde genel kabul görmesi sebebiyle, Amr b. Ümeyye'nin Buhârî ve Müslim'in *Sahîh*'lerinde geçen rivayetleri için başka bir doneye ihtiyaç görülmemiş, sadece bu kitaplarda yer alması “sahih” kabul edilmesi için yeterli görülmüştür. Fakat Buhârî ve Müslim'in *Sahîh*'leri dışında kalan kaynaklarda rivayet edilen hadislerde ise hadislerin senedi, râvilerinin güvenilirliği, hadis mütâbî ve şâhidleri göz önüne alınarak derecesi belirlenmeye gayret edilmiş ve varsa hadis alimlerinin ya da muhakkiklerin o hadis hakkındaki hükümlerinden istifade edilme yoluna gidilmiştir.

“Değerlendirme” bölümünde hadis anlamı, bağlamı, hadisten çıkarılacak hükümler, ibretler ve dersler belirtilmiştir. Bu çalışmada hadis şerhlerinden istifade edilmiş olmasının yanı sıra hadis konusu ile ilgili olarak muhtelif kitaplardan ve *DİA*'nın konu ile ilgili maddelerinden istifade edilmiştir. Fıkhî hüküm bildiren hadisler ile ilgili olarak incelenen hadis o konu bağlamında diğer hadisler ile birlikte değerlendirmeye tabi tutulmuş ve konu hakkında sahabe başta olmak üzere fakihlerin ve mezheplerin görüşleri verilmiş, hadisi delil alıp almama durumları nedenleri ile izah edilmeye çalışılmıştır. Fıkhî değerlendirmelerde; aynı konuda hadisleri bir arada ele

alıp incelemesi, kapsamı, sistematik metodu ve aynı zamanda Hanefî mezhebine müntesipliği göz önünde bulundurulduğundan Tahavî'nin *Şerhu meâni'l-âsâr*'ı ve onun üzerine yazılan Aynî'nin *Nuhabu'l-efkâr fi tenkîhi Mebâni'l-ahbar fi şerhi Meâni'l-âsâr*'ı daha fazla tercihe şâyan görülmüştür.

Tezimizde genel olarak akademik teâmüllere uyulmuş ancak yaygın olmasına rağmen “Ebûbekir b. Ebû Sebra”, “İbn Ebû Hâtim” ve “İbn Abdülberr” gibi Arap gramerine uymayan ve kulağı tırmalayan ifadeler yerine “Ebûbekir b. Ebî Sebra”, “İbn Ebî Hâtim” ve “İbn Abdilberr” gibi orijinal kullanımlar tercih edilmiştir.

3. Araştırmanın Kaynakları

Çalışmamızın Amr b. Ümeyye'nin hayatının tüm detaylarıyla ele alındığı birinci bölümünde ağırlıklı olarak tabakât, ensâb, ricâl, ma'rifetü's-sahâbe, sahâbe terâcimi, sahâbe mu'cemleri, siyer, megâzî türü kitaplara başvurulmuştur. Vakidî'nin *el-Megâzî* ve *Fütûhu's-Şam*, İbn Sa'd'ın *Tabakât*, İbn Kâni'nin *Mu'cemü's-sahâbe*, Mizzî'nin *Tehzîbü'l-Kemâl fi esmâi'r-ricâl*, İbnü'l-Esîr'in *Üsdü'l-gâbe fi ma'rifeti's-sahâbe*, İbn Abdilberr'in *el-İstiâb fi ma'rifeti'l-ashâb*, İbn Hacer'in *el-İsâbe fi temyîzi's-sahâbe*, İbn Hazm'ın *Cevâmiu's-sîreti'n-nebeviyye ve Cemheratü ensâbi'l-Arab*, Zehebî'nin *Siyeru a'l-âmi'n-nübelâ*, Ebû Nuaym'ın *Ma'rifetü's-sahâbe*, Dûlâbî'nin *el-Künâ ve'l-esmâ*, Süheylî'nin *er-Ravdü'l-ünüf fi tefsîri's-sîreti'n-Nebeviyye*, Belâzürî'nin *Kitabü'l-Cümel min Ensâbi'l-eşrâf*, Taberî'nin *Tarihu'r-rusûl ve'l-mülûk*, İbn Kesîr'in *el-Bidâye ve'n-nihâye*, İbn Asâkir'in *Tarihu Dimaşk*, İbn Hadîde'nin *el-Misbahu'l-mudiyy fi kitabi'n-nebiyyi'l-ümmiyyi ve rüsûlihi ilâ mülûki'l-ardi min arabiyyin ve acemiyy*, Muhammed b. Ebî Bekr et-Tilimsânî'nin, *el-Cevhere fi nesebi'n-nebî ve ashâbihi'l-aşera*, Muhammed b. İshak'ın *Sîretü İbn İshak*, İbn Seyyidinnas'ın *Uyunu'l-eser fi funûni'l-megâzi veş'şemâili ve's-siyer*, Salihî eş-Şamî'nin *Sübülü'l-hüdâ ve'r-reşâd fi sîreti hayri'l-i'bâd*, Muhammed Hamidullah'ın *İslâm Peygamberi*, Safiyyurrahman el-Mübarekfûrî'nin *er-Rahîku'l-mahtûm* isimli eserleri başvuru başlıca kaynak eserlerdir. Ayrıca “Amr b. Ümeyye” maddesi başta olmak üzere konuyla ilgili *DİA* maddelerinden de istifade edilmiştir.

Amr b. Ümeyye'nin rivayet ettiği hadislerin incelendiği ve tahrîc edildiği ikinci bölümde ise başta *Kütüb-i Tis'a* olmak üzere hadislerin senedleriyle birlikte nakledildiği, ulaşabildiğimiz müsned, musannef, câmi', müşkilü'l-hadis, müstedrek, müstahrec gibi bütün aslı hadis kaynaklarına başvurulmuştur. İbn Ebî Şeybe ve Abdürrezzak'ın *Musannef*, Ebû Dâvûd et-Tayâlisî, Bezzâr ve Ebû Ya'alâ'nın *Müsned*, İbn Ebî Âsım'ın *el-Âhâd ve'l-mesânî*, Taberânî'nin *Mu'cem*'leri, Hâkim'in *Müstedrek*, Beyhakî'nin *es-Sünenü'l-kübra* ve *Şuabü'l-îmân*, İbn Sa'd'ın *Tabakât*, İbn Asâkir'in *Tarihu Dimâşk* isimli eserleri bunlara örnek olarak verilebilir.

Hadislerin sened incelemelerinde, başta İbn Hibbân'ın *es-Sikât*, Mizzî'nin *Tehzîbü'l-Kemâl*, Zehebî'nin *Siyeru a'l-âmi'n-nübelâ*, *Mizânü'l-i'tidâl* ve *el-Kâşif*, İbn Hacer'in *Takrîbü't-Tehzîb* ve *Tehzîbü't-Tehzîb* gibi rical kitapları olmak üzere tabakât ve ricâl kitaplarına başvurulmuş, hadisler hakkında hüküm verirken Tirmizî (ö. 279/892), Hâkim (ö. 405/1014), Zehebî (ö. 748/1348), Heysemî (ö. 807/1405), İbn Hacer (ö. 852/1449) gibi hadislerin derecelerini bildiren âlimlerin hükümlerinden istifade edilmiş, ayrıca muâsır muhakkik âlimlerin görüşlerinden faydalanarak hadislerin dereceleri tespit edilmeye çalışılmıştır.

Hadislerde geçen garib kelimelerin incelemesinde Ebû Ubeyd Kasım b. Sellâm el-Herevî'nin *Garîbü'l-hadis*, İbn Sikkît'in *Kitabü'l-elfaz*, İbrahim b. İshak el-Harbî'nin *Garîbü'l-hadis*, İbnu'l-Esîr'in *en-Nihâye fî garîbi'l-hadîs ve'l-eser*, Ebû Mûsâ el-Medîni'nin *el-Mecmûu'l-mugîs fî garîbi'l-Kur'an ve'l-hadis*, İbn Manzur'un *Lisanu'l-arab*, Cevherî'nin *es-Sihâh tâcu'l-luga ve sihâhu'l-arabiyye*, İbn Düreyd el-Ezdî'nin *Cemheretü'l-luga*, Herevî'nin *Tehzîbü'l-luga* gibi eserlerinden faydalanılmıştır.

Hadislerin şerhleri ve değerlendirmeleri için başta *Kütüb-i Sitte* şerhleri olmak üzere hadis şerh kitaplarına ve ahkâm hadisleri şerhlerine başvurulmuştur. Tezimizin başarılı olabilmesi ve ilim dünyasına mütevazı bir katkı sunabilmesi için hiçbir emek esirgenmemiş, başvurulabilecek kadîm ve muâsır kaynaklara müracaat edilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. AMR B. ÜMEYYE ED-DAMRÎ'NİN HAYATI

Bu bölümde tezimizin ana konusu olan Amr b. Ümeyye ed-Damrî'nin (r.a.) hayatı incelenecek, nesebi ve ailesine ilişkin bilgi verilecektir.

1.1. İSMİ, NESEBİ VE KÜNYESİ

Adı Amr b. Ümeyye b. Huveylid b. İyas b. Abd b. Nâşıra b. Ka'b b. Cüdeyy b. Damre'dir.¹ Nesebi ile ilgili herhangi bir ihtilaf mevcut değildir. Sadece babasının ismi ile ilgili basit bir ihtilaf var ise de genel görüş Ümeyye olduğu yönündedir. Babası tanıtılırken bu konu ele alınacaktır.

Amr b. Ümeyye'nin kabilesi Damreoğulları olmakla birlikte aralarındaki ittifak anlaşması gereği Abdüşşemsoğulları'ndan sayıldığı da söylenmiştir.² Kimilerine göre bunun sebebi ittifak anlaşması değil, Amr b. Ümeyye'nin Suhayle bt. Ubeyde (r.anhâ) ile evlenmesidir.³

Her iki kabile de Medineli olmadığına göre dışarıdan gelip Medine'ye yerleşen Amr b. Ümeyye'nin (r.a.) muhacirlerden olduğu anlaşılmaktadır.

¹ Ahmed b. Yahya el-Belâzürî, **Kitabu cümel min ensâbi'l-eşraf**, thk. Süheyl Zekkar-Riyad Zirikî, Beyrut, Dâru'l-fikr, 1996, XI, 120; Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd b. Menî' el-Basrî el-Bağdâdî, **Tabakât**, thk. İhsan Abbas, 1.bsk., Beyrut, Dâru's-sadır, 1968, IV, 248; İzzüddin İbnü'l-Esîr, Ebûl Hasen Ali b. Ebi'l-kerem Muhammed b. Muhammed el-Cezerî, **Üsdü'l-gâbe fi ma'rifeti's-sahabe**, thk. Ali Muhammed Muavviz-Adil Ahmed Abdulmevcud, 1.bsk., Beyrut, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1994, IV, 181; Ebû'l-Fadl Ahmed b. Ali b. Muhammed b. Hacer el-Askalanî, **el-İsabe fi temyizi's-sahabe**, thk. Adil Ahmed Abdulmevcud-Ali Muhammed Muavviz, 1. bsk., Beyrut, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1410 H., IV, 496; Ebû'l-Fadl Ahmed b. Ali b. Muhammed b. Hacer el-Askalanî, **Tehzîbü't-Tehzîb**, 1.bsk., Hindistan, Matbaatü Dairati'l-Maarifi'n-Nizamiyye, 1326 H., VIII, 6.

² Muhammed Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, çev. Mehmet Yazgan, 1.bsk., Beyan Yayınları, İstanbul, 2000, s. 372.

³ Muhammed b. Habib b. Ümeyye b. Amr el-Haşimî, **el-Münemmak fi ahbari Kureys**, thk. Hurşid Ahmed Faruk, Beyrut, Âlemü'l-Kütüb, 1985, S. 249; Fayda, "Amr b. Ümeyye", **DİA**, III, 94-95.

Künyesi Ebû Ümeyye'dir.⁴ Bu künye ona bizzat Rasûlullah tarafından verilmiştir.⁵

1.2. AMR B. ÜMEYYE ED-DAMRÎ'NİN KABİLESİ: DAMREOĞULLARI

1.2.1. Damreoğulları'nın Kökeni ve İslâm Tarihindeki Önemi

Damr, lugatta narin yapılı, hoş görünümlü adam anlamına gelmektedir.⁶ Damreoğullarının soyu Bekir b. Abdimentat yoluyla Kinane b. Huzeyme'den gelmektedir.⁷ Kinane kabilesi'nin en kalabalık boyu olarak Damreoğulları'nın zikredildiğini görmekteyiz.⁸

Meşhur sahabî ve ilk müslümanlardan olan Ebû Zer el-Gıfarî'nin (r.a.) kabilesi olan Gıfar Kabilesi'nin de Damreoğulları'nın bir kolu olduğu zikredilmektedir. Çünkü Gıfar Kabilesi'nin atası olan Gıfar, Melîl'in, o da Damre b. Bekr'in oğludur.⁹ Dolayısıyla Damreoğulları daha büyük bir kabile olan Bekiroğulları'nın bir koludur.

1.2.1.1. Peygamberimiz'in İlk Gazvesi (Veddan Gazvesi) ve İlk Anlaşması

Damreoğulları'nın Peygamberimiz'in (s.a.v.) çıktığı ilk gazve olan Veddan (Ebva) Gazvesi'nde Peygamberimiz ile tarafsız kalmak üzere bir anlaşma yapmış oldukları görülmektedir. Bu anlaşmayı yapan Damreoğulları'nın reisinin adı Vakıdî ve İbn İshak'a göre Maşî b. Amr,¹⁰ Belâzürî'ye göre Umâre b. Maşî b. Huveylid'dir.¹¹ İbn Sa'd ve İbn Hibban da adını Maşî b. Amr ed-Damrî olarak

⁴ İbn Sa'd, **Tabakât**, IV, 248; Belâzürî, **Ensâbü'l-ecrâf**, XI, 120-121;

⁵ İbn Sa'd, **Tabakât**, IV, 248

⁶ Ebû Nasr İsmail b. Hammad el-Cevherî, **es-Sihâh tâcu'l-luga ve sihâhu'l-arabiyye**, thk. Ahmed Abdulgafur Attar, Beyrut, Dâru'l-İlm li'l-melayîn,1987, II, 722.

⁷ Belâzürî, **Ensâbü'l-ecrâf**, XI,119.

⁸ Ebû Amr Yusuf b. Abdullah b. Muahmed b. Abdilberr, **el-İnbah ala kabaili'r-ruvâh**, thk. İbrahim el-Ebyarî, Beyrut, Dâru'l-Kütübi'l-Arabiyye,1980, s. 52.

⁹ Belâzürî, **Ensâbü'l-ecrâf**, XI, 121.

¹⁰ Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer b. Vakid el-Vakıdî, **el-Megâzî**, thk. Marsden Jones, Beyrut, Dâru'l-A'lemî-1989, I, 388; Abdilmelik b. Hişam b. Eyyüb el-Himyerî, **es-Siretü'n-nebeviyye**, thk. Mustafa es-Sakka, İbrahim el-Ebyarî ve Abdulfazîl Çelebi, 2.bsk., Mısır, Matbaatü Mustafa el-Babî el Halebî, 1955, II, 210

¹¹ Belâzürî, **Ensâbü'l-ecrâf**, XI, 120.

vermektedir.¹² İbn Hazm ise hem Maḥşî b. Amr,¹³ hem de Umâre b. Maḥşî b. Huveylid¹⁴ olarak zikretmiştir. Salihî eş-Şamî ise her iki görüşü zikrettikten sonra bunlara ilaveten İbnü'l-Kelbî'nin de Umâre b. Maḥşî olduğunu söylediğini nakleder, fakat kendisi iki görüş arasında bir tercihte bulunmaz.¹⁵

Tabakat, terâcim ve siyer kitaplarının genellikle Maḥşî b. Amr rivayetini tercih ettikleri görülmektedir.¹⁶ Fakat ilginç bir şekilde bazı son dönem siyer kitaplarında Amr b. Maḥşî olarak zikredilmektedir.¹⁷ Bu, tekrarlanan bir zühul eseri olabilir.

Peygamberimiz ve Damreğulları arasındaki bu anlaşmada tarafların birbirleri ile savaşmayacakları, birbirlerinin aleyhine ittifak kurmayacakları ve düşmanlarına yardım etmeyecekleri konusunda sözleşme yapılmış ve durum bu yazıya dökülmüştür.¹⁸

Sübülü'l-hüdâ'da geçen şekliyle anlaşma metni şöyledir: "Bismillahirrahmanirrahim, Bu Allah'ın Rasûlü Muhammed'den (s.a.v.)

¹² Muhammed b. Hibban b. Ahmed b. Hibban et-Temimî, **Sikat**, 1.bsk., Haydarabad, Dairatü Maârifî'l-Osmaniyye, 1973, I, 146; İbn Sa'd, **Tabakât**, II, 8.

¹³ Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Said b. Hazm el-Endelüsî, **Cevâmiu's'-sîre ve hamsü resâile uhrâ li'bn Hazm**, thk. İhsan Abbas, 1.bsk., Mısır, Dâru'l-Maârif, 1900, s. 100.

¹⁴ Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Said b. Hazm el-Endelüsî, **Cemheratü ensabi'l-arab**, thk. Heyet, 1.bsk., Beyrut, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1983, s. 185.

¹⁵ Muhammed b. Yusuf es-Salihî eş-Şamî, **Sübü'l-hüdâ ve'r-reşâd fi sîreti hayri'l-i'bâd**, thk. Adil Ahmed Abdulmevcud ve Ali Muhammed Muavvıd, 1.bsk., Beyrut, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1993, IV, 14.

¹⁶ Ahmed b. Hüseyin b. Ali Ebûbekir el-Beyhakî, **Delâilu'n-nübüvve**, thk. Abdülmü'ti Kala'cî, 1.bsk., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1988, III, 387; Ebû Ömer Yusuf b. Abdullah b. Muhammed b. Abdilberr el-Kurtubî, **ed-Dürer fi ihtisari'l-megâzî ve's-siyer**, thk. Şevki Dayf, 2.bsk., Kahire, Dâru'l-Maârif, 1403 s. 95; İzzüddin İbnü'l-Esîr Ebûl Hasen Ali b. Ebi'l-Kerem Muhammed b. Muhammed el-Cezerî, **el-Kâmil fi't-tarih**, thk. Ömer Abdusselam Tedmürî, 1.bsk., Beyrut, Dâru'l-Kitabi'l-Arabî, 1997, II, 7; Şemsüddin Ebûl Muzaffer Yusuf b. Kızıoğlu b. Abdullah Sıbtu İbni'l-Cevzî, **Mir'âtü'z-zemân fi tevârîhi'l-a'yân**, thk. Muhammed Berekât vd., 1.bsk., Dimaşk, Dâru'r-Risaleti'l-Alemiyye, 2013, III, 191; Muhammed b. Muhammed b. Ahmed İbn Seyyidi'n-nas, **Uyûnu'l-eser fi fûnûni'l-megazî ve's-şemâil ve's-siyer**, 1.bsk., Beyrut, Dâru'l-Kalem, 1993, I, 209; Şemsüddin Ebû Abdullah Muhammed b. Osman b. Kaymaz ez-Zehebî, **Siyeru â'lâmi'n-nübelâ**, thk. Şuayb Arnavut vd 3.bsk., y.y.y. Müessesetü'r-Risale, 1985, I, 297.

¹⁷ Muhammed Süleyman el-Mansurfürî, **Rahmeten li'l-âlemin**, 1.bsk., Riyad, Dâru's-Selam, t.y., s. 94, 433; Ali Ebû'l-Hasen b. Abdülhaye en-Nedvî, **es-Sîretü'n-nebeviyye**, 2.bsk., Dimaşk, Dâru İbn Kesîr, 1425, s. 646; Safiyyurrahman el-Mübarekfürî, **er-Rahîku'l-mahtûm**, 1.bsk., Dimaşk, Dâru'l-Asmâî, 1427, s. 138; Münir Muhammed Gadban, **el-Menhecü'l-harekî li's-sîreti'n-nebeviyye**, 6.bsk., Ürdün, Mektebetü'l-Menar, 1990, II, 211; Ahmed Ahmed Gallûş, **es-Sîretü'n-nebeviyye ve'd-da've fi'l-ahdi'l-medenî**, 1.bsk., y.y.y., Müessesetü'r-Risale, s. 246;

¹⁸ İbn Sa'd, **Tabakât**, II, 8.

Damreoğulları için (yazılmış) bir yazı (belge) dir. Şöyle ki; onlar canları ve malları üzerine emindirler (emandadırlar). Allah'ın dini hususunda savaş müstesna olmak üzere onlara saldıranlara karşı -deniz bir yün parçasını ıslattığı müddetçe- onlara yardım edilecektir. Onlar da Allah Rasûlü yardım etmek için çağırıldığında çağrısına icabet edeceklerdir. Bu sebeple üzerlerinde Allah ve Rasûlü'nün zimmeti vardır. Onlardan (anlaşmayı bozmaktan) sakınan ve iyi davrananlar için (her zaman) yardım vardır.”¹⁹ Bu anlaşma, Rasûlullah'ın (s.a.v.) İslâm devlet başkanı olarak yabancı bir kabile ile yaptığı ilk uluslararası anlaşma²⁰ olması açısından tarihî önem taşımaktadır.

Salihî, ilave bilgi olarak Amr b. Maşî'nin Müslüman olduğu ile ilgili herhangi bir ifade görmediğini söylemektedir.²¹

1.2.1.1. Necaşî Ashame ve Damreoğulları

Habeş Kralı Necaşî Ashame gençliğinde ülkesindeki iktidar mücadelesi sebebiyle kaçırılmış, köle olarak satılmış ve Damreoğulları yurdunda bir müddet deve çobanlığı yapmıştır.²² Rasûlullah'ın (s.a.v.) Habeşistan'a elçi gönderirken Damreoğulları'na mensup Amr b. Ümeyye'yi tercih etmesinin nedenlerinden biri olarak bu gösterilebilir.

Ayrıca yukarıda zikrettiğimiz gibi Amr b. Ümeyye, aralarındaki ittifak anlaşması gereği Abdüşşemsoğulları'ndan kabul edilmekteydi. Abdüşşemsoğulları ise Mekke'deki “îlaf” anlaşmaları gereği Habeşistan ile ticareti yürütmekteydiler.²³ (Burada Hamidullah'ın atıf yaptığı İbn Sa'd'ın *Tabakat*'ında Necaşî ile anlaşma yapanın Muttalib b. Abdimenaf mı yoksa Abdüşşems b. Abdimenaf mı olduğu tam net değildir.²⁴ Cümledeki zamire en yakın isim Abdüşşems olsa da konuda söz konusu

¹⁹ Salihî, *Sübülü'l-hüdâ*, IV, 14; Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, s. 363.

²⁰ Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, s. 363.

²¹ Salihî, *Sübülü'l-hüdâ*, IV, 14.

²² Ebûbekir Abdullah b. Muhammed İbn Ebi'd-Dünya, *eş-Şükr*, thk. Bedr el-Bedr, 3.bsk., Kuveyt, el-Mektebül-İslâmî, 1980, s. 45; 48; Beyhakî, *Delâilü'n-nübüvve*, III, 135; Zehebî, *Siyeru â'lâmi'n-nübelâ*, I, 368-369; Ebû'l Fida İsmail b. Ömer İbn Kesîr el-Kuraşî, *el-Bidaye ve'n-nihaye*, thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî, 1.bsk., y. y., Dâru Hicr, 1997, V, 194; Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, s. 248, 373; Mahmud Şîr Hattab, *Süferâü'n-Nebî*, 2 c., 1. Bsk., Cidde, Dâru'l-Endelüsi'l-hadrâ, 1996, I, 36.

²³ Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, s. 372; Hattab, *Süferâü'n-Nebî*, I, 32.

²⁴ Bkz. İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 81.

Muttalib olduğundan siyak-sibaka bakıldığında Necaşî ile anlaşma yapanın Muttalib olma ihtimali daha yüksek görünmektedir.²⁵ Bu ihtimal değerlendirilse bile Amr b. Ümeyye'nin Muttaliboğulları'ndan Suhayle bt. Ubeyde b. Haris ile olan evliliği, onun Habeş Necaşîsi ile olan ilişkilerine yardımcı olmuş olabilir.)

Hem kendi kabilesinin Necaşî ile olan geçmişi hem de ittifak anlaşması gereği dahil olduğu kabilesinin Habeşistan ile olan ticarî ilişkisi Amr b. Ümeyye'nin Allah Rasûlü tarafından Habeşistan elçisi olarak seçilmesinde etkili olduğu kuvvetle muhtemeldir. Nitekim Mahmut Şit Hattab, *Süferâü'n-Nebî*'de buna dikkat çekmiştir.²⁶

Hz. Peygamber'in (s.a.v.) hayatının birçok safhasında gördüğümüz gibi; göreve atanacak şahısla ilgili olarak birtakım hassasiyet ve inceliklere dikkat edildiği görülmektedir.

1.2.2. Damreoğulları'na Mensub Bazı Sahabiler

1.2.2.1. Amr b. Yesribî ed-Damrî (r.a.)

Amr b. Yesribî ed-Damrî, deniz kenarında Sayfu'l-bahr adlı bir beldede yaşadı. Mekke ve Medine'de ikamet etmedi. Mekke'nin fethinde Müslüman oldu.²⁷ Arafе ve Tevriye günü Peygamberimiz'den (s.av) rivayette bulunduğu nakledilmiştir.²⁸ Peygamberimiz'in (s.a.v.) amcası Hz. Abbas b. Abdulmuttalib'den (r.a.) rivayette bulunmuştur.²⁹ Kendisinden Abdurrahman b. Ebî Said rivayette bulunmuştur.³⁰ İbn Abdilberr ve İbnü'l-Esîr, Hz. Ömer (r.a.) -bir görüşe göre de Hz. Osman (r.a.)- tarafından Basra'ya kadı olarak tayin olduğu rivayet etmişse de³¹ İbn Hacer, Basra kadısı olan bu zatın farklı kabileden aynı isimli başka biri (Amr b. Yesribî ed-Dabbî) olduğunu söylemiştir.³²

²⁵ İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 81.

²⁶ Hattab, *Süferâü'n-Nebî*, I, 47.

²⁷ Belâzürî, *Ensâbü'l-Şrâf*, XI, 122; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, IV, 266; İbn Hacer, *İsâbe*, IV, 578.

²⁸ İbnü'l-Esîr, Belâzürî, *Ensâbü'l-Şrâf*, XI, 122; *Üsdü'l-gâbe*, IV, 266.

²⁹ İbn Hacer, *İsâbe*, IV, 578.

³⁰ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, IV, 266.

³¹ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, IV, 266.

³² İbn Hacer, *İsâbe*, IV, 578.

1.2.2.2. Ebû Ca'd ed-Damrî (r.a.)

Ebû Ca'd ed-Damrî, künyesi ile meşhur olup isminde ihtilaf edilmiştir. İsmine Edra', Cenade veya Amr b. Bükeyr (*İsabe*'ye göre Bekr) olduğu rivayet edilmiştir.³³ Selman el-Farisi'den (r.a.) hadis rivayet etmiş, kendisinden de Ubeyde b. Süfyan el-Hadramî hadis rivayet etmiştir.³⁴ Peygamberimiz (s.a.v.) Ebû Ca'd ed-Damrî'yi Mekke'nin Fethi ve Tebük Seferi³⁵ için kavminden mücahid toplamak için görevlendirmiştir.³⁶ Cemel Vak'ası'nda şehid edildiği rivayet edilmiştir.³⁷

1.2.2.3. Hakem b. Amr el-Gıfârî (r.a.)

Hakem b. Amr el-Gıfârî, Rafî b. Amr el-Gıfârî'nin kardeşidir.³⁸ Aslında Gıfar b. Melil'in kardeşi Nuayle b. Melil b. Damre'nin soyundan geldikleri halde Gıfar'a nisbet edilmişlerdir.³⁹ İbn Hacer künyesini bir yerde Ebû Rafî,⁴⁰ diğer yerde Ebû Amr⁴¹ olarak verir. Peygamberimiz'in (s.a.v.) vefatından sonra Basra'da ikamet etmiştir.⁴² Hz. Muaviye (r.a.) döneminde Horasan valiliğinde bulunmuştur.⁴³ Horasan vilayetinin Merv şehrinde Hicrî 50 yılında vefat etmiştir.⁴⁴ Hicrî 45 veya 51 yılında vefat ettiği de söylenmiştir.⁴⁵ Kendisinden Hasan-ı Basrî, Muhammed b. Sîrîn, Abdullah b. Sâmit, Ebû Ş-Şa'sâ, Ebû Hâcib⁴⁶ ve Dülce b. Kays⁴⁷ rivayette bulunmuşlardır.

³³ İbn Hacer, **Tehzîbü't-Tehzîb**, XII, 54; İbn Hacer, **İsâbe**, VII, 56.

³⁴ İbn Hacer, **Tehzîbü't-Tehzîb**, XII, 54; İbn Hacer, **İsâbe**, VII, 56.

³⁵ İbn Hacer, **Tehzîbü't-Tehzîb**, XII, 54; İbn Hacer, **İsâbe**, VII, 56.

³⁶ Belâzürî, **Ensâbü'l-eşrâf**, XI, 122; İbn Hacer, **Tehzîbü't-Tehzîb**, XII, 54; İbn Hacer, **İsâbe**, VII, 56.

³⁷ İbn Hacer, **Tehzîbü't-Tehzîb**, XII, 54.

³⁸ İbnü'l-Esîr, **Üsdü'l-gâbe**, II, 51; İbn Hacer, **İsâbe**, II, 93.

³⁹ İbnü'l-Esîr, **Üsdü'l-gâbe**, II, 51; İbn Hacer, **İsâbe**, II, 93.

⁴⁰ İbn Hacer, **İsâbe**, VII, 113.

⁴¹ İbn Hacer, **İsâbe**, II, 93.

⁴² İbnü'l-Esîr, **Üsdü'l-gâbe**, II, 52; İbn Hacer, **İsâbe**, II, 93.

⁴³ Belâzürî, **Ensâbü'l-eşrâf**, XI, 122; İbnü'l-Esîr, **Üsdü'l-gâbe**, II, 52; İbn Hacer, **İsâbe**, II, 93.

⁴⁴ İbnü'l-Esîr, **Üsdü'l-gâbe**, II, 52; İbn Hacer, **İsâbe**, II, 93.

⁴⁵ İbn Hacer, **İsâbe**, II, 93.

⁴⁶ İbnü'l-Esîr, **Üsdü'l-gâbe**, II, 52; İbn Hacer, **İsâbe**, II, 93.

⁴⁷ İbnü'l-Esîr, **Üsdü'l-gâbe**, II, 52.

1.2.2.4. Ebû Sürayha Huzeyfe b. Üseyd el-Gıfarî (r.a.)

Belâzürî, Ebû Sürayha'nın babasının adını Ümeyye olarak vermiştir.⁴⁸ Daha çok künyesiyle tanınmaktadır.⁴⁹ Rıdvan Beya'tı'na katılanlardandır.⁵⁰ Hudeybiye Anlaşması'nda bulunduğu rivayet edilmiştir.⁵¹ Kufe'ye yerleşmiş⁵² ve orada⁵³ hicrî 42 yılında vefat etmiştir.⁵⁴ Peygamberimiz'den, Hz. Ebûbekir, Hz. Ali, ve Ebûzer'den (r.a.) rivayette bulunmuştur.⁵⁵ Kendisinden Ebû Tufeyl Âmir b. Vasile (r.a.), Şa'bi⁵⁶, Rebî b. Âmile, Habib b. Hımaz⁵⁷, Ma'bed b. Halid,⁵⁸ ve Hilâl b. Ebî Husayn⁵⁹ rivayette bulunmuşlardır.

1.2.2.5. Ebû Zer Cündeb b. Cünâde el-Gıfarî (r.a.)

Ebû Zer el-Gıfarî'nin ismi hakkında ihtilaf edilmişse de en sahih görüşe göre Cündeb b. Cünâde'dir.⁶⁰ İlk Müslümanlardan olan meşhur sahabîdir.⁶¹ Hatta beşinci Müslüman olduğu da söylenmiştir.⁶² Bedir ve Uhud Savaşlarına katılmamış, ancak Uhud'dan sonra Medine'ye hicret etme imkânı bulabilmiştir.⁶³ Zayıf, esmer ve uzun boylu olduğu rivayet edilmiştir.⁶⁴ İlimde İbn Mes'ûd'a (r.a.) denk olduğu söylenir.⁶⁵ Hicrî 31⁶⁶ veya 32⁶⁷ yılında Rebeze'de vafet etmiştir. Cenazesini Abdullah b. Mes'ûd

⁴⁸ Belâzürî, **Ensâbü'l-eshrâf**, XI, 123.

⁴⁹ İbnü'l-Esîr, **Üsdü'l-gâbe**, I, 703; VI, 132; İbn Hacer, **Tehzîbü't-Tehzîb**, XII, 150; İbn Hacer, **İsâbe**, II, 38; VII, 142.

⁵⁰ İbnü'l-Esîr, **Üsdü'l-gâbe**, I, 703; **Tehzîbü't-Tehzîb**, II, 219; İbn Hacer, **İsâbe**, II, 38.

⁵¹ Belâzürî, **Ensâbü'l-eshrâf**, XI, 123; İbn Hacer, **Tehzîbü't-Tehzîb**, II, 219; İbn Hacer, **İsâbe**, II, 38.

⁵² İbnü'l-Esîr, **Üsdü'l-gâbe**, I, 703; İbn Hacer, **İsâbe**, II, 38.

⁵³ İbnü'l-Esîr, **Üsdü'l-gâbe**, I, 703.

⁵⁴ İbn Hacer, **Tehzîbü't-Tehzîb**, II, 219; İbn Hacer, **İsâbe**, II, 38.

⁵⁵ İbn Hacer, **Tehzîbü't-Tehzîb**, II, 219; İbn Hacer, **İsâbe**, II, 38.

⁵⁶ İbnü'l-Esîr, **Üsdü'l-gâbe**, I, 703; **Tehzîbü't-Tehzîb**, II, 219; İbn Hacer, **İsâbe**, II, 38.

⁵⁷ İbnü'l-Esîr, **Üsdü'l-gâbe**, I, 703.

⁵⁸ İbnü'l-Esîr, **Üsdü'l-gâbe**, II, 138; **Tehzîbü't-Tehzîb**, II, 219.

⁵⁹ İbn Hacer, **Tehzîbü't-Tehzîb**, II, 219.

⁶⁰ İbnü'l-Esîr, **Üsdü'l-gâbe**, VI, 96; İbn Hacer, **Tehzîbü't-Tehzîb**, XII, 90; İbn Hacer, **İsâbe**, VII, 105.

⁶¹ Belâzürî, **Ensâbü'l-eshrâf**, XI, 124; İbnü'l-Esîr, **Üsdü'l-gâbe**, VI, 96; İbn Hacer, **İsâbe**, VII, 105.

⁶² İbnü'l-Esîr, **Üsdü'l-gâbe**, VI, 96; İbn Hacer, **İsâbe**, VII, 105.

⁶³ İbn Hacer, **İsâbe**, VII, 107.

⁶⁴ İbn Hacer, **İsâbe**, VII, 107.

⁶⁵ İbn Hacer, **Tehzîbü't-Tehzîb**, XII, 91; İbn Hacer, **İsâbe**, VII, 109.

⁶⁶ İbnü'l-Esîr, **Üsdü'l-gâbe**, VI, 96; İbn Hacer, **İsâbe**, VII, 105; İbn Hacer, **İsâbe**, VII, 109.

⁶⁷ İbnü'l-Esîr, **Üsdü'l-gâbe**, VI, 96; İbn Hacer, **Tehzîbü't-Tehzîb**, XII, 91; İbn Hacer, **İsâbe**, VII, 109.

(r.a.) kıldırılmıştır.⁶⁸ Peygamberimiz'den (s.a.v.) rivayette bulunmuştur.⁶⁹ Kendisinden de Enes b. Malik, İbn Abbas, Ebûzer'in teyzeoğlu Halid b. Vehban, Zeyd b. Vehb el-Cühenî, Huraşe b. Hurr, Cübey b. Nüfeyr, Ahnef b. Kays, Abdullah b. Samit, Zeyd b. Zabyan, Abdullah b. Şakîk, Amr b. Meymun, Abdurrahman b. Ganem, Kays b. Abbad, Mersed b. Malik b. Zebîd, Ebû İdris el-Halvânî, Ebû Esmâ er-Rahbî, Ebû Osman en-Nehdî, Ebû'l-Esved ed-Deylî, Ma'rur b. Süveyd, Yezid b. Şerik et-Teymî, Ebû Busra el-Gıfarî, Ebû Salim el-Ceyşânî, Ebû Muravîh el-Gıfarî, Zer b. Hubeyş, Reb'î b. Harraş, Abdurrahman b. Şemmâse el-Mehrî, Amr b. Becdan, Abdurrahman b. Ebî Leylâ, Abdurrahman b. Huceyra el-Halvanî, Atâ b. Yesar ve Şehr b. Havşeb rivayette bulunmuştur.⁷⁰

1.3. AMR B. ÜMEYYE'NİN AİLESİ

1.3.1. Babası

Babası Ümeyye b. Huveylid ed-Damrî'nin ismi sahabe arasında geçmektedir.⁷¹ İbn Mende ve Ebû Nuaym'ın adını Ümeyye b. Amr olarak zikrettikleri rivayet edilmiştir. Bazıları da İbn Ebî Ümeyye olarak zikretmişlerdir.⁷² Hakkında pek fazla bilgi yoktur. Kendisinden oğlu Amr b. Ümeyye'nin iki rivayette bulunduğu söylenmiştir.⁷³ Fakat bu iki rivayet tartışmalı olup diğer bölümde ayrıntılı bir şekilde değinilecektir.

⁶⁸ İbnü'l-Esîr, **Üsdü'l-gâbe**, VI, 96; İbn Hacer, **Tehzîbü't-Tehzîb**, XII, 91; İbn Hacer, **İsâbe**, VII, 109.

⁶⁹ İbn Hacer, **Tehzîbü't-Tehzîb**, XII, 90; İbn Hacer, **İsâbe**, VII, 108.

⁷⁰ İbn Hacer, **Tehzîbü't-Tehzîb**, XII, 90-91.

⁷¹ Ebû Amr Halife b. Hayyat b. Halife eş-Şeybanî, **et-Tabakât**, thk. Süheyl Zekkar, Dimaşk, Dâru'l-fikr, 1993, S. 70; Ebû Amr Yusuf b. Abdullah b. Muhammed b. Abdilberr el-Kurtubî, **el-İstîâb fi ma'rifeti'l-ashab**, Ali Muhammed el-Bicâvî, Beyrut, Dâru'l-Cil-1992, I, 106; İbnü'l-Esîr, **Üsdü'l-gâbe**, I, 279; IV, 181; İbn Hacer, **İsâbe**, I, 383; Muhammed b. Ebî Bekr b. Abdillâh et-Tilimsânî el-Bürri, **el-Cevhere fi nesebi'n-nebiyyi ve ashabihi'l-aşera**, thk. Muhammed Altunci, Riyad, Dâru'r-Rufâî, 1983, I, 160

⁷² İbnü'l-Esîr, **Üsdü'l-gâbe**, I, 279

⁷³ İbnü'l-Esîr, **Üsdü'l-gâbe**, I, 279; 181; İbn Hacer, **İsâbe**, I, 383

1.3.2. Kardeşi Bekr b. Ümeyye ed-Damrî

Kaynaklarda hayatına dair fazla bilgi bulunmamaktadır. Kaynaklarda sahabî olduğu zikredilmektedir.⁷⁴ Kendisinden Fazl b. Hasen b. Amr b. Ümeyye⁷⁵ yoluyla gelen tek bir rivayet vardır. İbn Hacer bu rivayetin munkatı‘ olabileceğini söyler. Çünkü Muhammed b. İshak’tan gelen rivayet “Hasen b. Fazl b. Hasen b. Amr b. Ümeyye’den, o babasından, babası da amcası Bekir b. Ümeyye’den...” diye gelmiştir. Babası Fazl b. Hasen b. Amr olduğuna göre, Bekir b. Ümeyye babası Fazl’ın değil, babasının babası Hasen b. Amr’ın amcasıdır.⁷⁶

1.3.3. Hanımları

Kaynaklarda biri Suhayle, diğeri Ümmü Muayye isimli iki hanımından söz edilmektedir.

1.3.3.1. Suhayle bt. Ubeyde b. Haris b. Muttalib b. Abdimenaf (r.a.)⁷⁷

Suhayle bt. Ubeyde’nin; Bedir Savaşı’nda yaralanıp hemen ardından şehid olan Peygamberimiz’in (s.a.v.) amca çocuklarından meşhur sahabî Ubeyde b. Haris b. Muttalib’in kızı olduğu anlaşılmaktadır.

Aslında Ubeyde b. Haris, Peygamberimiz’in (s.a.v.) öz amcaoğlu değil, dedesi Abdulmuttalib’in amcaoğludur.⁷⁸ Fakat bazı kaynaklarda Ubeyde b. Haris b. Abdulmuttalib olarak⁷⁹ bazı kaynaklarda ise Ubeyde b. Haris b. Muttalib olarak⁸⁰ geçmektedir. DİA “Amr b. Ümeyye” maddesinde de Suhayle, Peygamberimiz’in (s.a.v.) amcasının torunu olarak zikredilmekte ise de⁸¹ “Ubeyde b. Haris” maddesinde Ubeyde b. Haris’in babası Haris b. Muttalib’in Peygamberimiz’in (s.a.v.) dedesi

⁷⁴ Ebû Muhammed İbn Ebî Hatim Abdurrahman b. Muhammed b. İdris er-Razî, **el-Cerh ve’t-ta’dil**, nşr. Beyrut, Dâru İhyâi’t-Türasi’l-Arabî, 1952, II, 381; Muhammed b. Hibban b. Ahmed b. Hibban et-Temimî, **Sikat**, Haydarabad, Dairetü’l-Maârifî’l-Osmaniyye-1973, III, 36; İbn Abdilberr, **el-İstîâb**, I, 178; İbnü’l-Esir, **Üsdü’l-gâbe**, I, 409; VI, 350; İbn Hacer, **İsâbe**, I, 451.

⁷⁵ İbnü’l-Esir, **Üsdü’l-gâbe**, I, 409; İbn Hacer, **İsâbe**, I, 451.

⁷⁶ İbn Hacer, **İsâbe**, I, 451.

⁷⁷ İbn Sa’d, **Tabakât**, II, 93-94; Belâzürî, **Ensâbü’l-eşrâf**, XI, 120-121, İbn Abdilberr, **İstîâb**, IV, 1859.

⁷⁸ Belâzürî, **Ensâbü’l-eşrâf**, II, 152; Ebûbekir Sifil, "Ubeyde b. Hâris", **DİA**, XXXXII, 17.

⁷⁹ Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer b. Vakîd el-Vakîdî, **el-Megâzî**, thk. Marsden Jones, Beyrut, Dâru’l-A’lemî-1989, I, 153; İbn Sa’d, **Tabakât**, III, 50; Belâzürî, **Ensâbü’l-eşrâf**, IV, 285.

⁸⁰ Vakîdî, **Megâzî**, I, 68; İbn Sa’d, **Tabakât**, II, 7; Belâzürî, **Ensâbü’l-eşrâf**, I, 152; IX, 376.

⁸¹ Fayda, "Amr b. Ümeyye", **DİA**, III, 94-95

Abdumuttalib'in amcaoğlu olduğu ifade edilmektedir.⁸² İsim benzerliğinden dolayı Peygamberimiz'in en büyük amcası Haris b. Abdumuttalib b. Haşim ile karıştırıldığı söylenebilir.

Amr b. Ümeyye'nin Suhayle bt. Ubeyde (r. anhâ) ile evliliğinden dolayı onun soyundan gelenlerin Kureyş'in Beni Abdişems kolundan sayıldıkları söylenmiştir.⁸³ Fakat DİA maddesinde böyle geçerken kaynak gösterdiği İbn Habib'in *el-Münemmak*'ında ise "Benî Abdişşems'den olan Amr b. Ümeyye ailesinin söz konusu evlilik sebebiyle Benî Ümeyye'ye dahil oldukları" ifade edilmektedir.⁸⁴ Suhayle (r.a.) Muttaliboğulları'na mensup olduğu halde onun ile izdivacı sebebiyle niçin Muttaliboğulları'na değil de Ümeyyeoğulları'na, -yahut (DİA)'da ifade edileni doğru sayarsak Abdüşşemsoğulları'na- dahil oluş sebebinin izahı yapılmamıştır.

Bu hanımından evlatlarının en meşhuru fakih ve muhaddis olan Cafer adındaki oğlu dünyaya gelmiştir.⁸⁵

1.3.3.2. Ümmü Mua'yye bt. Zibirkan b. Bedr

Hayatı ile ilgili bir bilgi bulunmamaktadır. İsmi açık olarak kaynaklarda yer almamaktadır. Kendisinden bahseden tek tarihçi olan Belâzürî, Ümmü Muayye'yi künyesi ile zikretmiş, Amr b. Ümeyye'nin bu hanımından Muayye adındaki oğlunun dünyaya geldiğini ifade etmiştir.⁸⁶ Fakat diğer kaynaklarda gerek bu hanımı gerek bu oğlu ile ilgili bir bilgiye rastlanmamıştır.

1.3.4. Çocukları

Amr b. Ümeyye'nin; Umare, Cafer, Yezid, Abdullah, Fazl, Hasen, Zibirkan ve Muayye isimli sekiz oğlu ve Ümmü Cafer isimli bir kızı kaynaklarda geçmektedir.

1.3.4.1. Umare b. Amr b. Ümeyye (r.a.)

Kaynaklarda hakkında pek fazla bir bilgi bulunmamaktadır. İbn Hacer Umare'nin sahabîler arasında geçtiğini görmediğini fakat İbn Fethun'un onu sahabî

⁸² Sifil, "Ubeyde b. Hâris", *DİA*, XXXXII, 17.

⁸³ Fayda, "Amr b. Ümeyye", *DİA*, III, 94-95.

⁸⁴ İbn Habib, *Münemmak*, s. 249.

⁸⁵ Belâzürî, *Ensâbü'l-ecrâf*, XI, 120-121.

⁸⁶ Belâzürî, *Ensâbü'l-ecrâf*, XI, 121; XII, 361.

olarak zikrettiğini söyler. Buna dayanak olarak Taberî'nin rivayetine göre⁸⁷ Amr b. Âs'ın (r.a.) onu hicretin 15. yılında, Hz. Ömer'in (r.a.) hilafetinin başlarında Remle'ye gönderdiği yardım kuvvetlerine emir olarak tayin ettiğini gösterir. Sahabenin fetihlerde sadece sahabîleri emir tayin ettiğini vurgulayarak bu sebepten sahabî olabileceğini söyler.⁸⁸

Umare b. Amr b. Ümeyye'nin Hicretten 15 yıl sonra emir tayin edildiğini ve ileride geleceği üzere Amr b. Ümeyye'nin hicrî 3. veya 4. yıldan itibaren Medine'de ikamet ettiğinin bilindiğini göz önünde bulundurursak temyiz çağında çocuk olsa bile Rasûlullah'ı görmemesinin imkansızına yakın olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü on iki yaşından aşağı komutan olma ihtimali yoktur. O halde Rasûlullah (s.a.v.) vefat ettiğinde en aşağı yedi yaşında olmalıdır. Yedi yaş bile temyiz için yeterlidir. Kaldı ki o dönemde o kadar küçük yaşta bir kumandan görmediğimizden çok daha büyük yaşta olması kuvvetle muhtemeldir. Ayrıca Medine'de ikamet eden bir sahabînin çocuğunu Rasûlullah'ın (s.a.v.) yanına 6-7 yıl boyunca bir defa dahi götürmemiş olması ihtimal dahilinde değildir.

Tüm bunlara bakılarak eğer Taberî'nin zikrettiği rivayet doğru ise Umare b. Amr b. Ümeyye'nin, Amr b. Ümeyye'nin en büyük çocuğu ve aynı zamanda sahabî olmasının kuvvetle muhtemel olduğu söylenebilir.

1.3.4.2. Cafer b. Amr b. Ümeyye.

Tabiînin ikinci tabakasındandır. Emevî halifesi Abdülmelik b. Mervan ile sütkardeştir.⁸⁹ Buna rağmen Dimaşk'a geldiğinde halifenin adamlarının otoriter tutumunu Mescid-i Emevî içerisinde açıkça eleştirmekten çekinmemiş, bundan dolayı halifenin adamlarının hücumuna ve halifenin tehdidine maruz kalmıştır.⁹⁰ Velid b. Abdülmelik'in hilafeti döneminde vefat etmiştir.⁹¹ Babası Amr b. Ümeyye, Enes b.

⁸⁷ Ebû Cafer Muhammed b. Cerir et-Taberî, **Tarihu'r-rusül ve'l-mülûk**, 2.bsk., Beyrut, Dâru't-Türas, 1387, III, 605.

⁸⁸ İbn Hacer, **İsâbe**, IV, 482.

⁸⁹ Muhammed b. Hibban b. Ahmed b. Hibban et-Temimî, **Meşahîru ulemâi'l-emsar ve a'lâmi fukahâi'l-aktar**, thk. Merzuk Ali İbrahim, Mansura, Dâru'l-vefa-1991, s. 123; Sibtu İbni'l-Cevzî, **Mir'âtü'z-zemân X**, 62; İbn Hacer, **Tehzîbü't-Tehzîb**, II, 100.

⁹⁰ Sibtu İbni'l-Cevzî, **Mir'âtü'z-zemân**, X, 62.

⁹¹ İbn Hacer, **Tehzîbü't-Tehzîb**, II, 100.

Malik ve Vahşi b. Harb'dan (r.a.) rivayette bulunmuştur.⁹² Kendisinden Zührî, Ebû Seleme, Ebû Kılâbe, Süleyman b. Yesar, Kardeşi Zibirkan b. Amr, yeğeni Zibirkan b. Abdullah b. Amr, yeğeninini oğlu Yakub b. Amr b. Abdullah b. Amr; Yusuf b. Ebi Zerre, Zührî, Muhammed b. Abdullah b. Amr b. Osman b. Affan rivayette bulunmuştur.⁹³

1.3.4.3. Yezid b. Amr b. Ümeyye

Hadis râvîleri arasında geçmektedir.⁹⁴ Babasından rivayette bulunmuştur.⁹⁵ Kendisinden de Ebûbekir b. İshak b. Yesar el-Muttalibî rivayette bulunmuştur.⁹⁶

1.3.4.4. Abdullah b. Amr b. Ümeyye

Hadis râvîlerindedir.⁹⁷ Moğultay, künyesini İbn Hibban'ın es-Sikat'ında Ebû Cafer olarak zikrettiğini söylemişse de⁹⁸ zühul eseri olarak "Cafer'in kardeşi"⁹⁹ ifadesini "Caferin babası" olarak naklettiği düşünülmektedir.¹⁰⁰ Babası Amr b. Ümeyye'den rivayeti vardır.¹⁰¹ Yine oğlu Zibirkan'dan,¹⁰² Muhammed b. Ebi Humeyd

⁹² İbn Hacer, **Tehzîbü't-Tehzîb**, II, 100.

⁹³ İbn Hacer, **Tehzîbü't-Tehzîb**, II, 100.

⁹⁴ Muhammed b. İsmail el-Buharî, **et-Tarihu'l-kebir**, nşr. Muhammed Abdulmuid Han, Haydarabad-Dairetu Maarifi'l-İslâmiyye, t.y., VIII, 349; Ebû Muhammed Abdurrahman b. Muhammed b. İdris er-Razî İbn Ebî Hatim, **el-Cerh ve't-ta'dil**, nşr. Meclisü Daireti'l-Maârifî'l-Osmaniyye, Haydarabad, Beyrut, Dâru İhyâi't-Türasi'l-Arabî, 1952, IX, 281; Yusuf b. Abdurrahman Ebû'l-Haccac Cemalüddin el-Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl fi esmâi'r-ricâl**, thk. Beşşar Avvad Maruf, Beyrut, Müessesetu'r-Risale-1980, XXXIII, 83.

⁹⁵ İbn Hibban, **Sikat**, V, 544.

⁹⁶ İbn Hacer, **Tehzîbü't-Tehzîb**, XII, 23.

⁹⁷ Buhari, **et-Tarihu'l-kebir**, V, 153; İbn Hibban, **Sikat**, V, 40.

⁹⁸ Ebû Abdullah Alaüddin Moğultay b. Kılıç el-Bekcerî el Mısırî, **İkmâlü Tehzîbi'l-Kemâl fi esmâi'r-ricâl**, thk. Ebû Abdurrahman Adil b. Muhammed- Ebû Muhammed Üsâme b. İbrahim, Kahire, el-Fariku'l-hadise, 2001, VIII, 89

⁹⁹ İbn Hibban, **Sikat**, V, 40.

¹⁰⁰ Moğultay, **İkmâl**, VIII, 89, Dipnot 2

¹⁰¹ Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl**, XV, 349; Şemsüddin Ebû Abdullah Muhammed b. Osman b. Kaymaz ez-Zehabî, **el-Kâşif fi ma'rifeti men lehu rivaye fi'l-kütübi's-sitte**, thk. Muhammed Avvame- Ahmed Muhammed Nemr el-Hatib, Cidde, Dâru'l-Kible, 1992, I, 579; İbn Hacer, **Tehzîbü't-Tehzîb**, V, 334.

¹⁰² İbn Hacer "Rivayette bulunduğu Zibirkan'ın kardeşi olduğu da söylenmiştir" der. İleride değinilecektir. Bkz. İbn Hacer, **Tehzîbü't-Tehzîb**, V, 335.

el-Medenî'den rivayette bulunmuştur.¹⁰³ Oğlu Zibirkan da ondan rivayette bulunmuştur.¹⁰⁴ Nesaî ondan bir hadis rivayet etmiştir.¹⁰⁵

1.3.4.5. Fazl b. Amr b. Ümeyye.

Hadis râvîlerindendir. Babası Amr b. Ümeyye'den¹⁰⁶ ve amcası Bekir b. Ümeyye'den¹⁰⁷ rivayette bulunmuştur.

1.3.4.6. Hasen b. Amr b. Ümeyye

Kendisinin rivayeti bilinmemektedir. Fakat oğlu Fadl b. Hasen¹⁰⁸ ve torunu Hasen b. Fadl b. Hasen¹⁰⁹ hadis râvîleri arasında geçmektedir.

1.3.4.7. Zibirkan b. Amr b. Ümeyye

Hadis râvîlerindendir.¹¹⁰ Kardeşinin oğlu Zibirkan b. Abdullah b. Amr ile karıştırılmış hatta bu ikisinin tek bir kimse olduğu söylenmişse de Beşşâr Avvâd Ma'ruf, *Tehzîbü'l-Kemâl*'in tahkikinde ikisinin farklı kimseler olduğunu delilleriyle ortaya koymuştur.¹¹¹ Üsame b. Zeyd'den (r.a.) rivayette bulunmuştur. Fakat onlardan hadis işitmediği söylenmiştir.¹¹²

¹⁰³ İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, V, 335.

¹⁰⁴ Buharî, *et-Tarihu'l-kebîr*, V, 153.

¹⁰⁵ İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, V, 335.

¹⁰⁶ Buharî, *et-Tarihu'l-kebîr*, VII, 115; Muhammed b. Hibban b. Ahmed b. Hibban et-Temimî, *Sahihu İbn Hibban*, thk. Şuayb el-Arnaût, Beyrut, Müsesesetu'r-Risale, 1993, III, 428; Ebû'l-Fadl Ahmed b. Ali b. Muhammed İbn Hacer, *İthafu'l-mehera bi'l-fevaidi'l-mübtekera min etrafi'l-aşera*, thk. Züheyr b. Nasır en-Nasır, Medine, Mucemmu'l-Melik Fehd li-tibâati'l-mushafi'ş-şerif-1994, XII, 445; Ebû'l-Fida Zeynüddin Kasım b. Kutlubuğa, *Sikat mimmen lem yeka' fi'l-kütübi's-sitte*, thk. Şadî b. Muhammed b. Salim, San'a, Yemen, Merkezü'n-Numan li'l-buhus ve'd-dirasat, 2011, VII, 521.

¹⁰⁷ İbn Hacer, *İsâbe*, I, 451.

¹⁰⁸ Buharî, *et-Tarihu'l-kebîr*, VII, 114; İbn Ebî Hatim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, VII, 60; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, VII, 308.

¹⁰⁹ Buharî, *et-Tarihu'l-kebîr*, II, 87; İbn Ebî Hatim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, III, 33; İbn Hibban, *es-Sikat*, VI, 160.

¹¹⁰ İbn Sa'd, *Tabakât*, V, 247; Buharî, *et-Tarihu'l-kebîr*, III, 433; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, IX, 285; Zehebî *Kâşif*, I, 401

¹¹¹ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, IX, 286, Dipnot 1.

¹¹² İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I, 208

1.3.4.8. Muayye b. Amr b. Ümeyye.

Belâzürî, Amr b. Ümeyye' nin Zibirkan b. Bedr'in kızı ile olan evliliğinden Muayye adlı bir oğlu olduğunu söylemişse de¹¹³ hakkında başka kaynaklarda bilgi bulunmamaktadır.

1.3.4.9. Ümmü Cafer bt. Amr b. Ümeyye

Münzir b. Üseyd ile evlenmiş, ondan Halid ve Hafsa adlı çocukları dünyaya gelmiştir.¹¹⁴ Hakkında fazla bilgi bulunmamaktadır.

1.4. AMR B. ÜMEYYE'NİN DOĞUMU

Kaynaklarda kaç tarihinde doğduğuna dair bir bilgi bulunmamaktadır. Muhammed Hamidullah hicretten 25 yıl önce dünyaya geldiğini tahmînî olarak söylemekte ise de herhangi bir kaynağa atıfta bulunmadığından neye dayanarak bu bilgiyi verdiği bilinmemektedir.¹¹⁵

1.5. İSLÂM'A GİRMEYEN ÖNCEKİ HAYATI

Amr b. Ümeyye'nin İslâm'a girmeden önceki hayatıyla ilgili pek fazla bilgi bulunmamaktadır. Fakat Amr b. Ümeyye Seriyyesi'nden bahseden rivayetlerde geçtiği gibi, onu tanıyan Mekke müşriklerinin onu “فاتك/suikastçi” diye vasıflandırdıklarını görüyoruz.¹¹⁶ Bu kelimenin lügatta “Bir işi yapmaya karar verdiğinde onu yapan,¹¹⁷ çok cesur,¹¹⁸ düşmanını gaflet anında öldüren¹¹⁹” manalarını taşıdığından yola çıkarak onun düşmanlarına korku verecek kadar atılgan ve cesur bir kimse olarak tanındığı söylenebilir.

¹¹³ Belâzürî, *Ensâbü'l-eşrâf*, XI, 121.

¹¹⁴ İbn Sa'd, *Tabakât*, V, 272.

¹¹⁵ Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, s. 372.

¹¹⁶ İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 93-94.

¹¹⁷ Ebû Yusuf Yakub b. İshak b. Sikkît, *Kitabü'l-elfaz*, thk. Fahrüddin Kabâve, 1.bsk., Lübnan-Mektebetü Lübnan naşirûn-1998, s. 124; Ebûbekir Muhammed b. Hasen b. Düreyd el-ezdî, *Cemheretü'l-luga*, thk. Remzi Münir Ba'lbekkî, 1.bsk., Beyrut, Dâru'l-ilm li'l-melayîn, 1987, I, 405.

¹¹⁸ İbnü's-Sikkît, *Kitabü'l-elfaz*, 124; Cevherî, *Sihâh*, IV, 1602.

¹¹⁹ Ebû Ubeyd Kasım b. Sellam el-Herevî, *Garibü'l-hadis*, thk. Hüseyin Muhammed Muhammed Şeref, 1.bsk., Kahire, el-Hey'etü'l-Âmme li-şü'ûni'l-Matabi'l-Emîriyye, 1984, V, 7; Ezherî, *Tehzîbü'l-luga*, X, 86; Cevherî, *Sihâh*, IV, 1602.

Yine İslâm öncesi hayatında Bedir ve Uhud savaşına müşrikler safında katıldığı bilinmektedir.¹²⁰ Fakat Bedir ve Uhud savaşlarında herhangi bir hadisede adı geçmemektedir. Buna bakarak Muhammed Hamidullah, Bedir ve Uhud savaşlarına kabile bağlantısı mecburiyetiyle sûreten katılmış olabileceği yorumunda bulunmuştur.¹²¹

1.5.1. İslâm'a Girmeden Önce Elçi Olarak Gönderilmesi

Muhammed Yusuf es-Salihî eş-Şamî, Ebû Ömer b. Abdilberr'den¹²² naklen müşriklerin Bedir Savaşı'nda aldıkları ağır mağlubiyet sonrası, Amr b. Âs ile Abdullah b. Ebi Rebîa'yı çeşitli hediyeler ile Habeş kralı Necaşî'ye gönderdiklerini ve ondan Habeş muhacirlerinin kendilerine teslim edilmesini talep ettiklerini kaydeder. Böylelikle Habeş muhacirlerini öldürecek ve Bedir'de kaybettikleri Kureyşli müşriklerin intikamlarını alarak ferahlayacaklardır. Rasûlullah bu durumu kısa zamanda haber alır ve hemen Amr b. Ümeyye'yi elçi olarak gönderir ve Necaşî'den Müslümanları yanında tutup koruyup kollamasını ister. Necaşî, Kureyş elçilerinin isteklerini kabul etmez ve onları rezil olmuş bir şekilde geri çevirir.¹²³

Salihî, bu rivayeti verirken İbn Abdilberr'in hangi kitabından nakil yaptığını belirtmemiş, sadece "Ebû Ömer dedi ve Ebû Hattab b. Dıhye ona tabi oldu" demiştir. Rivayet senedini ise tam vermeyip "Ebû Davud, İbn Şihab'dan..." diyerek sadece iki isim zikretmiştir.¹²⁴

Hamidullah, Salihî'nin bu rivayetini esas alarak Amr b. Ümeyye'nin Müslüman olmadan önce Rasûlullah tarafından elçi olarak gönderildiğini, dolayısıyla gayri müslimlerden elçi gönderilebileceğini söylemiştir.¹²⁵ Hamidullah'ın bu rivayeti

¹²⁰ İbn Sa'd, **Tabakât**, IV, 248; Ebû'l-Kasım Ali b. Hasen b. Hibetullah İbn Asakir, **Tarîhu Dimaşk**, thk. Amr b. Garame el-Amravî, 1.bsk, Beyrut, Dâru'l-fikr, 1995, XLV, 420-421; Zehebî, **Siyeru â'lâmi'n-nübelâ**, III, 189.

¹²¹ Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, 373.

¹²² Kitabın mukaddimesinde Ebû Ömer ile kastının İbn Abdilberr olduğunu söylemiştir. Bkz. Salihî, **Sübülü'l-hüdâ**, I, 4.

¹²³ Salihî, **Sübülü'l-hüdâ**, IV, 73; Zehebî de *Siyeru â'lâmi'n-nübelâ*'da Zührî'den naklederek kısaca değinir fakat sened veya kaynak zikretmez. Bkz. Zehebî, **Siyeru â'lâmi'n-nübelâ**, I, 361.

¹²⁴ Salihî, **Sübülü'l-hüdâ**, IV, 73.

¹²⁵ Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, 373.

ve görüşünü esas alarak aktaran M. Ali Kapar da aynı fikri paylaşmıştır.¹²⁶ Fakat söz konusu makale ve kitapta, söz konusu rivayetin aslî kaynakları ile karşılaştırmalı kritiği yapılmamıştır.

Araştırma neticesinde Salihî'nin kitap ismi vermeden atıf yaptığı İbn Abdilberr'den naklin "*ed-Dürer fi ihtisari'l-megâzî ve's-siyer*" adlı kitabından olduğunu görüyoruz.¹²⁷ Ayrıca kitapta söz konusu rivayeti dayandırdığı senedin tam şekli de mevcuttur.

İbn Seyyidinnas *Uyûnü'l-eser*'de İbn Abdilberr'in mezkûr rivayetini senedi ile birlikte aynen nakletmişse de bunda problem olduğunu söylemiştir. Ona göre Amr b. Ümeyye'nin biri İslâm'a davet, biri de Ümmü Habibe'yi (r.a.) Peygamberimiz'e (s.a.v.) nikahlamak için olmak üzere iki mektup ile bir defa Habeşistan'a gönderilmesinin sabit olduğunu ve bunun hicretini altıncı veya yedinci yılında gerçekleştiğini iddia eder ve söz konusu rivayetin sıkıntılı oluş sebebinin Amr b. Ümeyye'nin Uhud'dan sonra Müslüman olması olarak gösterir.¹²⁸ Aynı görüşü *ed-Dürer* muhakkiki Şevki Dayf da paylaşmış ve mezkûr rivayetin altına not düşmüştür.¹²⁹

İfadeden anlaşılacağı üzere İbn Seyyidinnas'ın metni muallel olarak göstermesinin sebebi Amr b. Ümeyye'nin o dönemde Müslüman olmayışındır. Yani Rasûlullah'ın gayr-ı müslim bir kimseyi elçisi yapmayacağını, dolayısı ile Amr b. Ümeyye'nin müşrik olduğu bir zamanda elçi olmasını metindeki "illet-i kâdiha" olarak gösterirken, Muhammed Hamidullah'ın ise aynı şeyi delil göstererek Rasûlullah'ın gayr-ı müslimleri elçi olarak görevlendirdiğini söylemesi düşündürücüdür.

Sonuç olarak her ne kadar Amr b. Ümeyye'nin İslâm öncesi dönemde elçi olarak gönderildiğine dair bir rivayet mevcut ise de hem rivayetin sened olarak garib

¹²⁶ Mehmet Ali Kapar, "İlk İslâm Diplomatı Amr b. Ümeyye ed-Damrî", NEÜ Ahmet Keleşoğlu İlahiyat Fakültesi *İslâm Tarihi ve Sanatları Bölümü Dergisi* (İSTEM), sy: 30, s. 271-275, Konya, 2017, s. 273-274.

¹²⁷ Ebû Ömer Yusuf b. Abdullah b. Muhammed b. Abdilberr el-Kurtubî, *ed-Dürer fi ihtisari'l-megâzî ve's-siyer*, thk. Şevki Dayf, 2. bsk., Kahire, Dâru'l-mearif, 1403 H., 131.

¹²⁸ Muhammed b. Muhammed b. Ahmed İbn Seyyidi'n-nas, *Uyûnü'l-eser fi fûnüni'l-megâzî ve's-siyer*, 1. bsk., Beyrut, Dâru'l-Kalem, 1993, I, 339.

¹²⁹ Bkz. İbn Abdilberr, *ed-Dürer*, 131, Dipnot 1.

olması hem metin itibariyle illetli görülmesi hem de kaynakların çoğunun bu rivayeti zikretmeyişine bakılarak bu meseleye ihtiyatla yaklaşılmalıdır.

Bununla birlikte başka bir açıdan değerlendirildiğinde bu durum Amr b. Ümeyye'nin cahiliyye döneminde bile dürüst ve güvenilir biri olduğuna bir delil olarak sayılabilir.

1.6. İSLÂMA GİRİŞİ VE SONRAKİ HAYATI

Kaynakların çoğu İslâm'a Uhud Savaşı sonrası girdiğinde¹³⁰ ve ilk katıldığı seferin Uhud'dan birkaç ay sonra vaki olan Bi'r-i Maûne seferi olduğunda ittifak ederler.¹³¹ Ebû Nuaym Habeşistan muhacirlerinden olduğunu söyler.¹³² Fakat Medine hicretinden sonra Müslüman olan birinin Habeşistan'a ne zaman ve neden gittiğine dair herhangi bir bilgi vermez. Nevevî ise zaman belirtmeden erken dönemde İslâm'a girdiğini ve önce Habeşistan'a sonrasında ise Medine'ye hicret ettiğini rivayet eder. O, İbn Abdilberr'in Uhud Savaşı sonrası Müslüman olduğunu söylediğini naklettikten sonra meşhur olan görüşün ise birinci görüş olduğunu iddia eder.¹³³

Her ne kadar Nevevî bu şekilde söylemiş olsa da siyer ve terâcim kitaplarının genelinde İbn Abdilberr'in dediği gibi Uhud Savaşı sonrası Müslüman olduğu görüşünün ağırlık kazandığı görülmektedir.¹³⁴

1.7. HZ. PEYGAMBER DÖNEMİNDEKİ VAZİFELERİ

1.7.1. Bi'r-i Maûne Seferi'ne katılması

Bi'r-i Maûne olayı Âmir b. Sa'saa kabilesi reisi Ebû Berâ b. Malik'in kabilesine İslâm'ı öğretmek için bir takım kimseleri göndermesini istemesi üzerine Rasûlullah'ın (s.a.v.) seçmiş olduğu yetmiş kişilik sahabî topluluğunun Maûne kuyusu

¹³⁰ İbn Sa'd, **Tabakât**, IV, 248; Zehebî, **Kâşif**, II, 72; Zehebî, **Siyeru â'lâmi'n-nübelâ**, III, 179.

¹³¹ İbn Sa'd, **Tabakât**, IV, 248; Ebû Nuaym Ahmed b. Abdullah b. Ahmed el-İsfahanî, **Ma'rifetü's-sahabe**, thk. Adil b. Yusuf el-Azzazî, 1. bsk., Riyad, Dâru'l-vatan li'n-naşira, 1998, IV, 1993; İbn Asakir, **Tarîhu Dimaşk**, XLV, 423; Zehebî, **Siyeru â'lâmi'n-nübelâ**, I, 451.

¹³² Ebû Nuaym, **Ma'rifetü's-sahabe**, IV, 1993.

¹³³ Ebû Zekeriyya Muhyiddin Yahya b. Şeref en-Nevevî, **Tehzîbü'l-esmâ ve'l-lugât**, Beyrut, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, t.y., II, 24-25.

¹³⁴ İbn Sa'd, **Tabakât**, IV, 248; Zehebî, **Kâşif**, II, 72; a.mlf., **Siyeru â'lâmi'n-nübelâ**, III, 179.

etrafında Ebû Berâ'nın yeğeni Âmir b. Tufeyl'in tahrik ve yönlendirmesi ile Ri'l, Zekvan ve Usayye adlı kabileler tarafından gaddarlıkla şehid edilmesi hadisesidir.¹³⁵

İslâm'ı tebliğ etmekle görevlendirilen bu yetmiş kişilik heyetin Kurrâ¹³⁶ ve Ashab-ı Suffe'den¹³⁷ oldukları söylenmiştir. Rasûlullah'ın (s.a.v.) Amr b. Ümeyye'yi (r.a.) böyle bir topluluğun içine katması onun Müslüman olduktan sonra kısa bir zamanda kat ettiği mesafeyi göstermesi açısından önemlidir. Birkaç ay gibi bir zamanda İslâm'ı tebliğ edecek şahsiyetler arasına seçilmesi onun ilmî seviyesindeki gelişimi gösterir. Kaynaklarda açıkça bir ifade yer almasa da yukarıdaki bilgilerden yola çıkarak İslâma girdiği bu kısa dönem içerisinde Mescid-i Nebevi'deki Suffa denilen yerde kaldığı ve vaktini İslâm'ı öğrenmeye hasrettiği tahmininde bulunulabilir.

Bi'r-i Maûne'de bulunan sahabîlerin hepsi şehid edilmiş, sadece Ka'b b. Zeyd el-Ensârî (r.a.) ölü sanılarak bırakılmıştır.¹³⁸ Amr b. Ümeyye ed-Damrî (r.a.) ise Haris b. Sımme (r.a.) ile binekleri otlatmaya gittiklerinden dolayı baskın yerinde değildiler. Bu sebeple saldırıdan kurtulmuşlardı. Baskın yerine gelip olanları görünce ne yapacaklarında dair istişare ettiler. Amr b. Ümeyye Medine'ye dönüp olanları Rasûlullah'a (s.a.v.) bildirmeyi teklif ederken Haris b. Sımme (r.a.) savaşmayı teklif etti. Nihayetinde savaşmaya karar verip savaşa tutuştular. Haris b. Sımme şehit, Amr b. Ümeyye (r.a.) esir edildi. Âmir b. Tufeyl annesinin köle azat etme üzerine olan adağını yerine getirmek için Amr b. Ümeyye'yi (r.a.) azad etti.¹³⁹

Amr b. Ümeyye dönerken yolda Âmir b. Tufeyl'in mensub olduğu Beni Kilab (Beni Âmir)' dan iki kişiye rastladı ve bunları bir baskınla öldürdü. Halbuki bunlara Rasûlullah (s.a.v.) tarafından eman verilmişti. Fakat Amr b. Ümeyye'nin bundan haberi yoktu. Medine'ye ulaşip başından geçenleri ve öldürdüğü iki adamı anlattı.

¹³⁵ Ahmet Önkâl, "Bi'r-imaûne", **DİA**, VI, 195-196.

¹³⁶ Vakîdî, **Megâzî**, I, 347; İbn Sa'd, **Tabakât**, II, 53; Önkâl, "Bi'r-imaûne", **DİA**, VI, 195.

¹³⁷ Mustafa Baktır, "Suffe", **DİA**, XXXVII, 469-470.

¹³⁸ Vakîdî, **Megâzî**, II, 496; Zehebî, **Siyeru â'lâmi'n-nübelâ**, I, 449.

¹³⁹ Vakîdî, **Megâzî**, I, 346-348; Zehebî, **Siyeru â'lâmi'n-nübelâ**, I, 449-450.

Rasûlullah üzülerək onlara eman vermiş olduğunu söyledi. Diyetlerini toplayıp kabilelerine gönderdi.¹⁴⁰

Kaynaklarda Nadiroğulları Gazvesi'nin sebebi olarak bu diyetlerin toplanması için Rasûlullah'ın (s.a.v.) Nadiroğulları'nı ziyaret ederek yardım talebinde bulunması esnasında Yahudilerin sûkast planını sezip oradan ayrılması hadisesi gösterilmektedir.¹⁴¹

1.7.2. Amr b. Ümeyye Seriyyesi

Rasûlullah'ın askerî harekât için gönderdiği seriyyelerden biri de Amr b. Ümeyye Seriyyesi'dir. Kaynaklar bu seriyyeye detaylı bir şekilde yer vermektedirler.

İbn Sa'd'ın *Tabakat*'ında naklettiğine göre; Bir gün Ebû Süfyan Kureyş'ten bir topluluğa "Aranızda Muhammed'i (s.a.v.) öldürecek biri yok mu? Şüphesiz o (korumasız bir şekilde) çarşı ve sokaklarda dolaşır" demişti. Bunun üzerine bedevîlerden bir adam yanına gelip "Şüphesiz sen en yürekli, en kuvvetli ve en süratli adamı buldun. Ben tecrübeli bir kılavuzum. Eğer beni desteklersen gider Muhammed'i (s.a.v.) öldürürüm. Yanımda kartal tüyü gibi (hafif ve küçük) bir hançerim var. Ona (hançerim ile) saldırır sonra hızla dağa kaçarım. (Ardımdan gelen) kavmin de önüne geçerim. (Onlar bana yetişemezler.) Ben gerçekten yol konusunda çok tecrübeliyim" dedi. Ebû Süfyan "Sen bizim dostumuzsun" diyerek ona iltifat etti. Ona bir katır ve bir miktar para verdi. Sonra "İşini tamamla" dedi.

Bedevî geceleyin yola çıktı ve altıncı gün öğle sıcağında Medine'ye ulaştı. Ardından Rasûlullah'ı (s.a.v.) sormaya başladı. Kendisine Rasûlullah (s.a.v.) gösterilince bineğini bağladı ve Rasûlullah'a (s.a.v.) yöneldi. Rasûlullah (s.a.v.) o sırada Abdüleşheloğulları Mescidi'nde idi. Rasûlullah adamı görünce "Bu (adam) şüphesiz hainlik peşindedir," buyurdu. Bedevî Rasûlullah'a (s.a.v.) zarar vermek için ona doğru yöneldi. (Bunu fark eden) Üseyd b. Hudayr (r.a.) onun elbisesinin eteğini çekince ansızın hançeri önüne düştü. Adam "Kanım! Kanım(ı bağışla)!" diye bağırmaya başladı. Üseyd (r.a.) kemendini hızla atıp çekerek adamı bağladı.

¹⁴⁰ Vakıdî, *Megâzî*, I, 351-352; Zehebî, *Siyeru â'lâmi'n-nübelâ*, I, 450; Fayda, "Amr b. Ümeyye", *DİA*, III, 94-95

¹⁴¹ Vakıdî, *Megâzî*, I, 364-365; İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 57; Zehebî, *Siyeru â'lâmi'n-nübelâ*, I, 354.

Rasûlullah (s.a.v.) “Bana doğruyu söyle, Nesin (kimsin) sen?” diye sordu. Adam “Güvende miyim?” dedi. Rasûlullah “Evet” deyince; adam ne yapmaya geldiğini ve Ebû Süfyan’ın onu ne ile görevlendirdiğini haber verdi. Rasûlullah (s.a.v.) onu serbest bıraktı. Bunun üzerine adam müslüman oldu.

Ardından Rasûlullah (s.a.v.) Amr b. Ümeyye ve Seleme b. Eslem’i (r.a.) Ebû Süfyan üzerine gönderdi ve “Onu gafil avlarsanız öldürünüz” buyurdu. Amr ve Seleme (r.a.) Mekke’ye girdiler. Gece Amr b. Ümeyye Kâbe’yi tavaf etmeye başladı. Bu sırada Muaviye b. Ebî Süfyan¹⁴² onu gördü ve tanıdı. Hemen Kureyş kavmine yerini haber verdi. Kureyş ondan çekinmekteydi, çünkü Amr cahiliye döneminde hedeflediği işi başaran bir suikastçi idi. “Amr hayırlı bir iş için gelmez” dediler. Bir araya toplanıp onu aramaya başladılar. Hal böyle olunca Amr ve Seleme (r.a.) Mekke’den çıkmak zorunda kaldılar. Yolda Amr b. Ümeyye Ubeydullah b. Malik b. Ubeydullah et-Teymî’ye rastladı ve onu öldürdü. Deyloğulları’ndan başka bir adamı daha öldürdü. Yolda yine onlardan haber almak için Kureyş’in gönderdiği iki adama rastladı ve onlardan birini öldürüp diğerini esir aldı. Ve onu beraberinde Medine’ye getirdi. Amr (r.a.) başından geçenleri haber verirken Rasûlullah (memnuniyetinden) gülüyordu.¹⁴³

Bu rivayet bazı değişikliklerle farklı kaynaklarda da yer almaktadır.¹⁴⁴

1.7.3. Hubeyb b. Adıyy (r.a.)’ın Naaşını Darağacından İndirmesi

Müşrikler Recî Hadisesinde Esir alınıp Mekke’ye götürülen ve Ten‘im’de asılarak şehid edilen Hubeyb b. Adıyy’in (r.a.) naaşını darağacında bekletiyorlar ve böylelikle Müslümanlara eziyet vermeyi hedefliyorlardı. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.) Amr b. Ümeyye’yi (r.a.) gönderdi. Amr b. Ümeyye (r.a.), Hubeyb’in asılı olduğu darağacına tırmanıp ipini kesti ve naaşını yere indirdi. Bazı rivayetlerde Amr

¹⁴² İbn Sa’d, **Tabakât**, II, 93-94; Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa’d b. Menî’ el-Basrî el-Bağdâdî, **Tabakât**, thk. Muhammed Abdulkadir Ata, 1.bsk., Beyrut, Dâru’l-Küttübi’l-İlmiyye 1990, II, 72; Aynı kitabın tercümesi: Muhammed b. Sa’d b. Menî el-Haşimî el-Basrî, **Kitâbu’t-Tabakâti’l-Kebîr**, **Tabakât**, çev. Adnan Demircan, 3.bsk., İstanbul, Siyer Yayınları, 2019, II, 96.

¹⁴³ İbn Sa’d, **Tabakât**, II, 93-94.

¹⁴⁴ Beyhakî, **Delâilu’n-nübüvve**, III, 333-337; İbn Asakir, **Tarîhu Dimaşk**, XLV, 424-429; Cemalüddin Ebû’l-Ferec Abdurrahman b. Ali b. Muhammed el-Cevzî, **el-Muntazam fî tarihi’l-ümem ve’l-mülûk**, thk. Muhammed Abdulkadir Ata-Mustafa Abdulkadir Ata, 1.bsk., Beyrut, Dâru’l-Küttübi’l-İlmiyye, 1992, III, 265; İbn Seyyidi’n-nas, **Uyûnü’l-eser**, II, 152-153; İbn Hadîde, **el-Misbahu’l-mudıyy**, I, 232-233.

b. Ümeyye (r.a.), hemen yere indirmesiyle yerin Hubeyb'in naaşını yuttuğunu söylerken¹⁴⁵ bazı rivayetlerde ise bir müddet taşıdıktan sonra arkadan takip edenler yaklaşınca naaşı bir hendeğe attığını ve orada kaybolduğunu¹⁴⁶ söylemektedir. Bazısında ise naaşın üzerine ayağıyla toprak attığı¹⁴⁷ veya defnettigi¹⁴⁸ ifadesine yer verilmiştir.

Bu rivayetler metin açısından tahlil edilirse özellikle defnolunma ihtimalinin çok zayıf olduğu görülmektedir. Çünkü hem hadisenin gelişiminde (kovalanan birinin bir defin işini yapabilmesi) pek mümkün gözükmemekte hem de defin olayını zikreden tek kaynak İbn Seyyidinnas “İddia ettiler...” ifadesini kullanmaktadır. Bu ifadeden anlaşılacağı üzere müellif bu görüşü zayıf görmüş ve senedli bir şekilde yerin yuttuğu rivayetini zikretmiştir.

“Naaşı bir hendeğe attığı” rivayeti ise metin açısından en işkâlsiz rivayet olup akıl ve mantık açısından izahtan varestedir.

“Ayağı ile üzerine toprak attığı” rivayeti birden fazla kaynaktan yer almış ise de takib edilen bir kişinin ayağı ile toprak atarak bir insan cesedini kısa zamanda gömebilme ihtimali pek mümkün görünmemektedir. Amr b. Ümeyye böyle bir şey yapmışsa da bu o anki telaş içerisinde gayri ihtiyârî başvurduğu bir teşebbüs olabilir. Ya da her ne kadar Hubeyb'in (r.a.) naaşını düşmandan saklamaya yetmeyeceğini bilse de kısmen gizleme umuduyla yapmış olduğu bir hareket de olabilir.

Nihayetinde bu rivayet doğru kabul edilse dahi yukarıda zikredilen ve daha çok kaynaktan tercih edilen yerin Hubeyb'in (r.a.) naaşını yutma rivayetleri ile çelişmemektedir. Amr (r.a.) ayağıyla naaşı örtmeye çalışmış ve bunun akabinde yer Hubeyb'in naaşını yutmuş olabilir. Dolayısıyla her iki durumda da Allah'ın (c.c.) bir

¹⁴⁵ İbn Abdilberr, **İstîâb**, II, 442; İbnü'l-Esîr, **Üsdü'l-gâbe**, II, 154; Ebû'l-Kasım Abdurahman b. Abdullah b. Ahmed es-Süheylî, **er-Ravdu'l-ünûf fî şerhi's-sîreti'n-nebeviyye**, thk. Ömr Abdusselam es-Selâmî, 1.bsk., Beyrut, Dâru İhyâi't-Türasi'l-Arabî, 2000, VII, 554; Sıbtu İbni'l-Cevzî, **Mir'âtü'z-zemân**, III, 307-308; İbn Seyyidi'n-nas, **Uyûnü'l-eser**, II, 62.

¹⁴⁶ İbn Hişam, **es-Siretü'n-nebeviyye**, II, 634.

¹⁴⁷ Beyhakî, **Delâilu'n-nübüvve**, III, 336; İbn Asakir, **Tarîhu Dimaşk**, XLV, 428; İbn Kesîr, **el-Bidaye ve'n-nihaye**, V, 521.

¹⁴⁸ İbn Seyyidi'n-Nas, **Uyûnü'l-eser**, II, 62.

mucizesi olarak Hubeyb'in (r.a.) naaşının toprakta kaybolduğunu ve onu arayan müşriklerin eziyetlerinden ilahî bir kudret ile korunduğu söylenebilir.

Bu hadise bazı kaynaklarda yukarıdaki seriyyenin devamı olarak zikredilmişken,¹⁴⁹ bazı kaynaklarda ise ayrı olarak zikredilmiştir.¹⁵⁰ İbn Asâkir ise hem ayrı ayrı olarak¹⁵¹ hem de beraber zikredildiği¹⁵² rivayetleri kitabına almıştır. Yine yukarıdaki kıssanın devamı olarak zikredenlerden İbn İshak Amr b. Ümeyye'nin (r.a.) yanındaki sahabînin Seleme b. Eslem değil de Cebbar b. Sahr el-Ensarî (r.a.) olduğunu söylemiştir.

Ayrı olarak zikredilen rivayetlerde tek başına gönderildiği özellikle vurgulanmaktadır.¹⁵³ Bazı kaynaklarda ise bu kişinin Amr b. Ümeyye'nin babası olduğu rivayet edilmiştir.¹⁵⁴ İkinci bölümde bu konu ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

1.7.4. Ebû Süfyan'a Hediye Götürmesi

İbn Sa'd'ın rivayet ettiğine göre Peygamberimiz (s.a.v.) Ebû Süfyan'a Amr b. Ümeyye ile bir miktar Acve hurması göndermiş ve ondan da kendisine bir miktar katık hediye göndermesini istemişti. Amr, Mekkeye gelip Ebû Süfyan'ın hanımlarından birinin evine misafir oldu. Kureyş bunu haber alınca derhal eve gidip Amr'ı tutuklamaya yeltendiler. Bunun üzerine Amr "Ey hanımefendi! Ben senin evinde (misafir) iken tutuklanacağım (öyle mi)? Vallahi, şayet filânca hanımefendinin evine misafir olarak inse idim, elbette o bunu yapmalarına engel olurdu." dedi. Bunun üzerine o hanım Kureyşlilere engel oldu ve onu muhafaza etti. Ebû Süfyan gelince ona: "Andolsun ki misafirimi koryacaksın," dedi. Ebû Süfyan da Kureyş'e mani oldu. Ebû Süfyan Peygamberimiz'in hediyesini kabul etti ve (buna karşılık) hediye olarak

¹⁴⁹ İbn Hişam, **es-Sîretü'n-nebeviyye**, II, 633-635; Beyhakî, **Delâilu'n-nübüvve**, III, 333-337; Ebû'l Fida İsmail b. Ömer İbn Kesîr el-Kuraşî, **es-Sîretü'n-nebeviyye (mine'l-bidaye ve'n-nihaye)**, thk. Mustafa Abdulvahit, Beyrut, Dâru'l-ma'rife, 1976, III, 135-138; Salihî, **Sübülü'l-hüdâ**, VI, 121-125.

¹⁵⁰ İbn Abdilberr, **İstîâb**, II, 442; Nevevî, **Tehzîbü'l-esmâ**, II, 24.

¹⁵¹ İbn Asakir, **Tarîhu Dimaşk**, XLV, 423; 424-425.

¹⁵² İbn Asakir, **Tarîhu Dimaşk**, XLV, 421; 426-429.

¹⁵³ İbnü'l-Esîr, **Üsdü'l-gâbe**, I, 279; IV, 181; İbn Asakir, **Tarîhu Dimaşk**, XLV, 423; Sıbtu İbni'l-Cevzî, **Mir'âtü'z-zemân**, III, 307-308; Nevevî, **Tehzîbü'l-esmâ**, II, 24.

¹⁵⁴ Ebû Nuaym, **Ma'rifetü's-sahabe**, I, 300; Zehebî, **Siyeru â'lâmi'n-nübelâ**, I, 448.

katık yolladı.¹⁵⁵ İbn Hacer de bu rivayeti nakletmiş ve isnadının sahih olduğunu söylemiştir.¹⁵⁶ Halife b. Hayyat ve İbn Asâkir olayın detaylarına değinmez. Sadece Ebû Süfyan'a hediye götürdüğünü söylemektedir.¹⁵⁷

el-Cüz'ü'l-mütemmim li't-Tabakât kitabının muhakkiki Abdulaziz Abdullah es-Sellûmî'nin Ebû Ubeyd'den yaptığı nakle göre; bu hadise Medine-Mekke arası savaş olmadığı dönemdir. Savaş zamanı hediye gönderilmeyeceği açıktır.¹⁵⁸ Aynı nakli Kettânî de yapar.¹⁵⁹

Metindeki ifadelerle bakılırsa bu dönem Hendek Savaşı ile Hudeybiye Barışı arasındaki dönem olmalıdır. Çünkü Kureyş'in Amr b. Ümeyye'yi yakalamaya çalışması bunu göstermektedir. Barış döneminde her iki tarafın serbestçe birbirine gidebildiğini biliyoruz. Muhtemelen Rasûlullah (s.a.v.) böyle bir hareket ile karşı tarafın kalbini yumuşatmak ve barışa yaklaştırmak istemekeeydi.

1.7.5. Necaşî'ye Elçi Olarak Gönderilmesi

Amr b. Ümeyye'nin (r.a.) Habeşistan'a kaç defa elçi olarak gönderildiği tam olarak net değildir. Bedir Savaşı sonrasında gönderildiği rivayeti yukarıda geçmişti. Müslüman olduktan sonra gönderilişi ile ilgili olarak ise Necaşî Ashame'ye İslâm'ı tebliğ için, Habeş muhacirlerinin Medine'ye getirilişini sağlamak için ve Ümmü Habibe'yi (r.a.) Peygamberimiz'e (s.a.v.) nikahlamak için elçilikle görevlendirildiği hemen hemen bütün kaynaklarda geçmektedir. Ancak bu görevler bazı rivayetlerde bir olay, bazı rivayetlerde iki ayrı olay, hatta bazı rivayetlerde üç ayrı olay imiş gibi anlatılmaktadır. Ayrıca iki ayrı Necaşî'ye gönderildiği de söylenmiştir. Böylelikle Müslüman olmadan öncekini de sayarsak beş defa Habeşistan'a gönderilişi ile ilgili rivayet vardır. Bunların tarihi olarak tam anlamıyla nereye oturduğunu tespit

¹⁵⁵ Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd b. Menî' el-Basrî el-Bağdâdî, **el-Cüz'ü'l-mütemmim li Tabakâti İbn Sa'd**, thk. Abdulaziz Abdullah es-selûmî, Taif, Mektebetü's-Sıddîk, 1416 H., s. 76; Ebû Amr Halife b. Hayyat b. Halife eş-Şeybanî, **et-Tarih**, thk. Ekrem Ziya el-Umerî, 2. bsk., Dimaşk, Dâru'l-kalem-1397 H., s. 98; İbn Asakir, **Tarîhu Dimaşk**, XLV, 429.

¹⁵⁶ İbn Hacer, **İsâbe**, III, 333.

¹⁵⁷ Halife b. Hayyat, **et-Tarih**, s. 98; İbn Asakir, **Tarîhu Dimaşk**, XLV, 429.

¹⁵⁸ İbn Sa'd, **el-Cüz'ü'l-mütemmim li Tabakât**, s. 77, Dipnot: Tahric.

¹⁵⁹ Muhammed Abdulhayy el-Kettânî el-İdrîsî, **et-Terâfîbü'l-idâriyye**, 2 c., 2. Bsk., thk. Abdullah el-Halidî, Beyrut, Dâru'l-Erkam b. Ebi'l-Erkam, ty., I, 183.

edebilmek zordur. Dolayısıyla kaynaklarda yer alan bununla ilgili rivayetler verilecek ve hadiselerin gidişatı göz önünde bulundurularak tahlil edilmeye çalışılacaktır.

1.7.5.1. Habeş Muhacirlerini Getirme ve İslâm'a Davet İçin Gitmesi

Rasûlullah'ın (s.a.v.) Habeşistan muhacirlerini getirmesi için Amr b. Ümeyye'yi görevlendirmesi bir çok kaynakta geçmektedir.¹⁶⁰ Habeşistan muhacirlerin Medine'ye gelişlerinin hicretin 7. yılında, Hayber fethinde olduğu açıkça ifade edilmektedir.¹⁶¹ Vakıdî'de geçen rivayette ise Hudeybiye Barışı'ndan sonra Amr b. Âs (r.a.) Necaşî'nin yanına gitmiş, o Necaşî'nin huzurunda iken Amr b. Ümeyye'nin (r.a.) geldiğini ve Ümmü Habibe'yi (r.a.) Peygamberimiz'e nikahlaması için gönderdiği mektubunu getirdiğini ifade etmiştir.¹⁶² Aynı hadise İbn Hişam'da geçerken Amr b. Ümeyye'nin Cafer (r.a.) ve arkadaşlarının gönderilmesi hususunda geldiği söylenmiş, Ümmü Habibe'nin (r.a.) konusu yer almamıştır.¹⁶³ Ümmü Habibe'yi (r.a.) nikahlama konusu başka bir yerde bağımsız olarak geçmektedir.¹⁶⁴

İbn Sa'd ise bir yerde; hicretin 7. yılı Rebiu'l-evvel ayında Peygamberimiz'in (s.a.v.) Necaşî'ye, Müslüman olması, Ümmü Habibe'yi (r.a.) nikahlaması ve Habeş muhacirlerini göndermesi için mektup yazdığını ve Amr b. Ümeyye'yi gönderdiğini peş peşe söyleyip aralarında bir zaman dilimi olup olmadığını sarahaten ifade etmez iken,¹⁶⁵ başka bir yerde Ümmü Habibe (r.a.) ile olan evliliğinin hicretin 7. yılında olduğunu ifade eder.¹⁶⁶ Diğer bir yerde İslâma tebliğ için gönderilişinin hicretin 7. yılı Muharrem ayında olduğunu¹⁶⁷ ve Necaşî'ye iki mektup yazdığını, bunlardan birinin İslâm'a davet mektubu olduğunu, diğerinin ise Ümmü Habibe (r.a.) ile evlendirilmesi ve muhacirlerin gönderilmesi mektubu olduğunu ifade eder.¹⁶⁸ Belâzürî de hemen

¹⁶⁰ Muhammed b. İshak b. Yesar el-Muttalibî, **es-Sîre**, thk. Süheyl Zekkar, 1. bsk., Beyrut, Dâru'l Fikr, 1978, S. 223; İbn Hişam, **es-Sîre**, II, 359; İbn Sa'd, **Tabakât**, I, 207-208; İbn Hibban, **Sikat**, II, 22-23; 140; İbn Seyyidi'n-nas, **Uyûnü'l-eser**, II, 116.

¹⁶¹ İbn İshak, **es-Sîre**, s. 223; İbn Hişam, **es-Sîre**, II, 359; İbn Sa'd, **Tabakât**, I, 207-208; İbn Hibban, **Sikat**, II, 22-23.

¹⁶² Vakıdî, **Megâzi**, II, 742-743;

¹⁶³ İbn Hişam, **es-Sîre**, II, 276-277.

¹⁶⁴ İbn Hişam, **es-Sîre**, I, 224.

¹⁶⁵ İbn Sa'd, **Tabakât**, I, 207-208.

¹⁶⁶ İbn Sa'd, **Tabakât**, VIII, 98.

¹⁶⁷ İbn Sa'd, **Tabakât**, İlmîyye baskısı, I, 197-198; İbn Asakir, **Tarîhu Dimaşk**, XXVII, 357.

¹⁶⁸ İbn Sa'd, **Tabakât**, İlmîyye baskısı, I, 197-198.

hemen aynısını söyler, sadece ay belirtmez.¹⁶⁹ İbn Seyyidinnas ise İslâma davet için gönderilişinin Hicretin 7. yılı Rebû'l-evvel ayı veya Muharrem ayında olduğunu ifade ettikten sonra Peygamberimiz'in (s.a.v.) Ümmü Habibe (r.a.) ile izdivacı ve Habeş muhacirlerinin gönderilişi için mektup yazdığını ilave eder.¹⁷⁰

Beyhakî ise İbn Mende'den Ümmü Habibe'nin (r.a.) izdivacının hicretin 6. yılında olduğunu nakleder.¹⁷¹

İbnu'l-Esîr Amr b. Ümeyye'nin hicretin 7. yılında İslâm'a davet mektubu ile gönderildiğini buna cevaben Necaşî'nin Müslüman olduğunu bildiren bir mektup ile oğlu Ermâ b. Ashame'yi 60 Habeşistanlı müslüman ile gönderdiğini fakat bunların denizde boğularak şehit düştüğünü kaydeder. Cafer (r.a.) ve diğer Müslümanların ya da Ümmü Habibe'nin (r.a.) gönderilişine değinmez.¹⁷² Başka bir yerde ise Ümmü Habibe (r.a.) ile nikahlanışının hicretin 6. yılında olduğunu söyler.¹⁷³ Müslim'in "Ebû Süfyan'ın Peygamberimiz'den (s.a.v.) kızı Ümmü Habibe (r.a.) ile evlenmesini istediği ve Peygamberimiz'in de buna olumlu cevap verdiği" ni ihtiva eden rivayetini zikrettikten sonra bunun İmam Müslim'in vehmi olduğunu, çünkü Peygamberimiz'in (s.a.v.) Ümmü Habibe (r.a.) ile Ebû Süfyan müslüman olmadan önce Habeşistan'da evlendiğinin sabit olduğu ve bu konuda siyer âlimleri arasında ihtilaf olmadığını ifade eder.¹⁷⁴

İbn Seyyidinnas da Sahih-i Müslim'deki rivayeti naklederken bu izdivacın Mekke Fethi'nde Ebû Süfyan'ın Peygamberimiz'den (s.a.v.) istediği üç şeyden biri olduğunu ve Peygamberimiz'in de bu isteğe olumlu cevap verdiğini ifade ettikten sonra bunun siyer alimlerinin ittifakına muhalif olduğunu ifade eder. Ardından Münzirî'nin bu rivayet ile ilgili "Ebû Süfyan'ın Müslüman olduktan sonra velayetinin geri döndüğünü dolayısıyla velisi olarak nikah akdini tecdid etmesi gerektiğini

¹⁶⁹ Belâzürî, *Ensâbu'l-eşraf*, I, 438.

¹⁷⁰ İbn Seyyidi'n-nas, *Uyûnü'l-eser*, I, 139.

¹⁷¹ Beyhakî, *Delâilu'n-nübüvve*, III, 461.

¹⁷² İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, I, 189-190; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, I, 336.

¹⁷³ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, VI, 117.

¹⁷⁴ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, VI, 116-117.

zannettiğinden Peygamberimiz'den böyle bir istekte bulunduğu" şeklinde bir açıklama yaptığını ancak bu izahâtın zayıf olduğunu söyler.¹⁷⁵

Bu açıklama, İbn Seyyidinnas tarafından zayıf görülse de akıldan uzak bir açıklama değildir. Çünkü Mekke reisi olan Ebû Süfyan gibi bir adamın -her ne kadar duyunca itiraz etmese de- onayı alınmadan yapılmış bir evliliğe, müslüman olduktan sonra onay vermiş olmak, şan ve şerefini arttırmak maksadı ile böyle bir istekte bulunmuş olması çok da ihtimal dışı görünmemektedir.

İbn Asâkir, İbn Kelbî'den Amr b. Ümeyye'nin Habeşistan'a İslâm'ı tebliğ, Ümmü Habibe'nin (r.a.) izdivacı ve Habeş Müslümanlarını götürmek üzere üç defa gönderildiğini nakleder.¹⁷⁶ Fakat bu üç görevin ayrı ayrı üç defada oluşu, ele alındığı üzere hadiseleri nakleden rivayetlere genel olarak muhalif gözükmemektedir.

Zehebî'nin yer verdiği rivayetlerde de Habeşistan muhacirlerinin gönderilmesi ile Ümmü Habibe'nin (r.a.) izdivacının aynı zamana denk geldiğini görüyoruz. Çünkü aynı hadiseyi konu alan rivayetlerin birinde Amr b. Ümeyye, izdivaç için¹⁷⁷ diğerinde muhacirlerin geri gönderilmesi¹⁷⁸ için Necaşî'nin huzuruna geldiğinden bahsetmiştir.

Hamidullah ise hicretin 6. yılına doğru Ümmü Habibe'nin (r.a.) izdivacı ve Habeş Müslümanlarının Medine'ye gönderilmesi için gönderildiğini söyler.¹⁷⁹ Fakat bu tarih için kaynak vermez. Hadiseyi anlatırken verdiği kaynaklardan İbn Hişam belli bir tarih vermez. Sadece Amr b. Âs'dan (r.a.) yaptığı rivayette Amr b. Âs'ın Hendek Savaşı'ndan sonra durum değerlendirmesi yaptığını ve Necaşî'nin yanına gitme kararı aldığını, orada ise Amr b. Ümeyye'yi (r.a.) gördüğünü kaydeder.¹⁸⁰ İbn Sa'd ise yukarıda zikrettiğimiz gibi hicretin 7. yılı Muharrem ya da Rebû'l-evvel ayını zikreder.¹⁸¹

Tahminimize göre Hamidullah İbn Hişam'da yer alan Hendek sonrası kaydından yola çıkarak böyle bir tarihlendirme yapmış olmalıdır. Aynı şekilde M. Ali

¹⁷⁵ İbn Seyyidi'n-nas, **Uyûnü'l-eser**, II, 373-374.

¹⁷⁶ İbn Asakir, **Tarîhu Dimâşk**, XLV, 423.

¹⁷⁷ Zehebî, **Siyeru â'lâmi'n-nübelâ**, II, 112.

¹⁷⁸ Zehebî, **Siyeru â'lâmi'n-nübelâ**, III, 59.

¹⁷⁹ Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, s. 375.

¹⁸⁰ İbn Hişam, **es-Sire**, II, 276-277.

¹⁸¹ İbn Sa'd, **Tabakât**, İlmîyye baskısı, I, 197-198; İbn Sa'd, **Tabakât**, I, 207

Kapar da muhtemelen bu kayıttan yola çıkarak hicretin 5. yılını tarihlendirme olarak tercih etmiştir.¹⁸² Fakat söz konusu “Hendek’ten sonra” kaydı tek başına bu tezi temellendirmek için yeterli gözükmemektedir. Çünkü mezkûr rivayetten “Hendek’ten hemen sonra” anlamı çıkmamaktadır. Ayrıca bu işi düşünmesi, arkadaşlarıyla konuşması, hazırlanıp Necaşî’nin yanına gitmesi de peş peşe gelişmiş hadiseler zinciri olarak değerlendirilmeyebilir. Aynı hadisenin içinde yer alan Halid (r.a.) ile karşılaşım Medine’ye giderek Müslüman olmaları hadisesi için Amr b. Âs “Bu hadise Mekke Fethi’nin az öncesinde idi” diyerek tarihlendirme yapmaktadır.¹⁸³ Bu kayıt da Necaşî’nin yanına gitme hadisesinin çok da erken tarihte olmadığını teyit eden bir işarettir.

Bununla birlikte Makrizî’nin Ebû Nuaym’dan nakline göre izdivaç hadisesi “Hayber dönüşünde, hicretten 5 yıl ve üç-beş ay sonra” gerçekleşmiştir.¹⁸⁴ Yani yukarıda dikkat çektiğimiz tarih farklılığı Hayber Fethi tarihinde olan görüş farklılığından mütevellit olabilir.

Yukarıda verilen rivayetlerdeki bilgileri özetlersek:

- a) Amr b. Ümeyye (r.a.) Necaşî Ashame’ye İslâm’ı tebliğ, Ümmü Habibe’nin (r.a.) izdivacı ve Habeş Müslümanlarının Medine’ye gönderilmesi için elçilikle görevlendirilmiştir.
- b) Bu üç görevnin tek seferde olduğu görüşü ağırlık kazanmaktadır. Bununla birlikte Hendek Savaşı sonrasında Habeş Müslümanlarının durumu için bir ön görüşme olarak görevlendirilmiş olma ihtimali zayıf da olsa bulunmaktadır.
- c) Gönderiliş zamanı olarak Hudeybiye Anlaşması sonrası hicretin 6. yılının sonları ile 7. yılının başları rivayetlerde ön plana çıkmaktadır. Benzer verilerden yola çıkan Hattab, *Süferâü’n-Nebî*’de farklı bir yaklaşım ortaya koyarak Amr b. Ümeyye’nin Hicretin 6. yılının sonlarında Habeşistan’a

¹⁸² Kapar, “İlk İslâm Diplomatı Amr b. Ümeyye Ed-Damrî”, s. 278.

¹⁸³ İbn Hişam, *es-Sire*, II, 277.

¹⁸⁴ Ahmed b. Ali b. Abdulkadir Takiyyüddin el-Makrizî, *İmta’u’l-esmâ’ bimâ li’n-nebiyyi mine’l-ahval ve’l-emval ve’l-metâ’*, thk. Muhammed Abdulhumejd en-Nümeysî, 1. bsk., Beyrut, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1999, VI, 64-65.

gittiğini, Habeş muhacirleri ile geri dönüşünün ise 7. yılın başlarında olduğunu söyleyerek rivayetlerin arasını tevfik eder.¹⁸⁵

1.7.5.2. Necaşî'den Ümmü Habibe'yi (r.a.) Peygamberimiz'e (s.a.v.) istemesi

Amr b. Ümeyye (r.a.) İbn Hibban'ın ifadesiyle Hz. Peygamberimiz için Necaşî'den Ümmü Habibe'yi (r.a.) istemiştir.¹⁸⁶ Nevevî de benzer bir ifadeye yer verir.¹⁸⁷ Çünkü yine İbn Hibban'ın ifadesiyle oranın devlet başkanı olması hasebiyle o anda Ümmü Habibe'nin (r.a.) velisi Necaşî'dir.¹⁸⁸ Belâzürî ise Halid b. Said b. el-As'dan istediğini ifade eder.¹⁸⁹

Ümmü Habibe'nin (r.a.) düğüne hazırlanması için Necaşî'nin hanımlarına haber gönderip güzel kokular göndermesini istemesi¹⁹⁰ ve ona amber, ud gibi kokuların verilmesi¹⁹¹ Ümmü Habibe'nin (r.a.) nikah için kendi adına Halid b. Said b. el-As'ı vekil tayin etmesi,¹⁹² nikah için 400 dinar mehir tayin edilip verilmesi,¹⁹³ (Nevevî, Kelâbâzî'den 4000 dirhem olduğunu nakleder.¹⁹⁴) Necaşî'nin bir düğün ziyafeti vermesi,¹⁹⁵ Ümmü Habibe'nin (r.a.) çeyizini hazırlayıp çeyizi ile göndermesi¹⁹⁶ o günün şartları, örfleri ve gerekliliklerine göre Habeşistan'da tam anlamıyla bir düğün yapıldığı ve bu düğünde Amr b. Ümeyye'nin erkek tarafını yani

¹⁸⁵ Hattab, *Süferâü'n-Nebî*, I, 60.

¹⁸⁶ İbn Hibban, *Sikat*, II, 22-23.

¹⁸⁷ Nevevî, *Tehzîbü'l-esmâ*, II, 359.

¹⁸⁸ Muhammed b. Hibban b. Ahmed b. Hibban et-Temimî, *es-Sîretü'n-nebeviyye ve ahbaru'l-hulefâ*, 3. bsk., Beyrut, el-Kütübü's-sekâfiyye, 1417 H., I, 406; İbn Hibban, *Sikat*, II, 140.

¹⁸⁹ Belâzürî, *Ensâbu'l-eşraf*, I, 439.

¹⁹⁰ Zehebî, *Siyeru â'lâmi'n-nübelâ*, III, 270; Makrizî, *İmta'u'l-esmâ*, VI, 65; İbn Hacer, *İsâbe*, VIII, 141.

¹⁹¹ Kettânî, *et-Terâfîbü'l-idâriyye*, I, 182.

¹⁹² İbn Hişam, *es-Sire*, I, 224; İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 208; İbn Asakir, *Tarîhu Dimaşk*, LXIX, 138; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, VII, 116; İbn Seyyidi'n-nas, *Uyûnü'l-eser*, II, 373.

¹⁹³ İbn İshak, *Sîretü İbn İshak*, s. 259; İbn Hişam, *es-Sire*, I, 224; İbn Asakir, *Tarîhu Dimaşk*, LXIX, 138; İbn Seyyidi'n-nas, *Uyûnü'l-eser*, II, 373; Kettânî, *et-Terâfîbü'l-idâriyye*, I, 182.

¹⁹⁴ Nevevî, *Tehzîbü'l-esmâ*, II, 359.

¹⁹⁵ Belâzürî, *Ensâbu'l-eşraf*, I, 439; Zehebî, *Siyeru â'lâmi'n-nübelâ*, III, 270; Makrizî, *İmta'u'l-esmâ*, VI, 65; İbn Hacer, *İsâbe*, VIII, 141; Kettânî, *et-Terâfîbü'l-idâriyye*, I, 182.

¹⁹⁶ İbn Sa'd, *Tabakât*, VIII, 98; Belâzürî, *Ensâbu'l-eşraf*, I, 439; Makrizî, *İmta'u'l-esmâ*, VI, 65.

Peygamberimizi temsil ettiği zikrettiğimiz ifadelerden anlaşılmaktadır. Makrizî bunu sarahaten ifade eder.¹⁹⁷

Makrizî'nin *İmta' u'l-esmâ'* kitabının muhakkiki, Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'i ve İbn Hibban'ın *Sahih*'ini kaynak göstererek Rasûlullah (s.a.v.) tarafından vekil tayin edilen Amr b. Ümeyye'nin, Necaşî huzurunda kıyılan nikahta Peygamberimiz (s.a.v.) adına Ümmü Habibe'nin (r.a.) nikahını kabul ettiğini söyler.¹⁹⁸ Ayrıca Süheyli tebliğ ve davet mektubu yanında Amr b. Ümeyye'nin belîğ bir hutbesini de nakleder.¹⁹⁹ Muhtemelen o dönem adetlerinden olarak bir nikah hutbesi okumuş olabileceği söylenebilir.

İbn Hibban Ümmü Habibe'nin (r.a.) nikah için tayin ettiği vekilin Said b. el-As olduğunu ifade etmiştir.²⁰⁰ Osman b. Affan diyenler de olmuştur.²⁰¹ Abdulhayy Kettânî *et-Terâtîbü'l-idâriyye*'de, İbn Hacer'in *el-İsabe*'sinde yer alan Ümmü Habibe'nin (r.a.) tercümesine atıf yaparak Halid b. Velid olduğunu nakleder.²⁰² Fakat yaptığımız araştırma neticesinde *el-İsabe*'de de çoğu kaynakta olduğu gibi vekil tayin edilenin Halid b. Said b. el-As olduğunu görmekteyiz.²⁰³ Muhtemelen Halid b. Velid yazımı bir dizgi hatası ya da zühul eseri olabilir.

Bu rivayetlere bakılarak Peygamberimiz'in (s.a.v.) nikahında onun temsilcisi olması gibi ulvî bir görev, Amr b. Ümeyye'nin şeref bakımından en yüce ve en şerefli görevi olarak tanımlanabilir. Bu bakımdan terceme-i hayatının içinde müstesna bir yer tutmaktadır.

1.7.5.3. Necaşî Huzurunda Eğilmemesi

Zehebî'nin rivayet ettiğine göre Necaşî'nin sarayında alçakca bir kapı vardır. Huzuruna çıkanlar krala hürmet ve tazim amacıyla başlarını eğerek rukû eder bir vaziyette o kapıdan geçerler. Amr b. Ümeyye ise Necaşî'nin huzuruna girerken başını terse doğru eğerek o kapıdan girer. Necaşî'nin yardımcıları ve muhafızları Amr b.

¹⁹⁷ Makrizî, *İmta' u'l-esmâ'*, VI, 65

¹⁹⁸ Makrizî, *İmta' u'l-esmâ'*, VI, 65. Dipnot 2.

¹⁹⁹ Süheyli, *er-Ravdu'l-ünf*, VI, 387; İbn Seyyidi'n-nas, *Uyûnü'l-eser*, II, 330.

²⁰⁰ İbn Hibban, *es-Sîretü'n-nebeviyye ve ahbaru'l-hulefâ*, I, 406; İbn Hibban, *Sikat*, II, 140.

²⁰¹ Nevevî, *Tehzîbü'l-esmâ*, II, 359; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, I, 204.

²⁰² Kettânî, *et-Terâtîbü'l-idâriyye*, I, 182.

²⁰³ İbn Hacer, *el-İsabe*, VIII, 141.

Ümeyye'yi yakalayıp Necaşî'ye getirirler ve onu şikayet ederler. Necaşî yaptığı hareketin sebebini sorunca Amr “Biz Peygamberimize böyle (eğilme tarzı) bir hareket yapmıyoruz” der. Bunun üzerine Necaşî onu serbest bırakmalarını emreder.²⁰⁴

Bu hadise Amr b. Ümeyye'nin (r.a.) cesaretini ve İslâm'ı tatbik etme konusunda takındığı tavizsiz tutumu göstermesi açısından ibret alınacak bir örnektir.

1.7.5.4. Ashame'nin vefatı sonrası Habeşistan'a Gönderilmesi

Hamidullah, Amr b. Ümeyye'nin Habeş Necaşîsi Ashame vefat ettikten sonra yerine geçen Necaşîye de tebliğ için mektup götürdüğünü ifade eder. Fakat bu Necaşî diğeri gibi müslüman olmamış hatta mektubu yırtıp atmıştır.²⁰⁵

Hamidullah bu görüşüne mesned olarak Müslim ve Ahmed b. Hanbel'i gösterir.²⁰⁶ Aynı görüşü paylaşan Kapor, Müslim'in rivayetinde “Bu kişinin Peygamberimiz'in gıyaben namazını kıldığı Necaşî olmadığı”nın sarahaten ifade edildiğini ve Kastallanî ve İbn Kayyim'in de bu görüşü desteklediklerini kaydeder.²⁰⁷

1.7.6. Benu'd-Di'l Kabilesine Gönderilmesi

Hamidullah, Yakubî'ye dayandırdığı bir rivayete göre Amr b. Ümeyye'nin Kuzeydoğu Arabistan'da ikamet eden Benu'd-Di'l Kabilesine gönderildiğini zikreder. Fakat Yakubî'nin rivayet ettikleri hadislerin genelinin şüpheli olduğuna dikkat çekerek bu rivayeti zayıf görür.²⁰⁸ Böyle bir hadisenin vaku bulunduğu farz edilse dahi verilen rivayette her hangi bir tarih belirtilmediğinden bu görevin tam olarak ne zaman gerçekleştiği bilinmemektedir. Fakat davet mektuplarının genelinin Hudeybiye Anlaşması'ndan (6/628) sonra gönderildiğini düşünecek olursak bu elçilik için en kuvvetli ihtimal yine Hudeybiye sonrası olmalıdır.

1.7.7. Kıtık Zamanında Mekke'ye Yardım Götürmesi

Birçok kaynakta yer alan rivayete göre; Amr b. Ümeyye (r.a.) Mekke'de kıtlık çekildiği bir dönemde Rasûlullah tarafından Amr b. Fağvâ el-Huzâî (r.a.) ile birlikte

²⁰⁴ İbn Asakir, *Tarîhu Dimaşk*, XLV, 429; Zehebî, *Siyeru â'lâmi'n-nübelâ*, III, 180-181.

²⁰⁵ Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, s. 258.

²⁰⁶ Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, s. 375.

²⁰⁷ Kapor, “İlk İslâm Diplomatı Amr b. Ümeyye ed-Damrî”, s. 282.

²⁰⁸ Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, s. 375.

Ebû Süfyan'a yardım götürmek ile görevlendirilmiştir.²⁰⁹ Kaynakların çoğu bunun Mekke Fethi'nden sonra gerçekleştiğini söyler.²¹⁰ Fakat İbn Asâkir, Zehebî' ve İbn Hacer'in rivayetlerinde zaman kaydı yoktur. Ayrıca onarın naklinde yer alan Ebû Süfyan'ın "Bundan (Muhammed s.a.v.) daha iyiliksever ve akrabayı gözeten kim görmüştür ki? Biz onun ile savaşıyor ve kanını (dökmek) istiyoruz o ise bize (ihvan ve iyilik ile) silâ-i rahim yapıyor."²¹¹ sözü hadisenin Mekke Fethi'nden önce olduğunu göstermektedir. İbn Hacer'in rivayetinde ise açıkça "Onlar müşrik oldukları halde kalplerini İslâm'a ısındırıyordu." ifadesi açıkça yer almaktadır.²¹² Hamidullah da benzer bir gerekçe ile Hendek Savaşı sonrası olduğu görüşünü tercih etmiştir.²¹³ Fakat görüldüğü kadarıyla genel görüş Mekke Fethi sonrası olduğu yönündedir.

1.7.8. Taif Kuşatması'na Katılması

Vakidî, Taif Kuşatması'nı anlatırken Amr b. Ümeyye'den kuşatmanın gidişatına dair nakiller rivayet etmiştir.²¹⁴ Dolayısıyla Huneyn ve Taif kuşatmasını ihtiva eden sefere katıldığını söyleyebiliriz. Söz konusu rivayetlerin birinde "Düşman oklarının çekirge sürüsü gibi çok olduğundan"²¹⁵ bahsederken, diğerinde "Ebû Mihcen ve arkadaşlarının mızrak gibi oklar fırlattığından"²¹⁶ söz eder. Bu savaşlarda hangi görev aldığına dair sarıh bir malumatımız olmasa da sözkonusu ifadelerden Taif Kuşatması'nda surlara çok yakın, öncü bir birlik içerisinde görev aldığı tahmininde bulunulabilir.

²⁰⁹ İbn Sa'd, **Tabakât**, IV, 296; Ebû'l-Hüseyn Abdülbaki İbn Kanî', **Mu'cemu's-sahabe**, thk. Salah b. Salim el-Misratî, 1. bsk., Medine, Mektebetü'l-Gurabai'l-eseriyye, 1418 H., II, 214; Ebû Nuaym, **Ma'rifetü's-sahabe**, IV, 1991; İbn Abdilberr, **İstîâb**, III, 1197-1198; İbn Asakir, **Tarîhu Dimaşk**, XLV, 429; İbnü'l-Esîr, **Üsdü'l-gâbe**, IV, 250; Zehebî, **Siyeru â'lâmi'n-nübelâ**, III, 180; İbn Hacer, **İsâbe**, IV, 459.

²¹⁰ İbn Sa'd, **Tabakât**, IV, 296; İbn Kanî', **Mu'cemu's-sahabe**, II, 214; Ebû Nuaym, **Ma'rifetü's-sahabe**, IV, 1993; İbn Abdilberr, **İstîâb**, III, 1197-1198; İbnü'l-Esîr, **Üsdü'l-gâbe**, IV, 250; Mizzî, **Tehzîbu'l-Kemâl**, XV, 369

²¹¹ İbn Asakir, **Tarîhu Dimaşk**, XLV, 424; Zehebî, **Siyeru â'lâmi'n-nübelâ**, III, 180; İbn Hacer, **İsâbe**, IV, 459.

²¹² İbn Hacer, **İsâbe**, IV, 459.

²¹³ Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, s. 376.

²¹⁴ Vakidî, **Megâzî**, III, 925-926.

²¹⁵ Vakidî, **Megâzî**, III, 925.

²¹⁶ Vakidî, **Megâzî**, III, 926; Makrizî, **İmta'u'l-esmâ'**, IX, 236.

Ahmed el-Ceda‘, *el-Fidâiyyûn min asri’r-Rasûl* isimli eserinde Amr b. Ümeyye’nin hayatını anlatırken Amr b. Ümeyye’nin Taif kuşatması sonrası, aralarında husumet bulunan Taif kabilesi önde gelenlerinden Abdüyâleyle b. Amr’ın (r.a.) evine giderek onu İslâm’a davet ettiğini, Abdüyâleyle b. Amr’ın bu davete olumlu cevap verdiğini ve sonrasında Taif heyetini beraberinde Peygamberimiz’e getirdiğini zikreder.²¹⁷ Fakat kaynaklardan araştırdığımızda bu zatın Amr b. Ümeyye ed-Damrî (r.a.) değil de Sakif Kabilesi’nin I’lâcoğulları kolundan Amr b. Ümeyye (r.a.) olduğunu görüyoruz.²¹⁸ Müellif muhtemelen isim benzerliğinden karıştırmış olmalıdır.

1.7.9. Dûmetü’l-Cendel Seriyyesi’ndeki Elçiliği

Rasûlullah (s.a.v.) Halid b. Velid’i (r.a.)Dûmetü’l-Cendel’de oturan Ükeydir b. Abdulmelik üzerine gönderdiğinde Amr b. Ümeyye’nin yanında olduğu anlaşılmaktadır. Vakıdî’nin naklettiğine göre Rasûlullah (s.a.v.) Tebuk Seferi’nde iken Halid b. Velid’i (r.a.) 420 kişilik bir süvari birliğiyle Dûmetü’l-cendel’de bulunan Kindeoğulları reisi Ükeydir b. Abulmelik üzerine göndermişti. Bu seriyyede Ükeydir Esir alınıp kardeşi Hassan öldürülmüştü. Hassan’ın üzerinde altın işlemeli ipekten bir kaftan vardı. Halid b. Velid, (r.a.) Amr b. Ümeyye’yi (r.a.) görevlendirerek bu kaftanı Peygamberimiz’e (s.a.v.) zafer müjdesi olarak göndermişti.²¹⁹

1.7.10. Müseylime’ye gönderilmesi

Amr b. Ümeyye’nin yalancı peygamber Müseylimetü’l-kezzab’a elçi olarak gönderildiğine şahit olmaktayız.²²⁰ İbn Sa’d’ın bildirdiğine göre Peygamberimiz (s.a.v.) Müseylime’yi İslâma davet için Amr b. Ümeyye’yi elçi olarak göndermiştir. Müseylime ise cevabî mektubunda “Kendisinin de (hâşâ) peygamber olduğunu” yazmış ve yeryüzünü paylaşmayı teklif etmişti.²²¹ Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.)

²¹⁷ Ahmed el-Ceda‘, *el-Fidâiyyûn min asri’r-Rasûl*, 5. bsk., Umman, Dâru’z-Ziyâ, 1987, s. 123-126.

²¹⁸ Vakıdî, *el-Magâzî*, III, 962; İbn Hişam, *es-Sire*, I, 206; Süheylî, *er-Ravdu’l-ünf*, VII, 554; Makrizî, *İmta’u’l-esmâ’*, II, 84-85; Salihî, *Sübülü’l-hüdâ*, VI, 226.

²¹⁹ Vakıdî, *Megâzî*, III, 1025-1026; İbn Asakir, *Tarîhu Dimaşk*, IX, 203; XLV, 418-419; Makrizî, *İmta’u’l-esmâ’*, II, 63.

²²⁰ İbn Asakir, *Tarîhu Dimaşk*, XLV, 423; Ahmed b. Muhammed b. Ebûbekir b. Abdulmelik el-Kastallânî, *el-Mevahibü’l-ledünniyye bi’l-minehi’l-Muhammediyye*, Kahire, el-Mektebetü’t-Tevfikîyye, t.y., I, 556; Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, s. 377.

²²¹ İbn Sa’d, *Tabakât*, I, 273.

“Onun peygamberlik iddiasının Allah’a bir iftira olduğunu ve yeryüzünün Allah’a ait olduğunu ve onu dilediği kuluna varis kılacağını” ifade eden ikinci bir mektup göndermişti.²²² Kapar bu ikinci mektubu gönderenin de muhtemelen Amr b. Ümeyye olduğunu, kaynaklarda başka bir isimden bahsedilmediğini söylemekte ise de²²³ İbn Sa’d ikinci mektubu götürenin Zübeyr b. Avvam’ın (r.a.) kardeşi Saib b. Avvam olduğunu söylemektedir.²²⁴

1.8. HZ. PEYGAMBER SONRASI DÖNEMDE VAZİFELERİ

1.8.1. Antakya Ve Suriye Fütûhatına Katılması

Amr b. Ümeyye takrîbî (13/634) yılından sonra Şam cephesi başkumandanı Ebû Ubeyde b. Cerrah’ın (r.a.) yanında görülmektedir. Vakıdî’nin rivayetine göre Antakya fethi öncesi Ebû Ubeyde (r.a.) rüyasında Peygamberimiz’i (s.a.v.) görmüş, Rasûlullah (s.a.v.) ona Antakya’nın sulh yoluyla fethedileceğini ve Müslüman olan Bizans komutanı Flanthanos’un rahmet ve mağfiretini müjdelemiştir. Bu müjdeleri bildirmek üzere Ebû Ubeyde (r.a.), Amr b. Ümeyye’yi o sırada Flanthanos’un yanında bulunan Bizans’ın eski Halep valisi Yukanna’ya göndermiş ve Amr b. Ümeyye bir piri fani kılığında gece yarısı Yukanna’nın çadırına gelerek onlara Peygamberimiz’in (s.a.v.) müjdelere ve Ebû Ubeyde’nin talimatlarını iletmişti.²²⁵ Muhtemelen Amr b. Ümeyye’nin bu elçilik görevi fetihler boyunca devam edegelmiştir.

Yukanna Halep valisi olarak Müslümanlara karşı savaşmış, kalenin teslim alınmasından sonra Müslüman olup birçok kalenin fethine yardımcı olmuş bir mücahiddir.²²⁶ Cebele b. Eyhem tarafından esir edilip Antakya’ya götürülen Dırrar b. Ezver (r.a.) ve iki yüz sahabîyi Bizans imparatoru Heraklius’un katletmeyi düşündüğü, o sırada gizli mü’min olarak orada bulunan Yukanna’nın onu bundan vazgeçirdiği de rivayet edilmektedir.²²⁷

²²² İbn Sa’d, **Tabakât**, I, 273.

²²³ Kapar, “İlk İslâm Diplomati Amr b. Ümeyye Ed-Damrî”, s. 283.

²²⁴ İbn Sa’d, **Tabakât**, I, 273.

²²⁵ Vakıdî, **Fütûhu’s-Şam**, I, 299-300.

²²⁶ Bkz. Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer b. Vakid el-Vakıdî, **Fütûhu’s-Şam**, 1. bsk., Beyrut, Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, 1997, I, 237-280.

²²⁷ Bkz. Cemalüddin Muhammed b. Ali b. Ahmed b. Hadide el-Ensârî, **el-Misbahu’l-mudiyy fi kitabi’n-nebiyyi’l-ümmî ve rüsûlihi ilâ mülûki’l-ard min arabîyyin ve acemiy**, thk. Muhammed Azimüddin, 2. bsk., Beyrut, Âlemü’l-kütüb, 1985, I, 219.

1.8.2. Mısır Fethine Katılması

Vakıdî'nin nakline göre; Amr b. Ümeyye (r.a.) Mısır fethine katılmış, birliklerin kumandanı Amr b. Âs'a (r.a.) Hz. Ömer tarafından elçi olarak gönderilmiştir.²²⁸ Amr b. Âs (r.a.) tarafından ise düşmanın içine hileli bir yol ile sızan öncü birlik kumandanı Yukanna'ya gönderilmiştir. Aynı metinde Yukanna'nın onu defalarca gördüğünü belirtmesi ve "Sâî Rasûlillah" sıfatı ile anması Amr b. Ümeyye'nin bu gibi, öncü birlikler ile muhabere ve iletişim de ihtivâ eden istibarat içerikli son derece tehlikeli ve cesaret isteyen görevleri mütemadiyen yaptığına işaret etmektedir.²²⁹

Mısır'ın fethinden sonra da yine elçilik için Amr b. Âs tarafından tekrardan görevlendirildiğini görmekteyiz.²³⁰

1.9. VEFATI

Kaynakların bildirdiğine göre Amr b. Ümeyye, hicrî 60 yılından önce Hz. Muaviye'nin son dönemlerinde vefat etmiştir.²³¹ Bu konuda bilinen bir ihtilaf yoktur. Ayrıca Harrafîn (marangozlar)²³² mahallesinde bir evi olduğu ve Medine'de vefat ettiği²³³ rivayet edilmiştir.

Kapar, "İlk İslam Diplomatı Amr B. Ümeyye Ed-Damrî" adlı makalesinde mahallenin ismini "Hakkâkîn" olarak verir.²³⁴ Fakat atıf yaptığı kaynaklardan; İbn Sa'd'ın Tabakât'ında ve Fayda tarafından yazılan DİA'nın "Amr b. Ümeyye" maddesinde "Harrâtîn" olarak verilirken,²³⁵ İbn Hacer'in *el-İsabe*'sinde ise hiç

²²⁸ Vakıdî, *Fütûhu's-Şam*, II, 44.

²²⁹ Vakıdî, *Fütûhu's-Şam*, II, 44.

²³⁰ Vakıdî, *Fütûhu's-Şam*, II, 207.

²³¹ İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 249; Belâzürî, *Ensâbu'l-eşraf*, XI, 121; İbn Hibban, *Sikat*, III, 272; Ebû Nuaym, *Ma'rifetu's-sahabe*, IV, 1993; İbn Asakir, *Tarîhu Dimaşk*, XLV, 422; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, IV, 181; Zehebî, *Siyeru â'lâmi'n-nübelâ*, III, 181; İbn Hacer, *İsâbe*, IV, 496; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VIII, 6.

²³² İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 249; Belâzürî, *Ensâbu'l-eşraf*, XI, 121; Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, s. 377; Fayda, "Amr b. Ümeyye", *DİA*, III, 94-95.

²³³ İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 249; Belâzürî, *Ensâbu'l-eşraf*, XI, 121; İbn Hacer, *İsâbe*, IV, 496; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VIII, 6; Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, s. 377; Fayda, "Amr b. Ümeyye", *DİA*, III, 94-95.

²³⁴ Kapar, "İlk İslam Diplomatı Amr b. Ümeyye Ed-Damrî", s. 273.

²³⁵ İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 249; Fayda, "Amr b. Ümeyye", *DİA*, III, 94-95.

zikredilmemektedir.²³⁶ Dolayısıyla Kapar'ın bir zühul eseri olarak "Harrâtîn" yerine "Hakkâkîn" olarak verdiği düşünülmektedir.

²³⁶ İbn Hacer, **İsâbe**, IV, 496.

İKİNCİ BÖLÜM

2. AMR B. ÜMEYYE ED-DAMRÎ'NİN ŞAHSİYETİ

2.1. FAZÎLETLERİ

Amr b. Ümeyye'nin (r.a.) genel anlamda hayatına ve üstlendiği görevlere bakıldığında şahsiyeti hakkında kolayca bir fikir edinmek mümkündür. Onun sadakati ve dürüstlüğü olmasa elçiliği, cesaret ve gözü pekliği olmasa en tehlikeli zamanlarda düşman içine dalışı, çevikliği olmasa düşman takibinden kurtuluşu, ilmi olmasa Bi'rimaune'de şehid olan kurrâlar arasına seçilişi, fazileti olmasa Ümmü Habîbe'nin (r.a.) Peygamberimiz'e (s.a.v.) nikahlanması için vekil tayin edilişi mümkün ve münasip olmazdı. Zekâsı ve fetâneti sayesinde bütün bu görevleri başarıyla yerine getirmişti. Onun "Sâî Rasûlillah/ساعي رسول الله" sıfatını taşıması güçlü karakteri ve yüksek şahsiyetinin delilidir.

2.2. "SÂÎ RASÛLİLLAH" SIFATI BAĞLAMINDA MEZİYETLERİ

ساعي "zekat amili, ailesi için tasarrufta bulunan, zimmiler üzerine atanan vali" anlamlarına gelmektedir.²³⁷ Aynı şekilde "Mektupları dağıtan, postacı" ile eş anlamlı kullanıldığı da görülmektedir.²³⁸ DİA'da da "ulak" maddesi açıklanırken karşılığı "sâî" olarak verilmiştir.²³⁹ Rasûlullah'ın katipleri ve elçileri hakkında kitap yazar Cemalüddin İbn Hadîde "Saî Rasûlillah" diye isimlendirildiğini söylemektedir.²⁴⁰ Aynı şekilde farklı kaynaklarda da bu vasfın kullanıldığı görülmektedir.²⁴¹

²³⁷ Muhammed b. Ahmed b. el-Ezherî el-Herevî, **Tehzîbü'l-lüga**, thk. Muhammed İvad Muri' b, 1. bsk., Beyrut, Dâru İhyâi't-Türasi'l-Arabî, 2001, III, 58-60; İbn Manzur, **Lisanu'l-arab**, XIV, 385-387.

²³⁸ Ahmed Muhtar Abdulhamid Ömer, **Mu'cemü'l-lugati'l-arabiyyi'l-muasıra**, 1. bsk., Kahire, Alemü'l-kütüb, 2008, I, 1070; F. Abdurrahim, **Mu'cemü'd-dahîl fi'l-lugati'l-arabiyyeti'l-hadise ve lehecâtihâ**, 1. bsk., Dimaşk, Dâru'l-Kalem, 2011, 71.

²³⁹ Yusuf Halaçoğlu, "Ulak", **DİA**, XLII, 77-79.

²⁴⁰ İbn Hadîde, **el-Misbahu'l-mudiyi**, I, 234.

²⁴¹ Vakîdî, **Fütûhu's-Şam**, I, 299; II, 44; İbn Kesîr, **el-Bidaye ve'n-nihaye**, XI, 219; Ahmed el-Ceda', **el-Fidâiyyun**, s. 101

Bununla birlikte çok cesur Arap kahramanlarından olduğu belirtilmektedir.²⁴² Vakıdî, Rasûlullah'ın (s.a.v.) Amr b. Ümeyye'ye yürüme hususunda kuvvet ve bereket vermesi için Allah'a dua ettiğini, bu sebeple seçkin atların dahi koşuda onu geçemediğini rivayet etmiştir.²⁴³ İbn Hadîde cesaratine ve casusluğuna dair çok hayret verici haberlerin anlatıldığı, düşman karargâhlarına kimsenin çözemediği şekilde girip çıktığı, isminin Şam, Mısır ve birçok beldelerin fethinde zikredildiğini kaydetmektedir.²⁴⁴

Tüm bunlara ve Amr b. Ümeyye'nin (r.a.) görevlendirildiği olaylara bakılarak Amr b. Ümeyye'nin (r.a.) Rasûlullah'ın (s.a.v.) önemli görevlerde ve operasyonlarda kullandığı hususî postası, ulaşı olduğu söylenebilir. Bu konununun Dört Halife devrinde de devam ettiğini yukarıda zikredilen rivayetlerden görmek mümkündür.

2.3. MENÂKİB EDEBİYATI İÇİNDEKİ YERİ

2.3.1. Menâkıb Edebiyatı Ve Önemi

İlk olarak hadis kitaplarında Ashab-ı kiramın faziletlerinden bahseden bölümleri adlandırmak için kullanılan “menâkıb” kelimesi 3/11. yüzyıldan sonra sufilerin hikmetli sözlerini, davranışlarını veya kerametlerini ifade etmek üzere kullanılmaya başlanmıştır.²⁴⁵ Daha sonraları padişahların, vezir yahut paşaların hayat hikâyelerini ve kahramanlıklarını anlatan eserler de menâkıb literatürü içerisine girmiştir.²⁴⁶ Yine kahramanların hayat hikâyelerinden, maceralarından bahseden Battalnâme, Saltuknâme, Dânişmendnâme gibi dini-destânî eserlerin menâkıb içinde değerlendirildiği görülmektedir.²⁴⁷

Bununla birlikte her iki alt türün zaman zaman birbirine karıştığı görülmektedir. Bazı komutan ya da devlet adamlarının keramet ve veliliklerinin ön plana çıkarıldığı “*Tezkire-i Satuk Buğra Han*”²⁴⁸, “*Menâkıb-ı Mahmud Paşa-i*

²⁴² İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, IV, 181; Nevevî, *Tehzîbü'l-esmâ*, II, 24-25; Zehebî, *Siyeru â'lâmi'n-nübelâ*, III, 180; Hattab, *Süferâü'n-Nebî*, I, 65.

²⁴³ Vakıdî, *Fütûhu's-Şam*, II, 259.

²⁴⁴ İbn Hadîde, *el-Misbahu'l-mudiyy*, I, 234.

²⁴⁵ Haşim Şahin, "Menâkıbnâme", *DİA*, XXIX, 112-114.

²⁴⁶ Haşim Şahin, "Menâkıbnâme", *DİA*, XXIX, 112-114.

²⁴⁷ Şahin, "Menâkıbnâme", *DİA*, XXIX, 112-114.

²⁴⁸ Ömer Soner Huncan, "Satuk Buğra Han" *DİA*, XXXVI, 181-182.

*Veli*²⁴⁹ gibi eserler olduğu gibi bir Sahabî ya da evliyanın cihad ve kahramanlıklarını anlatan eserler de vardır. Özellikle türk milli şuuruna damga vuran “alperen” kavramı bu ideal insan tipini sembolize etmektedir. Gönül insanı olmasının yanında mücahid ve kahraman bir karakter tiplmesi idaelize edilmektedir.. Bu ideal insan modeli Hz. Ali'nin (r.a.) şahsiyetinde kendini bulmuştur. Hz. Ali'nin (r.a.) hayatı ve cihadı etrafında oluşan ve asırlardır halk arasında okunagelen menkıbeler bunun tipik bir örneğidir.²⁵⁰ Yine bu tarzda Hz. Hamza (r.a.) üzerine yazılmış ve sonraları başka şahsiyetlerin de dahil olduğu Araplarda “Sîretü Hamza, Esmârü'l-Hamza”, İrânlılarda “Kıssa-i Emîr Hamza, Kitâb-ı Rümûz-ı Hamza, Dâstân-ı Emîr Hamza”, Türklerde “Hamzanâme” olarak bilinen” sözlü ve yazılı menâkıbnâmeler vardır.²⁵¹ Bunlardan Emîr Süleyman'ın musahiplerinden şair Ahmedî'nin kardeşi Hamzavî tarafından yazıya geçirilen Hamzanâme'nin 69 cilt olduğu²⁵² düşünülürse bu türün halk arasında ne kadar etkili olduğu açıktır.

Bu tarz menâkıbların fütüvvet ocaklarında, köy odalarında,²⁵³ kahvehânelerde, yeniçeri kışlalarında, sınır boyu kalelerinde okutulduğu, hatta meddahlar tarafından ezberlenip anlatıldığı bilinmektedir.²⁵⁴

Her ne kadar bu menkıbeler menşei ve doğruluğu açısından çeşitli alimler tarafından tenkide uğramış olsa da ilk olarak kullanan M. Fuad Köprülü'den itibaren tarihi kaynak olarak istifade edilmeye başlanmıştır.²⁵⁵

İlmî açıdan mevkînin değerlendirilmesi bir yana bu türün ictimaî hayatta bir boşluğu doldurduğu da göz ardı edilmemelidir. Doğruluk, cesaret, iyi ahlâk, dürüstlük, cömertlik, zayıfları koruma, zalime karşı durma gibi erdemlerin büyük bir ustalıkla işlendiği bu menkıbeler milli şuurunu biçimlendirmede önemli bir rol oynadığı

²⁴⁹ Haşim Şahin, "Menâkıbnâme", **DİA**, XXIX, 112-114.

²⁵⁰ Ethem Ruhi Fığlalı, "Ali", **DİA**, II, 371-374; Nurettin Albayrak, "Ebû Müslim Destanı", **DİA**, XXIX, 195-196.

²⁵¹ Albayrak, "Hamzanâme", **DİA**, XV, 516-517.

²⁵² Albayrak, "Hamzanâme", **DİA**, XV, 516-517.

²⁵³ Albayrak, "Ebû Müslim Destanı", **DİA**, XXIX, 195-196.

²⁵⁴ Albayrak, "Hamzanâme", **DİA**, XV, 516-517.

²⁵⁵ Şahin, "Menâkıbnâme", **DİA**, XXIX, 112-114.

görülmektedir. Son dönemin büyük şair ve mütefekkirlerinden Sezai Karakoç “Çocukluğumuz” adlı şiirinde bunu çok güzel tasvir etmiştir.

“Babamın uzun kış geceleri hazırladığı cenklerde
Binmiş gelirdi Ali bir kırata

Ali ve at, gelip kurtarırdı bizi darağacından
Asya'da, Afrika'da, geçmişte gelecekte

Biz o atın tozuna kapanır ağlardık
Güneş kaçardı, ay düşerdi, yıldızlar büyürdü

Çocuklarla oynarken paylaşamazdık Ali rolünü
Ali güneşin doğduğu yerden battığı yere kadar kahraman

Ali olmaktan bir sedef her çocukta

Babam lambanın ışığında okurdu
Kaleler kuşatırdık, bir mümin ölse ağlardık
Fetihlerde bayram yapardık
İslâm bir sevinçti kaplardı içimizi

Peygamber'in günümüzde küçük sahabileri biz çocuklardık
Bedir'i, Hayber'i, Mekke'yi özlerdik, sabaha kadar uyumazdık

Mekke'nin derin kuyulardan iniltisi gelirdi”²⁵⁶

²⁵⁶ Sezai Karakoç, **Gün Doğmadan**, 17. bsk., İstanbul, Diriliş Yayınları, 2014.

Bu menkıbeler aynı zamanda yazıldıkları dönemin sosyal hayatı, inançları, tasavvur ve muhayyilesinin incelenmesi bağlamında da önem teşkil etmektedir.

Milletlerin kendilerini bir arada tutan ortak değerlerini mücessemleştirdikleri kahramanlara ihtiyaç duyduğu sosyal bir olgudur. Ülkemizin batılılaşma rüzgarlarına ve kültür emperyalizmine maruz kalmasıyla bu menâkıbnâmeler ve kahramanları unutulmuş, onların yerlerini Batı kültürünün ve emperyalizminin ürettiği hayali kahramanlar almıştır. Maalesef dini ve milli değerlerimize, kültür ve ahlâkımıza aykırı bir çok adet ve davranış biçimi bu yabancı kahramanlar üzerinden modellenmiş ve halkımızın ahlak ve maneviyâtı tahribe maruz bırakılmıştır.

Bu sebeple kendi rol modellerimiz olacak sahabî ve İslâm tarihimizin önemli sîmalarının hayatlarının İslâmî prensiplere uygun bir biçimde roman, hikâye, film, dizi konusu yapılarak halkımızın, özellikle de gençliğimizin istifadesine sunulması son derece önem arz etmektedir.

2.3.2. Amr b. Ümeyye Ve Menâkıb Edebiyatı

Amr b. Ümeyye (r.a.) gerek yaratılışından gelen zekâ, atılganlık, cesaret, süratlilik, kuvvet gibi mevhibeleri, gerek üstlendiği görevleri ve bu görevleri yerine getirirken maruz kaldığı tehlikeler ve bunları aşmadaki üstün becerisi ile menâkıb edebiyatının konusu olmuştur.

Hamidullah, Amr b. Ümeyye'nin çok yönlü ve renkli kişiliğinin menâkıb yazarlarına ilham kaynağı olduğundan ve *Dâsitânu Emir Hamza* adlı eserde Amr diye bir kahramanın yer aldığından bahseder.²⁵⁷

Aşağıda tanıtacağımız Mustafa Darir'in *Siyer-i Nebi*'si ise Amr b. Ümeyye'ye dair diğer siyer kitaplarında yer almayan birçok mâcerayı barındırmaktadır.

²⁵⁷ Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, s. 377.

2.3.2.1. Mustafa Darîr'in Siyer-i Nebî'si

Adı Mustafa b. Yusuf b. Ömer olan ve Erzurumlu olduğu söylenen, doğuştan âmâ olduğu için "Darîr" mahlasını kullanan 14. Asır Türk tarihçisi ve şairlerinden²⁵⁸ Mustafa Darîr'in *Kitab-ı Siyer-i Nebî*'si bilinen ilk Türkçe yazılmış siyer kitabıdır.²⁵⁹

İçinde yer alan Peygamberimiz'in doğumunu anlatan şiiriyle Türk Edebiyatında mevlid yazımının öncüsü olmuştur.²⁶⁰ Şeyh Ekmeleddin Bâbertî'nin davetiyle Mısır'a giden Darîr'in Mısır Memlûk Sultanı Berkûk'un himayesinde yazdırdığı *Siyer-i Nebî*'yi Ebû'l-Hasen el-Bekrî (ö. 952/1545) ve İbn Hişam'ın (ö. 218/833) kitaplarından faydalanarak dikte ettirdiği söylenmiştir.²⁶¹

Yavuz Sultan Selim'n Mısır'ı fethiyle İstanbul'a getirilen bu kitap, Sultan III. Murat tarafından 814 minyatür, tezhib ve nakışlarla süslenmiştir.²⁶²

2.3.2.2. Mustafa Darîr'in Siyer-i Nebî'si'nde Yer Alan Maceralar

Bu kitapta Amr b. Ümeyye'nin diğer siyer kitaplarında bilinen görevleri bir çok ilave ile destansı bir şekilde anlatılırken, aynı zamanda diğer siyer kitaplarında yer almayan çeşitli görevler görülmektedir. Kitapta anlatılana göre Amr b. Ümeyye Huzeyloğullarından Halid b. Süfyan b. Nübeyh'in üzerine gönderilen seriyyede bulunmuştur.²⁶³ Yine Ebû Süfyan'a süikast için Mekke'ye gönderilişini anlatırken birçok hikâyeler ilave etmiş ve Hubeyb b. Adiyi'i öldüren Huceyr b. Ebi İhab'ı öldürerek intikamını aldığını ve daha bir çok müşriği öldürdüğünü anlatmıştır.²⁶⁴

Darîr, Ebû'l-Hasen el-Bekrî'ye dayandırdığı bir rivayette İ'kâb adında bir kalenin fethinden bahseder. Bu kalenin fethi için gönderilen sahabîler arasında Amr b. Ümeyye'yi de sayar.²⁶⁵ Yine Amr b. Ümeyye'nin adı bu fetihle bir çok hadiseye karışacaktır.²⁶⁶ Bu seriyyenin ardından anlatılan Hz. Ali (r.a) komutasında cereyan

²⁵⁸ Mustafa Erkan, "Darîr", **DİA**, VIII, 498-499.

²⁵⁹ Ahmet Kartal, "Darîr", **Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü**, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/kadi-darir-darir-gozsuz-mustafa>, (01/12/2021).

²⁶⁰ Erkan, "Darîr", **DİA**, VIII, 498-499.

²⁶¹ Erkan, "Darîr", **DİA**, VIII, 498-499.

²⁶² Mustafa Darîr, **Kitab-ı Siyer-i Nebî**, nşr. M. Faruk Gürtunca, İstanbul, Sağlam Kitabevi, t.y., I, 5

²⁶³ Darîr, **Kitab-ı Siyer-i Nebî**, III, 32-41.

²⁶⁴ Darîr, **Kitab-ı Siyer-i Nebî**, III, 71-102.

²⁶⁵ Darîr, **Kitab-ı Siyer-i Nebî**, III, 336.

²⁶⁶ Darîr, **Kitab-ı Siyer-i Nebî**, III, 336-359.

eden “Pir Elvah b. Abid Gazası” nda da Amr b. Ümeyye en önemli ve tehlikeli görevleri üstlenmiştir.²⁶⁷

2.4. BİR ROL MODEL OLARAK AMR B. ÜMEYYE (R.A.)

Hayatı, şahsiyeti, görevi ve başarıları incelendiğinde Amr b. Ümeyye (r.a.), gençlerimize birçok noktadan rol model olacak bir sahabî olarak öne çıkmaktadır. Atılganlığı, gözü pekliği ve fedakârlıkları ile hayatı birçok film, dizi, roman ve hikâyeye konu edilebilir ve böylelikle çocuklarımızın ve gençlerimizin zihin dünyasında bir kahraman olarak yer alabilir.

Ayrıca Amr b. Ümeyye'nin şahsiyeti bir İslâm ülkesinin yurtiçi ve yurtdışında görev icra eden istihbarat ve operasyon ile görevli kimseler için ilham kaynağı olabilecek izler taşımaktadır. İstihbarat operasyonları dendiğinde yabancı devletlerin ajanları ilk olarak akla gelmekteyse bunun sebebi zihin dünyamızın uzun zamandır kültür işgaline maruz kalmasından kaynaklanmaktadır. Halbuki “müezzin” dendiğinde nasıl ki ilk akla “Bilal-î Habeşi (r.a.)” geliyorsa istihbarat ve operasyon timleri dendiğinde de ilk akla Amr b. Ümeyye'nin (r.a.) gelmesi gerekir.

²⁶⁷ Darîr, **Kitab-ı Siyer-i Nebî**, III, 360-389.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. AMR B. ÜMEYYE ED-DAMRÎ'NİN RİVAYETLERİ

Bu bölümde Amr b. Ümeyye'nin (r.a.) rivayetleri ve râvileri incelenecektir. Rivayetlerin sened ve metin tahlilleri yapılacak, hadislerden çıkarılabilecek hükümler incelenecek ve elde edilecek sonuçlar açıklanacaktır.

3.1. RİVAYETLERİ VE RÂVİLERİ

Araştırmalarımız neticesinde Amr b. Ümeyye'in (r.a.) rivayetlerinin, mükerrerler çıkarıldığında otuza ulaştığı tespit edilmiştir. Bunların ikisi mevkuf diğer yirmi sekizi merfû hadistir. Merfû hadislerden sadece bir tanesi Abdullah b. Mes'ûd vasıtası ile Peygamberimiz'den (r.a.) rivayet edilmiş, diğer yirmi yedi hadis ise arada vasıta olmaksızın bizzat Amr b. Ümeyye (r.a.) tarafından Rasûlullah'tan (s.a.v.) rivayet edilmiştir.

Amr b. Ümeyye'den rivayette bulunanların çoğu kendi çocuklarıdır. Bunlar arasında babasından en çok hadis nakleden oğlu, on bir hadis ile Cafer b. Amr b. Ümeyye'dir. Ardından beş hadis ile diğer evladı Abdullah b. Amr b. Ümeyye gelmektedir. Diğer oğlu Fadl b. Amr b. Ümeyye de bir hadis rivayet etmiştir. Bunun dışında yeğeni Zibirkan b. Bekir b. Ümeyye bir hadis, torunu Abdullah b. Cafer b. Amr b. Ümeyye bir hadis rivayet etmişlerdir. Kendi ailesi dışından Ebû'l-Mühelleb el-Cermî (Evezât, Ebû'l-Muhacir demiştir) bir hadis, İbn Vardân bir hadis ve İbn Ebî Sebra da munkatı olarak bir hadis rivayet etmişlerdir. Yine (1) no.lu hadisin mütâbî olarak Buhârî'de Ebû Seleme'nin Amr b. Ümeyye'den bir rivayetine rastlanmaktadır. Munkatı olan bu rivayette bazılarına göre tercih edilen görüş muttasıl olmasıdır. Çünkü Ebû Seleme'nin Amr b. Ümeyye'yi gördüğü ve ondan rivayette bulunma ihtimali ağırlık kazanmaktadır. Geri kalan sekiz hadisin ise Amr b. Ümeyye ailesinden ismi verilmemiş kimseler tarafından rivayet edildiği görülmektedir.

3.2. RİVAYET ETTİĞİ MERFÛ HADİSLER

3.2.1. İbadetler Konusunda Rivayet Ettiği Hadisler

3.2.1.1. Birinci Hadis: Ateşte Pişen Eti Yemekten Dolayı Abdest Almak

a. Metni

قال الإمام البخاري في صحيحه: حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ عُقَيْلٍ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، قَالَ: أَخْبَرَنِي جَعْفَرُ بْنُ عَمْرٍو بْنِ أُمَيَّةَ، أَنَّ أَبَاهُ أَخْبَرَهُ أَنَّهُ رَأَى رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَحْتَزُّ مِنْ كَتِفِ شَاةٍ، فَدُعِيَ إِلَى الصَّلَاةِ، فَأَلْقَى السَّكِّينَ، فَصَلَّى وَلَمْ يَتَوَضَّأْ.

b. Tercümesi

Buharî'nin *Sahih*'inde senediyle rivayet ettiğine göre; Amr b. Ümeyye (r.a.) (Bir gün) Rasûlullah'ı (s.a.v.) bir koyun butunu parçalayıp yerken gördü. O sırada namaz için ezan okundu. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.) bıçağı atıp abdest almaksızın namaza durdu.²⁶⁸

c. Tahrici

Hadisimizi Buharî²⁶⁹ ve Müslim *Sahih*lerinde rivayet etmiş;²⁷⁰ ayrıca Tayalisî, İbn Ebî Şeybe ve Ahmed b. Hanbel, *Müsned*'lerinde, Darimî, İbn Mace ve Tirmizî, *Sünen*'lerinde, İbn Ebî Âsım *el-Âhâd ve'l-mesânî*, Nesaî, *es-Sünenü'l-kübrâ*'da, Ebû Avâne *Müstahrac*'inde, Tahavî, *Şerhu meâni'l-âsâr*'da İbn Hibban *Sahih*'inde,

²⁶⁸ Muhammed b. İsmail Ebû Abdillâh el-Buharî, **el-Camiu'l-müsnedü's-sahîhu'l-muhtasar min umûri Rasûlillâh sallallahu aleyhi ve sellem ve sünenihi ve eyyâmihî**, thk. Muhammed Zühayr b. Nasîru'n-nasîr, 9 c., 1. bsk., b.y., Dâru tavki'n-necat, 1422, "Vudû", 50 (208); "Ezan", 43 (675); "At'ime", 20 (5408), 26 (5422), 58 (5462); "Cihad", 92 (2923).

²⁶⁹ Buharî, a.g.e.

²⁷⁰ Müslim, Ebû'l-Hasen Müslim b. Haccac el-Kuşeyrî en-Neysabûrî, **el-Müsnedü's-sahîhu'l-muhtasar bi nakli'l-adli ani'l-adli ila Rasulillâh sallallahu aleyhi ve sellem**, thk. Muhammed Fuad Abdalbaki, 5 c., 1. Bsk., Beyrut, Dâru İhyâi't-Türasi'l-Arabî, 1991, "Hayız", 355;

Beyhakî, *Şu‘abü’l-îmân, el-Âdab ve es-Sünenü’l-kübrâ*’da Amr b. Ümeyye’den rivayet etmişlerdir.²⁷¹

d. Rivayet Farklılıkları

Metinde Buharî’nin *Sahih*’i esas alınmıştır. *Sahih-i Buharî*’nin “Cihad” kitabında yer alan Abdulaziz b. Abdullah tariki ile gelen rivayette geçen ravîlerin hepsi (Abdulaziz b. Abdullah, İbrahim b. Sa‘d, İbn Şihab ez-Zührî, Cafer b. Amr b. Ümeyye, Amr b. Ümeyye) Medinelidir.²⁷² Dolayısıyla bu rivayet “Rivayetü ehli’l-emsar (bir şehir ehlinin birbirinden rivayeti)” kabilindedir.

Müsned-i Tayalisî’de “Namaz için ezan okundu, bıçağını attı” ifadeleri yer almamaktadır.²⁷³

²⁷¹ Ebû Davud Süleyman b. Davud el-Carud et-Tayalisî, **Müsned**, thk. Muhammed b. Abdulmuhsin et-Türkî, 4 c. 1. Bsk., Mısır, Dâru Hicr, 1999, II, 583 (1351); Ebûbekir b. Ebî Şeybe Abdullah b. Muhammed b. İbrahim el-Absî, **Müsned**, Adil b. Yusuf el-Azravî-Ahmed b. Ferid el-Mezidî, 2 c., 1. Bsk., Riyad, Dâru’l-vatan, 1997, II, 385 (904); Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybanî, **Müsned**, thk. Şauayb Arnavut-Adil Mürşid-vd., 45 c., 1. Bsk., y.y.y, Müessesetü’r-risale, 2001, XXVIII, 486-487 (17249, 17250); XXXVII, 149 (22484, 22485); Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahman b. Fadl ed-Darimî, **es-Sünen**, thk. Hüseyin Selim Esed ed-Daranî, 4 c., 1. Bsk., Suudi Arabistan, Dâru’l-muğni, 2000, “Taharet”, 52 (754); Muhammed b. İsmail Ebû Abdillâh el-Buharî, **el-Camiu’l-müsnedü’s-sahîhu’l-muhtasar min umûri Rasûlillâh sallâllahu aleyhi ve sellem ve sünenihi ve eyyâmihî**, thk. Muhammed Züheyr b. Nasiru’n-nasır, 9 c., 1. bsk., b.y., Dâru tavkî’n-necat, 1422, “Vudû”, 50 (208); “Ezan”, 43 (675); “At’ime”, 20 (5408), 26 (5422), 58 (5462); “Cihad”, 92 (2923); İbn Mace Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezid el-Kazvinî, **es-Sünen**, thk. Muhammed Fuad Abdalbaki, 2 c., y.y.y., Dâru İhyâi’l-Kütübî’l-Arabiyye, t.y., “Taharet”, 66 (490); Muhammed b. İsa b. Sevra b. Mûsâ et-Tirmizî, **es-Sünen**, thk. Ahmed Muhammed Şakir-Muhammed Fuad Abdalbaki-İbrahim Atve İvad, 5 c., 2. Bsk., Mısır, Matbutau Mustafa el-Babî, 1975, “At’ime”, 33 (1836); Ebûbekir b. Ebî Asım Ahmed b. Amr b. Dahhak eş-Şeybanî, **el-Âhâd ve’l-mesânî**, thk. Basim Faysal Ahmed el-Cevâbira, 6 c., 1. Bsk., Riyad, Dâru’r-râye, 1991, II, 214 (969); Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şuayb b. Ali el-Horasanî en-Nesaî, **es-Sünenü’l-kübrâ**, thk. Hasen Abdulmün’im Çelebi, 12 c., 1. Bsk., Beyrut, Müessesetü’r-risale, 2001, “Velime”, 98 (6734); Ebû Avâne Yakub b. İshak b. İbrahim en-Neysaburî, **el-Müstahrac**, thk. Eymen b. Arif ed-Dimaşkî, 5 c., 1. Bsk., Beyrut, Dâru’l-Marife, 1998, I, 227 (755); Ebû Cafer Ahmed b. Muhammed b. Selame b. Abdulmelik el-Ezdi et-Tahavî, **Şerhu meânî’l-âsâr**, thk. Muhammed Zührî en-Neccar- b. Hibban et-Temimî, **el-İhsan fî takribi Sahîhi ibn Hibban**, thk. Şuayb el-Arnaût, 18 c., 1. Bsk., Beyrut, Müessesetü’r-Risale, 1988, III, 421-422 (1141); Ahmed b. Hüseyin b. Ali b. Mûsâ Ebûbekir el-Beyhakî, **Şu‘abü’l-îmân**, thk. Abdulali Abdulhamid Hâmid, 14 c. 1. Bsk., Riyad, Mektebetü’r-Rüşd, 2003, VIII, 65-66 (5506); Ahmed b. Hüseyin b. Ali b. Mûsâ Ebûbekir el-Beyhakî, **el-Âdab li’l-Beyhakî**, 1. Bsk., Beyrut, Müessesetü’l-Kütübî’s-Sekâfiyye, 1988, 172 (415); Ahmed b. Hüseyin b. Ali b. Mûsâ Ebûbekir el-Beyhakî, **es-Sünenü’l-kübrâ**, thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî, 22 c., 1. Bsk., Merkezü Hecer, 2011, I, 439-440 (722,723); V, 557 (5108); XV, 63 (14734)

²⁷² Bedruddin Ebû Muhammed Mahmud b. Ahmed b. Mûsâ el-Hanefî el-Aynî, **Umdetu’l-kârî şerhu Sahîhi’l-Buharî**, 25 c., Beyrut, Dâru İhyâi’t-Türasi’l-Arabî, t.y., XIV, 197.

²⁷³ Tayalisî, **Müsned**, II, 583 (1451).

Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde; Yakub'un babası- Salih- İbn Şihab- Cafer b. Amr b. Ümeyye yoluyla gelen rivayette herhangi bir değişiklik bulunmamaktadır.²⁷⁴ Fakat Yakub- babası- İbn Şihab- Cafer b. Amr b. Ümeyye yoluyla gelen rivayette "Bıçağı attı" ifadesi yer almamaktadır.²⁷⁵

e. Ricali

Metinde esas alınan rivayete göre hadisimizin senedi; Yahya b. Bükeyr- Leys- Ukayl- İbn Şihab- Cafer b. Amr b. Ümeyye- Amr b. Ümeyye'dir.

1) **Yahya b. Abdullah b. Bükeyr el-Kuraşî el-Mahzûmî**: Ceddine nisbetle Yahya b. Bükeyr denmiştir.²⁷⁶ Malik, Leys ve bir çoklarından hadis rivayet etmiş ve kendisinden Buharî ve Müslim başta olmak üzere bir çok kimseler rivayette bulunmuştur.²⁷⁷ İbn Maîn, Yahya b. Bükeyr'in hıfzının Ebû Salih'ten daha iyi olduğunu söylemiştir.²⁷⁸ Ebû Hatim "Hadisi yazılır fakat hüccet alınmaz" demiştir.²⁷⁹ Nesaî tarafından cerh edilmişse de Zehebî bunun merdud olduğunu, çünkü Buharî ve Müslim'in onun ile ihticac ettiğini söylemiştir.²⁸⁰ İbn Adî, Leys'den rivayetinde insanların en sağlamı olduğunu söylemiştir.²⁸¹ Halîf ve İbn Kâni "Sika"²⁸² olduğunu söylemişlerdir.²⁸³ İbn Hibban *es-Sikât*'inde zikretmiştir.²⁸⁴ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*'da onu; "imam, hâfız, sadûk"²⁸⁵ ifadesiyle tanıtmış,²⁸⁶ İbn Hacer *Takribu't-*

²⁷⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXVIII, 486 (17249); XXXVII, 149 (22484).

²⁷⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXVIII, 487 (17250); XXXVII, 149 (22485).

²⁷⁶ İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, XI, 237.

²⁷⁷ Zehebî, *Siyeru â'lâmi'n-nübelâ*, X, 612; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, XI, 237.

²⁷⁸ İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, XI, 238.

²⁷⁹ İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, XI, 237.

²⁸⁰ Zehebî, *Siyeru â'lâmi'n-nübelâ*, X, 614.

²⁸¹ İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, XI, 238.

²⁸² "Sika": Hadis Usûlünde adalet ve zabt vasfı taşıyan ravilere denir. Bkz. Müctebâ Uğur, *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü*, 1. Bsk., Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı, 1992, s. 359.

²⁸³ Zehebî, *Siyeru â'lâmi'n-nübelâ*, X, 612; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, XI, 238.

²⁸⁴ İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, XI, 237.

²⁸⁵ "Sadûk": Hadis Usûlünde son derece doğru manasına gelip İbn Ebî Hatim'in tasnifine göre ikinci, Zehebî'ye göre üçüncü, İbn Hacer'e göre dördüncü derece tadil lafızlarındandır. Bkz. Uğur, *Hadis Terimleri*, s. 359.

²⁸⁶ Zehebî, *Siyeru â'lâmi'n-nübelâ*, X, 612.

Tehzîb 'inde Leys'den rivayetinde sika olduğunu, Malik'ten işitmesi hususunda ihtilaf bulunduğunu belirtmiştir.²⁸⁷

2) **Leys b. Sa'd b. Abdurrahman el-Fehmî:** Aslen Isfahan'lıdır.²⁸⁸ Kureyş'in,²⁸⁹ Halid b. Sabit b. Zâin'in²⁹⁰ azatlılarından. İmam, hafız ve Mısır diyarının alimidir.²⁹¹ Hakkında İbn Sa'd, İbn Maîn, İbnu'l-Medînî, Ahmed b. Hanbel, İclî ve Nesâî "Sika" olduğunu söylemişlerdir.²⁹² Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*'da onu "imam, hâfız, şeyhulislâm" ifadesiyle tanıtmış,²⁹³ İbn Hacer *Takrîbu't-Tehzîb 'inde* onu "sika, sebt²⁹⁴, fakih, meşhur imam" olarak tavsif etmiştir.²⁹⁵

3) **Ukayl b. Halid b. Ukayl el-Eyfl Ebû Halid el-Enevî:** Polis olduğu²⁹⁶ bir rivayete göre Medine'de polis olarak görev yaparken vefat ettiği söylenmiştir.²⁹⁷ Eyle şehrinin valisi olarak görev yaptığı da ifade edilmiştir.²⁹⁸ İbn Sa'd, İbn Maîn²⁹⁹, İclî, Nesâî onun "sika" olduğunu belirtmişlerdir.³⁰⁰ Zehebî, *Mîzanu'l-i'tidal*'de onun "sebt ve hucet"³⁰¹ olduğunu ifade ederken,³⁰² İbn Hacer *Takrîbu't-Tehzîb*'inde onun "sika ve sebt" olduğunu söylemiştir.³⁰³

4) **Muhammed b. Müslim b. Ubeydullah b. Abdullah b. Şihab ez-Zührî:** Alimlerin imamı, Hicaz ve Şam'ın en büyük alimlerindendir.³⁰⁴ İki binin üzerinde

²⁸⁷ Ebû'l-Fadl Ahmed b. Ali b. Muhammed b. Hacer el-Askalanî, *Takrîbu't-Tehzîb*, thk. Muhammed Avvame, 1 c., 1. Bsk., Suriye, Dâru'r-reşîd, 1986, s. 592.

²⁸⁸ Zehebî, *Siyeru â'lâmi'n-nübelâ*, VIII, 137; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, IX, 459.

²⁸⁹ İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, IX, 459.

²⁹⁰ Zehebî, *Siyeru â'lâmi'n-nübelâ*, VIII, 137.

²⁹¹ Zehebî, *Siyeru â'lâmi'n-nübelâ*, VIII, 136-137..

²⁹² İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, VIII, 461-462.

²⁹³ Zehebî, *Siyeru â'lâmi'n-nübelâ*, VIII, 136.

²⁹⁴ "Sebt": Hadis Usûlünde güvenilir ravileri ifade etmekte umumî bir tabir olarak kullanılmıştır. Bkz. Uğur, *Hadis Terimleri*, s. 353.

²⁹⁵ İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, s. 464.

²⁹⁶ Şemsüddin Ebû Abdullah Muhammed b. Osman b. Kaymaz ez-Zehebî, *Mîzanu'l-i'tidal fi nakdi'r-ricâl*, thk. Ali Muhammed el-Bicâvî, 4 c., 1. Bsk., Beyrut, Dâru'l-Marife, III, 89.

²⁹⁷ İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, VII, 256.

²⁹⁸ Zehebî, *Mîzanu'l-i'tidal*, III, 89.

²⁹⁹ Zehebî, *Mîzanu'l-i'tidal*, III, 89; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, VII, 256.

³⁰⁰ İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, VII, 256.

³⁰¹ "Hucet" Hadis Usûlünde tadil lafızlarındandır. İbn Ebî Hatim'in tasnifine göre birinci, İbn Hacer'e göre ikinci mertebeye delalet eder. Bkz. Uğur, *Hadis Terimleri*, s. 132.

³⁰² Zehebî, *Mîzanu'l-i'tidal*, III, 89;

³⁰³ İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, s. 392.

³⁰⁴ Zehebî, *Siyeru â'lâmi'n-nübelâ*, V, 322; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, IX, 445.

hadis rivayet ettiği söylenmektedir.³⁰⁵ Hakkında Leys “İbn Şihab’dan daha alim görmedim” demiştir.³⁰⁶ Mekhul “İbn Şihab insanların en alimidir” demiştir.³⁰⁷ Malik b. Enes “İnsanlar arasında onun benzerinin olmadığını” söylemiştir.³⁰⁸ İbn Sa’d, “Sika ve hadisinin çok” olduğunu söylemiştir.³⁰⁹ Zehebî, *Siyeru a’lâmi’n-nübelâ*’da onu “imam, alem, zamanının hâfızı” ifadesiyle tanıtmış,³¹⁰ İbn Hacer, *Takribü’t-Tehzib*’de “Kişiliği ve rivayetlerinin sağlamlığı konusunda ittifak vardır” demiştir.”³¹¹

5) **Cafer b. Amr b. Ümeyye:** Amr b. Ümeyye’nin oğludur. Tabîinin ikinci tabakasındandır. Emevî halifesi Abdülmelik b. Mervan ile sütkardeşdir.³¹² Velid b. Abdülmelik’in hilafeti döneminde vefat etmiştir.³¹³ Babası Amr b. Ümeyye, Enes b. Malik ve Vahşi b. Harb’dan (r.a.) rivayette bulunmuştur.³¹⁴ Hakkında terâcim kitaplarında fazla bir bilgi bulunmamaktadır. İclî “tabiinin büyüklerinden olduğunu”³¹⁵ ve “sika” olduğunu ifade etmiştir.³¹⁶ Zehebî’nin *el-Kâşif*’inde de sika olarak geçmektedir.³¹⁷ İbn Hacer *Takribü’t-Tehzib*’inde onun “sika” olduğunu söylemiştir.³¹⁸

e. Derecesi

Hadisimiz, zikredildiği gibi Buhârî ve Müslim’in *Sahîh*’lerinde yer almakta, böylelikle “müttefakun aleyh”, yani *Sahîhayn*’de rivayet edilmesi sebebiyle hadis âlimlerinin sıhhati üzere ittifak ettikleri hadislerden biri olmaktadır.

³⁰⁵ Zehebî, *Siyeru â’lâmi’n-nübelâ*, V, 328; İbn Hacer, *Tehzibu’t-Tehzib*, IX, 447.

³⁰⁶ Zehebî, *Siyeru â’lâmi’n-nübelâ*, V, 328.

³⁰⁷ Zehebî, *Siyeru â’lâmi’n-nübelâ*, V, 336.

³⁰⁸ Zehebî, *Siyeru â’lâmi’n-nübelâ*, V, 336.

³⁰⁹ İbn Hacer, *Tehzibu’t-Tehzib*, IX, 448.

³¹⁰ Zehebî, *Siyeru â’lâmi’n-nübelâ*, V, 326.

³¹¹ İbn Hacer, *Takribü’t-Tehzib*, s. 506.

³¹² İbn Hibban, *Meşâhîr*, s. 123; Sıbtu İbni’l-Cevzî, *Mir’âtü’z-zemân*, X, 62; Zehebî, *Kâşif*, I, 295; İbn Hacer, *Tehzibu’t-Tehzib*, II, 100.

³¹³ İbn Hacer, *Tehzibu’t-Tehzib*, II, 100.

³¹⁴ İbn Hacer, *Tehzibu’t-Tehzib*, II, 100.

³¹⁵ İbn Hacer, *Tehzibu’t-Tehzib*, II, 100.

³¹⁶ Zehebî, *Tarihu’l-İslam*, II, 1068; İbn Hacer, *Tehzibu’t-Tehzib*, II, 100.

³¹⁷ Zehebî, *Kâşif*, I, 295.

³¹⁸ İbn Hacer, *Takribü’t-Tehzib*, s. 140.

f. Değerlendirme

Hadisimiz, ateşte pişen eti yiyen kimseye abdestin gerekmeyeceğine delil olarak değerlendirilmiştir.³¹⁹ Başta dört halife, Abdullah b. Mes'ud, Ebû'd-derda, İbn Abbas, İbn Ömer, Enes b. Malik, Cabir b. Sümra, Zeyd b. Sabit, Ebû Mûsâ el-Eş'arî, Ebû Hureyre, Hz. Aişe (r.a.) olmak üzere birçok sahabî ve tabiîne göre ateşte pişen eti yemekle abdest bozulmaz. Âlimlerin büyük çoğunluğunun bu görüşü tercih ettiği nakledilmiştir. İmam Ebû Hanife, Malik, Şafî Ahmed b. Hanbel, İshak b. Rahûyeh, Yahya b. Yahya, Ebû Sevr ve Ebû Hayseme de bu mezhebi benimsemişlerdir.³²⁰

Seleften bir kısım alim ise abdestin bozulacağını ifade etmektedirler. Ömer b. Abdulaziz, Hasen el-Basrî, Zührî, Ebû Kılabe ve Ebû Mücliz bu görüştedirler.³²¹ Delil olarak Ebû Hureyre'nin (r.a.) merfû olarak rivayet ettiği «توضؤوا مما مست النار» “Ateş dokunan (et) den (dolayı) abdest alınız”³²² hadisini getirmişlerdir. İbn Hacer ve Kastallânî, bu hadisin Amr b. Ümeyye hadisini nesh ettiğini Zührî'den nakletmişler se de³²³ buna aşağıda gelecek Cabir hadisi ile itiraz edilmiştir.³²⁴

Cumhur ise birçok meşhur hadis kitabında yer alan “Ateşte pişen eti yedikten sonra abdestin terkinin caiz olduğuna” dair hadisleri delil getirmişlerdir. Onlardan biri de Amr b. Ümeyye'nin hadisidir.

Ebû Hureyre hadisine ise iki türlü cevap vermişlerdir. Birincisi; bu hadis Hz. Cabir'in (r.a.) «كَانَ آخِرَ الْأَمْرَيْنِ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ □ تَرَكَ الْوُضُوءَ مِمَّا مَسَّتِ النَّارُ» “Rasûlullah'ın (s.a.v.) nakledilen son iki durumundan biri, ateş dokunan etten (dolayı) abdest almamasıdır.” hadisiyle nesh olunmuştur, demişlerdir.³²⁵

³¹⁹ Muhyiddin Ebû Zekeriyya Yahya b. Şeref en-Nevevî, **el-Minhac şerhu Sahihi Müslim ibni'l-Haccac**, 9 c., 2. Bsk., Beyrut, Dâru İhyâi't-Türasi'l-Arabî, 1392, IV, 43; Aynî, **Umdetu'l-kârî**, III, 105.

³²⁰ Nevevî, **Minhac**, IV, 43.

³²¹ Nevevî, **Minhac**, IV, 43.

³²² Nevevî, **Minhac**, IV, 43.

³²³ Ebû'l-Fadl Ahmed b. Ali b. Hacer el-Askalânî, **Fethu'l-barî şerhu Sahihi'l-Buharî**, 13 c., Beyrut, Dâru'l-Marife, 1379, I, 311; Ahmed b. Muhammed b. Ebûbekir b. Abdulmelik el-Kastallânî **İrşadu's-sarî li-şerhi Sahihi'l-Buharî**, 10 c. 7. Bsk., Mısır, Matbaatü'l-Kübra'l-Emîriyye, 1323 H., I, 282.

³²⁴ İbn Hacer, **Fethu'l-barî**, I, 311; Kastallânî, **İrşadu's-sarî**, I, 282.

³²⁵ Tahavî, **Şerhu meâni'l-âsâr**, I, 67; Nevevî, **Minhac**, IV, 43.

Tahavî, Ebû Talha el-Ensârî ve Ebû Eyyub el-Ensârî'nin (r.a.) Peygamberimiz'den ateş dokunan eti yemekten dolayı abdest alınacağına dair hadis rivayet ettikleri halde; Enes b. Malik'den onların "Ateşte pişen eti yedikten sonra abdest almadıklarına" dair rivayetini zikretmiş ve "Şüphesiz nesh olduğu onlar katında sabit olmalıydı ki onlar abdest almaksızın namaz kıldılar" demiştir.³²⁶

İkinci cevap ise "Burada abdestten murad elin ve ağzın yıkanmasıdır." demişlerdir.³²⁷ Nevevî bu ihtilafın ilk asırlarda olduğunu sonrasında ise alimlerin ateş dokunan eti yemekten dolayı abdest gerekmediği hususunda icma ettiğini ifade etmiştir.³²⁸

Yine bu hadis, eti bıçak ile kesmenin caiz olduğuna delil gösterilmiştir.³²⁹ İbn Hacer başka nakilleri de değerlendirerek ısırmanın daha efdal olduğunu söyler.³³⁰ Bıçak ile kesmenin etin sert veya büyük olduğu duruma mahsus olduğu, aksi halde mekruh olduğunu söyleyenler de olmuştur.³³¹

Bu hadis namaz vakti geldiğinde ümmeti namaza çağırmanın müstehablığına da delildir.³³² Namaza çağıran kişinin Bilâl-i Habeşî (r.a.) olduğu söylenmiştir.³³³

Bu hadisten çıkarılacak hükümlerden birisi de menfî olduğu bildirilen bir şey sadece belirli bir konuya tahsis edilmişse, bu menfî durum üzerine yapılacak şahitliğin makbul olmasıdır.³³⁴ Çünkü burada Amr b. Ümeyye Rasûlullah'ın (s.a.v.) abdest almadığı üzere şahitlik etmiştir. Bu şahitlik, bir işin yapıldığına değil de yapılmadığına dair şahitliktir. Asıl kural, bir şeyin yapılmadığı üzerine terettüb eden şahitliğin makbul olmamasıdır. Çünkü bir insanın bütün hal ve tavırları hakkında bilgi sahibi olmak mümkün değildir. Fakat burada sadece belli bir zaman ve belli bir eylem ile tahsis edildiğinden böyle bir şahitlik mümkün ve makbul olur.

³²⁶ Tahavî, **Şerhu meâni'l-âsâr**, I, 69.

³²⁷ Tahavî, **Şerhu meâni'l-âsâr**, I, 67; Nevevî, **Minhac**, IV, 43; Kastallânî, **İrşadu's-sarî**, VIII, 229.

³²⁸ Nevevî, **Minhac**, IV, 43.

³²⁹ Nevevî, **Minhac**, IV, 45; İbn Hacer, **Fethu'l-barî**, IX, 547; Aynî, **Umdetu'l-kârî**, III, 105.

³³⁰ İbn Hacer, **Fethu'l-barî**, IX, 547.

³³¹ Nevevî, **Minhac**, IV, 45; Aynî, **Umdetu'l-kârî**, III, 105.

³³² Nevevî, **Minhac**, IV, 45; Aynî, **Umdetu'l-kârî**, III, 105.

³³³ Kastallânî, **İrşadu's-sarî**, V, 104.

³³⁴ Nevevî, **Minhac**, IV, 42; Aynî, **Umdetu'l-kârî**, III, 105.

Bir nakle göre Ahmed b. Hanbel, bu hadisi delil göstererek namaz vakti geldiğinde birkaç lokma almış olan kimsenin namaz kılıp sonra yemeğe devam edebileceği yönünde görüş bildirmiştir.³³⁵

3.2.1.2. İkinci Hadis: Mestler Üzerine Mesh Edilmesi

a. Metni

قال الإمام البخاري في صحيحه: حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا شَيْبَانُ، عَنْ يَحْيَى، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ جَعْفَرِ بْنِ عَمْرٍو بْنِ أُمَيَّةَ الضَّمْرِيِّ، أَنَّ أَبَاهُ، أَخْبَرَهُ أَنَّهُ رَأَى النَّبِيَّ ﷺ يَمْسَحُ عَلَى الْخُفَّيْنِ. وَتَابَعَهُ حَرْبُ بْنُ شَدَّادٍ، وَأَبَانُ، عَنْ يَحْيَى.

b. Tercümesi

Buharî'nin *Sahih*'inde senediyle rivayetinde; Cafer b. Amr b. Ümeyye'nin rivayetine göre; Babası, Peygamberimiz'in (s.a.v.) mestler üzerine mesh ettiğini gördüğünü bildirdi." Harb b. Şeddad ve Eban, Yahya'dan bu rivayeti aynen rivayet ettiler.³³⁶

Buharî'nin *Sahih*'inde Abdan- Abdullah- Evzâî- Yahya, Ebû Seleme- Cafer b. Amr b. Ümeyye tarikiyle gelen başka bir rivayete göre babası (Amr b. Ümeyye) şöyle dedi; "Rasûlullah'ı (s.a.v.) sarığı ve mestleri üzerine mesh ederken gördüm."³³⁷

c. Tahriri:

Hadisimizi Buharî *Sahih*'inde rivayet etmiş;³³⁸ ayrıca Tayalisî, *Müsned*'inde, Abdurrezzak *Musannef*'inde, İbn Ebî Şeybe *Musannef* ve *Müsned*'inde, Ahmed b.

³³⁵ Zeynüddin Abdurrahman b. Ahmed b. Receb b. Hasen el-Hanbelî, **Fethu'l-barî şerhu Sahîhi'l-Buharî**, thk. Mahmud b. Şa'ban b. Abdumaksud v.d., 9 c., 1. Bsk., Kahire, Mektebetü Tahkiki Dari'l-harameyn 1996, VI, 102; Aynî, **Umdetu'l-kârî**, V, 197.

³³⁶ Buharî, "el-Vudû", 48 (204, 205); Ebû'l-Fadl Ahmed b. Ali b. Muhammed b. Hacer el-Askalânî, **Tağlîku't-ta'lik Tağlîku't-ta'lik alâ Sahîhi'l-Buharî**, thk. Said Abdurrahman Mûsâ el-Kuzekî, 5 c., 1. Bsk., Beyrut, el-Mektebü'l-İslâmî, 1405, II, 134-135.

³³⁷ İbn Ebî Şeybe, **Musannef**, I, 29 (230); Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XXIX, 154 (17616); XXXVII, 147 (22481); Darimî, "Taharet", 38 (737); Buharî, "el-Vudû", 48 (205); İbn Mace, "Taharet", 89 (562); İbn Huzeyme, **Sahih** I, 92 (181); İbn Hibban, **Sahih**, IV, 173 (1343); Beyhakî, **es-Sünenü'l-kübrâ**, II; 303 (1293); İbn Hacer, **Tağlîku't-ta'lik**, II, 135.

³³⁸ Buharî, a.g.e.

Hanbel, *Müsned*'inde, Darimî, *Sünen*'inde, İbn Mace *Sünen*'inde, Nesaî, *Sünen*'inde, İbn Huzeyme *Sahih*'inde, İbn Hibban, *Sahih*'inde, Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübra*'da Amr b. Ümeyye'den rivayet etmişlerdir.³³⁹

d. Rivayet Farklılıkları

Yukarıda belirtildiği gibi; Şeyban, Harb ve Eban Yahya'dan rivayet ederlerken sarık üzerine meshi zikretmemişler, bunu sadece Evzâî rivayetinde nakletmiştir. Ebû Muhammed el-Asîlî, Evzâî'nin hata ettiğini söylemişse de Aynî bunun “ziyadetü's-sika” olduğunu, çünkü sarık üzerine mesh etmenin mestler üzerine mesh etmeye muhalif olmadığını belirtmiştir.³⁴⁰

Yine başka rivayetlerde “sarığı” yerine “başörtüsü” üzerine mesh ederken gördüğü ifadesi yer almaktadır.³⁴¹ “Bu da yine “ziyadetü's-sika” tanımlaması altına girebilmektedir.

Buharî Evzâî'ye mütabî olarak Ma'mer- Yahya- Ebû Seleme- Amr b. Ümeyye rivayetini getirmiştir.³⁴² Ancak bu rivayetin mürsel olduğu³⁴³ ve rivayette (العِمَامَةُ) lafzının olmadığı söylenmiştir.³⁴⁴ Çünkü Abdürrezzak'ın *Musannef*'inde verdiği Ma'mer- Yahya- Ebû Seleme- Amr b. Ümeyye rivayetinde bu lafız yoktur.³⁴⁵ Fakat

³³⁹ Tayalisî, **Müsned**, II, 583 (1350); Ebûbekir Abdurrezzak b. Hemmam b. Nafi es-San'ânî, **el-Musannef**, thk. Habibu'r-rahman el-Azamî, 11 c., 2. Bsk., Hindistan, el-Meclisü'l-İlmî, 1403 H., I, 191 (746); Ebûbekir b. Ebî Şeybe Abdullah b. Muhammed b. İbrahim el-Absî, **el-Kitabu'l-musannef fi'l-ehadîsi ve'l-âsar**, thk. Kemal Yusuf el-Hut, 7 c., 1. Bsk., Riyad, Mektebetü'r-Rüşd, 1409 H., I, 29 (230); İbn Ebî Şeybe, **Müsned** II, 385 (903, 905); Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XXVIII, 483 (17244) 484 (17245), 485 (17246, 17247); XXIX, 153 (17615), 156 (17616); XXXVII, 146 (22478), 147 (22481), 148 (22482, 22483), 150 (22486); Darimî, “Taharet”, 38 (737); 205; İbn Mace, “Taharet”, 89 (562); Nesaî, “Taharet”, 85 (125); Ebûbekir Muhammed b. İshak b. Huzeyme en-Neysaburî, **Sahih**, thk. Muhammed Mustafa el-A'zamî, 4 c., 2. Bsk., Beyrut, el-Mektebetü'l-İslâmiyye, 1992, I, 92 (181); İbn Hibban, **Sahih**, IV, 173 (1343); Beyhakî, **es-Sünenü'l-kübra**, II, 303 (1293);

³⁴⁰ Aynî, **Umdetu'l-kârî**, III, 101; Kastallânî, **İrşadu's-sarî**, I, 280.

³⁴¹ İbn Ebî Şeybe, **Müsned**, II, 385 (903); Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XXVIII, 484 (17245); XXXVII, 148 (22482), İbn Kanî', **Mu'cemu's-sahabe**, II, 210.

³⁴² Buharî, “el-Vudû”, 48 (205).

³⁴³ Aynî, **Umdetu'l-kârî**, III, 101; Kastallânî **İrşadu's-sarî**, I, 279.

³⁴⁴ Aynî, **Umdetu'l-kârî**, III, 101.

³⁴⁵ Abdurrezzak, **Musannef**, I, 191 (747).

İbn Hacer'e göre İbn Mende'nin, Aynî'ye göre İbn Münzir'in Taharet kitabında Ma'mer'den rivayetinde (العِمامة) lafzının bulunduğu ifade edilmiştir.³⁴⁶

Fethu'l-barî'de ve *Tağlîku't-ta'lik*'te İbn Mende'nin hadisi hangi kitabında tahrir ettiği belirtilmemiştir. Yaptığımız araştırmada İbn Mende'den böyle bir rivayete rastlayamadık. Her iki kitapta tekrarı çok zor gözükse de istinsah hatası ya da zühul eseri olarak İbn Münzir yerine İbn Mende yazılmış olabilme ihtimali akla gelmektedir. Çünkü hem Aynî hemen hemen birebir aynı lafızlar ile söz konusu rivayeti İbn Münzir'e atfetmekte hem de İbn Münzir'in *el-Evsat*'ının Taharet kitabında böyle bir rivayet bulunmaktadır. Şu kadar var ki İbn Münzir'de rastladığımız rivayette Ma'mer bulunmamakta, Yahya b. Muhammed- Muhammed- Müsedded- Abdullah b. Daûd- Evzâi- Yahya b. Ebi Kesîr- Ebû Seleme- Cafer b. Amr- Amr b. Ümeyye silsilesi ile rivayet zikredilmektedir.³⁴⁷

Kirmanî'nin ifadesine göre; Ebû Seleme Amr b. Ümeyye'den hadis işitmemiş, fakat oğlu Cafer'den işitmiştir.³⁴⁸ Kastallânî de aynı görüşü paylaşmaktadır.³⁴⁹ Aynî, Ebû Seleme'nin Medineli olması, Amr b. Ümeyye'nin Medine'de ikamet etmesi ve h. 60 yılında vefat etmesi dolayısıyla ondan hadis işitmesinin mümkün olduğunu ifade etmiştir. Nitekim Ebû Seleme'nin, Amr b. Ümeyye'den önce vefat eden birçok kimseden hadis işittiği bilinmektedir.³⁵⁰ İbn Hacer de aynı görüşü paylaşmakta ve İbn Hazm'ın Ebû Seleme'nin hem Cafer b. Amr'dan hem de babası Amr b. Ümeyye'den hadis işittiğini kesin bir ifade ile zikrettiğini belirtmektedir.³⁵¹

e. Ricali

Metinde esas alınan rivayete göre hadisimizin senedi; Ebû Nuaym- Şeyban- Yahya- Ebû Seleme- Cafer b. Amr b. Ümeyye- Amr b. Ümeyye'dir.

³⁴⁶ İbn Hacer, *Fethu'l-barî*, I, 308; a.mlf, *Tağlîku't-ta'lik*, II, 136; Aynî, *Umdetu'l-kârî*, III, 101.

³⁴⁷ Ebûbekir Muhammed b. İbrahim b. Münzir en-Neysabûrî, *el-Evsat fi's-süneni ve'l-icmai ve'l-ihtilaf*, thk. Ebû Hammad Sagîr- Ahmed b. Muhammed Hanîf, 11 c., 1. Bsk., Riyad, Dâru Taybe, 1985, I, 466 (491).

³⁴⁸ Şemsüddin Muhammed b. Yusuf b. Ali b. Said el-Kirmanî, *el-Kevâkibu'd-derârî fi şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, 25 c., 2. Bsk., Beyrut, Dâru İhyâi't-Türasi'l-Arabî, 1981, III, 54; Aynî, *Umdetu'l-kârî*, III, 101.

³⁴⁹ Kastallânî, *İrşadu's-sarî*, I, 280.

³⁵⁰ Aynî, *Umdetu'l-kârî*, III, 101; İbn Hacer, *Tağlîku't-ta'lik*, II, 136.

³⁵¹ İbn Hacer, *Tağlîku't-ta'lik*, II, 136.

1) **Ebû Nuaym Fadl b. Dükeyn et-Teymî el-Mülâî:** Dükeyn isminin lakabı olduğu, isminin ise Fadl b. Amr b. Hammad b. Züheyr b. Dirhem olduğu görülmektedir.³⁵² Abdusselâm b. Harb ile ortak olarak Kufe’de bir dükkanları olduğu ve çarşaf sattığı bu sebeple Mülâî (çarşafçı) diye lakablandırıldığı söylenmiştir.³⁵³ Talhaoğulları’nın azatlısıdır.³⁵⁴ A‘meş, Eymen b. Nabil, Sevrî, Malik b. Enes ve birçoklarından rivayette bulunmuştur.³⁵⁵ Kendisinden Buharî, Ebûbekir b. Ebî Şeybe, İshak b. Râhuyeh, Ebû Said el-Eşecc, Ahmed b. Hanbel, Yaha b. Maîn ve birçokları rivayette bulunmuştur.³⁵⁶ İbn Maîn ve İbnu’l-Medîni, Ebû Nuaym’ı Sevrî’nin en kuvvetli râvileri arasında saymışlardır.³⁵⁷ Hakkında Ahmed b. Hanbel “Vekî”den daha sağlam” ve “hucet, sebt, sika” olduğunu söylemiştir.³⁵⁸ İbn Ammar “mütkın³⁵⁹ ve hafız” demiş,³⁶⁰ Yakub b. Şeybe “sika, sebt, sadûk” demiştir.³⁶¹ Zehebî, *Siyeru a‘lâmi’n-nübelâ*’da onu “büyük hâfiz, şeyhülislâm” ifadesiyle tanıtmış,³⁶² İbn Hacer *Takrîbu’t-Tehzîb*’inde onun “sika ve sebt” olduğunu söylemiştir.³⁶³

2) **Şeyban b. Abdurrahman et-Temîmî Ebû Muaviye el-Basrî:** Önce Kufe’de ikamet ederken sonrasında Bağdad’a taşınmış ve orada ikamet etmiştir.³⁶⁴ İmam ve Hafızdır.³⁶⁵ Asım b. Behdele,³⁶⁶ Abdulmelik b. Umeyr, Katâde, A‘meş, Hasen el-Basrî, Simak b. Harb ve birçoklarından rivayette bulunmuştur.³⁶⁷ Kendisinden Ebû Hanife, Ebû Davud et-Tayalisî, Muaviye b. Hişam ve birçokları

³⁵² Zehebî, *Siyeru â‘lâmi’n-nübelâ*, X, 142; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, VIII, 270.

³⁵³ Zehebî, *Siyeru â‘lâmi’n-nübelâ*, X, 142.

³⁵⁴ İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, VIII, 270.

³⁵⁵ İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, VIII, 270.

³⁵⁶ İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, VIII, 271.

³⁵⁷ İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, VIII, 273.

³⁵⁸ İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, VIII, 272-273.

³⁵⁹ “Mütkın”: Hadis usûlünde adalet ve zabt vasıflarına haiz olmakla beraber tahammül ve edada gafletten uzak, rivayet şartlarına dikkat ve itina gösteren anlamındadır. Bkz. Uğur, **Hadis Terimleri**, s. 296.

³⁶⁰ İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, VIII, 273.

³⁶¹ İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, VIII, 272.

³⁶² Zehebî, *Siyeru â‘lâmi’n-nübelâ*, X, 142.

³⁶³ İbn Hacer, *Takrîbu’t-Tehzîb*, s. 446.

³⁶⁴ Zehebî, *Siyeru â‘lâmi’n-nübelâ*, VII, 406; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, IV, 373.

³⁶⁵ Zehebî, *Siyeru â‘lâmi’n-nübelâ*, VII, 406.

³⁶⁶ Zehebî, *Siyeru â‘lâmi’n-nübelâ*, VII, 406

³⁶⁷ İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, IV, 373.

rivayette bulunmuştur.³⁶⁸ Hakkında İbn Sa‘d, İbn Maîn, İclî, Tirmizî³⁶⁹, Bezzar³⁷⁰, Nesâî, “sika” demişler,³⁷¹ Ahmed b. Hanbel “sebt” demiştir.³⁷² Zehebî, *Siyeru a‘lâmi’n-nübelâ’da* onu “imam, hâfız, sika” ifadesiyle tanıtmış,³⁷³ İbn Hacer *Takrîbu’t-Tehzîb’inde* onun “sika” olduğunu söylemiştir.³⁷⁴

3) Yahya b. Ebî Kesîr et-Tâî: Babasının asıl ismi Salih b. Mütevekkil’dir.³⁷⁵ Dinar da denilmiştir.³⁷⁶ Sika bir râvidir.³⁷⁷ Hadis alimlerindedir.³⁷⁸ Hadis alimlerindedir.³⁷⁹ Enes b. Malik’i gördüğü fakat ondan hadis işitmediği, fakat mürsel olarak ondan rivayette bulunduğu nakledilmiştir.³⁸⁰ Şu‘be ve Ahmed b. Hanbel’den; rivayeti Zührî ile ihtilaf ettiğinde onu Zührî’ye tercih ettikleri rivayet edilmiştir.³⁸¹ Hakkında İclî “sika”, Ebû Hatim “imam, ancak sika olan râviden rivayette bulunur” demiştir.³⁸² Ukaylî “adı tedlis yapmakla anılıyor” demiş, İbn Hibban *es-Sikât’inde* zikretmiş ve “abidlerdendi” demiştir.³⁸³ İbn Hacer *Takrîbu’t-Tehzîb’inde* onun “sika ve sebt” olmakla birlikte tedlis yaptığını ve mürsel rivayetlerde bulunduğunu belirtmiştir.³⁸⁴

³⁶⁸ İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, IV, 373.

³⁶⁹ İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, IV, 375.

³⁷⁰ İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, IV, 375.

³⁷¹ Zehebî, *Siyeru â‘lâmi’n-nübelâ*, VII, 407-408; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, IV, 374-375; İbn Hacer, *Takrîbu’t-Tehzîb*, s. 269.

³⁷² Zehebî, *Siyeru â‘lâmi’n-nübelâ*, VII, 407; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, IV, 374.

³⁷³ Zehebî, *Siyeru â‘lâmi’n-nübelâ*, VII, 406.

³⁷⁴ İbn Hacer, *Takrîbu’t-Tehzîb*, s. 269.

³⁷⁵ Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XXXI, 505; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, XI, 268.

³⁷⁶ İbn Ebî Hatim, *el-Cerhu ve’t-ta‘dil*, IX, 141; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XXXI, 505; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, XI, 268.

³⁷⁷ İbn Ebî Hatim, *el-Cerhu ve’t-ta‘dil*, IX, 141-142; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XXXI, 504-511; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, XI, 268-270.

³⁷⁸ İbn Ebî Hatim, *el-Cerhu ve’t-ta‘dil*, IX, 141; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XXXI, 508; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, XI, 268-269.

³⁷⁹ İbn Ebî Hatim, *el-Cerhu ve’t-ta‘dil*, IX, 141; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XXXI, 508; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, XI, 268-269.

³⁸⁰ İbn Ebî Hatim, *el-Cerhu ve’t-ta‘dil*, IX, 141; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XXXI, 509; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, XI, 269.

³⁸¹ İbn Ebî Hatim, *el-Cerhu ve’t-ta‘dil*, IX, 141-142; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XXXI, 508; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, XI, 268-269.

³⁸² İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, XI, 269.

³⁸³ İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, XI, 269.

³⁸⁴ İbn Hacer, *Takrîbu’t-Tehzîb*, s. 596.

4) **Ebû Seleme b. Abdurrahman b. Avf b. Abdiavf ez-Zührî:** İsmının Abdullah veya İsmail olduğu söylenmiştir.³⁸⁵ Sahabeden babası Abdurrahman b. Avf, Osman b. Affan, Ebû Hureyre, Hz. Aişe ve Ümmü Seleme annelerimiz (r.a.) ve birçok sahabîden hadis rivayet etmiştir.³⁸⁶ Yine Zeyneb bt. Ümmü Seleme, Abdullah b. Adiy b. Hamrâ, Ata b. Yesar ve birçok tabîinden de hadis rivayet ettiği görülmektedir.³⁸⁷ Kendisinden oğlu Ömer, yeğenleri Sa'd b. İbrahim, Abdulmecid b. Süheyl, tabîinden Urve b. Zübeyr, Zührî ve birçokları rivayette bulunmuştur.³⁸⁸ Malik "Bizim nezdimizde ilim adamlarından biri" olarak tavsif etmiştir.³⁸⁹ Hakkında İbn Sa'd, Ebû Zür'a, "sika" olduğunu söylemişler,³⁹⁰ İbn Hibban es-Sikât'inde zikretmiştir.³⁹¹ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ'da* onu "hâfız, Medine alimlerinden biri" ifadesiyle tanıtmış,³⁹² İbn Hacer *Takrîbu't-Tehzîb'inde* onun "sika" olduğunu söylemiştir.³⁹³

5) **Cafer b. Amr b. Ümeyye:** Amr b. Ümeyye'nin oğludur. (1) No.lu hadiste tanıtılmıştır. Sika bir râvidir.

f. Derecesi

Hadis, zikredildiği gibi *Sahîh-i Buharî'*de yer almaktadır. Hadis alimlerinin büyük çoğunluğu *Sahîh-i Buharî'*de yer alan hadislerin sahih olduğu üzerine ittifak ettiklerinden dolayı hadis sahih kabul edilmektedir. Bu yüzden sened tenkidine gidilmemiştir.

g. Değerlendirme

Mestler üzerine mesh meselesi fıkıhın taharet bölümünün en önemli bablarından biridir. Mestler üzerine meshin cevazı ile ilgili birçok rivayet mevcuttur. Bu rivayetlerin tevatür derecesine ulaştığı birçok hadis alimi tarafından sarahaten ifade edilmiş ve aşere-i mübeşşere dahil seksenin üzerinde sahabîden rivayet zinciri bir

³⁸⁵ İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, XII, 115; İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, s. 645.

³⁸⁶ İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, XII, 115.

³⁸⁷ İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, XII, 115.

³⁸⁸ İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, XII, 115.

³⁸⁹ Zehebî, *Siyeru â'lâmi'n-nübelâ*, IV, 289.

³⁹⁰ Zehebî, *Siyeru â'lâmi'n-nübelâ*, IV, 288-289; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, XII, 116-117.

³⁹¹ İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, XII, 116-117.

³⁹² Zehebî, *Siyeru â'lâmi'n-nübelâ*, IV, 287.

³⁹³ İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, s. 645.

araya getirilerek zikredilmiştir.³⁹⁴ Hatta bu mesele üzerine başta İbn Hacer olmak üzere âlimler tarafından müstakil birçok eser yazılmıştır.³⁹⁵

İbn Hacer el-Askalânî'nin *Hadîsü'l-mesh 'ale'l-huffeyn*'i; Kemalpaşazâde'nin *Risâle fî tahkiki'l-mesh 'ale'l-huffeyn*'i; Çivizâde Muhyiddin Mehmed Efendi'nin *Risâle fî'l-mesh ale'l-huffeyn*'i; Fenârîzâde Muhyiddin Çelebi'nin *Risâle fî cevâzi'l-mesh 'ale'l-huffeyn*'i; Ebüssuûd Efendi'nin *Hasmü'l-hilâf fî'l-mesh 'ale'l-hifâf*'ı bunlardan bazıları olarak sayılabilir.³⁹⁶

Sahabeden sadece İbn Ömer'in mestler üzerine meshi kabul etmediği rivayet edilmiştir. Kastallânî İbn Ömer'in kabul etmeme sebebinin, kişinin mukim oluşuna mebnî olma ihtimali olduğunu belirtmiştir. Çünkü İbn Ebî Şeybe'nin *Musannef*'inde ve İbn Ebî Hayseme'nin *et-Tarîhu'l-kebir'de* zikrettiğine göre bizzat İbn Ömer seferde Rasûlullah'ın mestler üzerine mesh ettiğini rivayet etmiştir.³⁹⁷

Mestler üzerine meshin meşrûluğunu kabul etmek Ehli Sünnet olmanın alametlerinden görülmüş, kabul etmeyenler bidat ehli olarak vasıflandırılmıştır.³⁹⁸ Mestler üzerine meshi kabul etmeyenlerin Haricîler ve Şiâ mezhepleri olduğu belirtilmektedir.³⁹⁹ Haricîlerin kabul etmeme sebebi mestler üzerine meshin Kuran-ı Kerim'de geçmeyişi, Şia'nın kabul etmeme sebebi ise Hz. Ali'nin mestler üzerine meshden kaçınması olarak zikredilmiştir.⁴⁰⁰

Fakat Hz. Ali'den bu konuda muttasıl bir rivayet bulunmaması Şia'nın delilini geçersiz kılmaktadır.⁴⁰¹ İlave olarak sıhhatine dair Rasûlullah'tan bunca rivayet var iken Şia'nın böyle bir rivayete tutunması hadislere ve hadiselerle ilmî olarak değil de siyasi ve itikadî olarak yaklaştıklarını ispat eder bir tutumdur.

³⁹⁴ Kastallânî, *İrşadu's-sarî*, I, 278.

³⁹⁵ Mehmet Erdoğan, "Mesh", *DİA*, XXIX, 301-303.

³⁹⁶ Mehmet Erdoğan, "Mesh", *DİA*, XXIX, 301-303.

³⁹⁷ Kastallânî, *İrşadu's-sarî*, I, 278.

³⁹⁸ Erdoğan, "Mesh", *DİA*, XXIX, 301-303.

³⁹⁹ Kastallânî, *İrşadu's-sarî*, I, 278; Erdoğan, "Mesh", *DİA*, XXIX, 301-303.

⁴⁰⁰ Kastallânî, *İrşadu's-sarî*, I, 278.

⁴⁰¹ Kastallânî, *İrşadu's-sarî*, I, 278.

Mestler üzerine meshin mensûh olması da söz konusu değildir. Çünkü Mugîre b. Şu‘be’nin (r.a.) mestler üzerine mesh rivayeti Tebük Savaşı’ndadır ve Maide sûresi ondan önce Müreysî‘ Gazvesi’nde nazil olmuştur.⁴⁰²

Sarık üzerine meshin hükmü: Mestler üzerine mesh konusunda alimlerin ihtilafı görülme de sarık üzerine meshde ihtilaf edilmiştir. Sahabeden Hz. Ebûbekir, Ömer, Enes b. Malik, Ebû Ümame, Sa‘d b. Malik, Ebû‘d-Derda (r.a); tabîinden Ömer b. Abdulaziz, Katâde, Mekhûl; etbâu‘t-tabîinden Evzâî, Ebû Sevr ve Ahmed b. Hanbel‘den tam bir taharet üzerine giyilmesi şartıyla sarık üzerine mesh etmenin caiz olduğu rivayet edilmiştir.⁴⁰³

Bunu kabul etmeyenler ise başı mesh etmeyi emreden âyeti⁴⁰⁴ delil olarak getirmişlerdir. Çünkü sarık üzerine mesh etmiş olan başı mesh etmemiş demektir.⁴⁰⁵ Aynı şekilde yüzü duvara sürerek teyemmüm etmenin caiz olmadığına alimlerin icmaı vardır. Başın da aynı şekilde sarık üzerinde iken meshinin caiz olmaması gerekir.⁴⁰⁶

Diğer bir delil olarak Hattabî, başı mesh etmenin ayetle farz olduğunu sarık üzerine mesh etmenin ise te‘vile ihtimali olan bir delil olduğunu öne sürerek e muhtemel olan delil ile kesin delilin terk edilemeyeceğini söylemiştir.⁴⁰⁷

Urve b. Zübeyr, İbrahim en-Nehaî, Şa‘bî, Kasım b. Muhammed, Malik, Şafîî ve re‘y ehli sarık üzerine meshin caiz olmadığını savunanlar arasında yer almaktadır.⁴⁰⁸

Keşmîrî ise, Buharî’nin *Sahih*’inde izlediği metoduna göre; eğer bir hadis kendi içtihadına göre kuvvetli fakat lafzında bir tereddüdü var ise onu kitabına aldığı fakat ona bab başlığı ekmediğini, burada da Buharî’nin sarık üzerine mesh ile ilgili bab

⁴⁰² Kastallânî, *İrşadu’s-sarî*, I, 278.

⁴⁰³ Ebû Süleyman Hamd b. Muhammed el-Hattabî, *A‘lâmu’l-hadis*, thk. Muhammed b. Sa‘d b. Abdurrahman, 4 c., 1. Bsk., y.y., Câmîatü Ümmi’l-kurâ, 1988, I, 266; Aynî, *Umdetu’l-kârî*, III, 101; Kastallânî, *İrşadu’s-sarî*, I, 279-280.

⁴⁰⁴ Maide, 5/6.

⁴⁰⁵ Kirmanî, *el-Kevâkibu’d-derârî*, III, 54; Aynî, *Umdetu’l-kârî*, III, 101.

⁴⁰⁶ Aynî, *Umdetu’l-kârî*, III, 101.

⁴⁰⁷ Aynî, *Umdetu’l-kârî*, III, 101; Kastallânî, *İrşadu’s-sarî*, I, 280.

⁴⁰⁸ Aynî, *Umdetu’l-kârî*, III, 101.

başlığı getirmediğini, dolayısıyla Buharî'ye göre de bu hadisin pek kuvvetli olmayabileceğini söylemiştir.⁴⁰⁹

İbnü'l-Münzir'den yapılan nakle göre kalansuva (takke, serpuş, fes) üzerine mesh ise Enes b. Malik hariç hiçbir fakîh tarafından caiz görülmemiştir.⁴¹⁰

Hanımların başörtüsü üzerine mesh etmesi hakkında ihtilaf vardır. Caiz görenler olduğu gibi Nafi, Hammad b. Ebî Seleme, Evzâî, Said b. Abdulaziz gibi caiz görmeyenler de vardır.⁴¹¹

Keşmîrî'nin bu hadis ile ilgili ilginç ve farklı iki tesbiti vardır. Bunlardan birincisi sarık üzerine mesh ile ilgili rivayetlerin bir kısmında sarık ile beraber başın, bazılarında sadece başın, bazılarında ise her ikisinin geçtiğini, hatta Mugire b. Şu'be'den gelen rivayetlerde her üç şekilde de yer aldığından hareketle diğer rivayetlerin de baş ile beraber sarığın mesh olunmasına haml olunabileceğini ve mücmel olan bu rivayetlerin Hanbeliler için delil olmayacağını söylemesidir.⁴¹²

İkincisi Keşmîrî'nin rivayet yollarını inceledikten sonra bir önceki hadis ile bu hadisin aynı vakıa olduğu kanaatine varmasıdır. Buradan yola çıkarak buradaki mesh hadisesinin abdest üzerine abdest kabilinden olabileceğini iddia eder.⁴¹³

Abdest üzerine alınan abdestte farz olan azaların bir kısmının yıkanması ya da mesh edilmesi ile iktifanın caiz olduğunu bu yüzden burada da sarık üzerine mesh yapılmış olabileceğini söyler. Bu sebeple Amr b. Ümeyye'nin bir önceki hadiste geçen "Abdest almadı ve namaza durdu" ifadesini bir sonraki hadis ile birleştirerek "Kâmil (tam) bir abdest almadı. Sadece sarığı ve mestleri üzerine mesh etmekle iktifa etti" olarak anlaşılabilirliğini ifade eder.⁴¹⁴

⁴⁰⁹ Muhammed Enverşah b. Muazzam el-Keşmîrî el-Hindî ed-Deyûbendî, **Feyzu'l-barî alâ Sahîhi'l-Buharî**, thk. Muhammed Bedr Alim el-Mîrtehî, 6 c., 1. bsk., Lübnan, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2005, I, 402.

⁴¹⁰ Aynî, **Umdetu'l-kârî**, III, 101; Kastallânî, **İrşadu's-sarî**, I, 280.

⁴¹¹ Aynî, **Umdetu'l-kârî**, III, 101.

⁴¹² Keşmîrî, **Feyzu'l-barî**, I, 404.

⁴¹³ Keşmîrî, **Feyzu'l-barî**, I, 404.

⁴¹⁴ Keşmîrî, **Feyzu'l-barî**, I, 404.

Keşmîrî'nin bu yaklaşımı oldukça farklı ve orijinal bir yaklaşım olmakla beraber temel dayanağı her iki hadisin de aynı olayı anlatıyor olmasıdır. Fakat böyle bir iddianın diğer hadis şârihleri tarafından paylaşıldığı görülmemektedir.

3.2.1.3. Üçüncü Hadis: Sarık ve Mestler Üzerine Mesh Edilmesi

a. Metni

قال الإمام البخاري في صحيحه: حَدَّثَنَا عَبْدَانُ، قَالَ: أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ، قَالَ: أَخْبَرَنَا الْأَوْزَاعِيُّ، عَنْ يَحْيَى، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ جَعْفَرِ بْنِ عَمْرٍو بْنِ أُمَيَّةَ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: رَأَيْتُ النَّبِيَّ يَمْسَحُ عَلَى عِمَامَتِهِ وَخُفَّيْهِ.

b. Tercümesi

Buharî'nin *Sahih*'inde senediyle rivayet ettiğine göre; Amr b. Ümeyye şöyle dedi; "Rasûlullah'ı (s.a.v.) sarığı ve mestleri üzerine mesh ederken gördüm."⁴¹⁵

c. Tahrici

Hadisimizi Buharî *Sahih*'inde rivayet etmiş;⁴¹⁶ ayrıca İbn Ebî Şeybe, *Musannef*'inde, Ahmed b. Hanbel, *Müsned*'inde, Darimî, *Sünen*'inde, İbn Mace, *Sünen*'inde, İbn Huzeyme, *Sahih*'inde, İbn Hibban, *Sahih*'inde, Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*'da ve İbn Hacer, *Tağlîku't-ta'lik*'de Amr b. Ümeyye'den rivayet etmişlerdir.⁴¹⁷

d. Ricali

Metinde esas alınan rivayete göre hadisimizin senedi; Abdan- Abdullah- Evzâi- Yahya- Ebû Seleme- Cafer b. Amr b. Ümeyye- Amr b. Ümeyye'dir.

⁴¹⁵ Buharî, "el-Vudû", 48 (205).

⁴¹⁶ Buharî a.g.e.

⁴¹⁷ İbn Ebî Şeybe, **Musannef**, I, 29 (230); Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XXIX, 154 (17616); XXXVII, 147 (22481); Darimî, "Taharet", 38 (737); Buharî, "el-Vudû", 48 (205); İbn Mace, "Taharet", 89 (562); İbn Huzeyme, **Sahih** I, 92 (181); İbn Hibban, **Sahih**, IV, 173 (1343); Beyhakî, **es-Sünenü'l-kübrâ**, II; 303 (1293); İbn Hacer, **Tağlîku't-ta'lik**, II, 135.

1) **Abdullah b. Osman b. Cebele b. Ebî Revvad:** Abdan lakabı ile tanınmaktadır.⁴¹⁸ İmam, hafız ve Merv bölgesinin muhaddisi olarak bilinmektedir.⁴¹⁹ Babasından, Abdullah b. Mübarek, Cerir b. Abdulhamid, Şu'be, Hammad b. Zeyd ve birçoklarından rivayette bulunmuştur.⁴²⁰ Buharî ve İbn Mace dışında Kütüb-ü Sitte sahipleri ve birçok muhaddis kendinden rivayette bulunmuştur.⁴²¹ Abdullah b. Tahir tarafından Cüzcan kadılığına getirilmiştir.⁴²² Tek bir kalemle İbn Mübarek'in bütün kitaplarını yazdığı ve hayatında bir milyon dirhem sadaka verdiği rivayet olunmuştur.⁴²³ Hakkında Ahmed b. Hanbel "Horasan'da Abdan'dan başka rihle yapan kalmadı" demiştir.⁴²⁴ Ebû Recâ Muhammed b. Hamdeveyh "sika ve güvenilir" olduğunu söylemiştir.⁴²⁵ Hakim "Beldesindeki ehli hadisin imamıdır" demiştir.⁴²⁶ "Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*'da onu "imam, hâfız, Merv bölgesinin muhaddisi" ifadesiyle tanıtmış,⁴²⁷ "sika ve mücevid" olduğunu söylemiştir.⁴²⁸ İbn Hacer *Takrîbu't-Tehzîb*'inde onun "sika ve hafız" olduğunu söylemiştir.⁴²⁹

2) **Abdullah b. Mübarek b. Vadîh el-Hanzalî et-Temîmî:** Ebû Abdurrahman el-Mervezî'nin azatlısıdır.⁴³⁰ Babasının Türk, annesinin Harezmlî olduğu söylenmiştir.⁴³¹ A'meş, Hişam b. Urve, Evzâî, İbn Cüreyc, Malik, Sevrî ve birçoklarından rivayette bulunmuştur.⁴³² Kendisinden Sevrî, Mamer b. Raşid, İbn Uyeyne, Fudayl b. İyad, Yahya b. Maîn, İshak b. Rahûyeh ve birçokları hadis rivayet etmişlerdir.⁴³³ İbnu'l-mehdî onu dört hadis imamından biri olarak saymıştır.⁴³⁴

⁴¹⁸ İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, V, 313.

⁴¹⁹ Zehebî, *Siyeru â'lâmi'n-nübelâ*, X, 270;

⁴²⁰ Zehebî, *Siyeru â'lâmi'n-nübelâ*, X, 271; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, V, 313-314.

⁴²¹ İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, V, 314.

⁴²² İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, V, 314.

⁴²³ Zehebî, *Siyeru â'lâmi'n-nübelâ*, X, 271; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, V, 314.

⁴²⁴ Zehebî, *Siyeru â'lâmi'n-nübelâ*, X, 271; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, V, 314.

⁴²⁵ İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, V, 314.

⁴²⁶ Zehebî, *Siyeru â'lâmi'n-nübelâ*, X, 271; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, V, 314.

⁴²⁷ Zehebî, *Siyeru â'lâmi'n-nübelâ*, X, 270.

⁴²⁸ Zehebî, *Siyeru â'lâmi'n-nübelâ*, X, 271.

⁴²⁹ İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, s. 313.

⁴³⁰ İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, V, 382.

⁴³¹ İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, V, 384.

⁴³² İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, V, 382-383.

⁴³³ İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, V, 383-384.

⁴³⁴ İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, V, 384.

Hakkında İbn Maîn “Sika, müteabbit, alim, sahîhu’l-hadis” demiş, İbn Ayyaş “yeryüzünde eşi yok” demiştir.⁴³⁵ İbn Sa’d “sika, me’mun, hucet” diye vasıflamış, İclî “sika, sebt, ilimleri cem etmiş” demiştir.⁴³⁶ İbn Hibban *es-Sikât*’inde zikretmiş ve “zamanında yeryüzünde kimsenin toplamadığı hasletleri kendinde cem ettiğini” söylemiştir.⁴³⁷

Zehebî, *Siyeru a’lâmi’n-nübelâ*’da onu “imam, şeyhülislâm, zamanının alimi ve asrının muttakilerinin reisi” ifadesiyle tanıtmış,⁴³⁸ İbn Hacer *Takrîbu’t-Tehzîb*’inde “Sika, sebt, fakih, mücahid hayırlı hasletleri kendinde toplamış” bir zat olduğunu söylemiştir.⁴³⁹

3) **Abdurrahman b. Amr el-Evzâî:** İbn Hacer, Ebû Zür’a’dan naklen asıl isminin Abdulaziz olduğunu, daha sonrasında kendini Abdurrahman diye isimlendirdiğini ifade etmiştir.⁴⁴⁰ Süfyan b. Uyeyne, zamanının imamı olduğunu söylemiştir.⁴⁴¹ Sikadır.⁴⁴² Süfyan b. Uyeyne, zamanının imamı olduğunu söylemiştir.⁴⁴³ Hakkında İbn Sa’d, İbn Maîn, İclî, Nesâî “sika” olduğunu söylemişlerdir.⁴⁴⁴ Ebû Hatim “imam, işittiğine tabi olunur” diye tavsif etmiştir.⁴⁴⁵ İbn Hibban *es-Sikât*’inde zikretmiş ve “Şam ehlinin fakih, kârî ve zahidlerinden” olduğunu söylemiştir.⁴⁴⁶ Zehebî, *Mîzanu’l-i’tidal*’de Zührî’den yaptığı rivayette onun İmam Malik ve Ukayl derecesinde olmadığına dikkat çekmiştir.⁴⁴⁷ Zehebî, *Siyeru a’lâmi’n-*

⁴³⁵ İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, V, 385.

⁴³⁶ İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, V, 386.

⁴³⁷ İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, V, 386.

⁴³⁸ Zehebî, *Siyeru â’lâmi’n-nübelâ*, VIII, 378.

⁴³⁹ İbn Hacer, *Takrîbu’t-Tehzîb*, s. 320.

⁴⁴⁰ İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, VI, 239.

⁴⁴¹ İbn Ebî Hatim, *el-Cerhu ve’t-ta’dil*, V, 266; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XVII, 307-315; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, VI, 240.

⁴⁴² İbn Ebî Hatim, *el-Cerhu ve’t-ta’dil*, V, 266; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XVII, 307-315; Zehebî, *Mîzanu’l-i’tidal*, II, 580; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, VI, 238-242; İbn Hacer, *Takrîbu’t-Tehzîb*, s. 347.

⁴⁴³ İbn Ebî Hatim, *el-Cerhu ve’t-ta’dil*, V, 266; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XVII, 307-315; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, VI, 240.

⁴⁴⁴ İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, VI, 239-242.

⁴⁴⁵ İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, VI, 240.

⁴⁴⁶ İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, VI, 240.

⁴⁴⁷ Zehebî, *Mîzanu’l-i’tidal*, II, 580.

nübelâ'da onu “şeyhülislâm, Şam ehlinin alimi” ifadesiyle tanıtmış,⁴⁴⁸ İbn Hacer *Takrîbu't-Tehzîb*'inde onun “sika” olduğunu ifade etmiştir.⁴⁴⁹

4) **Yahya b. Ebî Kesîr et-Tâî:** (2) No.lu hadiste tanıtılmıştır. Sika bir râvidir.

5) **Ebû Seleme b. Abdurrahman b. Avf b. Abdiavf ez-Zührî:** (2) No.lu hadiste tanıtılmıştır. Sika bir râvidir.

6) **Cafer b. Amr b. Ümeyye:** Amr b. Ümeyye'nin oğludur. (1) No.lu hadiste tanıtılmıştır. Sika bir râvidir.

e. Derecesi

Hadisimiz zikredildiği gibi *Sahîh-i Buharî*'de yer almaktadır. Hadis alimlerinin büyük çoğunluğu *Sahîh-i Buharî*'de yer alan hadislerin sahih olduğu üzerine ittifak ettiklerinden dolayı hadis sahih kabul edilmektedir.

f. Değerlendirme

Bir önceki hadiste ayrıntılı bir şekilde geçmiştir.

3.2.1.4. Dördüncü Hadis: Ateşte Pişen Eti Yemekten Dolayı Abdest Almak

a. Metni

قال الامام ابن بدران في فوائده: حَدَّثَنَا أَبُو الْحُسَيْنِ عَبْدُ الصَّمَدِ بْنُ عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ مُكْرَمٍ، حَدَّثَنَا عُيَيْدُ بْنُ عَبْدِ الْوَاحِدِ، حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ بُكَيْرٍ، حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ عُقَيْلٍ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، أَخْبَرَنِي جَعْفَرُ بْنُ عَمْرٍو بْنِ أُمَيَّةَ، أَنَّ أَبَاهُ عَمْرٍو بْنَ أُمَيَّةَ أَخْبَرَهُ، أَنَّهُ رَأَى رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَحْتَرُّ مِنْ كَتِفِ شَاةٍ فِي يَدِهِ، فَدَعَا إِلَى الصَّلَاةِ، فَأَلْفَاها وَالسَّكِينِ الَّتِي كَانَ يَحْتَرُّ بِهَا، ثُمَّ قَامَ فَصَلَّى وَلَمْ

⁴⁴⁸ Zehebî, *Siyeru â'lâmi'n-nübelâ*, VII, 107.

⁴⁴⁹ İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, s. 347.

يَتَوَضَّأُ، فَذَهَبَ ذَلِكَ فِي النَّاسِ، ثُمَّ أَخْبَرَ رَجُلٌ مِنْ أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَنِسَاءً مِنْ أَزْوَاجِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ، قَالَ: «تَوَضَّأُوا مِمَّا مَسَّتِ النَّارُ.

b. Tercümesi

İbni Bişran'nin *Fevâid*'inde senediyle rivayet ettiğine göre; “Amr b. Ümeyye (r.a.) (Bir gün) Rasûlullah'ı (s.a.v.) elindeki bir koyun butunu parçalayıp yerken gördü. O sırada namaz için ezan okundu. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.) butu ve onu parçaladığı bıçağı atıp abdest almaksızın namaza durdu. Bu haber insanlar arasında yayıldı. Sonra Rasûlullah'ın ashabından bir adam ve Rasûlullah'ın zevcelerinden bir hanım Rasûlullah'ın ‘Ateş dokunan etten dolayı abdest alınız!’ diye buyurduğunu bildirdi.”⁴⁵⁰

c. Tahrici

Hadisimizi İbni Bişran'nin *Fevâid*'inde Amr b. Ümeyye'den rivayet etmiştir.⁴⁵¹

d. Rivayet Farklılıkları

Hadisimiz tam olarak bu şekliyle başka kaynaklarda yer almamaktadır. Fakat baş tarafı “...abdest almaksızın namaza durdu.” ifadesine kadar olan tarafı hemen hemen (1) No.lu hadis ile aynı olarak zikredilmiştir. Bu sebeple bu cümleye kadar olan tarafı ile ilgili rivayet ve kaynakları (1) No.lu hadiste zikredilmiştir. Hadisin diğer kısmı ise başka kaynaklarda Amr b. Ümeyye rivayeti olarak yer almamaktadır.

Hadisimizin rivayet zinciri (1) No.lu hadis ile üç râvi sonra birleşmektedir. Bu râviler de aşağıda inceleneceği üzere sika olduklarından hadisin bu kısmı “ziyadetü's-sika” olarak değerlendirilmektedir.

Yine birinci hadisin açıklamasında belirttiğimiz gibi “Ateş dokunan eti yemekten dolayı abdest alınız” ifadesi başka sahabîlerden rivayet edilmiş ve

⁴⁵⁰ Ebû'l-Huseyn Ali b. Muhammed b. Abdullah b. Bişran el-Emevî, *el-Cüz'ü'l-evvel ve's-sânî min fevâidi İbn Bişrân an şuyûhihî (el-Fevâid li-İbn Mende)*, thk. Hallaf Mahmud Abdussemeî, 1 c., 1. Bsk., Beyrut, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2002, s. 237 (722).

⁴⁵¹ İbn Bişran, *Fevâid*, a.g.e.

kaynaklarda yer almıştır. Bunların en meşhurları Hz. Aişe⁴⁵² ve Ümmü Habibe⁴⁵³ (r.a.) ile Ebû Hureyre⁴⁵⁴ ve Zeyd b. Sabit'ten (r.a.)⁴⁵⁵ gelen rivayetlerdir. Dolayısı ile hadisimizin bu kısmı da zikredilen şahitler ile kuvvetlenmektedir.

e. Ricali

Metinde esas alınan rivayete göre hadisimizin senedi; Ebû'l-Hüseyn- Ubeyd b. Abdulvahid- Yahya b. Bükeyr- Leys- Ukayl- İbn Şihab- Cafer b. Amr b. Ümeyye- Amr b. Ümeyye'dir.

1) **Ebû'l- Hüseyn Abdussamed b. Ali b. Mükrim el-Bağdadî et-Tastî:** Bakır leğen imalatında çalıştığından mesleğine nisbetle kendisine “tastî” nisbeti verilmiştir.⁴⁵⁶ Zehebî, seleften rivayet ettiği iki hadis cüzünden birisinin muttasıl olarak bizlere ulaştığını zikretmiştir.⁴⁵⁷ Hakkında çok bilgi yoktur. Fakat Zehebî *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ'da* onun hakkında “muhaddis, sika ve müsned sahibi” olduğunu söylemektedir.⁴⁵⁸

2) **Ubeyd b. Abdulvahid b. Şerîk el-Bağdadî el-Bezzar:** Muhaddistir. Künyesi Ebû Muhammed'dir.⁴⁵⁹ Dârakutnî “sadûk” olduğunu söylemiştir.⁴⁶⁰ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ'da* onu “muhaddis, müfid” ifadesiyle tanıtmış,⁴⁶¹ İbn Hacer *Lisanu'l-mîzan'da* onu “sika ve sadûk” olarak tavsif etmiştir.⁴⁶²

3) **Yahya b. Abdullah b. Bükeyr el-Kuraşî el-Mahzûmî:** (1) No.lu hadiste tanıtılmıştır. Sika bir râvidir.

4) **Leys b. Sa'd b. Abdurrahman el-Fehmî:** (1) No.lu hadiste tanıtılmıştır. Sika bir râvidir.

⁴⁵² Müslim, “Hayız”, 90 (353).

⁴⁵³ Nesaî, “Taharet”, 122 (180-181)

⁴⁵⁴ Müslim, “Hayız”, 90 (352).

⁴⁵⁵ Müslim, “Hayız”, 90 (351).

⁴⁵⁶ Zehebî, *Siyeru â'lâmi'n-nübelâ*, XV, 555.

⁴⁵⁷ Zehebî, *Siyeru â'lâmi'n-nübelâ*, XV, 556.

⁴⁵⁸ Zehebî, *Siyeru â'lâmi'n-nübelâ*, XV, 555.

⁴⁵⁹ Zehebî, *Siyeru â'lâmi'n-nübelâ*, XIII, 385.

⁴⁶⁰ Zehebî, *Siyeru â'lâmi'n-nübelâ*, XIII, 385; İbn Hacer, *Lisanu'l-mîzan*, IV, 120.

⁴⁶¹ Zehebî, *Siyeru â'lâmi'n-nübelâ*, XIII, 385.

⁴⁶² İbn Hacer, *Lisanu'l-mîzan*, IV, 120.

5) **Ukayl b. Halid b. Ukayl el-Eylî:** (1) No.lu hadiste tanıtılmıştır. Sika bir râvidir.

6) **Muhammed b. Müslim b. Ubeydullah b. Abdullah b. Şihab ez-Zührî:** (1) No.lu hadiste tanıtılmıştır. Sika bir râvidir.

7) **Cafer b. Amr b. Ümeyye:** Amr b. Ümeyye'nin oğludur. (1) No.lu hadiste tanıtılmıştır. Sika bir râvidir.

f. Derecesi

Hadisin senedi muttasıl, râvileri sika olup illet-i kâdiha ve şüzûz ile itham olunmamıştır. Senesinde geçen (Ubeyd b. Abdulvahid el-Bezzar)'ın "sadûk" olması sebebiyle hadisimiz "*hasen li-zâtihi*" derecesindedir. Şahidleri ile birlikte mülâhaza edildiğinde bu takviye ile "*sahih li-gayrihi*" derecesine yükselmiştir.

g. Değerlendirme

Hadiste geçen "...Sonra Rasûlullah'ın ashabından bir adam..." ifadesiyle Ebû Hureyre veya Zeyd b. Sabit ve "...Rasûlullah'ın zevcelerinden bir hanım..." ifadesiyle Hz. Aişe veya Ümmü Habibe (r.a.) olması kuvvetle muhtemel gözükmektedir. Burada Amr b. Ümeyye'nin hadisin bu kısmını rivayet ettiği sahabînin ismini vermemesi, sadece sahabî olduğunu belirtmesi hadisi zayıflatmamıştır. Çünkü sahabenin hepsi adaletli kabul edildiğinden sahabînin isminin meçhul olması hadis bilginleri tarafından cerh sebebi sayılmamıştır.⁴⁶³

Hadisin ayrıntılı bir şekilde değerlendirmesi (1) No.lu hadiste yapılmıştır.

⁴⁶³ Osman b. Abdurrahman Ebu Ömer b. Salah, **Ma'rifetü ulumi'l-hadîs=Mukaddimetü İbn Salâh**, thk. Abdullatif Hemîm-Mahir Yasin el-Fahl, 1 c., 1. Bsk., Beyrut, Daru'l-kütübi'l-ilmiyye, 2002, s. 131-132; Muhyiddin Ebû Zekeriyya Yahya b. Şeref en-Nevevî, **İrşadu tullâbi'l-hakâik ilâ marifeti süneni hayri'l-halâik**, thk. Abdulbarî Fethullah es-Selefi, 2 c., 1. Bsk., Medine, Mektebetu'l-İman, 1987, I, 295; Muhammed b. Muhammed b. Süveylim Ebû Şehbe, **el-Vasît fî ulûmi ve mustalahi'l-hadîs**, Cidde, Âlemu'l-Ma'rife, 1402/1982, s. 570.

3.2.1.5. Beşinci Hadis: Seferînin Orucu ve Namazı

a. Metni

قال الإمام الدارمي في سننه: حَدَّثَنَا أَبُو الْمُغِيرَةِ، حَدَّثَنَا الْأَوْزَاعِيُّ، عَنْ يَحْيَى، عَنْ أَبِي قِلَابَةَ، عَنْ أَبِي الْمُهَاجِرِ، عَنْ أَبِي أُمَيَّةَ الضَّمْرِيِّ، قَالَ: قَدِمْتُ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ مِنْ سَفَرٍ فَسَلَّمْتُ عَلَيْهِ، فَلَمَّا ذَهَبْتُ لِأُخْرَجَ، قَالَ: «أَنْتَظِرُ الْعِدَاءَ يَا أبا أُمَيَّةَ» قَالَ: فَقُلْتُ: إِنِّي صَائِمٌ يَا نَبِيَّ اللَّهِ، فَقَالَ: «تَعَالَ أَخْبِرْكَ عَنِ الْمُسَافِرِ، إِنَّ اللَّهَ وَضَعَ عَنْهُ الصِّيَامَ، وَنِصْفَ الصَّلَاةِ».

b. Tercümesi

Darimî'nin *Sünen*'inde senediyle naklettiğine göre; Ebû Ümeyye ed-Damrî şöyle dedi; “Bir sefer dönüşünde Rasûlullah’a (s.a.v.) uğradım ve ona selâm verdim. (Ardından) yanından çıkmak için gidince (gitmeye davranınca, bana) ‘Öğle yemeğini bekle ey Ebû Ümeyye!’ dedi. ‘Ey Allah’ın Nebisi! Ben oruçluyum’ dedim. Buyurdu ki: “*Gel sana yolcunun haber vereyim. Allah ondan orucu ve namazın yarısını kaldırmıştır*”.⁴⁶⁴

c. Tahrici

Hadisimizi Darimî *Sünen*'inde rivayet etmiş;⁴⁶⁵ ayrıca Buharî, *et-Tarihu'l-kebir*'inde, Ebû Asım, *el-Âhâd ve'l-mesânî*'de, Nesaî, *Sünen*'inde ve *es-Sünenü'l-kübrâ*'da, Dûlabî *el-Künâ ve'l-esmâ*'da Serrac, *Müsned*'inde, Tahavî, *Şerhu meâni'l-âsâr*'da, Taberanî, *Mu'cemü'l-kebir*'inde, *Mu'cemü'l-evsat*'ında ve *Müsnedü's-Şamiyyîn*'de, Beyhakî, *el-Hilafiyyat*'ında Amr b. Ümeyye'den rivayet etmişlerdir.⁴⁶⁶

⁴⁶⁴ Darimî, “Savm”, 16 (1753).

⁴⁶⁵ Darimî a.g.e.

⁴⁶⁶ Buharî, *et-Tarihu'l-kebir*, II, 29 (1581); Ebû Asım, *el-Âhâd ve'l-mesânî*, III, 155 (1488); Nesaî, “Siyam”, 50, (2267, 2268, 2269, 2270, 2271); 51 (2272, 2273); Nesaî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, “Siyam”, 27 (2588, 2589, 2590, 2591, 2592, 2593, 2594); Ebû Bişr Muhammed b. Ahmed b. Hammad ed-Dûlabî er-Razî, *el-Künâ ve'l-esmâ*, thk. Ebû Kuteybe Nazar Muhammed el-fariyabî, 3 c., 1. Bsk., Beyrut, Dâru İbn Hazm, 2000, I, 37 (97); II, 914 (1604); Ebû'l Abbas Muhammed b. İshak b. İbrahim el-Horasanî es-Serrac, *Müsned*, thk. İrşadu'l-Hak el-Eserî, Pakistan, İdaratu'l-Ulûmi'l-Eseriyye, 2002, s. 443 (1439); Tahavî, *Şerhu meâni'l-âsâr*, I, 423 (2473); Süleyman b. Ahmed b. Eyyub Ebû'l-Kasım et-Taberanî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, thk. Hamdi b. Abdulmecid es-Selefi, 25 c., 2. Bsk., Riyad, Dâru's-sumay'î, 1994, XXII, 361 (907); Süleyman b. Ahmed b. Eyyub Ebû'l-Kasım et-Taberanî, *Müsnedü's-Şamiyyîn*, thk. Hamdi b. Abdulhamid es-Selefi, 4 c., 1. Bsk., Beyrut, Müessesetü'r-Risale, 1984, IV, 92 (2819); Süleyman b. Ahmed b. Eyyub Ebû'l-Kasım et-Taberanî, *el-Mu'cemü'l-evsat*, thk. Tarık b. İvadullah b. Muhammed-Abdulmuhsin b. İbrahim el-Hüseynî, 10 c., Kahire, Dâru'l-harameyn, 1415

d. Rivayet Farklılıkları

Beyhakî bu hadisin râvisinin Enes b. Malik el Kuşeyrî el-Ka‘bî olduğunu söylemiş ve senedde geçen “Ebû Ümeyye” lakabının ona ait olduğunu ifade etmişse de⁴⁶⁷ Nesâî'nin rivayetinde sarahaten Amr b. Ümeyye olarak ifade edilmesi⁴⁶⁸ “Ebû Ümeyye” lakabının Amr b. Ümeyye'ye ait olduğunu kuvvetlendirmektedir.⁴⁶⁹ Begavî'nin de Enes b. Malik el-Kuşeyrî'nin tercümesinde bu hadisi ondan tahrir ettiği söylenmiştir.⁴⁷⁰ Bununla birlikte Aynî “Ebû Ümeyye” lakablı bu iki sahabîden her ikisinden de rivayet edilmiş olmasını mümkün görmektedir.⁴⁷¹

Yine hadisimizin *Sünen-i Nesâî*'de yer alan rivayetlerinden birinde Ebû Kılâbe'nin direk olarak Amr b. Ümeyye'den rivayet ettiği, aradaki diğer râvi olan Ebû Muhelleg el-Cürmî'yi atladığı görülmektedir.⁴⁷² Bu durumu Mizzî gibi bazı alimler hata olarak görüp senedde kopukluk olduğunu söylemişler de Ebû Kılabe'nin hem Ebû Muhelleg vasıtası ile hem de kendisinin doğrudan Amr b. Ümeyye'den işitmiş olma ihtimali tercihe değer görülmektedir.⁴⁷³

e. Ricali

Metinde esas alınan Darimî'nin tahririne göre hadisin rivayet silsilesi Ebû Mugire- Evzâî- Yahya- Ebû Kılabe- Ebû'l-muhacir- Ebû Ümeyye Amr b. Ümeyye ed-Damrî olduğu görülmektedir.

1) **Ebû Mugire Abdulkuddüs b. Haccac el-Hımsî el-Havlanî:** H. 212'de vefat etmiştir.⁴⁷⁴ Ahmed b. Hanbel, Buharî ve birçok muhaddis kendisinden hadis

H., VII, 17 (6724); Ebûbekir el-Beyhakî, **el-Hilafiyat beyne'l-imameyn eş-Şafî ve Ebi Hanife ve ashâbihî**, thk. Mahmud b. Abdulfettah, 8 c. 1. Bsk., Kahire, Dâru'r-Ravda', 2010, III, 411, 412 (2655).

⁴⁶⁷ Bedruddin Ebû Muhammed Mahmud b. Ahmed b. Mûsâ el-Hanefî el-Aynî, **Nuhabu'l-efkâr fi tenkîhi mebâni'l-ahbar fi Şerhi meâni'l-âsâr**, thk. Ebû Temim Yasir İbrahim, 1. Bsk., 19 c., Katar, Vakıflar Bakanlığı, 2008, VI, 384.

⁴⁶⁸ Nesâî, “Sıyam”, 50, (2267, 2268).

⁴⁶⁹ Aynî, **Nuhabu'l-efkâr**, VI, 384; Gamrî, **Fethu'l-mennân**, VII, 294.

⁴⁷⁰ Gamrî, **Fethu'l-mennân**, VII, 292.

⁴⁷¹ Aynî, **Nuhabu'l-efkâr**, VI, 384.

⁴⁷² Nesâî, “Sıyam”, 50, (2271).

⁴⁷³ Etyûbî, **Zehîratu'l-ukbâ**, XXI, 170.

⁴⁷⁴ Mizzî, **Tehzîbu'l-Kemâl**, XVIII, 239.

rivayet etmiştir.⁴⁷⁵ Sikadır.⁴⁷⁶ Hakkında Iclî “sika”, Ebû Hatim “sadûk”, Nesâî “la be’se bih (onda bir beis yok)”⁴⁷⁷ demiştir.⁴⁷⁸ Zehebî, *Siyeru a’lâmi’n-nübelâ*’da onu “imam, muhaddis, sadûk, Humus’un müsniidi” ifadesiyle tanıtmış,⁴⁷⁹ İbn Hacer *Takrîbu’t-Tehzîb*’inde onun “sika” olduğunu söylemiştir.⁴⁸⁰

2) **Abdurrahman b. Amr el-Evzâî:** (3) no.lu hadiste tanıtılmıştır. “Sika” bir râvidir.

3) **Yahya b. Ebî Kesîr et-Tâî:** (2) no.lu hadiste tanıtılmıştır. “Sika” bir râvidir.

3) **Ebû Kılabe Abdullah b. Zeyd b. Amr el-Cürmî:** İbn Âmir b. Natil b. Malik de denmiştir.⁴⁸¹ Enes b. Malik’den (r.a.) hadis rivayet etmiştir.⁴⁸² Amr b. Ümeyye ed-Damrî’den (r.a.) hadis rivayeti ihtilafli olsa da oğlu Cafer b. Amr’dan rivayet etmiştir.⁴⁸³ Sikadır.⁴⁸⁴ İbn Harraş, İbn Sa’d, Iclî, “Sika” olduğunu söylemişlerdir.⁴⁸⁵ Müslim “Ebû Kılâbe acem olsaydı kâdiyü’l-kudât olurdu” demiştir.⁴⁸⁶ Zehebî *Siyeru a’l-âmi’n-nübelâ*’da “imam ve şeyhülislâm” diyerek tavsif etmiştir.⁴⁸⁷ İbn Hacer *Tehzîbu’t-tehzîb*’de Ömer b. Abdulaziz’den “Ey Şam ehli! Bu sizin aranızda olduğunuz müddetçe hayır içindesiniz” sözünü nakletmiştir.⁴⁸⁸ İbn

⁴⁷⁵ Zehebî, *Mîzanu’l-i’tidal*, II, 643.

⁴⁷⁶ Ebû’l-Hasen Ahmed b. Abdullah b. Salih el-Iclî, *Tarihu’s-Sikat*, thk. Abdulmu’tî Emin Kal’acî, 1.Bsk., Beyrut, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1984, s. 307; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XVIII, 239; Zehebî, *Mîzanu’l-i’tidal fi nakdi’r-ricâl*, II, 643; İbn Hacer, *Takrîbu’t-Tehzîb*, s. 360.

⁴⁷⁷ “Lâ be’se bih (Bir beis yok)” ifadesi: Hadis Usûlünde “zararsız, zararı yok” manasında tadil lafızlarındandır. İbn Ebî Hatim’in tasnifine göre ikinci, Zehebî’ye göre üçüncü, İbn Hacer’e göre dördüncü mertebeye delalet eder. Bkz. Uğur, *Hadis Terimleri*, s. 195.

⁴⁷⁸ Zehebî, *Siyeru â’lâmi’n-nübelâ*, X, 224.

⁴⁷⁹ Zehebî, *Siyeru â’lâmi’n-nübelâ*, X, 223.

⁴⁸⁰ İbn Hacer, *Takrîbu’t-Tehzîb*, s. 360.

⁴⁸¹ Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XIV, 542; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, V, 224.

⁴⁸² İbn Ebî Hatim, *el-Cerhu ve’t-ta’dil*, V, 57; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XIV, 542; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, V, 225.

⁴⁸³ Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XIV, 541-542.

⁴⁸⁴ İbn Ebî Hatim, *el-Cerhu ve’t-ta’dil*, V, 57; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XIV, 541-548; Zehebî, *Mîzanu’l-i’tidal*, II, 426; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, V, 224-226.

⁴⁸⁵ İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, V, 225-226.

⁴⁸⁶ İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, V, 225.

⁴⁸⁷ Zehebî, *Siyeru a’lâmi’n-nübelâ*, IV, 468.

⁴⁸⁸ İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, V, 255.

Hacer *Takrîbu't-Tehzîb'inde* “sika ve fazıl” olduğunu fakat Mürsel rivayetlerinin çok olduğunu belirtmiştir.⁴⁸⁹

4) **Ebû Mühelleb el-Cermî el-Basrî:** Adı üzerinde ihtilaf edilmiştir. Amr b. Muaviye, Abdurrahman b. Muaviye, Muaviye b. Amr, Aburrahman b. Amr, Nadr b. Amr gibi isimler zikredilmiştir.⁴⁹⁰ Nesaî ve Ebû Davud’un zikrettiği isim Amr b. Muaviye⁴⁹¹ olması dolayısıyla bu görüş daha tercih edilir görülmüştür. Bir önce zikrettiğimiz râvi Ebû Kılabe’nin amcasıdır.⁴⁹² Künyesini çevirip Ebû'l-Muhacir diyen Evzâî'dir.⁴⁹³ Hz. Ömer, Osman, Übeyy b. Ka'b, Ebû Mûsâ el-Eşarî, İmran b. Husayn'dan (r.a.) rivayette bulunmuştur.⁴⁹⁴ Buharî *el-Edebü'l-Müfred'inde* ondan hadis rivayet etmiştir.⁴⁹⁵ Sikadır.⁴⁹⁶ Hakkında İbn Sa'd “sika, hadis rivayeti az” İclî, “sika” olduğunu söylemiştir.⁴⁹⁷ İbn Hibban *es-Sikât'inde* zikretmiş,⁴⁹⁸ İbn Hacer *Takrîbü't-tehzîb'de* “sika” olduğunu söylemiştir.⁴⁹⁹

f. Derecesi

Yukarıda tetkik edildiği üzere râvilerin tamamı sikadır. Sened muttasıldır. Herhangi bir illet yahut şâz olmakla itham edilmemiştir. Dolayısıyla hadisimiz, *sahih li zatihî* derecesindedir. Bununla birlikte birçok tabiîn ve sahabîden olmak üzere şahitleri de vardır.⁵⁰⁰

⁴⁸⁹ İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, s. 304.

⁴⁹⁰ Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXXIV, 329; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, XII, 250.

⁴⁹¹ Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXXIV, 329.

⁴⁹² İbn Hibban, *Sikat*, V, 414; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXXIV, 329; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, XII, 250; Ebû Asım Nebil b. Haşim b. Abdullah el-Gamrî, *Fethu'l-mennân şerhu ve tahkîku kitabî'd-Darimî*, 10 c., 1. Bsk., Beyrut, Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 1999, VII, 291; Muhammed b. Ali b. Adem b. Mûsâ el-Etyûbî, *Zehîratu'l-ukbâ fi şerhi'l-Müctebâ*, 40 c., 1. Bsk., Riyad-Mekke, Dâru'l-Mirac ed-Devliyye (1.-5. C.) Dâru Âli Berûm (6.-42. C.), 2003, XXI, 169.

⁴⁹³ İbn Hibban, *Sikat*, V, 414; Gamrî, *Fethu'l-mennân*, VII, 291; Etyûbî, *Zehîratu'l-ukbâ*, XXI, 164, 168-169.

⁴⁹⁴ İbn Hibban, *Sikat*, V, 414; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, XII, 250.

⁴⁹⁵ Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXXIV, 329.

⁴⁹⁶ İbn Hibban, *Sikat*, V, 414; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, XII, 250; İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, s. 676.

⁴⁹⁷ İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, XII, 250.

⁴⁹⁸ İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, XII, 250.

⁴⁹⁹ İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, s. 676.

⁵⁰⁰ Tahavî, *Şerhu meâni'l-âsâr*, I, 415-423; Gamrî, *Fethu'l-mennân*, VII, 291-296; Etyûbî, *Zehîratu'l-ukbâ*, XXI, 164-169.

g. Değerlendirme

Hadisimiz, seferinin namazının iki rekat olduğuna sarahaten delalet etmektedir.⁵⁰¹ Bu konuda herhangi bir ihtilaf söz konusu değildir. Seferinin dilerse dört rekatlık farzları iki rekat kılabileceğine dair icma vardır.⁵⁰² Fakat hangi çeşit seferin namazların kısaltılmasını gerektirecek sefer olduğuna dair farklı yaklaşımlar mevcuttur.

Bu konuda Abdullah b. Mes'ûd ve Huzeyfe b. Yeman'dan seferin hac, umre ya da cihad seferi olması gerektiği,⁵⁰³ bazı âlimler ve sahabeden de seferin taât üzere olması gerektiği, masiyet üzere olan seferde namazın kısaltılmayacağı yönünde nakiller mevcuttur.⁵⁰⁴ Şafî, Malik, Ahmed b. Hanbel ve Taberî bu görüştedir. Onlara göre vacip, mendub ya da mübah bir maksatla sefer eden namazını kısaltabilir.⁵⁰⁵ Fakat kaçan köle, eşkıya, haram mal ticareti yapanlar namazı kısaltamazlar.⁵⁰⁶ Ebû Hanife, Ebû Yusuf, Muhammed, Sevrî, Malik'ten bir rivayete göre ve Zahirîlerin ekserisine göre sefer hangi maksat ile olursa olsun namaz kısaltılır.⁵⁰⁷

Yine seferinin seferi esnasında şehirlerde bulunduğu müddetçe namazı kısaltamayacağı, şehir dışında namazı kısaltabileceğine dair İbn Ömer'e (r.a.) de nisbet edilen bir yaklaşım mevcuttur.⁵⁰⁸

Aynı şekilde hadisimiz, mukim olan nasıl farz namazı dört rekat üzerine ziyade edemiyorsa seferinin de iki rekat üzerine ziyade edemeyeceğine de delalet etmektedir.⁵⁰⁹ Fakat bu durum bir önceki hüküm gibi sarahaten değildir.⁵¹⁰ Bu sebeple bu meselede ihtilaf vardır. Bir kısım âlimler cevaz vermezken bir kısım âlimler cevaz vermişlerdir.⁵¹¹

⁵⁰¹ Tahavî, *Şerhu meâni'l-âsâr*, I, 423; Aynî, *Nuhabu'l-efkâr*, VI, 386.

⁵⁰² Tahavî, *Şerhu meâni'l-âsâr*, I, 424; Aynî, *Nuhabu'l-efkâr*, VI, 387.

⁵⁰³ Tahavî, *Şerhu meâni'l-âsâr*, I, 427.

⁵⁰⁴ Tahavî, *Şerhu meâni'l-âsâr*, I, 428.

⁵⁰⁵ Aynî, *Nuhabu'l-efkâr*, VI, 410.

⁵⁰⁶ Aynî, *Nuhabu'l-efkâr*, VI, 410.

⁵⁰⁷ Aynî, *Nuhabu'l-efkâr*, VI, 411.

⁵⁰⁸ Tahavî, *Şerhu meâni'l-âsâr*, I, 427.

⁵⁰⁹ Tahavî, *Şerhu meâni'l-âsâr*, I, 423; Aynî, *Nuhabu'l-efkâr*, VI, 386.

⁵¹⁰ Aynî, *Nuhabu'l-efkâr*, VI, 386.

⁵¹¹ Tahavî, *Şerhu meâni'l-âsâr*, I, 424; Aynî, *Nuhabu'l-efkâr*, VI, 387.

Ebû Hanife, Ebû Yusuf ve Muhammed seferî için iki rekat üzerine ziyade etmenin caiz olmadığı görüşündedirler.⁵¹² Sevrî de bu görüştedir.⁵¹³ Atâ, Şafiî, Malik ve Ahmed b. Hanbel ise dörde tamamlamanın caiz olduğu görüşündedir.⁵¹⁴ Bu meselede İbn Hacer el-Heytemî وضع kelimesini اسقط (düşürdü) olarak tefsir etmiş ve bu ifadeyle vücûbiyetin düşürüldüğü, dolayısıyla cevâziyetin baki kaldığını ifade ederek bu görüşte olanların delili olarak saymıştır.⁵¹⁵ Fakat kelimenin bu anlama çekilmesinin hem lügat hem ıstılah yönüyle müsait olmadığı delilleriyle ortaya konarak cevap verilmiştir.⁵¹⁶

Tahavî, Hz. Osman, Hz. Aişe, Huzeyfe b. Yeman, İbn Ömer (r.a.) gibi sahabîlerden seferde dört rekat kılmanın cevazına dair gelen rivayetleri zikrettikten sonra bu rivayetlerin hepsine çeşitli cevaplar vermiştir.⁵¹⁷ Bunlardan en meşhur ve bilineni Hz. Osman'ın Mina'da iki rekat yerine dört rekat kılmasıdır. Bu konuda yapılan izahatlara yer verdikten sonra en makul olanın Hz. Osman'ın ikamete niyet etmesinden dolayı dört rekat kılmış olacağı olduğunu ifade etmiştir.⁵¹⁸ Zührî ise, o sene bedevîlerden Hacca gelenin çok olması ve namazın aslının iki rekat olduğunu zannetmelerinden korktuğundan dolayı Hz. Osman'ın Mina'da dört rekat kıldığını belirtmiştir.⁵¹⁹

Yukarıdaki hükme bağlı olarak seferînin farzı iki rekat olarak taayyün edince ilk oturuş, farz olan ka'de-i âhire olmakta ve bunu terk eden kimsenin namazı fasid olmaktadır.⁵²⁰

Yine bu asla dayanan başka bir mesele de seferî için namazı kasr etmenin azimet mi ruhsat mı olduğu meselesidir. Hanefiler bu ve benzeri hadislere dayanarak

⁵¹² Tahavî, *Şerhu meâni'l-âsâr*, I, 424.

⁵¹³ Aynî, *Nuhabu'l-efkâr*, VI, 387.

⁵¹⁴ Aynî, *Nuhabu'l-efkâr*, VI, 387.

⁵¹⁵ Nuruddîn Ebû'l-Hasen Ali b. Sultan Muhammed el-Herevî el-Kârî, *Mirkatü'l-mefâtih şerhu mişkati'l-mesâbih*, 9 c., 1. Bsk., Beyrut, Dâru'l-Fikr, 2002, IV, 1403; Etyûbî, *Zehîratu'l-ukbâ*, XXI, 166.

⁵¹⁶ Ali el-Kârî, *Mirkatü'l-mefâtih*, IV, 1403; Etyûbî, *Zehîratu'l-ukbâ*, XXI, 166-167.

⁵¹⁷ Tahavî, *Şerhu meâni'l-âsâr*, I, 424-428.

⁵¹⁸ Tahavî, *Şerhu meâni'l-âsâr*, I, 426.

⁵¹⁹ Aynî, *Nuhabu'l-efkâr*, VI, 396.

⁵²⁰ Aynî, *Nuhabu'l-efkâr*, VI, 386.

seferî için asıl olanın iki rekat olduğu meselesinden yola çıkmışlar ve kasr etmenin azimet, dörde tamamlamanın ruhsat olduğunu söylemişlerdir.⁵²¹ Çünkü aslında burada kasr etme yani kısaltma yoktur. Namazın tamamı seferde zaten iki rekattır.⁵²² Bu sebeple Ebû Hanife namazı dörde tamamlamayı günah görmüştür.⁵²³

Hadisimize söz konusu olan seferînin orucu farz olan oruç mudur, yoksa nafîle midir? Hadisin serdediliş biçimine bakılırsa nafîle bir oruç olduğu, hiç değilse Ramazan orucu olmadığı anlaşılmaktadır. Çünkü Rasûlullah'ın “*Öğle yemeğini bekle!*” diye buyurması mutad bir öğlen yemeğini akla getirmektedir. Nitekim Sindî'nin haşiyesinde bu duruma işaret edilmekte ve seferî için Ramazan orucunda muhayyerlik var ise nafîle orucun yemek davetine icabet etmeye kıyas-ı evlâ ile manî olamayacağı vurgulanmaktadır.⁵²⁴

Seferî, oruç tutmak ile tutmamak arasında muhayyer midir? Hadiste geçen “*وَضَعَ عَنْهُ* o (seferî)den kaldırdı” ifadesinden ne anlaşılması gerekir?

Zahirîler dışında âlimlerin büyük çoğunluğu ve dört mezheb imamı bu konuda geçen diğer hadisleri de değerlendirerek muhayyerlik olduğunu anlamışlardır.⁵²⁵ Hadisin şerh ve haşiyelerinde de “Ramazan günlerinde mecburiyet olarak tutma üzerine lüzûmiyeti kaldırıldığı” şeklinde açıklanarak bu görüşü destekler şekilde ifade edilmiştir.⁵²⁶

Hasen el-Basrî ve Zahirîler ise bu hadisi delil getirerek seferî iken oruç tutsa bile o orucun farz olan oruç yerine geçmeyeceğini ve Ramazan borcunu ondan düşürmeyeceğini ifade etmişlerdir.⁵²⁷ İbn Hazm da seferî iken iftar etmenin farz olduğunu iddia etmiş⁵²⁸ ve görüşünü hadisimize ve benzeri hadislerle dayandırmıştır.⁵²⁹

⁵²¹ Ali el-Kârî, *Mirkatü'l-mefâtiḥ*, IV, 1404; Aynî, *Nuḥabü'l-efkâr*, VI, 386.

⁵²² Aynî, *Nuḥabü'l-efkâr*, VI, 386.

⁵²³ Aynî, *Nuḥabü'l-efkâr*, VI, 386.

⁵²⁴ Muhammed b. Abdulhadi et-Tutevî Ebû'l-Hasen Nuruddin es-Sindî, *Haşiyetü's-Sindî alâ Süneni'n-Nesâî*, 8 c., 2. Bsk, Halep, Mektebü'l-Matbûâtî'l-İslâmiyye, 1986, IV, 178-179; Etyûbî, *Zehîratu'l-ukbâ*, XXI, 166.

⁵²⁵ Aynî, *Nuḥabü'l-efkâr*, VIII, 330-332, 367-368.

⁵²⁶ Sindî, *Haşiyetü's-Sindî*, IV, 178-179; Etyûbî, *Zehîratu'l-ukbâ*, XXI, 167.

⁵²⁷ Tahavî, *Şerhu meâni'l-âsâr*, II, 67; Aynî, *Nuḥabü'l-efkâr*, VIII, 330, 355.

⁵²⁸ Aynî, *Nuḥabü'l-efkâr*, VIII, 330, 367.

⁵²⁹ Aynî, *Nuḥabü'l-efkâr*, VIII, 355.

Fakat bu istidlâle seferde iken oruç tutmanın cevazına dair hadisler ile cevap verilmiştir.⁵³⁰

Ramazan'da seferînin oruç tutmakta muhayyer olduğunu savunanlar, oruç tutmanın daha faziletli olup olmadığı konusunda ihtilaf etmişlerdir. Bir kısmı oruç tutup tutmama arasında hiçbir fazilet farkı olmadığını ifade etmişlerdir.⁵³¹ Bunlar Abdullah b. Mübarek, Sevrî, Malik b. Enes,⁵³² Katade, A'ameş, İsmail b. Aliyye ve bir kavle göre Şafî'î'dir.⁵³³

Bir kısım âlimler ise oruç tutmanın daha faziletli olduğunu söylemişlerdir.⁵³⁴ Bunlar ise Amr b. Meymun, Esved b. Yezid, Şakîk b. Seleme, Tavus, Süfyan-ı Sevrî, Ebû Hanife, Ebû Yusuf, Muhammed ve bir rivayete göre Ahmed b. Hanbel'dir.⁵³⁵ Şafî'î'den de böyle bir kavil rivayet edilmiştir.⁵³⁶

Bir kısmı ise oruç tutmamanın daha faziletli olduğunu söylemişlerdir.⁵³⁷ Bunlar arasında Said b. Cübeyr, Said b. Müseyyeb, Ömer b. Abdulaziz, Şa'bî, Mücahid, Katade Ebû Cafer, Evzâî, Şafî'î, Ahmed b. Hanbel ve İshak b. Râhuye bulunmaktadır.⁵³⁸

Hadisimizden çıkarılacak sonuçlardan biri de meşru bir davet için nafil orucun bozulması meselesidir. Bu konuya hadisin şerhlerinde değinildiği görülmektedir. Fakat başka hadislerin şerhlerinde bu mesele ile ilgili bilgi vardır. İbn Hacer Şafîîlerin çoğunluğuna ve Hanbelîlerin bazısına göre oruç tutan kimse zorlanıyorsa bu durumda davet edilen kimse için nafil orucu bozmanın daha faziletli olduğu, aksi halde ise tutmasının daha efdal olduğunu nakletmektedir.⁵³⁹ Ravyânî ve İbnu'l-Ferrâ

⁵³⁰ Tahavî, *Şerhu meâni'l-âsâr*, II, 66-67; Aynî, *Nuhabu'l-efkâr*, VIII, 356-367.

⁵³¹ Tahavî, *Şerhu meâni'l-âsâr*, II, 69; Aynî, *Nuhabu'l-efkâr*, VIII, 367.

⁵³² Aynî, *Nuhabu'l-efkâr*, VIII, 332.

⁵³³ Aynî, *Nuhabu'l-efkâr*, VIII, 367.

⁵³⁴ Tahavî, *Şerhu meâni'l-âsâr*, II, 69; Aynî, *Nuhabu'l-efkâr*, VIII, 367.

⁵³⁵ Aynî, *Nuhabu'l-efkâr*, VIII, 368.

⁵³⁶ Aynî, *Nuhabu'l-efkâr*, VIII, 330.

⁵³⁷ Tahavî, *Şerhu meâni'l-âsâr*, II, 63; Aynî, *Nuhabu'l-efkâr*, VIII, 329.

⁵³⁸ Aynî, *Nuhabu'l-efkâr*, VIII, 330.

⁵³⁹ İbn Hacer, *Fethu'l-barî*, IX, 247.

ise davete çağrılan için nafile orucu bozmanın mutlak olarak müstehab olduğunu söylemişlerdir.⁵⁴⁰

Kastallanî, davet edenin hatırı için nafile orucu bozmanın daha faziletli olduğunu söylemektedir.⁵⁴¹ Aliyyü'l-kârî ise eğer davet eden üzülecek ise Şafî'ye göre iftar etmenin daha faziletli olduğunu, aksi halde tutmanın daha faziletli olduğunu nakletmiştir.⁵⁴² Kendisi de aynı görüşü tercih etmiştir.⁵⁴³

Hadisimiz bu görüşü savunanlar için ayrı bir delil teşkil edebilir. Çünkü Amr b. Ümeyye oruçlu olduğunu söylemesine rağmen Rasûlullah (s.a.v.) ona seferî olduğunu ve seferîden Ramazan orucunun bile kaldırıldığını hatırlatarak zımnen yemeğe icabete teşvik etmiştir. Ayrıca davet edenin Rasûlullah (s.a.v.), davet edilenin seferî olması bu fazileti daha da arttıran hususîyetlerden olarak düşünülebilir.

3.2.1.6. Altıncı Hadis: Secdede Alına Yapışan Çakılların Temizlenmesi

a. Metni

قال الإمام ابن الأعرابي في معجمه: نا مُحَمَّدُ بْنُ سَعْدٍ، نا مُحَمَّدُ بْنُ حَرْبِ الْمَكِّيِّ، نا بَكْرٌ، يَعْنِي ابْنَ مُضَرَ، عَنْ جَعْفَرِ بْنِ رَبِيعَةَ، عَنِ الزُّبَيْرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو بْنِ أُمَيَّةَ، عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ قَالَ: رَأَيْتُ النَّبِيَّ □ يَمْسَحُ الْحَصَا.

b. Tercümesi

İbnü'l-A'râbî'nin (ö. 543/1148) *Mu'cem*'inde senediyle rivayet ettiğine göre; Amr b. Ümeyye dedi ki: Peygamberimiz'i (s.a.v.) (alnındaki) çakılları mesh ederken (alnından temizlerken) gördüm.⁵⁴⁴

⁵⁴⁰ İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, IX, 247.

⁵⁴¹ Kastallanî, *İrşadu's-sârî*, VIII, 75.

⁵⁴² Ali el-Kârî, *Mirkatü'l-mefâtiḥ*, IV, 1431.

⁵⁴³ Ali el-Kârî, *Mirkatü'l-mefâtiḥ*, IV, 1431.

⁵⁴⁴ Ebû Said b. A'râbî Ahmed b. Muhammed b. Ziyad es-Sûfî, *Mu'cem*, thk. Abdulmuhsin b. İbrahim b. Ahmed el-Hüseynî, 3 c., 1. Bsk., Suudi Arabistan, Dâru İbnu'l-Cevzî, 1418/1997, I, 290.

c. Tahrici

Hadisimizi İbnü'l-A'râbî *Mu'cem*'inde Amr b. Ümeyye'den rivayet etmiştir.⁵⁴⁵

d. Rivayet Farklılıkları

Hadisimiz bu şekliyle başka bir kaynakta yer almamaktadır. Muhakkik dipnotta rivayet zincirinin başka bir nüshada Zibirkan b. Abdullah b. Amr b. Ümeyye-Ebû Seleme b. Abdirrahman- Cafer b. Amr b. Ümeyye- Amr b. Ümeyye olarak da geldiğini ifade etmiştir.⁵⁴⁶ Aynı isnadı muasır mülliflerden Nebil Cerrar da zikretmiştir.⁵⁴⁷

e. Ricali

Metinde esas alınan rivayete göre hadisimizin senedi; Muhammed b. Sa'd- Muhammed b. Harb el-Mekkî- Bekir- Cafer b. Rebîa- Zibirkan b. Abdullah b. Amr b. Ümeyye- Abdullah b. Amr b. Ümeyye- Amr b. Ümeyye'dir.

1) **Muhammed b. Sa'd b. Muhammed b. Hasen b. Atıyye el-Avfi:** Yezid b. Harun, Ravh ve Abdullah b. Bekr'den rivayette bulunmuştur.⁵⁴⁸ Kendisinden İbn Sâid, Ahmed b. Kamil, Horasanî ve bir takım kimseler rivayette bulunmuşlardır.⁵⁴⁹ Hakkında pek fazla bir bilgi yoktur. Darakutnî hakkında "bir beis yok" demiştir.⁵⁵⁰ Hatib el-Bağdadî ise "hadiste leyyin"⁵⁵¹ olduğunu söylemiştir.⁵⁵²

2) **Muhammed b. Harb b. Süleym el-Mekkî:** Aslen Basralı'dır.⁵⁵³ Bu sebeple nisbeti Basrî olarak da zikredilmiştir. Aslının Horasanlı olduğu ve Horasan'a nisbet edildiği de söylenmiştir.⁵⁵⁴ Sonrasında Mekke'ye yerleştiğinden daha çok bu nisbe ile

⁵⁴⁵ İbn A'râbî, *Mu'cem*, a.g.e.

⁵⁴⁶ İbn A'râbî, *Mu'cem*, I, 290, Dipnot 1.

⁵⁴⁷ Nebil Sadeddin Selim Cerrar, *el-İmâ ilâ zevâidi'l-emâli ve'l-eczâ*, 7 c., 1. Bsk., Riyad, Dâru advâi's-selef, 2007, V, 300.

⁵⁴⁸ Zehebî, *Mîzanu'l-i'tidal*, III, 560; İbn Hacer, *Lisanu'l-mîzan*, V, 174.

⁵⁴⁹ Zehebî, *Mîzanu'l-i'tidal*, III, 560; İbn Hacer, *Lisanu'l-mîzan*, V, 174.

⁵⁵⁰ Zehebî, *Mîzanu'l-i'tidal*, III, 560; İbn Hacer, *Lisanu'l-mîzan*, V, 174.

⁵⁵¹ "Leyyin": Hadis Usûlünde "Hadiste gevşeklik" manasında cerh lafızlarındandır. Cerhin birinci mertebesine ve en hafifine delalet eder. Bkz. Uğur, *Hadis Terimleri*, s. 202.

⁵⁵² Zehebî, *Mîzanu'l-i'tidal*, III, 560; İbn Hacer, *Lisanu'l-mîzan*, V, 174.

⁵⁵³ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerhu ve't-ta'dil*, VII, 237.

⁵⁵⁴ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerhu ve't-ta'dil*, VII, 237.

meşhur olmuştur.⁵⁵⁵ Künyesi Ebû Abdullah'tır.⁵⁵⁶ Buharî *et-Tarihu'l-kebir*'de hadislerinin meşhur olduğunu söylemiştir.⁵⁵⁷ Iclî “Sika ve salih olduğunu” söylemiştir.⁵⁵⁸ İbn Ebî Hatim'in *el-Cerh ve't-Ta'dil* kitabında babasından naklettiğine göre babası Ebû Hatim bu râvi hakkında “Hadisi salihdir, onda bir beis yoktur” demiştir.⁵⁵⁹ Hakkında fazla bir bilgi yoktur. Zehebî, *Tarihu'l-İslâm*'da onu tanıtırken herhangi bir vasıf kullanmamıştır.⁵⁶⁰

3) **Bekir b. Mudar b. Muhammed b. Hakîm b. Selman:** Künyesi Ebû Muhammed'tir.⁵⁶¹ Ebû Abdilmelik de denmiştir.⁵⁶² Rebîa b. Şurahbil'in azatlısıdır.⁵⁶³ Yahya b. Maîn, Ahmed b. Hanbel, Iclî, Ebû Hatim Nesâî, Halîlî “sika” olduğunu söylemişlerdir.⁵⁶⁴ İbn Hibban es-Sikât'inde zikretmiş,⁵⁶⁵ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*'da onu “imam, muhaddis, fakih, hucet” ifadesiyle tanıtmış,⁵⁶⁶ ve “sika âbidlerden idi” demiştir.⁵⁶⁷ İbn Hacer *Takrîbu't-Tehzîb*'inde “sika ve sebt” olduğunu söylemiştir.⁵⁶⁸

4) **Cafer b. Rebîa b. Şurahbîl b. Hasene el-Kindî:** Künyesi Ebû Şurahbîl'dir.⁵⁶⁹ Sahabeden Abdullah b. Haris b. Ceze' ez-Züeydî' yi görmüştür.⁵⁷⁰ İbn Sa'd “sika”, Ahmed b. Hanbel “Hadiste üstad ve sika” olduğunu söylemiştir.⁵⁷¹ Ebû Zür'a “sadûk”, Nesâî “sika” olduğunu söylemiştir.⁵⁷² Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-*

⁵⁵⁵ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerhu ve't-ta'dil*, VII, 237.

⁵⁵⁶ Buharî, *et-Tarihu'l-kebir*, I, 69; I'clî, *Tarihu's-Sikat*, s. 402.

⁵⁵⁷ Buharî, *et-Tarihu'l-kebir*, I, 69.

⁵⁵⁸ I'clî, *Tarihu's-Sikat*, s. 402.

⁵⁵⁹ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerhu ve't-ta'dil*, VII, 237; Zehebî, *Tarihu'l-İslâm*, V, 175.

⁵⁶⁰ Zehebî, *Tarihu'l-İslâm*, V, 175.

⁵⁶¹ İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, I, 487.

⁵⁶² İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, I, 487.

⁵⁶³ İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, I, 487.

⁵⁶⁴ İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, I, 487.

⁵⁶⁵ İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, I, 487.

⁵⁶⁶ Zehebî, *Siyeru â'lâmi'n-nübelâ*, VIII, 195.

⁵⁶⁷ Zehebî, *Siyeru â'lâmi'n-nübelâ*, VIII, 196.

⁵⁶⁸ İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, s. 127.

⁵⁶⁹ İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, II, 90.

⁵⁷⁰ İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, II, 90.

⁵⁷¹ İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, II, 90.

⁵⁷² İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, II, 90.

nübelâ'da onu "imam, fakîh" ifadesiyle tanıtmış,⁵⁷³ İbn Hacer *Takrîbu't-Tehzîb*'inde onun "sika" olduğunu söylemiştir.⁵⁷⁴

5) **Zibirkan b. Abdullah b. Amr b. Ümeyye:** Amr b. Ümeyye'nin torunudur. Medine'den İskenderiye'ye geldiği söylenmiştir.⁵⁷⁵ Ebû Davud "Salât" kitabında kendisinden bir hadis rivayet etmiştir.⁵⁷⁶ Zibirkan b. Amr ile aynı şahıs olup olmadığı ihtilaflıdır. Fakat İbn Hacer, İbn Hibban dışında Buharî ve Buharî'den sonra gelenlerin bu ikisinin aynı şahıs olduğunu söylediklerini naklederek kendisinin de bu görüşte olduğuna işaret etmiştir.⁵⁷⁷ Hakkında Yahya b. Said, Nesâî "Sika" olduğunu söylemişler,⁵⁷⁸ Dârekutnî "hadisi tahrir edilir" demiş,⁵⁷⁹ İbn Hibban es-Sikât'inde zikretmiştir.⁵⁸⁰ İbn Hacer *Takrîbu't-Tehzîb*'inde "sika" olarak vasfetmiştir.⁵⁸¹

6) **Abdullah b. Amr b. Ümeyye:** Amr b. Ümeyye'nin oğludur ve hadis râvilerindedir.⁵⁸² Moğultay, künyesini İbn Hibban'ın *Sikat*'ında Ebû Cafer olarak zikrettiğini söylemişse de⁵⁸³ zühul eseri olarak "Cafer'in kardeşi"⁵⁸⁴ ifadesini "Cafer'in babası" olarak naklettiği düşünülmektedir.⁵⁸⁵ Babası Amr b. Ümeyye'den rivayeti vardır.⁵⁸⁶ Yine oğlu Zibirkan'dan,⁵⁸⁷ Muhammed b. Ebi Humeyd el-Medenî'den rivayette bulunmuştur.⁵⁸⁸ Oğlu Zibirkan da ondan rivayette bulunmuştur.⁵⁸⁹ Nesâî ondan bir hadis rivayet etmiştir.⁵⁹⁰ Hakkında fazla bir bilgi

⁵⁷³ Zehebî, *Siyeru â'lâmi'n-nübelâ*, VI, 149.

⁵⁷⁴ İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, s. 140.

⁵⁷⁵ İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, III, 309.

⁵⁷⁶ İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, III, 309.

⁵⁷⁷ İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, III, 309.

⁵⁷⁸ İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, III, 309-310.

⁵⁷⁹ İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, III, 309.

⁵⁸⁰ İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, III, 309.

⁵⁸¹ İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, s. 213.

⁵⁸² Buhari, *et-Tarîhu'l-kebîr*, V, 153; İbn Hibban, *Sikat*, V, 40.

⁵⁸³ Moğultay, *İkmâl*, VIII, 89

⁵⁸⁴ İbn Hibban, *Sikat*, V, 40.

⁵⁸⁵ Moğultay, *İkmâl*, VIII, 89, Dipnot 2.

⁵⁸⁶ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XV, 349; Zehebî, *Kâşif*, I, 579; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, V, 334.

⁵⁸⁷ İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, V, 335.

⁵⁸⁸ İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, V, 335.

⁵⁸⁹ Buharî, *et-Tarîhu'l-kebîr*, V, 153.

⁵⁹⁰ İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, V, 335.

yoktur. İbn Hacer *Tehzîbu't-tehzib'inde* onu “İbn Hibban’ın es-Sikât’inde zikrettiğini” söylemiş, bunun dışında herhangi bir cerh veya tadil ifadesi nakletmemiştir.⁵⁹¹

f. Derecesi

Hadisimizin senedi muttasıl, râvileri adalet lafızlarından birinci veya ikinci mertebedeki lafızlar ile tavsif edilmiş, şüzûz ve illet ile itham edilmemiştir. (Muhammed b. Sa’d el-Avfi)’nin “lâ be’se bih” olması sebebiyle hadisimizin “*hasen li zâtihi*” derecesinde olduğu söylenebilir.

g. Değerlendirme

Hadisimiz taş, çakıl vb. şeyleri mesh etme hakkındadır. Hadiste açıkça belirtilmese de bu mesh etmenin secde yerinden alına yapışan taş, çakıl vb. şeyler olduğu şerhlerde belirtilmiştir.⁵⁹²

Hadisimizde Rasûlullah’ın s.a.v. alnındaki çakılları temizlediği ifade edilmiştir. İfade ettiği mana bakımından hadisimiz bu konuda tek kalmıştır. Benzeri veya yakını bir manayı ifade eden bir hadis bulunmamaktadır.

Bu konuda bize gelen rivayetleri incelediğimizde namazda alına yapışan çakıl vb. şeyleri silmenin nehy olunduğuna dair rivayetler olduğu gibi bir defaya mahsus ruhsat olduğuna dair rivayetler de vardır. Örneğin Buharî’nin, *Sahih*’inde geçen Muaykîb’in (r.a.) rivayet ettiği;

«Şüphesiz فَأَعْلًا فَوَاحِدَةً إِنْ كُنْتَ» قَالَ: فِي الرَّجُلِ يُسْوِي التُّرَابَ حَيْثُ يَسْجُدُ، قَالَ ﷺ أَنَّهُ النَّبِيُّ

Peygamberimiz s.a.v. secde ederken (alnındaki) toprağı düzelten adam hakkında ‘Şayet yapacak isen bir defa yap’ buyurdu.”⁵⁹³ Yine Ahmed b. Hanbel, Ebû Davud ve Darimî’nin naklettiğine göre Ebû Zer el-Gıfârî’den gelen bir rivayette Peygamberimiz (s.a.v.): «إِذَا قَامَ أَحَدُكُمْ إِلَى الصَّلَاةِ، فَإِنَّ الرَّحْمَةَ تُوَجِّهُهُ، فَلَا يَمْسَحُ الْحَصَى» (s.a.v.):

⁵⁹¹ İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzib*, V, 335.

⁵⁹² Aynî, *Umdetu'l-kârî*, VII, 285.

⁵⁹³ Darimî, “Salât”, 110 (1427); Buharî, “el-Amel fi’s-Salat”, 8 (No. 1207)

kalktığında -şüphesiz ki rahmet ona yönelmiştir- taşları (alnından) temizlemesin” buyurdu.⁵⁹⁴

Burada kast edilen, namaz içinde taşları temizlemektir. Yoksa namaza başlamadan evvel temizlemekte bir beis yoktur. Hatta “namazda zihnin onun ile meşgul olmasını kesmek için namaz öncesi temizlemek daha faziletlidir” denmiştir.⁵⁹⁵

Nevevî, alimlerin namazda alnından taş veya benzeri şeyleri eliyle temizlemenin keraheti hususunda ittifak ettiklerini nakletmiştir.⁵⁹⁶ Fakat İbn Hacer buna ihtiyatlı yaklaşmıştır. Çünkü Hattabî, Malik’in bunda bir beis görmediğini rivayet etmiştir.⁵⁹⁷ Sahabeden Ebû Zer, Ebû Hureyre, Huzeyfe b. Yeman, İbn Mes’ûd ve İbn Ömer, tabîinden İbrahim en-Nehaî ve Ebû Salih bir defaya ruhsat verenlerdir.⁵⁹⁸ Sahabeden Hz. Ömer, Cabir b. Abdullah, tabîinden Hasen el-Basrî ve alimlerin çoğu ise mekruh olduğunu söylemişlerdir.⁵⁹⁹

Dolayısıyla bir defaya mahsus alnını silmenin cevazına dair sahih hadis ve bunu tercih eden görüşler olduğuna göre hadisimizde rivayet edilen Peygamberimiz’in (s.a.v.) (s.a.v.) uygulaması her ne kadar teferrüd etmiş bir rivayet olarak gelse de şâz olarak kabul edilmesine bir sebep bulunmamaktadır. Çünkü Rasûlullah (s.a.v.) alnı silme işini sıkça ve mükerrer olduğunda nehy etmiş, bir defaya ruhsat vermiştir. Bu hadisteki ifadesinin, söz konusu ruhsat ifadesi olması mümkündür.

⁵⁹⁴ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XXXV/259; Darimî, “Salât”, 110 (1428); Ebû Davud, “Salât” 174 (945).

⁵⁹⁵ İbn Hacer, **Fethu’l-barî**, III, 79.

⁵⁹⁶ İbn Hacer, **Fethu’l-barî**, III, 79.

⁵⁹⁷ İbn Hacer, **Fethu’l-barî**, III, 79; Aynî, **Umdetu’l-kârî**, VII, 285.

⁵⁹⁸ Aynî, **Umdetu’l-kârî**, VII, 285.

⁵⁹⁹ Aynî, **Umdetu’l-kârî**, VII, 285.

3.2.1.7. Yedinci Hadis: Mestler Üzerine Meshin Müddeti

a. Metni

قال الإمام ابن الجوزي في كتابه التحقيق في أحاديث الخلاف: أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ صِرْمَا قَالَ أَنْبَأَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْحَسَنِ الْخَلَّالُ أَنْبَأَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ أَحْمَدَ الصَّيْدَلَانِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ النَّيْسَابُورِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِسْحَاقَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عُمَرَ حَدَّثَنَا قُدَامَةُ بْنُ مُوسَى الْجَمَحِيُّ عَنِ الزُّبَيْرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو بْنِ أُمَيَّةَ الضَّمْرِيِّ عَنِ أَبِيهِ عَنِ جَدِّهِ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ الْمَسْحُ عَلَى الْخُفَّيْنِ لِلْمُسَافِرِ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ وَلَيَالِيَهُنَّ وَلِلْمَقِيمِ يَوْمٌ وَلَيْلَةٌ.

b. Tercümesi

Ebû'l-Ferec İbnü'l-Cevzî'nin *et-Tahkîk fî ehâdîsi'l-hilâf* isimli kitabında senediyle zikrettiğine göre Amr b. Ümeyye'den (r.a.) naklen Peygamberimiz buyurdu ki: “Mestler üzerine mesh yolcu için üç gün ve üç gecesidir. Mukîm için ise bir gün ve gecesidir.”⁶⁰⁰

c. Tahrici

Hadisimizi Ebû'l-Ferec İbnü'l-Cevzî *et-Tahkîk fî ehâdîsi'l-hilâf* isimli kitabında Amr b. Ümeyye'den rivayet etmiştir.⁶⁰¹

d. Rivayet Farklılıkları

Hadisimizin metni Amr b. Ümeyye'den mervî olarak başka bir kaynakta bulunmamaktadır. Fakat metin sahabeden Hz. Ali, Safvan b. Assal, Huzeyme b. Sabit el-Ensârî, Hz. Ömer ve Ebû Hureyre'den (r.a.) de rivayet edilmiştir.⁶⁰²

e. Ricali

Metinde esas alınan İbnü'l-Cevzî'nin tahricine göre hadisin rivayet silsilesi; Muhammed b. Ahmed b. Sırma- Abdullah b. Hasen el-Hallal- Ubeydullah b. Ahmed

⁶⁰⁰ Cemalüddin Ebû'l-Ferec Abdurrahman b. Ali b. Muhammed el-Cevzî, *et-Tahkîk fî ehâdîsi'l-hilâf*, thk. Mesa'd Abdulhamid Muhammed es-Sa'denî, 2 c., 1. Bsk., Beyrut, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, I, 208 (236).

⁶⁰¹ İbnü'l-Cevzî, *et-Tahkîk*, a.g.e.

⁶⁰² İbnü'l-Cevzî, *et-Tahkîk*, I, 207-209 (233, 234, 235, 237, 238).

es-Saydalânî- Ebûbekir en-Neysâbûrî- Muhammed b. İshak- Muhammed b. Ömer- Kudâme b. Mûsâ el-Cahmî- Zibirkan b. Abdullah b. Amr b. Ümeyye- Abdullah b. Amr b. Ümeyye- Amr b. Ümeyye ed-Damrî olduğu görülmektedir.

1) **Ebû'l-Hasen Muhammed b. Ahmed b. Muhammed b. İbrahim b. Sırma:** Hakkında fazla bir bilgi yoktur. Zehebî kendisi ile ilgili terceme yazmamış sadece *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ'da* Abdulvehhab b. Mübarek el-Enmâtî'nin tercemesinde “el-Müsnid” sıfatıyla zikretmiştir.⁶⁰³ İbnü'l-Cevzî ise “salih bir alim” olarak vasfetmiştir.⁶⁰⁴ İbn Nukta “Sika, semâi sahih” diye nitelendirmiştir.⁶⁰⁵

2) **Ebû'l-Kâsım Abdullah b. Hasen b. Muhammed b. Hasen el-Bağdadî el-Hallal:** Babası hadis alimidir.⁶⁰⁶ Babası vesilesiyle erken yaşta hadis dinlemeye başlamıştır.⁶⁰⁷ Hatib el-Bağdadî “ondan hadis yazdığını ve sadûk” olduğunu söylemiş, İbn Hayrun “sika” olarak tavsif etmiştir.⁶⁰⁸ Ebû Sa'd es-Semâ'nî ise “salih, sadûk ve semâi sahih” olarak nitelemiştir.⁶⁰⁹ Zehebî ise *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ'da* onu “şeyh, salih ve sadûk” olarak vasfetmiştir.⁶¹⁰

3) **Ubeydullah b. Ahmed b. Ali Ebû'l- Kâsım İbnü's-Saydâlanî:** El-Mukri', el-Bağdadî vasıflarıyla bilinir.⁶¹¹ Hatib el-Bağdadî'den nakledildiğine göre İbn Sâid'den rivayette bulunan sika râvilerin sonuncusudur.⁶¹² Atîkî onun hakkında “sika ve güvenilir” ifadelerini kullanmıştır.⁶¹³

4) **Ebûbekir Abdullah b. Muhammed b. Ziyad en-Neysâburî:** Hz. Osman'ın (r.a.) ya da oğlu Eban b. Osman'ın azatlısıdır.⁶¹⁴ Fıkıh ve Hadis ilminde

⁶⁰³ Zehebî, *Siyeru â'lâmi'n-nübelâ*, XXX, 134.

⁶⁰⁴ İbnü'l-Cevzî, *Meşîhatu İbni'l-Cevzî*, s. 113.

⁶⁰⁵ Muhammed b. İb. Ebûbekir b. Nukta el-Hanbelî, *İkmâlü'l-İkmâl*, thk. Abdulkayyum Abdurîbi'n-Nebî, 5 c., 1. Bsk., Mekke, Câmîatü Ümmi'l-Kurâ, 1410, III, 577.

⁶⁰⁶ Zehebî, *Siyeru â'lâmi'n-nübelâ*, XVIII, 368.

⁶⁰⁷ Zehebî, *Siyeru â'lâmi'n-nübelâ*, XVIII, 368.

⁶⁰⁸ Zehebî, *Siyeru â'lâmi'n-nübelâ*, XVIII, 368-369.

⁶⁰⁹ Zehebî, *Siyeru â'lâmi'n-nübelâ*, XVIII, 368.

⁶¹⁰ Zehebî, *Siyeru â'lâmi'n-nübelâ*, XVIII, 368.

⁶¹¹ Zehebî, *Tarihu'l-İslâm*, VIII, 789.

⁶¹² Zehebî, *Tarihu'l-İslâm*, VIII, 789.

⁶¹³ Zehebî, *Tarihu'l-İslâm*, VIII, 789.

⁶¹⁴ Zehebî, *Siyeru â'lâmi'n-nübelâ*, XV, 66.

derinleşmiştir.⁶¹⁵ Dârekutnî hocaları arasında onun gibisini görmediğini söylemiştir.⁶¹⁶ Hakim “Irak’ta Şafîilerin o zamanki imamı” ve “sahabîlerin ihtilafını ve fikhî meseleleri en iyi bilen kimse” olarak tavsif etmiştir.⁶¹⁷ Zehebî, *Siyeru a’lâmi’n-nübelâ*’da onu “hâfız, allame, şeyhülislâm” ifadesiyle tanıtmış,⁶¹⁸ “Hadis hafızlarının iyilerinden” diye tavsif etmiştir.⁶¹⁹

5) **Muhammed b. İshak b. Cafer es-Sâğânî:** Çokça rihle yapan hadis hafızlarındanır.⁶²⁰ Müslim’in *Sahîh*’inde 32 Hadisi yer almaktadır.⁶²¹ Hakkında Ebû Hatim,⁶²² Nesâî, İbn Hıraş, Dârekutnî, “sika” olduğunu söylemiştir.⁶²³ Zehebî *Siyeru a’lâmi’n-nübelâ*’da kendisini “imam, hafız, hüccet” olarak tavsif etmektedir.⁶²⁴ İbn Hacer ise *Takrîbu’t-Tehzîb*’inde “sika ve sebt” olarak tavsif etmektedir.⁶²⁵

6) **Muhammed b. Ömer b. Vakıd el-Vakıdî el-Eslemî:** Kadı ve alimdir. Dârekutnî “hadisinde zayıflığın görüldüğünü” söylemiş, Cevzecânî ise “ikna edici” olmadığını vurgulamıştır.⁶²⁶ Buharî, Ebû Zür’a er-Râzî, Ebû Bişr ed-Dûlâbî ve Ukaylî “metrûk”⁶²⁷ ifadesiyle tavsif etmişlerdir..⁶²⁸ Mus’ab b. Zübeyr, Müsenna, Ebû Yahya el-Ezherî, Ebû Ubeyd onu “sika” olarak tavsif etmişlerdir..⁶²⁹ Hakkında cerh edici ifadeler kullananlar çoğunlukta olsa da tadil içeren ifadeler de kullanılmıştır.⁶³⁰ Şu kadar var ki cerh edici ifadelerin daha ağır ve daha baskın olduğu söylenebilir. İbn Hacer’in *Tehzibu’t-tehzib*’inde naklettiğine göre Zehebî, *Mizanul-itidal*’inde “vehn

⁶¹⁵ Zehebî, *Siyeru â’lâmi’n-nübelâ*, XV, 66.

⁶¹⁶ Zehebî, *Siyeru â’lâmi’n-nübelâ*, XV, 66.

⁶¹⁷ Zehebî, *Siyeru â’lâmi’n-nübelâ*, XV, 66.

⁶¹⁸ Zehebî, *Siyeru â’lâmi’n-nübelâ*, XV, 67.

⁶¹⁹ Zehebî, *Siyeru â’lâmi’n-nübelâ*, XV, 66.

⁶²⁰ İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, IX, 36.

⁶²¹ İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, IX, 36-37.

⁶²² İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, IX, 36.

⁶²³ Zehebî, *Siyeru â’lâmi’n-nübelâ*, XII, 593; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, IX, 36.

⁶²⁴ Zehebî, *Siyeru â’lâmi’n-nübelâ*, XII, 593.

⁶²⁵ İbn Hacer, *Takrîbu’t-Tehzîb*, s. 467.

⁶²⁶ İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, IX, 368.

⁶²⁷ “Metrûk”: Hadis usulünde “hadisleri terk edilmiş” manasında cerh lafızlarındanır. Cerhin ağırlığına delalet eden beşinci mertebesinde yer alırlar. Bu ravilerin hadisi ne yazılır, ne itibar için dikkate alınır, ne de istişhâda yararlı sayılır. Bkz. Uğur, **Hadis Terimleri**, s. 223

⁶²⁸ İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, IX, 367.

⁶²⁹ İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, IX, 366.

⁶³⁰ İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, IX, 363-368.

(zayıflık)⁶³¹ bulunan râvi” olduğu üzerine icma olduğunu söylemiştir.⁶³² İbn Hacer *Takrîbu't-Tehzîb'inde* kendisini “ilminin genişliği ile beraber metrûk” olarak tavsif etmiştir.⁶³³

7) **Kudâme b. Mûsâ b. Ömer b. Kudame b. Maz'un el-Cümahî:** Sahabeden Enes b. Malik'den (r.a.) hadis rivayet etmiştir.⁶³⁴ Abdullah b. Ömer'den rivayette bulunduğu da söylenilmektedir. Hakkında fazla bir bilgi yoktur. Yahya b. Maîn onun “sika” olduğunu söylemiştir.⁶³⁵ Zehebî, *Tarihu'l-İslâm*'da onu tanıtırken herhangi bir vasıf kullanmamıştır.⁶³⁶ İbn Hacer *Takrîbu't-Tehzîb'inde* onun “sika” olduğunu söylemiştir.⁶³⁷

8) **Zibirkan b. Abdullah b. Amr b. Ümeyye:** Amr b. Ümeyye'nin torunudur. (6) No.lu hadiste tanıtılmıştır. Sika bir râvidir.

9) **Abdullah b. Amr b. Ümeyye:** Amr b. Ümeyye'nin oğludur. (6) No.lu hadiste tanıtılmıştır. Sika bir râvidir.

f. Derecesi

Hadisin senesinde metrûk râvi Muhammed b. Ömer el-Vâkîdî olduğundan isnadı “çok zayıf”tır. Başka şahidler ile takviye edilemez.

g. Değerlendirme

Hadisimiz mesih müddetinin mukim için bir gün ve gece seferî için üç gün ve gece olduğuna delalet etmektedir. Buna dair rivayetler oldukça fazladır.⁶³⁸ Bu sebeple Tahavî mütevatir ifadesini kullanmışsa da⁶³⁹ Aynî, bu tabirin Tahavî tarafından ıstılâhî

⁶³¹ “Vehn”: Hadis Usûlünde hadiste veya ravide orta ya da ileri derecede zayıflık bulunmasıdır. Bkz. Uğur, **Hadis Terimleri**, s. 419.

⁶³² İbn Hacer, **Tehzîbu't-Tehzîb**, IX, 368.

⁶³³ İbn Hacer, **Takrîbu't-Tehzîb**, s. 498.

⁶³⁴ Zehebî, **Tarihu'l-İslâm**, IV, 186.

⁶³⁵ Zehebî, **Tarihu'l-İslâm**, IV, 186.

⁶³⁶ Zehebî, **Tarihu'l-İslâm**, IV, 186.

⁶³⁷ İbn Hacer, **Takrîbu't-Tehzîb**, s. 454.

⁶³⁸ Tahavî, **Şerhu meâni'l-âsâr**, I, 79-85.

⁶³⁹ Tahavî, **Şerhu meâni'l-âsâr**, I, 83; Aynî, **Nuhabu'l-efkâr**, II, 155.

olarak değil de lugavî olarak çok fazla olduğunu ifade etmek için kullanıldığını söylemiştir.⁶⁴⁰

Yine de bazı alimler mesh müddetinde sınırlama olmadığına işaret eden bazı hadisleri delil getirerek mesh müddetinde sınır olmadığını ifade etmişlerdir.⁶⁴¹ Bunlar Hasen el-Basrî, Leys b. Sa'd ve Malik'tir.⁶⁴² Yine sahabeden Ebû'd-Derdâ, Zeyd b. Sabit ve Sa'd b. Ebî Vakkas'ın (r.a.) da bu görüşte olduğu söylenmiştir.⁶⁴³ Malik'in mukim için meshe kerahatle beraber cevaz verdiği, İbn Nafi'nin ise mukim için Cuma'dan Cuma'ya izin verdiği rivayet edilmiştir.⁶⁴⁴

Fakat içerisinde Sevrî, Abdullah b. Mübarek, Evzâî, Ebû Hanife ve ashabı, Şafiî ve ashabı, Davud ez-Zahirî, İshak b. Râhûyeh gibi alimlerin bulunduğu cumhur ise mesh müddetinin mukim için bir gün ve gecesi, yolcu için ise üç gün ve geceleri olduğunu söylemişlerdir.⁶⁴⁵

Cumhur âlimler tarafından diğer görüşün öne sürdükleri delillere çeşitli cevaplar verilmiştir.⁶⁴⁶

3.2.1.8. Sekizinci Hadis: Sabah Namazının Cemaatle Kazası

a. Metni

قال الإمام أحمد بن حنبل في مسنده: حَدَّثَنَا أَبُو عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْمُقْرِي، حَدَّثَنَا حَيْوَةُ، أَخْبَرَنِي عِيَّاشُ بْنُ عَبَّاسٍ، أَنَّ كَلَيْبَ بْنَ صُبْحٍ، حَدَّثَهُ، أَنَّ الزُّبَيْرَانَ حَدَّثَهُ، عَنْ عَمِّهِ عَمْرٍو بْنِ أُمَيَّةَ الضَّمْرِيِّ، قَالَ: كُنَّا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فِي بَعْضِ أَسْفَارِهِ، فَنَامَ عَنْ صَلَاةِ الصُّبْحِ حَتَّى طَلَعَتِ الشَّمْسُ لَمْ يَسْتَيْقِظُوا، وَأَنَّ النَّبِيَّ بَدَأَ بِالرُّكْعَتَيْنِ فَرَكَعَهُمَا، ثُمَّ أَقَامَ الصَّلَاةَ فَصَلَّى.

⁶⁴⁰ Aynî, *Nuhabu'l-efkâr*, II, 155.

⁶⁴¹ Tahavî, *Şerhu meâni'l-âsâr*, I, 79; Aynî, *Nuhabu'l-efkâr*, II, 141.

⁶⁴² Aynî, *Nuhabu'l-efkâr*, II, 142.

⁶⁴³ Aynî, *Nuhabu'l-efkâr*, II, 142.

⁶⁴⁴ Aynî, *Nuhabu'l-efkâr*, II, 142.

⁶⁴⁵ Aynî, *Nuhabu'l-efkâr*, II, 145-146.

⁶⁴⁶ Tahavî, *Şerhu meâni'l-âsâr*, I, 79-85; Aynî, *Nuhabu'l-efkâr*, II, 137-190.

b. Tercümesi

Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde senediyle zikrettiğine göre Amr b. Ümeyye'den (r.a.) buyurdu ki: "Rasûlullah (s.a.v.) ile beraber bazı seferlerinde bulunuyorduk. (Bir seferinde) Sabah Namazı vaktinde uyudu. Öyle ki (o ve ashabı) güneş doğuncaya kadar uyanamadılar. Uyanınca Peygamberimiz iki rekata başladı ve onu kıldı. Sonra (Bilal) kamet getirdi ve (Sabah Namazını cemaatle) kıldırdı.⁶⁴⁷

c. Tahrici

Hadisimizi Ahmed b. Hanbel *Müsned*'inde rivayet etmiş;⁶⁴⁸ ayrıca Ebû Davud, *Sünen*'inde, Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*'da, Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*'de Amr b. Ümeyye'den rivayet etmişlerdir.⁶⁴⁹

d. Rivayet Farklılıkları

Hadisin Ebû Davud'da yer alan metni nazil bir senede sahip olup yukarıda zikrettiğimiz sened ile Hayve b. Şurayh'ta birleşmektedir. Bu rivayette Bilal-i Habeşî'ye (r.a.) emrettiği ve onun önce ezan okuduğu sonrasında kamet getirdiği sarahaten geçmektedir.⁶⁵⁰ Bununla birlikte yine benzer metinle başka sahabîlerden rivayetler bulunmaktadır. Ebû Davud'un *Sünen*'inde zikrettiğine göre bu rivayetler Ebû Hureyre, Ebû Katade, Imran b. Husayn, Zû Mihber el-Habeşî, Abdullah b. Mes'ûd'dan (r.a.) gelen rivayetlerdir.⁶⁵¹ Bu rivayetlerin aynı olaydan mı yoksa mükerrer farklı olaylardan mı bahsettiklerine dair sarih bir ifade yoktur. Fakat hadiselerin anlatılış tarzına bakıldığında en azından birkaçının aynı hadiseden bahsettiğini çıkarabilmek mümkündür. Hadislerin hemen tamamı sahih kabul edilmiştir. Bu sebeple birbirlerini takviye etmektedirler.

⁶⁴⁷ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XXVIII/ 388 (17251); XXXVII, 147.

⁶⁴⁸ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, a.g.e.

⁶⁴⁹ Ebû Davud, "Salat" 11 (444); Beyhakî, **es-Sünenü'l-kübrâ**, III/138 (1921); Mizzî, **Tehzîbu'l-Kemâl**, IX, 284.

⁶⁵⁰ Ebû Davud, "Salat" 11 (444).

⁶⁵¹ Ebû Davud, "Salat" 11 (435, 436, 437, 438, 439, 440, 441, 443, 445, 446, 447).

e. Ricali

Metinde esas alınan Ahmed b. Hanbel'in tahricine göre hadisin rivayet silsilesi; Ebû Abdurrahman- Hayve- Ayyaş b. Abbas- Küleyb b. Salih- Zibirkan- Amcası Amr b. Ümeyye ed-Damrî olduğu görülmektedir.

1) **Ebû Abdurrahman Abdullah b. Yezid el-Kuraşî el-Mahzûmî el-Mukri'**: İsmi ve künyesiyle meşhurdur.⁶⁵² Esved b. Süfyan'ın, bir görüşe göre de Esved b. Abdileed'in azatlısıdır.⁶⁵³ El-A'var (şaşı) lakabı ile de vasfolunmuştur.⁶⁵⁴ Aynı adı, aynı künye ve sıfatı taşıyan "el-Kasîr (kısa)" lakaplı Hz. Ömer b. Hattab ailesinin azatlısı Ebû Abdurrahman Abdullah b. Yezid el-Kuraşî el-Mukri' ile karıştırılmamalıdır.⁶⁵⁵ Yahya b. Maîn, Ahmed b. Hanbel,⁶⁵⁶ Ebû Hatim, Nesâî,⁶⁵⁷ İclî⁶⁵⁸ onun "sika" olduğunu söylemişlerdir. İbn Hibban *es-Sikât*'inde zikretmiş,⁶⁵⁹ İbn Hacer *Takrîbu't-Tehzîb*'inde onun "sika" olduğunu söylemiştir.⁶⁶⁰

2) **Hayve b. Şurayh b. Safvan b. Malik**: Künyesi Ebû Zür'a'dır.⁶⁶¹ Mısırlı fakih ve zahidlerdendir.⁶⁶² Fazilet ve kerametleri hakkında birçok şey anlatılmış, duasının müstecab olduğu söylenmiştir.⁶⁶³ İbn Mübarek "Bana Hayve anlatıldı. Gördüğümde anladım ki vasfedildiğinden daha çok (iyidir)" demiştir.⁶⁶⁴ Yahya b. Maîn, Ahmed b. Hanbel⁶⁶⁵ ve Ebû Hatim onun hakkında "sika" demişlerdir.⁶⁶⁶ İbn

⁶⁵² Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXXIV, 43.

⁶⁵³ Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XVI, 317.

⁶⁵⁴ Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XVI, 317; Şemsüddin Ebû Abdullah Muhammed b. Osman b. Kaymaz ez-Zehbî, *Tezhîbu Tehzîbi'l-Kemâl fi esmâi'r-ricâl*, thk. Ganim Abbas Ganim-Mecdî es-Seyyid Emin, 11 c., 1. Bsk., y.y.y., Faruk el-Hadîse, 2004, V, 347; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, VI, 82; İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, s. 330.

⁶⁵⁵ Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XVI, 320-321.

⁶⁵⁶ Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XVI, 317; Zehebî, *Tezhîbu Tehzîbi'l-Kemâl*, V, 347

⁶⁵⁷ Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XVI, 317; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, VI, 82.

⁶⁵⁸ İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, VI, 82.

⁶⁵⁹ İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, VI, 82.

⁶⁶⁰ İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, s. 330.

⁶⁶¹ Zehebî, *Tezhîbu Tehzîbi'l-Kemâl*, III, 62; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, III, 69.

⁶⁶² Zehebî, *Tezhîbu Tehzîbi'l-Kemâl*, III, 62; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, III, 69.

⁶⁶³ Zehebî, *Siyeru â'lâmi'n-nübelâ*, VI, 405; Zehebî, *Tezhîbu Tehzîbi'l-Kemâl*, III, 63-64; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, III, 69.

⁶⁶⁴ Zehebî, *Siyeru â'lâmi'n-nübelâ*, VI, 405; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, III, 69.

⁶⁶⁵ Zehebî, *Tezhîbu Tehzîbi'l-Kemâl*, III, 63; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, III, 69.

⁶⁶⁶ İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, III, 69-70.

Yunus “İbadet ve fazilet sahibi” olduğunu söylemiştir.⁶⁶⁷ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ'da* onu “imam, rabbânî, fakih, Mısır beldelerinin hocası” ifadeleriyle tanıtmış,⁶⁶⁸ İbn Hacer *Takrîbu't-Tehzîb'inde* onun “sika, sebt, fakih ve zahid” olduğunu söylemiştir.⁶⁶⁹

3) **Ayyaş b. Abbas el-Kıtbânî el-Himyerî el-Mısırî:** Sahabeden Abdullah b. Haris b. Ceze'i görmüştür.⁶⁷⁰ Yahya b. Maîn ve Ebû Davud onu “sika” olarak vasıflamışlar, Ebû Hatim onun hakkında “salih” demiştir.⁶⁷¹ İbn Hacer *Takrîbu't-Tehzîb'inde* “sika” olduğunu söylemiştir.⁶⁷²

4) **Küleyb b. Subh el-Esbahî el-Mısırî:** Hakkında fazla bir bilgi yoktur. Yahya b. Maîn onun hakkında “sika” demiştir.⁶⁷³ İbn Hibban *es-Sikât'*nda zikretmiş,⁶⁷⁴ İbn Hacer *Takrîbu't-Tehzîb'inde* onun “sadûk” olduğunu söylemiştir.⁶⁷⁵

5) **Zibirkan b. Abdullah ed-Damrî:** Babasının amcası Amr b. Ümeyye ed-Damrî'den rivayette bulunmuştur.⁶⁷⁶ Amcası Cafer b. Amr b. Ümeyye'den de rivayette bulunmuştur.⁶⁷⁷ Kendisinden de sadece Küleyb b. Salih rivayette bulunmuştur.⁶⁷⁸ İbn Hacer *Takrîbu't-Tehzîb'inde* “sika” olduğunu söylemiştir.⁶⁷⁹

*Sünen-i Ebî Davud'*un muhakkiki Şuayb el-Arnaût tarafından senedde geçen Zibirkan'ın Zibirkan b. Amr ed-Damrî olduğu ve “amcası” ifadesinin de “babasının amcası” olduğu ve senedde kopukluk bulunduğu söylenmektedir.⁶⁸⁰ Fakat bu ifade içinde çelişki barındırmaktadır. Çünkü kaynaklarda geçen Zibirkan b. Amr ed-Damrî

⁶⁶⁷ İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, III, 69.

⁶⁶⁸ Zehebî, *Siyeru â'lâmi'n-nübelâ*, VI, 404.

⁶⁶⁹ İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, s. 185.

⁶⁷⁰ Zehebî, *Tezhîbu Tehzîbi'l-Kemâl*, VII, 277.

⁶⁷¹ Zehebî, *Tezhîbu Tehzîbi'l-Kemâl*, VII, 277.

⁶⁷² İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, s. 437.

⁶⁷³ Zehebî, *Tezhîbu Tehzîbi'l-Kemâl*, VII, 459; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, VIII, 446.

⁶⁷⁴ İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, VIII, 446.

⁶⁷⁵ İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, s. 462.

⁶⁷⁶ Zehebî, *Tezhîbu Tehzîbi'l-Kemâl*, III, 266; Zehebî, *Mîzanu'l-i'tidal*, II, 66; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, III, 309.

⁶⁷⁷ İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, III, 309.

⁶⁷⁸ Zehebî, *Tezhîbu Tehzîbi'l-Kemâl*, III, 266; Zehebî, *Mîzanu'l-i'tidal*, II, 66; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, III, 309.

⁶⁷⁹ İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, s. 213.

⁶⁸⁰ Ebû Davud, “Salat” 11 (444), I, 322, Dipnot 1.

adındaki tek râvi Amr b. Ümeyye'nin oğlu ya da ihtilafı olarak Amr b. Ümeyye'nin torunudur ki her iki durumda da babası ya da dedesi olan Amr b. Ümeyye'nin, “babasının amcası” olması mümkün değildir.

Ayrıca muhakkikin atf yaptığı iki isim olan Mizzî ve İbn Hacer Zibirkan'ın künyesini Zibirkan b. Abdullah ed-Damrî olarak verirler.⁶⁸¹ Ek olarak Mizzî Zibirkan'ın Amr b. Ümeyye'nin kardeşinin oğlunun oğlu olduğunu sarahaten ifade eder.⁶⁸² Söz konusu iki kaynağa göre de amcası Cafer b. Amr b. Ümeyye' den ve babasının amcası Amr b. Ümeyye'den rivayette bulunmuştur.⁶⁸³ Dolayısıyla ne Zibirkan'ı Amr b. Ümeyye'nin torunu ya da oğlu olarak kabul ettiğimizde ne de kardeşinin oğlunun oğlu olarak kabul ettiğimizde senedde inkıtâdan söz etmek uygun değildir. Çünkü her iki isim iki ayrı şahıs kabul edilseler bile Amr b. Ümeyye'den rivayette buldukları söz konusu kaynaklarda geçmektedir.

Ayrıca Zibirkan b. Abdulah ed-Damrî'yi ayrı şahıs kabul edersek Amr b. Ümeyye'nin, oğlunun adı Abdullah olan bir kardeşi bulunduğu -ki bilinen tek kardeşi Bekir b. Ümeyye'dir- ve Zibirkan'ın da bunun oğlu olduğunu farz etmemiz gerekmektedir. Bu durumda da karşımıza Cafer b. Amr b. Ümeyye'nin söz konusu Zibirkan'ın amcası olamayacağı problemi çıkar. Çünkü Cafer kaynakların ittifakıyla Amr b. Ümeyye'nin oğludur. Zibirkan'ın babası Abdullah ile amca çocukları olmaları lazım gelir. Dolayısıyla Zibirkan'ın “babasının kuzeni” olan Cafer b. Amr b. Ümeyye'den mecazen “amcasından” diye rivayet yapmış olduğu te'vilinde bulunmak gerekir.

Oysa Amr b. Ümeyye'nin Abdullah adında bir oğlu olduğu ve Zibirkan adında bir torunu olduğu bilinmektedir. 7 No.lu hadisin senedinde de sarahaten ifade edilmektedir. Böyle bir durumda rivayetteki Zibirkan'ın, Amr b. Ümeyye'nin kardeşinin oğlunun oğlu olduğu görüşü tekellüf içeren ihtimalleri zorlama bir görüş olarak gözükmektedir. Bilakis söz konusu Zibirkan'ın Amr b. Ümeyye'nin torunu olması ve hadisi amcası Cafer'den o da babası Amr b. Ümeyye'den rivayet etmesi ihtimali ağırlık kazanmaktadır.

⁶⁸¹ Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, IX, 283-284; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, III, 309.

⁶⁸² Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, IX, 283.

⁶⁸³ Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, IX, 284; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, III, 309.

Nitekim Mizzî ve İbn Hacer bu hadisin râvilerinden Ahmed b. Salih'in hadisi bu isnad ile naklettikten sonra "Doğru olan (olması gereken) senedin '...amcasından, o da Amr b. Ümeyye'den...' şeklinde olmasıdır" dediğini nakletmektedirler.⁶⁸⁴ Buna göre hadis rivayetinde Amr bin Ümeyye'nin başındaki tahdis lafzı olan (عَنْ) düşmüş olmalıdır. Zibirkan b. Abdullah'ın tercemesinin sonuna bunu almaları bu görüşü tercihe değer bulduklarını ihsas ettirmektedir. Ayrıca İbn Hacer *Takrîbu't-Tehzîb* 'inde hem Zibirkan b. Abdullah'ın hem de Zibirkan b. Amr b. Ümeyye'nin "sika" olduğunu söylemiştir.⁶⁸⁵ Dolayısıyla her iki durumda da râvide problem yoktur.

f. Derecesi

Hadisin senedindeki râviler yukarıda tercemelerinde verildiği gibi sikadır. Yukarıda *Sünen-i Ebî Davud*'un muhakkiki Şuayb el-Arnaût tarafından seneddeki kopukluk olduğuna dair iddiasına ve bunun tahliline yer verilmiştir. Bununla birlikte ayrıca Zibirkan b. Abdullah'ın "mechûlü'l-hal" olduğu çünkü kendisinden Küleyb b. Salih'ten başka bir kimsenin rivayette bulunmadığını söylemektedir.⁶⁸⁶

Kaynaklarda zikredilen ihtilafa göre bu durum mümkün olmakla birlikte Ahmed b. Salih'in yukarıda verdiğimiz izahatı ile tercih edilen görüş değildir. Hadis "sahih li-zâtihi" dir.

Fakat metin tahricinde ayrıntılı olarak zikrettiğimiz başka sahih senedli şahidler ile takviye edilmiştir. Nitekim tenkit etmesine rağmen Şuayb el-Arnaût da Sahih li-gayrihî derecesinde olduğunu kabul etmiştir.⁶⁸⁷

g. Değerlendirme

Hadisimizin yeri ve zamanı ile ilgili olarak araştırdığımızda hadiste söz konusu olan seferin Hayber Seferi (7/628) olduğu ve sefer dönüşünde meydana geldiği Ebû Hureyre rivayetinde sarahaten geçmektedir.⁶⁸⁸ Yine Abdullah b. Mes'ûd rivayetinde "Hudeybiye Zamanında" ifadesi yer almaktadır.⁶⁸⁹ Hayber, Hudeybiye'nin hemen

⁶⁸⁴ Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, IX, 285; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, III, 309.

⁶⁸⁵ İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, s. 213.

⁶⁸⁶ Ebû Davud, "Salat" 11 (444), I, 322, Dipnot 1.

⁶⁸⁷ Ebû Davud, "Salat" 11 (444), I, 322, Dipnot 1.

⁶⁸⁸ Ebû Davud, "Salat" 11 (435).

⁶⁸⁹ Ebû Davud, "Salat" 11 (447).

peşine olduğu için her iki hadisin arasını bulmak mümkündür. Ayrıca hadisin râvisi Ebû Hureyre'nin Medine'ye gelişinin de Hayber esnasında olduğu bilinmektedir.⁶⁹⁰ Yine söz konusu hadisin râvilerinden Zû Mihber el-Habeşî'nin Necaşî'nin kardeşinin oğlu olduğu sened zincirinde ifade edilmektedir.⁶⁹¹ Necaşî'nin gönderdiği heyetin de Cafer b. Ebî Talib'in başında olduğu Habeş Muhacirleri ile beraber Hayber esnasında döndüğü bilinmektedir.⁶⁹² İbnü'l-Esîr Amr b. Ümeyye'nin hicretin 7. yılında İslâm'a davet mektubu ile gönderildiğini buna cevaben Necaşî'nin Müslüman olduğunu bildiren bir mektup ile oğlu Ermâ b. Ashame'yi altmış Habeşistanlı müslüman ile gönderdiğini fakat bunların denizde boğularak şehit düştüğünü kaydeder.⁶⁹³ Zû Mihber el-Habeşî bu kabile ile gelip sağ kurtulanlardan olmalıdır.

Asîlî hadisenin zamanı için Huyeyn'den Mekke'ye dönüşte olduğunu söylemişse de bu görüş hadislerin zahirine ve siyer alimlerinin görüşüne muhalif olduğu için kabul görmemiştir.⁶⁹⁴

Hadis-i şerif içinde hem bazı fikhî hükümler hem de bazı hikmetli noktalar barındırmaktadır. Görüldüğü üzere hadisin ana konusu kazaya kalan sabah namazıdır. Rasûlullah s.a.v. de diğer insanlar gibi uykuya dalmış ve sabah namazı kazaya kalmıştır. Elbette ki Allah azze ve celle istese idi onu uyandırır ve zahirde noksanlık gibi görünen bu hale Peygamberini maruz bırakmazdı. Fakat böyle yapmakla hikmet sahibi olan Allah azze ve celle hem Rasûlullah'ın beşeriyet yönüne dikkat çekmiş hem de peygamberi üzerinden birçok meseleyi kullarına öğrettiği gibi kazaya bırakılan namazın nasıl kılınacağını da peygamberi üzerinden göstermeyi murad etmiştir.

Yine bu hadiste Rasûlullah'ın (s.a.v.) yüce ve ulvî ahlakının örnek tablolarından biri de müşahade edilmektedir. Ebû Hureyre rivayetine göre Bilâl-i Habeşî o gece gönüllü nöbetçi olmuştur.⁶⁹⁵

⁶⁹⁰ M. Yaşar Kandemir, "Ebû Hüreyre", **DİA**, X, 160-167.

⁶⁹¹ Ebû Davud, "Salat" 11 (446).

⁶⁹² İbn İshak, **es-Sîre**, s. 223; İbn Hişam, **es-Sîre**, II, 359; İbn Sa'd, **Tabakât**, I, 207-208; İbn Hibban, **Sikat**, II, 22-23.

⁶⁹³ İbnü'l-Esîr, **Üsdü'l-gâbe**, I, 189-190; İbn Hacer, **Tehzîbu't-Tehzîb**, I, 336.

⁶⁹⁴ Şehâbeddîn Ebû'l Abbas Ahmed b. Hüseyin b. Ali b. Raslân el-Makdisî, **Şerhu Süneni Ebî Davud**, thk. Halid er-Ribat vd., 20 c., 1. Bsk., Mısır, Dâru'l-Felâh li'l-Bahsi'l-İlmî, 2016, III, 219.

⁶⁹⁵ Ebû Davud, "Salat" 11 (435).

İbn Raslan *Şerhu Sünen-i Ebî Davud*'da Taberânî'nin Amr b. Ümeyye'nin hadisinden naklettiğine göre nöbet bekleyen Zû Mihber el-Habeşî olduğunu söylemiştir.⁶⁹⁶ Fakat dipnotunda yapılan atıfta yer alan ne *Mu'cemü'l-Evsat*'da ne de *Müsnedü'ş-Şâmiyyîn*'de yer alan rivayet zincirinde Amr b. Ümeyye yer almamakta, her iki yerde de rivayet Yezid b. Salih'in *-Mu'cemü'l-Evsat*'da Yezid b. Suleyh er-Rahbî olarak geçmekte ise de⁶⁹⁷ her ikisi de aynı şahıstır.⁶⁹⁸ Zü Mihber'den rivayeti olarak yer almaktadır.⁶⁹⁹ (*Mu'cemü'l-Evsat*'da Zü Mihmer olarak yer almaktadır.⁷⁰⁰ Fakat burada müstensih hatası olarak “ba” yerine “mim” harfi yazılmış olmalıdır. Çünkü her iki rivayet de hemen hemen aynıdır.)

Ebû Katade rivayetine göre ise kendisi dahil yedi kişi nöbetçi olmuştur.⁷⁰¹ Bu üç rivayetin tevfiik edilmesi ve Bilal-i Habeşî, Zü Mihber ve Ebû Katade dahil toplam yedi nöbetçi olduğunu söylemek mümkündür.

Rasûlullah'ın (s.a.v.) namaza verdiği önemin derecesi malum olduğu halde uykuya dalıp onları uyandırmayan nöbetçi veya nöbetçileri azarlamamış, onları incitici bir kelime dahi söylememiştir. Hatta Ebû Katade rivayetinde uyuyakalıp Sabah namazının kaçmasından dolayı telaşa ve korkuya düşen nöbetçileri “رُؤِيدًا رُؤِيدًا” (yavaş olun, acele etmeyin)” diye teskin etmiştir.⁷⁰²

Hadisin Ebû Davud rivayetinde yer alan “تَنَحُّوا عَنْ هَذَا الْمَكَانِ” (Bu mekandan uzaklaşınız.)” ifadesi ve diğer rivayetlerdeki benzer ifadelerden yola çıkarak bunun kerahet vaktine ve bu vakitte kaza namazı kılınmayacağına delalet ettiğini söylemişlerdir.⁷⁰³ Çünkü Rasûlullah (s.a.v.) kerahet vaktinin çıkması için buldukları yerden intikal etmiştir.⁷⁰⁴

⁶⁹⁶ İbn Raslân, *Şerhu Süneni Ebî Davud*, III, 231.

⁶⁹⁷ Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat*, V, 58 (4662).

⁶⁹⁸ Zehebî, *Tehzîbu Tehzîbi'l-Kemâl*, X, 81; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, XI, 337.

⁶⁹⁹ Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat*, V, 58 (4662); Taberânî, *Müsnedü'ş-Şâmiyyîn*, II, 145 (1085).

⁷⁰⁰ Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat*, V, 58 (4662).

⁷⁰¹ Ebû Davud, “Salat” 11 (437, 438).

⁷⁰² Ebû Davud, “Salat” 11 (438).

⁷⁰³ İbn Raslân, *Şerhu Süneni Ebî Davud*, III, 222.

⁷⁰⁴ İbn Raslân, *Şerhu Süneni Ebî Davud*, III, 222.

Hadis seferî olsun olmasın revatib sünnetlerin kaza edilebileceğine delil teşkil etmektedir.⁷⁰⁵ Yine bu hadis kamet getirenin imam dışında olabileceği, kamet getirenin (asıl olarak) ezanı okuyan kimse olduğuna, kaza namazının cemaatle kılınabilmesine de delalet etmektedir.⁷⁰⁶

3.2.1.9. Dokuzuncu Hadis: Kişinin Ailesine Yaptığı Hayırların Sadaka Olarak Sayılması

a. Metni

قال الإمام أبو داود الطيالسي في مسنده: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي حُمَيْدٍ، قَالَ: حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَمْرٍو بْنِ أُمَيَّةَ الصَّمْرِيِّ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: أَتَى عَمْرُؤُ بْنُ الْخَطَّابِ عَلَى عَمْرٍو بْنِ أُمَيَّةَ الصَّمْرِيِّ وَهُوَ يَسُومُ بِمِرْطٍ فِي السُّوقِ فَقَالَ: مَا تَصْنَعُ يَا عَمْرُؤُ؟ قَالَ: أَشْتَرِي هَذَا فَأَتَصَدَّقُ بِهِ فَقَالَ لَهُ: فَأَنْتَ إِذَا، قَالَ: ثُمَّ مَضَى ثُمَّ رَجَعَ فَقَالَ: يَا عَمْرُؤُ مَا صَنَعَ الْمِرْطُ؟ قَالَ: اشْتَرَيْتُهُ فَتَصَدَّقْتُ بِهِ قَالَ: عَلَى مَنْ؟ قَالَ: عَلَى الرَّقِيقَةِ؟ قَالَ: وَمَنْ رَقِيقَةٌ؟ قَالَ: امْرَأَتِي، قَالَ: وَتَصَدَّقْتَ بِهَا عَلَى امْرَأَتِكَ؟ قَالَ: إِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: «مَا أُعْطِيْتُمُوهُنَّ مِنْ شَيْءٍ فَهُوَ لَكُمْ صَدَقَةٌ» فَقَالَ: يَا عَمْرُؤُ لَا تَكْذِبْ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ قَالَ: وَاللَّهِ لَا أَفَارُقُكَ حَتَّى تَأْتِي عَائِشَةَ فَتَسْأَلَهَا، قَالَ: فَاَنْطَلَقَا حَتَّى دَخَلَا عَلَى عَائِشَةَ فَقَالَ لَهَا عَمْرُؤُ: يَا أُمَّتَاهُ هَذَا عَمْرٌ يَقُولُ لِي: لَا تَكْذِبْ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، نَشَدْتُكَ بِاللَّهِ أَسَمِعْتَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: «مَا أُعْطِيْتُمُوهُنَّ مِنْ شَيْءٍ فَهُوَ لَكُمْ صَدَقَةٌ»؟ قَالَتْ: اللَّهُمَّ نَعَمْ، اللَّهُمَّ نَعَمْ.

b. Tercümesi

Ebû Davud et-Tayâlisî *Müsned*'inde senediyle zikrettiğine göre Amr b. Ümeyye buyurdu ki: “Bir gün çarşıda bir şal (atki) almak üzere pazarlık yapıyordum. O sırada Ömer b. Hattab (r.a.) yanıma geldi. Bana ‘Ne yapıyorsun Ey Amr?’ diye sordu. ‘Bu şalı alıp tasadduk edeceğim’ dedim. ‘İyi, öyleyse’ dedi. Aradan bir müddet

⁷⁰⁵ İbn Raslân, *Şerhu Süneni Ebî Davud*, III, 232.

⁷⁰⁶ İbn Raslân, *Şerhu Süneni Ebî Davud*, III, 238.

zaman geçti. Sonra (beni gördüğünde, aynı meseleye) döndü ve dedi ki; ‘Şalı ne yaptın Ey Amr?’. ‘Onu satın alıp tasadduk ettim.’ Diye cevap verdim. ‘Kime?’ diye sordu. ‘Arkadaşıma’ dedim. ‘Arkadaşın kimdir?’ dedi. ‘Hanımım’ dedim. ‘Ve onu hanımına tasadduk ettin öyle mi?!’ dedi. Ben ‘Şüphesiz Rasûlullah’tan işittim. O ‘Hanımlarınıza her ne verirseniz, o şey sizin için sadakadır.’ Buyurdu.’ Dedim. Bunun üzerine Ömer (r.a.) (hiddetlendi ve dedi ki) ‘Rasûlullahın üzerine yalan söyleme Ey Amr! Vallahi Aişe’ye (r.a.) gidip (bu hadisi) ona soruncaya kadar peşinden ayrılmayacağım. Bunun üzerine ikimiz gidip (izin isteyerek) Aişe’nin (r.a.) yanına girdik. Ben ona (perde arkasından) seslendim ‘Ey anneciğim! Bu Ömer bana ‘Allah Rasûlü üzerine yalan söyleme’ diyor. Allah için söyle; Rasûlullah’ın ‘Onlara (hanımlarınıza) ne verirseniz, o şey sizin için sadakadır’ dediğini işittin mi?’ Aişe (r.a.) ‘Allah için, evet. Allah için, evet.’ Buyurdu.’⁷⁰⁷

c. Tahrîci

Hadisimizi Ebû Davud et-Tayâlisî *Müsned*’inde rivayet etmiş,⁷⁰⁸ ayrıca Ahmed b. Hanbel, *Müsned*’inde, Bezzar, *Müsned*’inde Nesaî, *es-Sünenü’l-Kübrâ*’da, Ebû Ya‘lâ el-Mevsılî, *Müsned*’inde, İbn Hibban, *Sahih*’inde, Beyhakî, *Ma‘rifetü’s-süneni ve’l-âsâr*, *Şuabu’l-ıman* ve *es-Sünenü’l-kübrâ*’da, Mizzî, *Tehzibu’l-Kemâl*’inde, Heysemî, *Mecmau’z-zevâid*’de, Bûsîrî, *İthafü’l-hıyerati’l-mehera*’da, İbn Hacer, *el-Metâlibü’l-âliye*’de Amr b. Ümeyye’den rivayet etmişlerdir.⁷⁰⁹

⁷⁰⁷ Tayalisî, **Müsned**, II/703 (1461); III, 121 (1636).

⁷⁰⁸ Tayalisî, **Müsned**, a.g.e.

⁷⁰⁹ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XXIX, 154 (17616); Ebûbekir Ahmed b. Amr b. Abdulhalık el-Atekî el-Bezzar, **Müsned**, thk. Mahfuzurrahman Zeynullah vd., 18 c., 1. Bsk., Medine, Mektebetü’l-ulûmî ve’l-hikem, 2009, XVIII, 195 (189); Nesaî, **es-Sünenü’l-Kübrâ**, VIII, 271 (9140); Ebû Ya‘lâ Ahmed b. Ali b. Müsennâ b. Yahya el-Mevsılî, **Müsned**, thk. Hüseyin Selim Esed, 13 c., 1. Bsk., Dimaşk, Dâru’l-me’mun li’t-Türas, 1984, XII, 298-299 (6877); İbn Hibban, **Sahih**, X, 49 (4237); Ahmed b. Hüseyin b. Ali b. Mûsâ el-Hüsrevcirdî Ebûbekir el-Beyhakî, **Ma‘rifetü’s-süneni ve’l-âsâr**, thk. Abdülmu‘tî Emin el-Kalecî, 15 c., 1. Bsk., Kahire, Dâru’l-Mansura, 1991, VI, 207 (8506); Beyhakî, **Şuabu’l-ıman**, XI, 163 (8342); Beyhakî, **es-Sünenü’l-kübrâ**, VIII, 322-323 (7833); Mizzî, **Tehzibu’l-Kemâl**, XV, 351; Ebû’l-Hasen Nuruddîn Ali b. Ebûbekir Süleyman el-Heysemî, **Mecmau’z-zevâid ve menbau’l-fevâid**, thk. Hüsameddin el-Kudsî, 10 c., Kahire, Mektebetü’l-kutsî, 1994, IV, 324-325 (7704, 7705); Ebû’l Abbas Şihabeddin Ahmed b. Ebûbekir el-Bûsîrî, **İthafü’l-hıyerati’l-mehera bi zevâidi’l-mesânîdi’l-aşera**, thk. Ebû Temim Yasir b. İbrahim vd., 9 c., 1. Bsk., Riyad, Dâru’l-vatan, 1999, III, 44 (2143); IV, 181-183 (3384); Ebû’l-fadl Ahmed b. Ali b. Muhammed b. Hacer el-Askalânî, **el-Metâlibü’l-âliye bi zevâidi’l-mesânîdi’s-semâniye**, thk. Sa’d b. Nasır Abdulaziz vd, 19 c., 1. Bsk., Suudi Arabistan, Dâru’l-âsime, 2000, VIII, 534-535 (1757).

d. Rivayet Farklılıkları

Hadisimizi yukarıdaki metin ile alan kaynakların tamamı ve (ما أعطى الرجل) (امرأته، فهو صدقة) lafzı ile rivayet eden Ahmed b. Hanbel, Muhammed b. Ebî Humeyd- Abdullah b. Amr b. Ümeyye- Amr b. Ümeyye tariki ile rivayet etmişlerdir.⁷¹⁰

Bu hadisi *Müsned-i İshak b. Rahûyeh*'in râvilerinden Abdullah b. Şîreveyh, Muhammed b. Yahya- Ebûbekir b. Ebi'l-Esved- Humeyd b. Ebi'l-Esved- Muhammed b. Ebî Humeyd tarîki ile verdiği senedde Abdullah b. Amr b. Ümeyye- babasından- o da dedesinden... olarak rivayet etmiştir.⁷¹¹ Fakat Bûsîrî ve İbn Hacer bu hadisin Abdullah b. Amr'ın dedesi Ümeyye b. Huveylid'e nisbetinin yanlış olduğunu çünkü hadisin Amr b. Ümeyye'nin hadisi olduğunu ifade etmişlerdir.⁷¹²

Metinde esas alınan Ebû Davud et-Tayâlisî'nin tahririne göre hadisin rivayet silsilesi; Muhammed b. Ebî Humeyd- Abdullah b. Amr b. Ümeyye- Babası- olarak zikredilmektedir. Fakat “ كل ما صنعت إلى أهلک فهو صدقة عليهم ” (Ehline -iyilik olarak- yaptığın her şey senin için sadakadır.)” Şekli ile olan rivayet ise Hatim- Yakub b. Amr- Zibirkan b. Abdullah- Babası- Amr b. Ümeyye tarîki ile rivayet edilmiştir.⁷¹³ Nesâî *es-Sünenü'l-Kübrâ*'da bu rivayeti Amr b. Mansur- Abdullah b. Mesleme- Hatim tarîki ile muhtasar olarak verirken,⁷¹⁴ Ebû Ya'lâ el-Mevsilî *Müsned*'inde Muhammed b. Abbad el-Mekkî- Hatim- tarîki ile vermiş, İbn Hibban *Sahih*'inde Ebû Ya'lâ'dan rivayet etmiştir.⁷¹⁵

⁷¹⁰ Tayalisî, *Müsned*, II/703 (1461); III, 121 (1636); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXIX, 154 (17616); Bezzar, *Müsned*, XVIII, 195 (189); Beyhakî, *Ma'rifetü's-süneni ve'l-âsâr*, VI, 207 (8506); Beyhakî, *Şuabu'l-ıman*, XI, 163 (8342); Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XV, 351; Heysemî, *Mecmau'z-zevâid* IV, 324-325 (7704, 7705); Bûsîrî, *İthafü'l-hıyerati'l-mehera*, III, 44 (2143); IV, 181-183 (3384); İbn Hacer, *el-Metâlibü'l-âliye*, VIII, 534-535 (1757).

⁷¹¹ Bûsîrî, *İthafü'l-hıyerati'l-mehera*, IV, 182 (3384); İbn Hacer, *el-Metâlibü'l-âliye*, VIII, 535 (1757).

⁷¹² Bûsîrî, *İthafü'l-hıyerati'l-mehera*, IV, 182 (3384); İbn Hacer, *el-Metâlibü'l-âliye*, VIII, 535 (1757).

⁷¹³ Nesâî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, VIII, 271 (9140); Ebû Ya'lâ el-Mevsilî, *Müsned*, XII, 298 (6877); İbn Hibban, *Sahih*, X, 49 (4237).

⁷¹⁴ Nesâî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, VIII, 271 (9140).

⁷¹⁵ Ebû Ya'lâ el-Mevsilî, *Müsned*, XII, 298 (6877); İbn Hibban, *Sahih*, X, 49 (4237).

Ebû Ya‘lâ tarikinde Amr b. Ümeyye şal satın alırken yanına uğrayan kişi Osman b. Affan veya Abdurrahman b. Avf olarak geçmektedir.⁷¹⁶ Yine bu rivayete söz konusu olan Amr b. Ümeyye'nin hanımının Suhayle binti Ubeyde b. Haris b. Muttalib olduğu sarahaten ifade edilmektedir.⁷¹⁷ Bu rivayette Hz. Âişe'ye (r.a.) sorulduğu bölüm yer almamıştır.⁷¹⁸

e. Ricali

Metinde esas alınan Ebû Davud et-Tayâlisî'nin tahririne göre hadisin rivayet silsilesi; Muhammed b. Ebî Humeyd- Abdullah b. Amr b. Ümeyye- Babası- olarak zikredilmektedir.

1) **Muhammed b. Ebî Humeyd:** İsmi İbrahim el- Ensârî ez-Zerkî olarak da bilinmektedir.⁷¹⁹ Künyesi Ebû İbrahim'dir. Hammad olarak lakaplandığı da olmuştur.⁷²⁰ Zeyd b. Eslem, Nafî, Amr b. Şuayb ve birçoklarından rivayette bulunmuştur.⁷²¹ Kendisinden Vâkıdî, Ravh b. Ubade, Ka‘nebî ve birçokları rivayette bulunmuşlardır.⁷²² Hakkında İbn Maîn, Ebû Hatim, Ebû Zür‘a, İbn Adî ve birçokları “Zayıf”, İbn Maîn, Ahmed b. Hanbel, Buharî “hadisi münkerdir” demişlerdir.⁷²³ Ahmed b. Salih el-Mısri “sika” demiştir.⁷²⁴ Alimlerin çoğu onu “zayıf” râvi olarak nitelendirmişlerdir.⁷²⁵ İbn Hacer ise *Takrîbu't-Tehzîb*'inde onu “zayıf” olarak vasıflamıştır.⁷²⁶

2) **Abdullah b. Amr b. Ümeyye:** Amr b. Ümeyye'nin oğludur. (6) No.lu hadiste tanıtılmıştır. Sika bir râvidir.

⁷¹⁶ Ebû Ya‘lâ, **Müsned**, XII, 298 (6877); İbn Hibban, **Sahih**, X, 49 (4237).

⁷¹⁷ Ebû Ya‘lâ, **Müsned**, XII, 298-299 (6877); İbn Hibban, **Sahih**, X, 49 (4237).

⁷¹⁸ Ebû Ya‘lâ, **Müsned**, XII, 298-299 (6877); İbn Hibban, **Sahih**, X, 49 (4237).

⁷¹⁹ İbn Hacer, **Tehzîbu't-Tehzîb**, IX, 133.

⁷²⁰ Zehebî, **Mîzanu'l-i'tidal**, III, 531; İbn Hacer, **Tehzîbu't-Tehzîb**, IX, 133.

⁷²¹ İbn Hacer, **Tehzîbu't-Tehzîb**, IX, 133.

⁷²² İbn Hacer, **Tehzîbu't-Tehzîb**, IX, 133.

⁷²³ İbn Hacer, **Tehzîbu't-Tehzîb**, IX, 133.

⁷²⁴ İbn Hacer, **Tehzîbu't-Tehzîb**, IX, 133.

⁷²⁵ Zehebî, **Mîzanu'l-i'tidal**, III, 531.

⁷²⁶ İbn Hacer, **Takrîbu't-Tehzîb**, s. 475.

f. Derecesi

Hadisin senedinde geçen Muhammed b. Ebî Humeyd zayıf görülmüştür. Dolayısı ile bu isnad ile hadis zayıftır. Fakat tahricinde ifade ettiğimiz gibi Hatim-Yakub b. Amr- Zibirkan b. Abdullah- Babası- Amr b. Ümeyye tarîki ile gelen rivayet⁷²⁷ ile desteklenmiş ve *sahih li-gayrihî* derecesine yükselmiştir.⁷²⁸

g. Değerlendirme

Hadisimiz kişinin ailesine yaptığı harcamaların sadaka olarak değerlendirileceğine ve bu vesile ile ecre ve mükafata nail olacağına dair müjde ihtiva etmektedir. Bu konuda herhangi bir ihtilaf yoktur. Kocanın üzerine eşinin ve çocuklarının nafakasının farz oluşu kitap⁷²⁹ ve sünnet ile sabittir. Bu konudaki hadisler burada zikredilemeyecek kadar çoktur. Bunun farz oluşu konusunda alimler arasında bir ihtilaf yoktur. Aynı şekilde örf ve cârî hukuk da bunun üzerinedir.

Bu konuda zikrettiğimiz hadis ve onun benzeri hadisler, erkeğin bu görevini teşvik etmek ve gönül hoşluğu ile yapmasını sağlamak içindir. Kişi ailesine yaptığı harcamadan sevap umarsa onu omuzlarında bir yük gibi görmez. Ailesinin nafakasını temin için çalışırken karşılaştığı zorluklar karşısında bu hadisleri hatırlar, kuvvet ve şevki artar. Sıkıntı ve kederlerine onlar ile teselli bulur.

Diğer bir bakış açısı ile ailesinin nafakasını temine çalışan her aile reisi, toplumdan sosyal bir yük almaktadır. Çünkü eğer aylak bir adam olup ailesine bakmasa yahut ölüm ve hastalıktan mütevellit bakmasa idi o ailenin geçimi İslâm toplumunun boynuna kalacaktı. Ve o kimseler için zekat, sadaka ve benzeri fonlar harcanması lazım gelecekti. Dolayısıyla böyle bir yükü toplumdan alan biri için harcamalarının sadaka olmasının hikmeti gayet açıktır.

Bununla birlikte bu ve benzeri hadislerden yola çıkarak ailesine yaptığı harcamalarda lüks ve israfa kaçmak ve diğer muhtaçlara infakta cimri davranmak

⁷²⁷ Nesaî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, VIII, 271 (9140); Ebû Ya'îlâ, *Müsned*, XII, 298-299 (6877); İbn Hibban, *Sahih*, X, 49 (4237)

⁷²⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXIX, 154-155 (17616), Dipnot: 4.

⁷²⁹ Talak Suresi: 65/6.

İslâm'ın ruhuna aykırı bir tutumdur. Bu konuda Rasûlullah ve ashabının uygulamaları örnek alınmalıdır.

Hadiste zikredilen **مِنْ شَيْءٍ** deki nekrenin umum ifade etmesi ve başındaki harfi cerrin teb'îziyye oluşundan “kıymete değer en ufak bir şeyin” dahi hadisteki hükmün altına girdiği anlaşılmaktadır. Hadisin siyakı da bu çıkarımı desteklemektedir.

Yine yukarıda verdiğimiz diğer rivayette yer alan “**أهلك**” ifadesi, zevcenin dışında kişinin ehli olarak sayılabilecek çocuklarını, ana-babasını, köle ve hizmetçilerini de içine almaktadır. Dolayısı ile onlara yapılan iyilikler de bu hadisin hükmü altına girmektedir. Aynı hadiste geçen “**كل ما صنعت** (Yaptığın her şey)” ifadesi her türlü iyiliği içine almaktadır.⁷³⁰ Buna göre sadece aile için yapılan harcama, nafaka, hediye vb. gibi vermek cinsinden olan şeyler değil de ailenin maslahatına yapılan her türlü amel de içine girmektedir. Kişinin eşine ev işlerinde yardımcı olması, evinin ihtiyaçlarını temin etmesi, eşya ve gereçleri tamir etmesi, çocuklarını güzel ahlak ile terbiyesi, onların eğitimi için çaba göstermesi, aile yuvasını sıcak tutmak için onlar ile sohbet etmesi, meşru çerçeve içerisinde gezdirmesi vb. gibi birçok şey bu umumî ifadenin altına girmektedir. Bu Hadis bize İslâm'ın aileye verdiği önemi ve günümüz modern toplumda yozlaşan aile yapısının tek ilacının yine ve sadece İslâm'da olduğunu gösteren örneklerden biri olması açısından manidardır.

Hadisin şerhlerinde dikkat çekilen en önemli nokta ise bu eylemlerin niyetle değer kazanmasıdır. Yani niyet Allah rızası için olmalıdır.⁷³¹ Birçok amelin niyet ile anlam kazanması gibi bu amel de niyet ile anlam kazanmaktadır.

Hadiste dikkat çeken noktalardan biri de Hz. Ömer'in hadis rivayetindeki titizliğidir. Amr b. Ümeyye'nin söz konusu hadisi rivayeti ile iktifa etmemiş ve hadisin sübutu için şahit istemiştir. Hz. Aişe şahit oluncaya kadar da Amr b. Ümeyye'nin

⁷³⁰ Ebû İbrahim İzzeddin Muhammed b. İsmail b. Salah b. Muhammed el-Haseni el-Emîr es-San'ânî, **et-Tenvîr Şerhu'l-Câmiî's-sagîr**, thk. Muhammed İshak Muhammed İbrahim, 11 c., 1. Bsk., Riyad, Mektebetü Dâru's-selam, 2011, VIII, 193.

⁷³¹ Zeynüddin Muhammed Abdurraûf b. Tâcu'l-arifin b. Ali el-Münâvî, **et-Teyşîr bi Şerhi'l-Câmiî's-sagîr**, 2 c., 3. Bsk., Riyad, Mektebetü'l-İmami's-Şafîî, 1988, II, 216; Emîr es-San'ânî, **et-Tenvîr Şerhu'l-Câmiî's-sagîr**, VIII, 193.

peşini bırakmamıştır. Hz. Ebûbekir ve Hz. Ömer'in (r.a.) bir hadisle amel edebilmek için iki kişinin o hadisi Rasûlullah'tan işittiklerine dair şahitlik etmelerini şart koştukları söylenmiştir.⁷³² Burada da aynı şekilde davranması söz konusu şarta münasiptir. Bunu başka sahabîlere de yapmıştır.⁷³³ Yoksa Amr b. Ümeyye'nin şahsına bir güvensizlik sebebiyle değildir.

Hadisteki bir diğer nokta Amr b. Ümeyye'nin Hz. Aişe annemize "Ey anneciğim!" diye seslenmesidir. Bilindiği gibi günümüz toplumunda kayınvalidesine "anneciğim" ifadesini kullananlar gayet azınlıktadır. Hatta kendi öz annesine "anneciğim" diyen yetişkin bireyler bulmak bile zorlaşmaktadır. Rasûlullah'ın hanımlarının müminlerin anneleri olduğu ayet ile sabittir.⁷³⁴ Sahabenin ayetleri tatbik etmedeki hassasiyetlerini göz önüne aldığımızda onlara "anne" hitapları normal karşılanabilir. Fakat "Ey müminlerin annesi" ifadesini kullanmak yerine sevgi, şefkat ve yakınlık ifade eden "anneciğim" ifadesini kullanması sahabenin Rasûlullah'ın hanımlarını yakınlık açısından kendi anneleri gibi benimsediklerini göstermektedir. Bu da biz günümüz Müslümanlarına müminlerin anneleri olan Rasûlullah'ın zevcelerine karşı gerek zikir ve söylevde gerek kalbî olarak sevgi ve muhabbetle olmamız gereken kıvamı hatırlatmaktadır.

⁷³² Muhammed Ali es-Sâyis, **Tarihu'l-fikhi'l-İslâmî**, 1. Bsk, Beyrut, Dâru'l-fikr, 1999, s. 80.

⁷³³ Sâyis, **Tarihu'l-fikhi'l-İslâmî**, s. 80-81.

⁷³⁴ Ahzab Suresi: 33/6.

3.2.1.10. Onuncu Hadis: Kişinin Ailesine Yaptığı Şeylerin Sadaka Olarak Sayılması

a. Metni

قال الإمام أبو يعلى الموصلي في مسنده: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبَّادٍ، حَدَّثَنَا حَاتِمٌ، دَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ عَمْرٍو بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو بْنِ أُمَيَّةَ، قَالَ حَدَّثَنِي الزُّبَيْرُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو بْنِ أُمَيَّةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَمْرٍو بْنِ أُمَيَّةَ قَالَ: مَرَّ عُثْمَانُ بْنُ عَفَّانَ - أَوْ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ عَوْفٍ - بِمِرْطٍ، فَاسْتَعْلَاهُ، فَمَرَّ بِهِ عَلَى عَمْرٍو بْنِ أُمَيَّةَ فَاشْتَرَاهُ، فَكَسَاهُ امْرَأَتَهُ سُخَيْلَةَ بِنْتَ عُبَيْدَةَ بْنِ الْحَارِثِ بْنِ الْمُطَّلِبِ، فَمَرَّ بِهِ عُثْمَانُ - أَوْ عَبْدُ الرَّحْمَنِ - فَقَالَ: مَا فَعَلَ الْمِرْطُ الَّذِي ابْتَعْتَ؟ قَالَ عَمْرٍو: تَصَدَّقْتُ بِهِ عَلَى سُخَيْلَةَ بِنْتَ عُبَيْدَةَ. فَقَالَ: إِنَّ كُلَّ مَا صَنَعْتَ إِلَى أَهْلِكَ صَدَقَةٌ. قَالَ عَمْرٍو: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ ذَاكَ، فَذَكَرَ مَا قَالَ عَمْرٍو لِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ: «صَدَقَ عَمْرٍو، كُلُّ مَا صَنَعْتَ إِلَى أَهْلِكَ فَهُوَ صَدَقَةٌ عَلَيْهِمْ».

b. Tercümesi

Ebû Ya'lâ el-Mevsîlî'nin *Müsned*'inde senediyle zikrettiğine göre Amr b. Ümeyye (r.a.) şöyle dedi: “Bir gün Osman b. Affan -veya Abdurrahman b. Avf- çarşıda bir şala rast geldi. Fakat onu pahalı buldu. Ardından o şala ben rast geldim ve satın aldım. Ve onu zevcem Suhayle binti Ubeyde b. Haris b. Muttalib'e giydirdim. Sonra (bir gün) Osman -veya Abdurrahman- bana uğradı ve ‘Satın aldığın şalı ne yaptın?’ diye sordu. Ben de ‘Şalı (zevcem) Suhayle binti Ubeyde’ye tasadduk ettim.’ Dedim. Ve dedim ki ‘Ehline -iyilik olarak- yaptığın her şey senin için sadakadır.’ Dedim ki ‘Rasûlullah’ın bu sözü söylediğini işittim.’ Benim kendisi hakkında

söylediğim söz Rasûlullah'a zikredildi. Rasûlullah 'Amr doğru söyledi. Ehline -iyilik olarak- yaptığın her şey senin için sadakadır.' Buyurdu.”⁷³⁵

c. Tahrici

Hadisin tahrici ile ilgili ayrıntılı bilgiler 9 No.lu hadisin tahririnde verilmiştir.

d. Ricali

Metinde esas alınan Ebû Ya'la el-Mevsilî'nin *Müsned*'indeki tahririne göre hadisin senedi: Muhammed b. Abbad- Hatim- Yakub b. Amr- Zibirkan b. Abdullah b. Amr- Babası Abdullah b. Amr - Amr b. Ümeyye olarak zikredilmektedir.

1) **Muhammed b. Abbad b. Zibirkan el-Mekkî:** Bağdat'a ikamet etmiştir.⁷³⁶ İbn Uyeyne, Mervan b. Muaviye, Abdullah b. Muaz es-San'ânî ve başkalarından rivayette bulunmuştur.⁷³⁷ Kendisinden Buhârî, Müslim, Mûsâ b. Harun ve birçokları rivayette bulunmuşlardır.⁷³⁸ İbn Maîn “Onda bir beis yok” demiştir.⁷³⁹ Ahmed b. Hanbel “sadûk”, İbn Kâni', İbn Hibban “sika” demişler, İbn Mende “salih” demiştir.⁷⁴⁰ İbn Hacer *Takrîbu't-Tehzîb'inde* onun “sadûk” olduğunu fakat vehm ettiğini söylemiştir.⁷⁴¹

2) **Hatim b. İsmail el-Kufî el-Medenî:** Künyesi Ebû İsmail'dir.⁷⁴² Caferi Sadık, Hişam b. Urve, Yezid b. Ebî Ubeyd ve başkalarından hadis rivayet etmiştir.⁷⁴³ Kendisinden de Kuteybe, Ka'nebî, Ebûbekir İbn Ebî Şeybe ve birçokları rivayette bulunmuştur.⁷⁴⁴ İbn Sa'd “sika ve güvenilir”,⁷⁴⁵ İbn Maîn “sika”,⁷⁴⁶ Ahmed b. Hanbel

⁷³⁵ Ebû Ya'la, *Müsned*, XII, 298-299 (6877); İbn Hibban, *Sahih*, X, 49 (4237); İbn Asakir, *Tarihü Dimaşk*, XLV, 419; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XV, 350; Heysemî, *Mecmau'z-zevâid*, IV, 324-325 (7705); Bûsîrî, *İthafü'l-hıyerati'l-mehera*, IV, 183 (2143); İbn Hacer, *el-Metâlibü'l-âliye*, VIII, 535-536 (1757).

⁷³⁶ İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, IX, 244.

⁷³⁷ İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, IX, 244.

⁷³⁸ İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, IX, 244.

⁷³⁹ Zehebî, *Tehzîbu Tehzîbi'l-Kemâl*, VIII, 148; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, IX, 244.

⁷⁴⁰ İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, IX, 244-245.

⁷⁴¹ İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, s. 486.

⁷⁴² İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, II, 128.

⁷⁴³ Zehebî, *Siyeru â'lâmi'n-nübelâ*, VIII, 518.

⁷⁴⁴ Zehebî, *Siyeru â'lâmi'n-nübelâ*, VIII, 518.

⁷⁴⁵ İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, II, 128.

⁷⁴⁶ İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, II, 128.

“O bana Derâverdi’den daha sevgilidir”,⁷⁴⁷ Ebû Hatim “o bana Said b. Salim’den daha sevgilidir” demiştir.⁷⁴⁸ Iclî “sika”, Nesâî “Onda bir beis yok” demiş, İbn Hibban *es-Sikât*’inde zikretmiştir.⁷⁴⁹ Birçok kimse onu güvenilir bulmuş,⁷⁵⁰ Zehebî, *Siyeru â‘lami’n-nübelâ*’da onu “hafız, muhaddis” olarak,⁷⁵¹ *Mîzanu’l-i’tidal*’de ise “sika ve sadûk”⁷⁵² olarak tavsif etmiştir. İbn Hacer *Takrîbu’t-Tehzîb*’inde onun “sadûk” olduğunu, yazısının sahih olduğunu fakat vehm ettiğini söylemiştir.⁷⁵³

3) **Yakub b. Amr b. Abdullah b. Amr b. Ümeyye ed-Damrî:** Amcası Zibirkan’dan, babasının amcası Cafer b. Amr b. Ümeyye’den rivayette bulunmuştur.⁷⁵⁴ Kendisinden Abdullah b. Mûsâ et-Teymî ve Hatim b. İsmail rivayette bulunmuştur.⁷⁵⁵ Hakkında fazla bir bilgi yoktur. İbn Hibban kendisini *es-Sikât* kitabında zikretmiştir.⁷⁵⁶ İbn Abdilberr’in onu tevsik ettiği rivayet edilmiş,⁷⁵⁷ Zehebî *el-Kâşif*’inde güvenilir bulunduğunu söylemiştir.⁷⁵⁸ İbn Hacer *Takrîbu’t-Tehzîb*’inde onun “makbul” olduğunu söylemiştir.⁷⁵⁹

4) **Zibirkan b. Abdullah b. Amr b. Ümeyye:** Amr b. Ümeyye’nin torunudur. (6) No.lu hadiste tanıtılmıştır. Sika bir râvidir.

5) **Abdullah b. Amr b. Ümeyye:** Amr b. Ümeyye’nin oğludur. (6) No.lu hadiste tanıtılmıştır. Sika bir râvidir.

e. Derecesi

⁷⁴⁷ Zehebî, *Siyeru â‘lâmi’n-nübelâ*, VIII, 518; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, II, 128.

⁷⁴⁸ İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, II, 128.

⁷⁴⁹ İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, II, 128.

⁷⁵⁰ Zehebî, *Mîzanu’l-i’tidal*, II, 643; Zehebî, *Siyeru â‘lâmi’n-nübelâ*, VIII, 518.

⁷⁵¹ Zehebî, *Siyeru â‘lâmi’n-nübelâ*, VIII, 518.

⁷⁵² Zehebî, *Mîzanu’l-i’tidal*, II, 643;

⁷⁵³ İbn Hacer, *Takrîbu’t-Tehzîb*, s. 144.

⁷⁵⁴ Zehebî, *Tezhîbu Tehzîbi’l-Kemâl*, X, 127; Zehebî, *Kâşif*, II, 395; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, XI, 393.

⁷⁵⁵ Zehebî, *Tezhîbu Tehzîbi’l-Kemâl*, X, 127; Zehebî, *Kâşif*, II, 395; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, XI, 393.

⁷⁵⁶ Zehebî, *Tezhîbu Tehzîbi’l-Kemâl*, X, 127; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, XI, 393.

⁷⁵⁷ Ebû Ya‘lâ, *Müsned*, XII, 299 (6877), Dipnot: 1.

⁷⁵⁸ Zehebî, *Kâşif*, II, 395.

⁷⁵⁹ İbn Hacer, *Takrîbu’t-Tehzîb*, s. 608.

Yukarıda tetkik edildiği üzere râvilerin tamamı sikadır. Sened muttasıldır. Herhangi bir illet yahut şâz olmakla itham edilmemiştir. Dolayısıyla hadisimiz, *sahih li zatihi* derecesindedir.

f. Değerlendirme

Bir önceki hadiste ayrıntılı bir şekilde geçmiştir.

3.2.2. Muamelât Konusunda Rivayet Ettiği Hadisler

3.2.2.1. On Birinci Hadis: Hürriyetine Kavuşan Cariyenin Aynı Eşle Nikahı Devam Ettirme Konusunda Tercih Hakkına Sahip Olması

a. Metni

قال الإمام أحمد بن حنبل في مسنده: حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ إِسْحَاقَ، أَخْبَرَنَا ابْنُ لَهْيَعَةَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي جَعْفَرٍ، عَنِ الْفَضْلِ بْنِ عَمْرٍو بْنِ أُمَيَّةَ، عَنْ أَبِيهِ قَالَ: سَمِعْتُ رَجُلًا يَتَحَدَّثُونَ، عَنِ النَّبِيِّ □ أَنَّهُ قَالَ: «إِذَا أُعْتِقَتِ الْأَمَةُ فَهِيَ بِالْخِيَارِ مَا لَمْ يَطَّأَهَا، إِنْ شَاءَتْ فَارْقَتُهُ، وَإِنْ وَطَّئَهَا، فَلَا خِيَارَ لَهَا وَلَا تَسْتَطِيعُ فِرَاقَهُ.

b. Tercümesi

Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde senediyle zikrettiğine göre Amr b. Ümeyye (r.a.) şöyle dedi: “Bazı adamların Peygamberimiz'den şöyle nakil yaptıklarını işittim; Peygamberimiz ‘(Evli) Bir cariye azat olduğunda duhul gerçekleşmediyse muhayyerdir. Dilerse ayrılabilir. Fakat duhul gerçekleşmişse onun için muhayyerlik yoktur. Ayrılmaz.’ Buyurdu.”⁷⁶⁰

⁷⁶⁰ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXVII, 168 (16619); XXXVIII, 255 (23208).

c. Tahrici

Hadisimiz Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde Amr b. Ümeyye'den rivayet etmiştir.⁷⁶¹

d. Rivayet Farklılıkları

Hadisimizi Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde Yahya b. İshak- İbn Lehî'a- Ubeydullah b. Cafer- Fadl b. Amr b. Ümeyye- Babası (Amr b. Ümeyye) olarak zikredilmiştir.⁷⁶² Benzer lafızlar ile ikinci olarak Hasen b. Mûsâ el-Eşebb- İbn Lehî'a- Ubeydullah b. Ebî Cafer- Fadl b. Hasan b. Amr b. Ümeyye tarîki ile gelmiş bu senedde Amr b. Ümeyye zikredilmemiştir.⁷⁶³ Nesâî de *es-Sünenü'l-kübrâ*'da Ahmed b. Abdulvâhid- Mervan- Leys- Ubeydullah b. Ebî Cafer- Hasan b. Amr b. Ümeyye- Rasûlullah'ın ashabından bazı adamlardan isimleri meçhul olarak nakletmiştir.⁷⁶⁴ Tahavî ise *Şerhu müşkili'l-âsâr*'ında Yunus- İbn Vehb- İbn Lehî'a- Ubeydullah b. Cafer- Fadl b. Hasen b. Amr b. Ümeyye tarîki ile rivayet etmiştir.⁷⁶⁵ Ayrıca başka tabiler de zikretmiştir.⁷⁶⁶ Fakat Fadl b. Hasen b. Amr b. Ümeyye tabiindendir ve Peygamberimize yetişmemiştir. Bu yüzden bu rivayetin Mürsel olduğu söylenmiştir.⁷⁶⁷

Mizzî, *Tuhfetü'l-eşraf*'ında yukarıda zikrettiğimiz Nesâî rivayetini bir yerde birebir aynı aynı sened ile alarak Nesâî'nin *es-Sünenü'l-kübrâ*'sına nisbet ederken,⁷⁶⁸ başka bir yerde yine Nesâî'nin *es-Sünenü'l-kübrâ*'sına nisbet etmiş fakat Hasan b. Amr b. Ümeyye yerine Şa'bî'yi koymuş ve onun da Amr b. Ümeyye'den, onun da Rasûlullah'ın ashabından bazı adamlardan isimleri meçhul olarak rivayet ettiğini zikretmiştir.⁷⁶⁹ Fakat yukarıda zikrettiğimiz gibi Nesâî'nin *es-Sünenü'l-kübrâ*'sında

⁷⁶¹ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, a.g.e.

⁷⁶² Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XXVII, 168 (16619); XXXVIII, 255 (23208).

⁷⁶³ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XXXVIII, 255 (23209).

⁷⁶⁴ Nesâî, **es-Sünenü'l-Kübrâ**, "İtk", 8 (4916)

⁷⁶⁵ Ebû Cafer Ahmed b. Muhammed b. Selame b. Abdulmelik el- Ezdî et-Tahavî, **Şerhu müşkili'l-âsâr**, Şuayb Arnavut, 16 c., 1. Bsk., y.y.y., Müessesetü'r-risale, 1994, XI, 199 (4382);

⁷⁶⁶ Tahavî, **Şerhu müşkili'l-âsâr**, XI, 198-199 (4381, 4383)

⁷⁶⁷ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XXVII, 168-169 (16619) Dipnot: 1; Tahavî, **Şerhu müşkili'l-âsâr**, XI, 199, Dipnot: 2.

⁷⁶⁸ Cemalüddin Ebû'l-Haccac Yusuf b. Abdurrahman el-Mizzî, **Tuhfetü'l-eşraf b ima'rifeti'l-etrâf**, thk. Abdussamet Şerefüddin, 13 c. 2. Bsk., y.y.y., el-Mektebü'l-İslamî, 1983, XI, 138 (15550).

⁷⁶⁹ Mizzî, **Tuhfetü'l-eşraf**, XI, 193 (15651).

Şa‘bî yer almamaktadır. Nitekim *Tuhfetü’l-eşrâf* muhakkiki Abdussamet Şerefüddin dipnotta *es-Sünenü’l-kübrâ*’da böyle bir rivayeti bulamadığını söylemektedir.⁷⁷⁰

Ahmed b. Hanbel’in *Müsned*’inin muhakkiki Şuayb el-Arnaût her iki hadisin de Fadl b. Hasen b. Amr b. Ümeyye’nin mürseli olabileceğini ve ilk hadisteki “Fadl b. Amr b. Ümeyye- Babası” isnadının İbn Lehî‘a’nın hatası olduğunu söylemiştir. Aynı şekilde “Fadl b. Amr b. Ümeyye” derken Fadl b. Hasen b. Amr b. Ümeyye’yi dedesine nisbet etmiş olabileceğini de söylemiştir.⁷⁷¹

Dolayısıyla söz konusu hadis Amr b. Ümeyye, Hasen b. Amr b. Ümeyye ve Fadl b. Hasen b. Amr b. Ümeyye rivayeti olarak üç farklı şekilde naklolunmuştur.

e. Ricali

Metinde esas alınan Ahmed b. Hanbel’in *Müsned*’indeki tahririne göre hadisimizin senedi: Yahya b. İshak- İbn Lehîa- Ubeydullah b. Ebî Cafer- Fadl b. Amr b. Ümeyye- Babası olarak zikredilmiştir.

1) **Yahya b. İshak el-Becelî:** Künyesi Ebû Zekerîyya’dır.⁷⁷² Bağdat’a yakın Selhîn adındaki bir köye nisbeten Ebûbekir es-Seylehînî de denmiştir.⁷⁷³ Sâlihînî veya Sâlihûnî de denmiştir.⁷⁷⁴ Hakkında İbn Sa‘d “sika ve hafız”, İbn Maîn “sadûk”,⁷⁷⁵ Ahmed b. Hanbel “şeyh, salih, sika, sadûk” demiştir.⁷⁷⁶ İbn Hacer *Takrîbu’t-Tehzîb*’inde onun “sadûk” olduğunu söylemiştir.⁷⁷⁷

2) **Abdullah b. Lehîa’ b. Ukbe el-Hadramî:** Mısır’ın alimi ve kadısıdır.⁷⁷⁸ Gâfikî de denilmiştir.⁷⁷⁹ A‘rec, Amr b. Şuayb ve tabînin büyüklerine yetişmiştir.⁷⁸⁰ Hakkında İbn Maîn “zayıf, delil alınmaz” demiştir.⁷⁸¹ İbn Mehdi “İbn Lehîa’ dan

⁷⁷⁰ Mizzî, *Tuhfetü’l-eşrâf*, XI, 193, Dipnot: 1.

⁷⁷¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXVII, 168-169 (16619) Dipnot: 1.

⁷⁷² Zehebî, *Tezhîbu Tehzîbi’l-Kemâl*, IX, 408; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, XI, 176.

⁷⁷³ Zehebî, *Tezhîbu Tehzîbi’l-Kemâl*, IX, 408; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, XI, 176.

⁷⁷⁴ Zehebî, *Tezhîbu Tehzîbi’l-Kemâl*, IX, 408.

⁷⁷⁵ Zehebî, *Tezhîbu Tehzîbi’l-Kemâl*, IX, 408; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, XI, 177.

⁷⁷⁶ İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, XI, 177.

⁷⁷⁷ İbn Hacer, *Takrîbu’t-Tehzîb*, s. 587.

⁷⁷⁸ Zehebî, *Mîzanu’l-i’tidal*, II, 478.

⁷⁷⁹ Zehebî, *Mîzanu’l-i’tidal*, II, 478.

⁷⁸⁰ Zehebî, *Mîzanu’l-i’tidal*, II, 478.

⁷⁸¹ Zehebî, *Mîzanu’l-i’tidal*, II, 478.

hiçbir şey (hadis) almam.” demiştir.⁷⁸² Yahya b. Bükeyr evinin yandığını ve bununla birlikte bazı kitaplarının yandığını söylese de Osman b. Salih kitaplarının sadece az bir kısmının yandığını ifade etmiştir.⁷⁸³ Yine Osman b. Salih, İbn Lehîa’nın bir Cuma çıkışı merkepten düştüğünü, bu sebeple hastalandığını (hafızasının illetlendiğini) rivayet etmiştir.⁷⁸⁴ Nesâî “zayıf” olduğunu söylemiştir.⁷⁸⁵ İbn Hacer *Takrîbu’t-Tehzîb’inde* onun “sadûk” olduğunu, kitapları yandıktan sonra rivayetlerinde karıştırdığını söylemiştir.⁷⁸⁶

3) **Ubeydullah b. Ebî Cafer el-Leysî el-Mısrî:** Künyesi Ebûbekir’dir ve fakihdir.⁷⁸⁷ Babası Trablus esirlerinden olup Urve b. Şüeyym’in azatlısıdır.⁷⁸⁸ Sahabeden Abdullah b. Haris ez-Züeydî’yi görmüştür.⁷⁸⁹ A’rec, Şa’bî, Nafî ve birçoklarından hadis rivayet etmiştir.⁷⁹⁰ Kendisinden Hayve b. Şurayh, Yahya b. Eyyub, İbn İshak ve başkaları rivayette bulunmuşlardır.⁷⁹¹ Hakkında Ebû Hatim “sika”, İbn Yunus “alim, abid, zahid” demiştir.⁷⁹² Süleyman b. Davud “Gözlerim Ubeydullah b. Ebî Cafer gibi alim ve zahid görmedi” demiştir.⁷⁹³ Zehebî, *Tarihu’l-İslâm*’da onu tanıtırken “fakih” vasfını kullanmıştır.⁷⁹⁴ İbn Hacer *Takrîbu’t-Tehzîb’inde* onun “sika” olduğunu söylemiştir.⁷⁹⁵

4) **Fadl b. Amr b. Ümeyye:** Babası Amr b. Ümeyye’den⁷⁹⁶ Ebû Hureyre’den⁷⁹⁷ ve amcası Bekir b. Ümeyye’den⁷⁹⁸ rivayette bulunmuştur.

⁷⁸² Zehebî, *Mîzanu’l-i’tidal*, II, 479.

⁷⁸³ Zehebî, *Mîzanu’l-i’tidal*, II, 479.

⁷⁸⁴ Zehebî, *Mîzanu’l-i’tidal*, II, 479.

⁷⁸⁵ Zehebî, *Mîzanu’l-i’tidal*, II, 479.

⁷⁸⁶ İbn Hacer, *Takrîbu’t-Tehzîb*, s. 319.

⁷⁸⁷ Zehebî, *Tarihu’l-İslâm*, III, 690.

⁷⁸⁸ Zehebî, *Tarihu’l-İslâm*, III, 690.

⁷⁸⁹ Zehebî, *Tarihu’l-İslâm*, III, 690.

⁷⁹⁰ Zehebî, *Tarihu’l-İslâm*, III, 690.

⁷⁹¹ Zehebî, *Tarihu’l-İslâm*, III, 690.

⁷⁹² Zehebî, *Tarihu’l-İslâm*, III, 690.

⁷⁹³ Zehebî, *Tarihu’l-İslâm*, III, 690.

⁷⁹⁴ Zehebî, *Tarihu’l-İslâm*, III, 690.

⁷⁹⁵ İbn Hacer, *Takrîbu’t-Tehzîb*, s. 370.

⁷⁹⁶ Buharî, *et-Tarihu’l-kebîr*, VII, 115; İbn EbîHatim, *el-Cerhu ve’t-ta’dil*, VII, 63; İbn Hibban, *Sikat*, V, 295; İbn Kutlubûğa, *Sikat*, VII, 521.

⁷⁹⁷ Ebû Abdullah Nuaym b. Hammad b. Muaviye b. Haris el-Huzâî el-Mervezî, *Kitabu’l-Fiten*, thk. Semîr Emin ez-Züheyri, 2 c., I. Bsk., Kahire, Mektebetü’t-tevhîd, 1412 H., II, 681 (1920).

⁷⁹⁸ İbn Hibban, *Sikat*, III, 36; İbn Hacer, *İsâbe*, I, 451.

Kendisinden Salih b. Keysan,⁷⁹⁹ Ukbe el-Hadramî⁸⁰⁰ rivayette bulunmuştur. Hakkında fazla bir bilgi yoktur. İbn Hibban ve İbn Kutlubuğa *es-Sikât* kitaplarında zikretmişlerdir.⁸⁰¹ Buharî, *et-Tarihu 'l-kebîr*'de, İbn Ebi Hatim, *el-Cerhu ve 't-ta 'dil*'de ismini zikretmiş, fakat hakkında cerh veya tadil zikretmemişlerdir.⁸⁰²

f. Derecesi

Hadisin senesinde cerh uğrayan Abdullah b. Lehîa' olduğundan isnadı zayıftır. Fakat tahrihte zikredilen başka şahidler ile takviye edilmiş ve *hasen li-gayrihi* derecesine yükselmiştir.

g. Değerlendirme

Hadisimiz evli olan cariyenin azat olması durumunda evliliğini devam edip ettirmeme konusunda muhayyer olup olmayacağı hakkındadır. Bu ve benzer hadislerin delaletine göre eğer evli olan cariyeye azat olmadan önce eşiyle cima gerçekleşmişse veya azat olmadan önce gerçekleşmemiş fakat azat olduktan sonra muhayyerlik hakkını kullanmadan önce cima gerçekleşmiş ise her iki durumda da onun için muhayyerlik yoktur.⁸⁰³ Eğer azat olduğunu ya da kendisinin muhayyerlik hakkı olduğunu bilmiyorsa bu durumda hakkının düşmediği de söylenmiştir.⁸⁰⁴ Bunun Ahmed b. Hanbel'in tercih edilen kavli olduğu, diğer kavle göre ise azat olduğunu bilmesinin yeterli olduğu muhayyerlik hakkını bilmemesinin mazeret olmadığı da İbn Kayyim tarafından nakledilmiştir.⁸⁰⁵ Yine bu hadis delil getirilerek cariyenin eşini cimadan men edemeyeceğini de söylemişlerdir.⁸⁰⁶ Eğer cariyenin evlenmiş olduğu eşi köle ise bu konuda sahabe arasında bir ihtilaf olmadığı İbn Abdilber'den nakledilmiştir.⁸⁰⁷ Yine bu konuda icma olduğu İbn Kudame'den nakledilmiştir.⁸⁰⁸

⁷⁹⁹ Buharî, *et-Tarihu 'l-kebîr*, VII, 115; İbn EbîHatim, *el-Cerhu ve 't-ta 'dil*, VII, 63; İbn Hibban, *Sikat*, V, 295.

⁸⁰⁰ Nuaym b. Hammad, *Kitabu'l-fiten*, II, 681 (1920).

⁸⁰¹ İbn Hibban, *Sikat*, V, 295; İbn Kutlubuğa, *Sikat*, VII, 521.

⁸⁰² Buharî, *et-Tarihu 'l-kebîr*, VII, 115; İbn EbîHatim, *el-Cerhu ve 't-ta 'dil*, VII, 63.

⁸⁰³ İbn Raslân, *Şerhu Süneni Ebî Davud*, X, 24.

⁸⁰⁴ Muhammed b. Ebûbekir b. Eyyüb b. Sa'd Şemsüddin b. Kayyim el-Cevziyye, *Zâdü'l-meâd fi hedyi hayri'l-ibâd*, 5 c., 27. Bsk., Beyrut, Müessesetü'r-risale, 1994, V, 157.

⁸⁰⁵ İbn Kayyim, *Zâdü'l-meâd*, 1994, V, 157.

⁸⁰⁶ İbn Raslân, *Şerhu Süneni Ebî Davud*, X, 24.

⁸⁰⁷ İbn Raslân, *Şerhu Süneni Ebî Davud*, X, 24.

⁸⁰⁸ Etyübî, *Zehîratu'l-ukbâ*, XXIX, 19.

Fakat cariye eğer hür ile evli ise muhayyerlik hakkı var mıdır? Bu konuda ihtilaf edilmiştir. Sahabeden İbn Ömer, İbn Abbas, tabiinden Said b. Müseyyeb, Hasen el-Basrî, Atâ, Süleyman b. Yesar, Ebû Kılâbe, İbn Ebî Leyla, Malik, Evzâî, Şafîî ve İshak b. Rahûyeh eğer hür ile evli olursa muhayyerliği olamayacağı görüşünü benimsemişlerdir.⁸⁰⁹ Tavus, İbn Sîrîn, Mücahid, İbrahim en-Nahaî, Sevrî, Hammad b. Ebî Süleyman ve Ashabü'r-R'ey ise eşi köle olsun olmasın muhayyer olduğunu söylemişlerdir.⁸¹⁰ Hanefilerin de bu görüşe meylettiğini görmekteyiz.⁸¹¹

Yine bu muhayyerlik terâhî ile midir, yoksa fevrî midir? Yani azat olduğunu öğrenir öğrenmez o anda seçim yapmazsa muhayyerlik hakkı kayıp mı olur? Sahabeden Abdullah b. Ömer, Hafsa annemiz, tabiinden Süleyman b. Yesar, Zührî, Katade, Malik, Evzâî ve Ahmed b. Hanbel'in görüşü terâhî ile olduğudur.⁸¹² Yani eşiyile cima etmediği müddetçe muhayyerlik hakkı devam eder. Çünkü hadiste herhangi bir vakit ile kayıtlamamıştır.⁸¹³ Ebû Hanife ve Irak âlimleri ise fevrî olduğunu ve öğrendiği meclisten kalkıp gidinceye kadar muhayyer olduğunu söylemişlerdir. İbnü'l-Kayyim Ebû Hanife'nin de terahî ile olduğu görüşünde olduğunu söylemiştir.⁸¹⁴ Şafîî'den ise üç ayrı görüş rivayet edilmiştir. Birincisi ve en kuvvetli olanı terâhî ile olduğu, ikincisi şufa hakkı gibi fevrî olduğu, üçüncüsü ise muhayyerliğin üç gün ile sınırlanmasıdır.⁸¹⁵

Hadiste söz konusu olan ayrılığın nikahın feshi mi yoksa talak mı sayılacağı konusunda ihtilaf edilmiştir. Tabiinden Hasen el-Basrî, Muhammed b. Sîrîn, Malik, Evzâî ve Leys bu ayrılığın bir bain talak olduğunu söylemişlerdir.⁸¹⁶ Bunların dışında kalan cumhur âlimler ise bu ayrılığın fesih olduğu yönünde görüş belirtmişlerdir.⁸¹⁷

⁸⁰⁹ Etyûbî, *Zehîratu'l-ukbâ*, XXIX, 20.

⁸¹⁰ Etyûbî, *Zehîratu'l-ukbâ*, XXIX, 20.

⁸¹¹ Etyûbî, *Zehîratu'l-ukbâ*, XXIX, 21.

⁸¹² Etyûbî, *Zehîratu'l-ukbâ*, XXIX, 22.

⁸¹³ Etyûbî, *Zehîratu'l-ukbâ*, XXIX, 22.

⁸¹⁴ İbn Kayyim, *Zâdü'l-meâd*, 1994, V, 157.

⁸¹⁵ İbn Kayyim, *Zâdü'l-meâd*, 1994, V, 157; Etyûbî, *Zehîratu'l-ukbâ*, XXIX, 22.

⁸¹⁶ Etyûbî, *Zehîratu'l-ukbâ*, XXIX, 21-22.

⁸¹⁷ Etyûbî, *Zehîratu'l-ukbâ*, XXIX, 22.

3.2.2.2. On İkinci Hadis: Peygamberimize Vahşi Merkep Eti Hediye Edilmesi ve Onun Etinden Yemesi

a. Metni

قال الإمام يعقوب بن سفيان الفسوي في المعرفة والتاريخ: حَدَّثَنَا أَبُو يُوسُفَ، حَدَّثَنِي أَبُو سَعِيدٍ يَحْيَى بْنُ سُلَيْمَانَ الْجُعْفِيُّ، حَدَّثَنِي ابْنُ وَهْبٍ، أَخْبَرَنِي يَحْيَى بْنُ أَيُّوبَ، عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ عَمْرٍو بْنِ أُمَيَّةَ الضَّمْرِيِّ، عَنْ أَبِيهِ، أَنَّ الصَّعْبَ بْنَ جَثَّامَةَ أَهْدَى لِلنَّبِيِّ حِمَارًا وَهُمْ بِالْجُحْفَةِ، فَأَكَلَ مِنْهُ وَأَكَلَ الْقَوْمُ.

b. Tercümesi

Yakub b. Süfyan'ın *el-Ma'rifetü ve't-târîh* isimli kitabında senediyle zikrettiğine göre Amr b. Ümeyye (r.a.) şöyle dedi: “Peygamberimiz (s.a.v.) ve ashabı Cuhfe’de iken Sa‘b b. Cüsâme Peygamberimize bir (vahşi) merkep butu hediye etti. Peygamberimiz ondan yiyince beraberindekiler de ondan yedi.”⁸¹⁸

c. Tahrici

Hadisimizi Yakub b. Süfyan'ın *el-Ma'rifetü ve't-târîh*'inde rivayet etmiş;⁸¹⁹ ayrıca Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*'sında Amr b. Ümeyye'den rivayet etmişlerdir.⁸²⁰

d. Rivayet Farklılıkları

Hadisimizi Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*'sında Ebû'l- Huseyn b. Fadl el-Kattan- Abdullah b. Cafer b. Dürusteveyh yoluyla Yakub b. Süfyan'dan bizzat aynı sened ve metinle rivayet etmiştir. Sadece Beyhakî'de “وحشٍ” kelimesi ziyadedir.⁸²¹

Hadis Amr b. Ümeyye rivayetiyle başka kaynaklarda yer almamaktadır.

⁸¹⁸ Yakub b. Süfyan b. Civan el-Farisî el-Fesevî, *el-Ma'rife ve't-târîh*, thk. Ekrem Ziya el-Ömerî, 3 c., 2. Bsk., Beyrut, Müessetü'r-Risale, 1981, I, 325.

⁸¹⁹ Yakub b. Süfyan, *el-Ma'rife ve't-târîh*, a.g.e.

⁸²⁰ Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, X, 327 (10029).

⁸²¹ Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, X, 327 (10029).

e. Ricali

Metinde esas alınan Yakub b. Süfyan'ın *el-Ma'rifetü ve't-târih* isimli kitabındaki tahricine göre hadisimizin senedi: Ebû Said Yahya b. Süleyman el-Cu'fî- İbn Vehb- Yahya b. Eyyub- Yahya b. Said- Cafer b. Amr b. Ümeyye- Babası olarak zikredilmiştir.

1) **Ebû Said Yahya b. Süleyman b. Yahya b. Said b. Müslim el-Cu'fî:** Aslen Kufe'li olmasına rağmen Mısır'a yerleşmiş, kaarîlerdendir.⁸²² Buharî ve vasıta yoluyla Tirmizî de kendisinden rivayette bulunmuştur.⁸²³ Hakkında Ebû Hatim “şeyh” demiş, İbn Hibban “es-sikât”ında zikretmiştir.⁸²⁴ Nesâî “sika değil”⁸²⁵ demiş, Ukaylî ve Dârekutnî ise “sika” olduğunu söylemişlerdir.⁸²⁶ Zehebî *el-Kâşif*'te “suveylih” demiş,⁸²⁷ İbn Hacer *Takrîbu't-Tehzîb*'inde onun “sadûk” olduğunu, fakat bazen hata ettiğini söylemiştir.⁸²⁸

2) **Abdullah b. Vehb b. Müslim el-Kuraşî el-Fihri:** Ebû Muhammed el-Mısri'nin azatlısıdır.⁸²⁹ Tabiînin küçüklerinden bazısına yetişmiştir.⁸³⁰ Hakkında Süfyan b. Uyeyne,⁸³¹ İbn Maîn “sika”⁸³², Ahmed b. Hanbel “hadisi sahih” demiştir.⁸³³ İclî “sika”⁸³⁴, Ebû Hatim “salihu'l-hadis, sadûk”⁸³⁵ İbn Adî “sika”⁸³⁶ demiştir. Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*'da onu “imam, hâfiz, şeyhülislâm” ifadesiyle tanıtmış,⁸³⁷ İbn Hacer *Takrîbu't-Tehzîb*'inde onun “sika, hafız âbid” olduğunu söylemiştir.⁸³⁸

⁸²² Zehebî, *Tezhîbu Tehzîbi'l-Kemâl*, IX, 251; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, XI, 227.

⁸²³ İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, XI, 227.

⁸²⁴ Zehebî, *Tezhîbu Tehzîbi'l-Kemâl*, IX, 251; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, XI, 227.

⁸²⁵ Zehebî, *Tezhîbu Tehzîbi'l-Kemâl*, IX, 251; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, XI, 227.

⁸²⁶ İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, XI, 227.

⁸²⁷ Zehebî, *Kâşif*, II, 367.

⁸²⁸ İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, s. 591.

⁸²⁹ Zehebî, *Siyeru â'lâmi'n-nübelâ*, IX, 223; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, VI, 71.

⁸³⁰ Zehebî, *Siyeru â'lâmi'n-nübelâ*, IX, 223.

⁸³¹ İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, VI, 72.

⁸³² Zehebî, *Siyeru â'lâmi'n-nübelâ*, IX, 226; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, VI, 72-73.

⁸³³ İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, VI, 72.

⁸³⁴ İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, VI, 73.

⁸³⁵ Zehebî, *Siyeru â'lâmi'n-nübelâ*, IX, 226; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, VI, 72-73.

⁸³⁶ İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, VI, 72.

⁸³⁷ Zehebî, *Siyeru â'lâmi'n-nübelâ*, IX, 223.

⁸³⁸ İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, s. 588.

3) **Yahya b. Eyyub Ebû'l-Abbas el-Gâfikî el-Mısırî:** Mısır'ın alimi ve müftüsüdür.⁸³⁹ Bükeyr b. Abdullah el-Eşecc, Cafer b. Rebîa, Humejd et-Tav'îl ve birçoklarından rivayette bulunmuştur.⁸⁴⁰ Kendisinden İbn Mübarek, Cerir b. Hazım, Abdullah b. Salih ve birçokları rivayette bulunmuşlardır.⁸⁴¹ Hakkında Yahya b. Maîn "salihu'l-hadis"⁸⁴², "sika",⁸⁴³ Ahmed b. Hanbel "hıfzı kötü" demiştir.⁸⁴⁴ Ebû Hatim "mahalli sıdk",⁸⁴⁵ "delil alınmaz"⁸⁴⁶ derken Nesâî "kuvvetli değil" demiştir.⁸⁴⁷ İbn Adî "sadûk" olarak vasıflarken,⁸⁴⁸ Dârekutnî ise "bazı hadislerinde ızdırıp" olduğunu söylemiştir.⁸⁴⁹ Zehebî, *Tarihu'l-İslâm*'da onu "müftî, Mısır ehlinin alimi" diye tanıtmış,⁸⁵⁰ İbn Hacer *Takrîbu't-Tehzîb'inde* onun "sadûk" olduğunu söylemiştir.⁸⁵¹

4) **Yahya b. Said b. Kays b. Amr el-Ensarî en-Neccarî:** Künyesi Ebû Said, Medineli, kadılık yapmıştır.⁸⁵² Sahabeden Sehl b. Huneyf, Enes b. Malik, tabîinden Abdullah b. Âmir b. Rebîa, Said b. Müseyyeb, Amre bint Abdurrahman ve birçoklarından hadis rivayet etti.⁸⁵³ Kendisinden Zührî, Malik, Evzâî ve birçokları rivayette bulundu.⁸⁵⁴ İbn Sa'd "sika ve hüccet", Ebû Hatim "Zührî'ye denk" demiştir.⁸⁵⁵ Sevrî hafızlar arasında saymış, İbn Uyeyne "Hicaz muhaddisi" olarak nitelemiştir.⁸⁵⁶ İbn Maîn, Ahmed b. Hanbel, Ebû Hatim, Ebû Zür'a, Nesâî ve birçokları

⁸³⁹ Zehebî, *Tarihu'l-İslâm*, IV, 539.

⁸⁴⁰ Zehebî, *Tarihu'l-İslâm*, IV, 539.

⁸⁴¹ Zehebî, *Tarihu'l-İslâm*, IV, 539.

⁸⁴² Zehebî, *Tarihu'l-İslâm*, IV, 539; *Tezhîbu Tehzîbi'l-Kemâl*, IX, 419.

⁸⁴³ Zehebî, *Tezhîbu Tehzîbi'l-Kemâl*, IX, 419.

⁸⁴⁴ Zehebî, *Tarihu'l-İslâm*, IV, 539.

⁸⁴⁵ Zehebî, *Tezhîbu Tehzîbi'l-Kemâl*, IX, 419.

⁸⁴⁶ Zehebî, *Tarihu'l-İslâm*, IV, 539.

⁸⁴⁷ Zehebî, *Tarihu'l-İslâm*, IV, 539.

⁸⁴⁸ Zehebî, *Tarihu'l-İslâm*, IV, 539; *Tezhîbu Tehzîbi'l-Kemâl*, IX, 419.

⁸⁴⁹ Zehebî, *Tarihu'l-İslâm*, IV, 539.

⁸⁵⁰ Zehebî, *Tarihu'l-İslâm*, IV, 539.

⁸⁵¹ İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, s. 330.

⁸⁵² İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, XI, 221.

⁸⁵³ İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, XI, 221.

⁸⁵⁴ İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, XI, 222.

⁸⁵⁵ İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, XI, 222.

⁸⁵⁶ İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, XI, 223.

“sika” olarak vafsetmişlerdir.⁸⁵⁷ İbn Hacer *Takrîbu't-Tehzîb* 'inde onun “sika ve sebt” olduğunu söylemiştir.⁸⁵⁸

5) Cafer b. Amr b. Ümeyye: Amr b. Ümeyye'nin oğludur. (1) No.lu hadiste tanıtılmıştır. Sika bir râvidir.

f. Derecesi

Hadisimizin senedi muttasıl, râvileri adalet lafızlarından birinci veya ikinci mertebedeki lafızlar ile tavsif edilmiştir. Beyhakî'nin dediği gibi şaz olmadığı kabul edilirse⁸⁵⁹ illet ile de itham edilmediğinden hadisimizin “hasen li zâtihi” derecesinde olduğu söylenebilir.

Fakat Aynî *Nuhabu'l-efkâr*'da bu hadisin, Buharî'nin *Sahîh*'inde Sa'b b. Cüsame el-Leysî'den rivayet ettiği “ أنه أهدى لرسول الله -عليه السلام- حمارًا وحشيًا وهو بالأبواء -أو- “
فرد عليه، فلما رأى ما في وجهه قال: أما إنا لم نرده عليك إلا أنا حرم بودان- (Sa'b b. Cüsame el-Leysî, Peygamberimize Ebva veya Veddan'da iken vahşî bir merkep hediye etti fakat onu kabul etmedi. Sa'b b. Cüsame'nin yüzünün değiştiğini görünce ‘Biz onu ancak ihramlı olduğumuzdan geri çevirdik’ diyerek teselli etti.)”⁸⁶⁰ mealdeki hadise muhalif olduğunu söylemiş, Zehebî'den de benzer ifadeleri nakletmiştir.⁸⁶¹ Buna göre hadis şazdır. Fakat Beyhakî gibi iki hadisin teâruz etmediğini düşünenler de vardır.

g. Değerlendirme

Hadisimiz ihramlı iken avlanan hayvanın etinin yenilip yenilemeyeceği ile ilgilidir. Bu mevzuda birçok hadis rivayet edilmiştir. Bunların en meşhurlarından biri de Sa'b b. Cüsame el-Leysî'nin Rasûlullah'a vahşi merkep hediye etmesi ile ilgilidir. Bu rivayetlerin kiminde mutlak olarak merkep, kiminde ise diri merkep olarak geçerken, kiminde de merkebin bir parçası yani kesilmiş merkep eti olarak geçmektedir.⁸⁶² Aynı şekilde bu hadislerin bazısında (Buharî hadisinde olduğu gibi)

⁸⁵⁷ İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, XI, 223.

⁸⁵⁸ İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, s. 591.

⁸⁵⁹ Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, X, 327 (10029).

⁸⁶⁰ Buharî, “el-Hibe ve Fadluhâ”, 6 (2573).

⁸⁶¹ Aynî, *Nuhabu'l-efkâr*, IX, 321.

⁸⁶² Tahavî, *Şerhu meâni'l-âsâr*, II, 168-176.

Rasûlullah'ın kabul etmediği ifade edilirken, bazısında da (Amr b. Ümeyye rivayetinde olduğu gibi) kabul ettiği ve yediği rivayet edilmiştir.⁸⁶³

Bu sebeple alimlerin bazıları Beyhakî ve Kurtubî⁸⁶⁴ gibi cem yoluna gitmiş bazıları ise Zehebî ve Aynî gibi tercih yoluna gitmişlerdir. Bazıları da Taberî gibi gelen rivayetleri muzdarip kabul ederek hiç delil almamıştır.⁸⁶⁵ Ayrıca İbn Battal rivayetindeki ihtilafın hadisenin tek olmadığını gösterdiğini birkaç ayrı hadisenin yaşandığını, bir defasında diri olarak eşeğin tamamını, bir defasında da kesilmiş olarak bir parçasını, bir defasında butunu, bir defasında ayağını... hediye etmiş olabileceğini söylemiştir.⁸⁶⁶ Kastallanî de buna benzer bir görüşe meyletmiş ve Amr b. Ümeyye rivayetindeki hediye etme hadisesinin Mekke dönüşünde meydana gelmiş olmasının muhtemel olduğunu, bu ihtimali de rivayetdeki “Cuhfe’de” ifadesindeki sarih ve kesin ifadenin desteklediğini -halbuki kabul etmediğine dair olan (yukarıda zikrettiğimiz) rivayette ise “Ebva veya Veddan” olarak verildiğini (yani hem tereddüt hem de farklı bir mekan ismi verilmesiyle aynı hadise olmama ihtimalinin arttığını) belirlemektedir.⁸⁶⁷

Sahabeden Hz. Ali, İbn Ömer ve İbn Abbas, Şa‘bî, Tavus, Mücahid, Sevrî, Leys, bir rivayete göre Malik onun için avlansın ya da avlanmasın, ihramlı için av eti yemenin hiçbir şekilde helal olmadığını söylemişlerdir.⁸⁶⁸ Delil olarak Maide 96. ayetin umum ifadesini ve getirilen av etini Peygamberimiz’in (s.a.v.) reddettiğine dair olan hadisleri almışlardır.⁸⁶⁹

Atâ, Malik, Şafî, Ahmed b. Hanbel, İshak ve Ebû Sevr “Eğer av ihramlı için avlanmış ise ihramlıya helal olmaz.” demişlerdir.⁸⁷⁰ Bu görüş Hz. Osman’dan r.a.) da rivayet edilmiştir.⁸⁷¹

Sahabeden Hz. Ömer, Zübeyr b. Avvam, Ebû Hureyre (r.a.), tabîinden Mücahid, bir rivayete göre Atâ, Said b. Cübeyr, Ebû Hanife, Ebû Yusuf, Muhammed,

⁸⁶³ Tahavî, *Şerhu meâni'l-âsâr*, II, 168-176.

⁸⁶⁴ Aynî, *Nuhabu'l-efkâr*, IX, 320.

⁸⁶⁵ Aynî, *Nuhabu'l-efkâr*, IX, 314-319.

⁸⁶⁶ Aynî, *Nuhabu'l-efkâr*, IX, 320.

⁸⁶⁷ Kastallanî, *İrşadu's-sarî*, III, 300.

⁸⁶⁸ Aynî, *Nuhabu'l-efkâr*, IX, 306.

⁸⁶⁹ Aynî, *Nuhabu'l-efkâr*, IX, 306-308, 310-314.

⁸⁷⁰ Aynî, *Nuhabu'l-efkâr*, IX, 323.

⁸⁷¹ Aynî, *Nuhabu'l-efkâr*, IX, 324.

bir rivayete göre Ahmed b. Hanbel ise ihramlı olmayan kimsenin avladığı avın ister ihramlı için avlasın ister onun için avlamasın ihramlıya da ihramlı olmayana da helal olduğunu söylemişlerdir.⁸⁷² zikretmekte olduğumuz hadis ve benzeri hadisleri delil olarak getirmişlerdir. Tahavî, ihramlı olmayanın ihramlı için avladığı avın -eğer onun yardımı veya emri ile olmamış ise- ihramlıya helal olduğu ile ilgili hadislerin tevatür derecesinde olduğunu söylemişse de⁸⁷³ Aynî buradaki tevatürün kesretten kinaye olduğunu, ıstilahî tevatür olmadığını söylemektedir.⁸⁷⁴

⁸⁷² Aynî, **Nuhabu'l-efkâr**, IX, 324.

⁸⁷³ Tahavî, **Şerhu meâni'l-âsâr**, II, 171.

⁸⁷⁴ Aynî, **Nuhabu'l-efkâr**, IX, 325.

3.2.3. Ahlak ve Fezâil Konusunda Rivayet Ettiği Hadisler

3.2.3.1. On Üçüncü Hadis: Peygamberimiz'in (s.a.v.) Önce Tedbir Alınıp Sonra Tevekkül Edilmesini Tavsiye Etmesi

a. Metni

قال الإمام ابن أبي عاصم في الأحاد والمثاني: حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ، نَا حَاتِمُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ، نَا يَعْقُوبُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو بْنِ أُمَيَّةَ، عَنْ جَعْفَرِ بْنِ عَمْرٍو بْنِ أُمَيَّةَ قَالَ: قَالَ عَمْرٍو بْنُ أُمَيَّةَ: قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أُرْسِلُ نَاقِيًا وَأَتَوَكَّلُ؟ قَالَ: «إِعْقِلْهَا وَتَوَكَّلْ».

b. Tercümesi

İbn Ebî Asım'ın *el-Âhâd ve'l-mesânî* isimli kitabında senediyle zikrettiğine göre Amr b. Ümeyye (r.a.) şöyle dedi: “Rasûlullah'a (s.a.v.) dedim ki: ‘Ya Rasulallah! Devemi salıvereyim ve tevekkül edeyim (mi)?’ Rasûlullah ‘Deveni bağla ve tevekkül et’ buyurdu.”⁸⁷⁵

c. Tahrirci

Hadisimizi İbn Ebî Asım *el-Âhâd ve'l-mesânî* isimli kitabında rivayet etmiş;⁸⁷⁶ ayrıca İbn Kanî, *Mu‘cemu’s-sahabe*’de, İbn Hibban, *Sahîh*’inde, Hakim *Müstedrek*’inde, Ebû Nuaym, *Marifetü’s-sahabe*’de, Kadaî, *Müsnedü’s-şihâb*’da, Beyhakî, *Şuabu’l-iman*’da Amr b. Ümeyye’den rivayet etmişlerdir.⁸⁷⁷

⁸⁷⁵ İbn Ebî Asım, *el-Âhâd ve'l-mesânî*, II, 215 (970, 971).

⁸⁷⁶ İbn Ebî Asım, *el-Âhâd ve'l-mesânî*, a.g.e.

⁸⁷⁷ İbn Kanî, *Mu‘cemu’s-sahabe*, II, 210; İbn Hibban, *Sahîh*, II, 510, (731); Ebû Abdillâh Hakim Muhammed b. Abdullah b. Muhammed b. Hamdeveyh en-Neysâbüri, *el-Müstedrek ale’s-Sahîhayn*, thk. Mustafa Abdulkadir Atâ, 4 c., 1. Bsk., Beyrut, Dâru’l-kütübi’l-ilmîyye, 1990, III, 722 (6616); Ebû Nuaym, *Marifetü’s-sahabe*, IV, 1994 (5009, 5010); Ebû Abdillâh Muhammed b. Selame b. Cafer b. Ali el-Kadaî, *Müsnedü’s-şihâb*, thk. Hamdi b. Abdulmecid es-Selefi, 2 c., 2. Bsk., Beyrut, Müessesetü’r-risale, 1986, I, 368 (633); Beyhakî, *Şuabu’l-iman*, II, 427; (1158, 1159, 1160).

d. Rivayet Farklılıkları

Hadisimizin yer aldığı kaynakları incelediğimizde metinde fazla bir farklılık göze çarpmamaktadır. Rivayet silsilesi ise Yakub b. Abdullah b. Amr b. Ümeyye'de birleşmektedir. Fakat İbn Hibban'ın *Sahih*'inde Hüseyin b. Abdullah el-Kattan- Hişam b. Ammar- Hatim b. İsmail- Yakub b. Abdullah b. Amr b. Ümeyye- Cafer b. Amr b. Ümeyye- Amr b. Ümeyye tarikiyle zikrettiği rivayette Peygamberimize soru soran Amr b. Ümeyye değil ismi verilmeyen başka bir adamdır.⁸⁷⁸ Diğer kaynaklarda esas alınan rivayetlerde ise soruyu soran bizzat Amr b. Ümeyye'dir.⁸⁷⁹

Senedde geçen Yakub b. Abdullah b. Amr b. Ümeyye, Yakub b. Amr b. Abdullah b. Amr b. Ümeyye olmalıdır. Rivayette babasına değil dedesine nisbet edilmiştir. Çünkü hem Yakub b. Abdullah b. Amr diye bir râvinin tercümesi hiçbir yerde geçmemektedir, hem de (10) No.lu hadiste belirttiğimiz üzere Yakub Amr b. Abdullah b. Amr b. Ümeyye'nin Cafer bin Amr b. Ümeyye'den rivayeti ve Hatim b. İsmail'in kendisinden rivayeti bulunmaktadır. Ayrıca Ebû Nuaym bu hadisi:

a) Ebûbekir Abdullah b. Muhammed- Ebûbekir b. Ebî Asım- İbrahim b. Münzir- Abdullah b. Mûsâ- tarîki ile; Yakub b. Abdullah b. Amr b. Ümeyye- Cafer b. Amr b. Ümeyye- Amr b. Ümeyye olarak vermiş,⁸⁸⁰

b) Ebûbekir el-Âcürî- Mûsâ b. Harun- Muhammed b. Abbad- Hatim b. İsmail tarîkiyle ise Yakub b. Amr- Cafer b. Amr b. Ümeyye- Amr b. Ümeyye olarak vermiştir.⁸⁸¹ Bu da Yakub b. Abdullah'ın Yakub b. Amr b. Abdullah b. Amr olduğunu teyit etmektedir.

e. Ricali

Metinde esas alınan İbn Ebî Asım'ın *el-Âhâd ve'l-mesânî* isimli kitabındaki tahricine göre hadisimizin senedi: Hişam b. Ammar- Hatim b. İsmail- Yakub b. Abdullah b. Amr b. Ümeyye- Cafer b. Amr b. Ümeyye- Amr b. Ümeyye'dir.

⁸⁷⁸ İbn Hibban, *Sahih*, II, 510, (731).

⁸⁷⁹ İbn Ebî Asım, *el-Âhâd ve'l-mesânî*, II, 215 (970, 971); İbn Kanî, *Mu'cemu's-sahabe*, II, 210; Hakim, *Müstedrek*, III, 722 (6616); Ebû Nuaym, *Marifetü's-sahabe*, IV, 1994 (5009, 5010); Kadaî, *Müsnedü's-ş-şihâb*, I, 368 (633); Beyhakî, *Şuabu'l-ıman*, II, 427; (1158, 1159, 1160).

⁸⁸⁰ Ebû Nuaym, *Marifetü's-sahabe*, IV, 1994 (5010).

⁸⁸¹ Ebû Nuaym, *Marifetü's-sahabe*, IV, 1994 (5009).

1) **Hişam b. Ammar b. Nusayr b. Meysere b. Eban:** Künyesi Ebû'l-Velîd es-Sülemî- ya da ez-Zaferî'dir.⁸⁸² Dimaşk'ın hatibi, Şam ehlinin alimi imam, hadis hafızı ve kıraat alimidir.⁸⁸³ Malik, Müslim ez-Zencî, Yahya b. Hamza ve birçoklarından rivayette bulunmuştur.⁸⁸⁴ Kendisinden Ebû Ubeyd Kasım b. Sellam, Yahya b. Maîn ve birçokları rivayette bulunmuştur. Buharî, Ebû davud, Nesâî ve İbn Mace ondan rivayette bulunmuşlardır.⁸⁸⁵ Hakkında İbn Maîn, Iclî "sika", Ebû Hatim, "sadûk" demişlerdir.⁸⁸⁶ Ebû Hatim "yaşlandığında telkini kabul ettiğini" söylemiştir.⁸⁸⁷ Nesâî "onda bir beis yok", Dârekutnî "sadûk" demiştir.⁸⁸⁸ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*'da onu "imam, hâfız, allâme, mukrî" ifadeleriyle tanıtmış,⁸⁸⁹ İbn Hacer *Takrîbu't-Tehzîb*'inde onun "sadûk" olduğunu fakat yaşlılığında telkini kabul ettiğini söylemiştir.⁸⁹⁰

2) **Hatim b. İsmail el-Kufî el-Medenî:** (10) No.lu hadiste tanıtılmıştır. Sika bir râvidir.

3) **Yakub b. Amr b. Abdullah b. Amr b. Ümeyye ed-Damrî:** Amr b. Ümeyye'nin torununun oğludur. (10) No.lu hadiste tanıtılmıştır. Sika bir râvidir.

4) **Cafer b. Amr b. Ümeyye:** Amr b. Ümeyye'nin oğludur. (1) No.lu hadiste tanıtılmıştır. Sika bir râvidir.

f. Derecesi

Hadisimizin senedi muttasıldır. Râvileri adalet lafızlarından birinci veya ikinci mertebedeki lafızlar ile tavsif edilmiştir. Zehebî *Telhîs*'inde senedini "ceyyid" ile vasıflamıştır.⁸⁹¹ İlet ve şuzûz ile de itham olunmamıştır. Ancak Hişam b. Ammar'ın sadûk olması sebebiyle hadisimiz, "*hasen li zâtihi*" derecesindedir. Fakat yukarıda

⁸⁸² Zehebî, *Siyeru â'lâmi'n-nübelâ*, XI, 420.

⁸⁸³ Zehebî, *Siyeru â'lâmi'n-nübelâ*, XI, 420.

⁸⁸⁴ Zehebî, *Siyeru â'lâmi'n-nübelâ*, XI, 420.

⁸⁸⁵ Zehebî, *Siyeru â'lâmi'n-nübelâ*, XI, 422.

⁸⁸⁶ Zehebî, *Siyeru â'lâmi'n-nübelâ*, XI, 424.

⁸⁸⁷ Zehebî, *Siyeru â'lâmi'n-nübelâ*, XI, 424.

⁸⁸⁸ Zehebî, *Siyeru â'lâmi'n-nübelâ*, XI, 424.

⁸⁸⁹ Zehebî, *Siyeru â'lâmi'n-nübelâ*, XI, 420.

⁸⁹⁰ İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, s. 573.

⁸⁹¹ Hakim, *Müstedrek*, III, 722 (6616), Hadisle ilgili dipnot.

zikrettiğimiz Ebû Nuaym'ın farklı tariklerden mütâbîleriyle takviye edilip “sahih li gayrihi” seviyesine yükselmiştir.

g. Değerlendirme

Hadisimizde tedbir-tevekkül ilişkisi gayet veciz bir şekilde ifade edilmiştir. Tevekkülün tedbir almaya mani olmadığı aksine tedbir alındıktan sonra tevekkül edilmesi gerektiği Peygamberimiz tarafından ifade edilmiştir. Ebûbekir Kelâbâzî tevekkülü “Allahın kaza ve kaderine karşı sakin (dingin) olmak” olarak tarif etmiştir.⁸⁹² Aynı şekilde tevekkül “başına gelen musibetin onu yanılsa sevk etmek için olmadığını ve yaptığı hataların da başına gelen musibetlerden dolayı olmadığını” bilmektir.⁸⁹³ Cebriyye⁸⁹⁴ ve Kaderiyye⁸⁹⁵, nin, biri kul iradesini yok sayan diğeri külli iradeyi acze götüren görüşlerini reddeden Ehl-i Sünnet'in “kesb”⁸⁹⁶ telakkisi “tedbir/tevekkül” dengesine en münasip yaklaşımı sergilemektedir. Kula düşen sorumluluğu gereğince yerine getirdikten sonra isabet edecek hayrı da şerri de Allah'tan bilmek ve ona razı olmak “tedbir/tevekkül” dengesinin en ideal şeklidir.

Peygamberimiz'in (s.a.v.) hayatının her safhasında da bu anlayış görülmektedir. Hicretinde, seferlerinde, savaşlarında gereken tedbirleri asla ihmal etmemiş, bununla birlikte duayı ve mevlaya ilticayı eksik etmemiştir. Nitekim İbn Hacer Peygamberimiz'in (s.a.v.) iki zırh giymesini, başına miğfer takmasını, Uhud'da okçuları tepeye yerleştirmesi, Medine etrafına Hendek kazdırması vb. gibi fiillerini bu hadisle ilişkilendirerek tedbirin tevekküle hâle getirmeyeceğini, aksine beraber olması gerektiğini ifade etmiştir.⁸⁹⁷

⁸⁹² Ebûbekir Muhammed b. Ebî İshak b. İbrahim b. Yakub el-Kelâbâzî, **Meâni'l-ahbar (Bahru'l-fevâid)**, thk. Muhammed Hasen İsmail-Ahmed Ferid el-Mezîdî, 1 c., 1. Bsk., Beyrut, Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, 1999, s. 126.

⁸⁹³ Ebûbekir Kelâbâzî, **Meâni'l-ahbar**, s. 126.

⁸⁹⁴ İrfân Abdülhamîd Fettâh, "Cebriyye", **DİA**, VII, 205-208.

⁸⁹⁵ İlyas Üzüm, "Kaderiyye", **DİA**, XXV, 304-306.

⁸⁹⁶ Yusuf Şevki Yavuz, "Kesb", **DİA**, XXIV, 64-65.

⁸⁹⁷ İbn Hacer, **Fethu'l-barî**, X, 212.

3.2.4. Siyer ve Şemâil Konusunda Rivayet Ettiği Hadisler

3.2.4.1. On Dördüncü Hadis: Peygamberimiz'in Siyah Sarık Giymesi ve Ucunu Omuzları Arasından Sarkıtması

a. Metni

قال الإمام النسائي في سننه: أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبَانَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ، عَنْ مُسَاوِرِ الْوَرَّاقِ، عَنْ جَعْفَرِ بْنِ عَمْرٍو بْنِ أُمَيَّةَ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: كَأَنِّي أَنْظُرُ السَّاعَةَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ □ عَلَى الْمِنْبَرِ وَعَلَيْهِ عِمَامَةٌ سَوْدَاءٌ قَدْ أَرْخَى طَرَفَهَا بَيْنَ كَتِفَيْهِ.

b. Tercümesi

Nesâî'nin *Sünen* 'inde senediyle zikrettiğine göre Amr b. Ümeyye (r.a.) şöyle dedi: “Sanki şu an ‘minberi üzerinde ve başında iki omuzu arasından sarkıttığı siyah sarığı olduğu halde’ Rasûlullah’a (s.a.v.) bakıyorum.”⁸⁹⁸

c. Tahrici

Hadisimizi Nesâî'nin *Sünen* 'inde Amr b. Ümeyye'den rivayet etmiştir.⁸⁹⁹

d. Rivayet Farklılıkları

Hadisimiz Amr b. Ümeyye rivayeti olarak başka kaynaklarda yer almamaktadır. Fakat İbn Ebî Şeybe *Musannef* 'inde bir yerde Ebû Üsâme- Müsâvir el-Varrâk- Cafer b. Amr b. Hurays- babası (Amr b. Hurays) rivayeti olarak vermiş,⁹⁰⁰ diğer bir yerde Vekî- Müsâvir el-Varrâk- Cafer b. Amr b. Hurays- babası (Amr b. Hurays) rivayeti olarak vermiş,⁹⁰¹ birçok kaynak Ebû Üsâme'den gelen birinci senedi takib etmiştir. Bunlardan biri de Nesâî'dir ve *es-Sünenü'l-Kübrâ* 'sında bu sened ile

⁸⁹⁸ Nesâî, “ez-Zîne”, 110 (5346).

⁸⁹⁹ Nesâî, a.g.e.

⁹⁰⁰ İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, V, 180; (24980); Müslim, “Hacc”, 453; İbn Mace, “Cihad”, 22 (2821); “Libas”, 15 (3587); Ebû Davud, “Libas” 24 (4077); İbn Ebî Asım, *el-Âhâd ve'l-mesânî*, II, 39 (718); Nesâî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, “ez-Zîne”, 91 (9674); Beyhakî, *Âdab*, s.209 (512); Beyhakî, *Şuabu'l-İman*, VIII, 286-288 (5834, 5835, 5836).

⁹⁰¹ İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, V, 178; (24950); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXI, 32 (18734); Müslim, “Hacc”, 452.

rivayet etmektedir.⁹⁰² Yalnız İbn Ebî Şeybe'nin Ebû Üsâme rivayetinde “**عَلَى الْمِنْبَرِ**” (Minber üzerinde olduğu halde)” ifadesi bulunmamaktadır.⁹⁰³ Müslim ise *Sahîh*'ine İbn Ebî Şeybe ve Hasen el-Hulvânî'nin ikisi birden Ebû Üsâme'den rivayeti olarak almış ve “**عَلَى الْمِنْبَرِ**” ifadesinin İbn Ebî Şeybe tarafından söylenmediğini, Hasen el-Hulvânî rivayeti olduğunu belirtmiştir.⁹⁰⁴

İbn Ebî Şeybe'nin Vekî'den rivayetinde “sarığın bir ucunu aşağı sarkıtması” yer almamaktadır.⁹⁰⁵ Ebû Ma'mer el-Hezelî'nin Ebû Üsâme'den rivayetinde ise “Mekke fethi gününde” ifadesi yer almaktadır.⁹⁰⁶

İbn Ebî Şeybe'nin özellikle ilk verdiğimiz rivayetindeki sened zincirinin⁹⁰⁷ Nesâî'nin *Sünen*'inde verdiği sened ile⁹⁰⁸ -Cafer b. Amr b. Hurays haricinde- birebir aynı oluşu düşündürücüdür. Cafer b. Amr b. Ümeyye ile Cafer b. Amr b. Hurays'ın isim benzerliği noktasında karıştırılmış olabileceği ihtimali akla gelmektedir. Fakat bunun aynı zamanda bir tesadüf olması da muhtemeldir. Nihayetinde hutbe esnasında oluşu birçok sahabî tarafından görülüp rivayet edilmiş olma ihtimalini yükseltmektedir.

e. Ricali

Metinde esas alınan Nesâî'nin *Sünen*'indeki tahricine göre hadisimizin senedi: Muhammed b. Eban- Ebû Üsâme- Müsâvir el-Varrâk- Cafer b. Amr b. Ümeyye-babası (Amr b. Ümeyye)'dir.

1) **Muhammed b. Eban b. Vezir:** Hamdaveyh diye bilinir.⁹⁰⁹ On küsür sene Vekî'in hadislerini dikte ettirdi.⁹¹⁰ İsmail b. Uleyye, Gander, İbn Uyeyne ve

⁹⁰² Nesâî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, “ez-Zîne”, 91 (9674).

⁹⁰³ İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, V, 180; (24980).

⁹⁰⁴ Müslim, “Hacc”, 453.

⁹⁰⁵ İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, V, 178; (24950).

⁹⁰⁶ Beyhakî, *Şuabu'l-İman*, VIII, 288 (5835).

⁹⁰⁷ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, V, 180; (24980).

⁹⁰⁸ Nesâî, “ez-Zîne”, 110 (5346).

⁹⁰⁹ Zehebî, *Siyeru â'lâmi'n-nübelâ*, XI, 115; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, IX, 3.

⁹¹⁰ Zehebî, *Siyeru â'lâmi'n-nübelâ*, XI, 115; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, IX, 3.

birçoklarından hadis rivayet etti.⁹¹¹ Kendisinden Ebû hatim, Ahmed b. Seleme, İbrahim el-Harbî ve birçokları rivayette bulundu.⁹¹² Ebû Hatim “sadûk”, Nesâî “sika” demiştir.⁹¹³ İbn Hibban kendisini *es-Sikât*’da zikretmiş ve “müzakeresi güzel” diye tavsif etmiştir.⁹¹⁴ Halilî ise kendisini “sika, müttefakun aleyh” olarak tavsif etmiştir.⁹¹⁵ Zehebî kendisini “hafız, imam, sika” olarak tavsif etmiştir.⁹¹⁶ Zehebî, *Siyeru a’lâmi’n-nübelâ*’da onu “imam, hâfız, sika” ifadesiyle tanıtmış,⁹¹⁷ İbn Hacer *Takrîbu’t-Tehzîb*’inde onun “sika ve hafız” olduğunu söylemiştir.⁹¹⁸

2) **Ebû Üsâme Hammad b. Üsâme b. Zeyd el-Kûfi:** Beni Hâşim’in, bir görüşe göre de Zeyd b. Ali’nin azatlısıdır.⁹¹⁹ İmin önde gelen imamlarından.⁹²⁰ Hakkında İbn Maîn, “sika”, Ahmed b. Hanbel “sika, insanların işlerini bilmede insanların en alimi”, “sebt, hayret verici sağlamlıkta, neredeyse hatasız”, “zâbit, kitabı sahih, keyyis, sadûk” olarak vasfetmiştir.⁹²¹ Zehebî “Bütün Sahih kitaplarında hadisi vardır. Vekî‘ ayarındadır” demiştir.⁹²² Zehebî, *Siyeru a’lâmi’n-nübelâ*’da onu “hâfız, sebt” ifadesiyle tanıtmış,⁹²³ İbn Hacer *Takrîbu’t-Tehzîb*’inde onun “sika ve sebt” olduğunu fakat tedlîs yapma ihtimalinin bulunduğunu söylemiştir.⁹²⁴

3) **Müsavir b. Süvvar b. Abdulhamid el-Varrâk:** Kûfeli şair bir kimsedir.⁹²⁵ Hakkında İbn Maîn “sika” demiş, Ahmed b. Hanbel “şiir söylerdi, hadisinde beis görmüyorum” demiştir.⁹²⁶ İbn Hibban *es-Sikat* kitabında zikretmiştir.⁹²⁷ Hakkında

⁹¹¹ Zehebî, *Siyeru â’lâmi’n-nübelâ*, XI, 115-116; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, IX, 3-4.

⁹¹² Zehebî, *Siyeru â’lâmi’n-nübelâ*, XI, 116; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, IX, 4.

⁹¹³ Zehebî, *Siyeru â’lâmi’n-nübelâ*, XI, 116; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, IX, 4.

⁹¹⁴ İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, IX, 4.

⁹¹⁵ İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, IX, 4.

⁹¹⁶ Zehebî, *Siyeru â’lâmi’n-nübelâ*, XI, 115.

⁹¹⁷ Zehebî, *Siyeru â’lâmi’n-nübelâ*, XI, 115.

⁹¹⁸ İbn Hacer, *Takrîbu’t-Tehzîb*, s. 465.

⁹¹⁹ Zehebî, *Siyeru â’lâmi’n-nübelâ*, IX, 277.

⁹²⁰ Zehebî, *Siyeru â’lâmi’n-nübelâ*, IX, 277.

⁹²¹ Zehebî, *Siyeru â’lâmi’n-nübelâ*, IX, 278.

⁹²² Zehebî, *Siyeru â’lâmi’n-nübelâ*, IX, 279.

⁹²³ Zehebî, *Siyeru â’lâmi’n-nübelâ*, IX, 277.

⁹²⁴ İbn Hacer, *Takrîbu’t-Tehzîb*, s. 177.

⁹²⁵ İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, X, 103.

⁹²⁶ İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, X, 103.

⁹²⁷ İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, X, 103.

fazla bir bilgi yoktur. İbn Hacer *Takrîbu't-Tehzîb'inde* onun “sadûk” olduğunu söylemiştir.⁹²⁸

4) **Cafer b. Amr b. Ümeyye:** Amr b. Ümeyye'nin oğludur. (1) No.lu hadiste tanıtılmıştır. Sika bir râvidir.

f. Derecesi

Yukarıda tetkik edildiği üzere râvilerin tamamı sikadır. Sened muttasıldır. Herhangi bir illet yahut şâz olmakla itham edilmemiştir. Müsavir b. Süvvar'ın sadûk olması sebebiyle hadisimiz, *hasen li zatihî* derecesindedir.

g. Değerlendirme

Hadisimiz Peygamberimiz tarafından verilen bir hutbeden bahsetmekte ve bu hutbe esnasında siyah bir sarık giydiğini, bu sarığın bir ucunu da omuzları arasından sarkıtığını ifade etmektedir.

Hadisimiz diğer rivayetler ile birlikte ele alındığında hadisenin Mekke'nin fethinde gerçekleştiği ve bu hutbeyi de Kabe'nin kapısında verdiği söylenmektedir.⁹²⁹ Fakat “*على المنبر* (Minber üzerinde olduğu halde)” ifadesi bu hutbenin Kabe kapısında verilme ihtimalini zayıflatmaktadır.

Hadisimiz siyah elbise giymenin caiz olduğuna delil teşkil etmektedir.⁹³⁰ Nevevî bu hadisin -beyaz giymek daha efdal olsa da- hutbede siyah giymenin caiz olduğuna işaret ettiğini ifade etmiştir.⁹³¹

Yine hadisimizde sarığın bir tarafını omuzlardan aşağı sarkıtmanın müstehap olduğuna da delalet vardır.⁹³²

Hadisimizi rivayet eden sahabînin “Sanki şimdi ona bakıyorum.” İfadesi genel anlamda sahabenin özel anlamda da bizzat kendisinin Rasûlullah'a olan sevgi ve

⁹²⁸ İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, s. 527.

⁹²⁹ Etyûbî, *Zehîratu'l-ukbâ*, XXV, 87.

⁹³⁰ Nevevî, *Minhac*, IX, 133; Etyûbî, *Zehîratu'l-ukbâ*, XXV, 86.

⁹³¹ Nevevî, *Minhac*, IX, 133; Etyûbî, *Zehîratu'l-ukbâ*, XXV, 86.

⁹³² Etyûbî, *Zehîratu'l-ukbâ*, XXXIX, 121.

muhabbetlerinin boyutuna dair ipuçları vermektedir. Çünkü rivayet ettiğinde tablo o kadar canlıdır ki sanki o anı yaşamaktadır. Bütün detaylarıyla diğer kuşaklara aktarabilmektedir. Böyle bir bakış da ancak aşk ve muhabbetle birlikte sevdiğine yönelik ile mümkündür.

3.2.4.2. On Beşinci Hadis: Peygamberimiz'in (s.a.v.) Amr B. Ümeyye'yi Ebû Süfyan'ı Öldürmek İçin Mekke'ye Göndermesi

a. Metni

قال الإمام البوصيري في إتحاف الخيرة المهرة بزوائد المسانيد العشرة: قال إسحاق بن راهويته: وأبنا وهب بن جرير، ثنا أبي، سمعتُ مُحَمَّدَ بْنَ إِسْحَاقَ يَقُولُ: حَدَّثَنِي بَعْضُ آلِ عَمْرٍو بْنِ أُمَيَّةَ الضَّمْرِيِّ، عَنْ أَعْمَامِهِ، عَنْ عَمْرٍو بْنِ أُمَيَّةَ الضَّمْرِيِّ أَنَّهُ قَالَ: «بَعَثَنِي رَسُولُ اللَّهِ وَبَعَثَ مَعِيَ رَجُلًا مِنَ الْأَنْصَارِ بَعْدَ مَا قُتِلَ حَبِيبٌ وَأَصْحَابُهُ فَقَالَ: اقْتُلَا أَبَا سُفْيَانَ بِفَنَائِهِ. فَخَرَجْتُ أَنَا وَصَاحِبِي حَتَّى قَدِمْنَا بَطْنَ يَاجِجٍ مِنْ قِبَلِ الشَّعْبِ، قَالَ: وَكَانَ صَاحِبِي رَجُلًا سَهْلِيًّا لَيْسَتْ لَهُ رِحْلَةٌ، فَقُلْتُ لَهُ: إِنْ خِفْتَ شَيْئًا فَاَنْطَلِقْ إِلَى بَعِيرِكَ فَارْكَبْهُ حَتَّى تَلْحَقَ بِرَسُولِ اللَّهِ. قَالَ: فَقَالَ لِي صَاحِبِي: هَلْ لَكَ أَنْ تَطُوفَ بِالْبَيْتِ؟ فَقُلْتُ: أَنَا أَعْلَمُ بِأَهْلِ مَكَّةَ إِنَّهُمْ إِذَا أَظْلَمُوا رَشُّوا أَفْبَيْتَهُمْ فَجَلَسُوا بِهَا، وَأَنَا أَعْرِفُ فِيهِمْ مِنَ الْفَرَسِ الْأَبْلَقِ، فَلَمْ يَزَلْ يَحْثُبِي حَتَّى طَفْنَا سَبْعًا، ثُمَّ خَرَجْنَا حَتَّى مَرَرْنَا بِمَجَالِسِهِمْ فَقَالُوا: هَذَا عَمْرٌو، وَاللَّهِ مَا جَاءَ بِهِ خَيْرٌ، وَكَانَ عَمْرٌو رَجُلًا فَاتِكًا يُسَمَّى الْخَلِيعُ. قَالَ: فَشَدَدْنَا حَتَّى صَعَدْنَا الْجَبَلَ، فَدَخَلْتُ غَارًا فَإِذَا عُثْمَانُ بْنُ مَالِكٍ - أَوْ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَالِكٍ - التَّيْمِيُّ يَخْتَلِي لِفَرَسٍ فَلَمَّا دَنَا مِنَ الْغَارِ قُلْتُ لِصَاحِبِي: وَاللَّهِ إِنْ رَأَى هَذَا لِيَدُلَّنَّ عَلَيْنَا. قَالَ: فَخَرَجْتُ إِلَيْهِ فَوَجَّأته بِلِخْنَجِرٍ تَحْتَ ثَدْيِهِ فَأَعْطَيْتِهِ الْقَاضِيَةَ، فَصَرَخَ صَرَخَةً أَسْمَعُهَا أَهْلُ مَكَّةَ. قَالَ: فَجَاءُوا وَرَجَعْتُ إِلَى مَكَانِي فَدَخَلْتُ فِيهِ، فَجَاءَ أَهْلُ مَكَّةَ فَوَجَّدُوا بِهِ رَمَقًا. فَقَالُوا: مَنْ طَعَنَكَ؟ فَقَالَ: عَمْرٌو بْنُ أُمَيَّةَ. ثُمَّ مَاتَ، فَمَا أَدْرَكُوا مِنْهُ مَا اسْتَطَاعُوا أَنْ يُخْبِرَهُمْ بِمَكَانِنَا، قَالَ: ثُمَّ خَرَجْنَا فَإِذَا نَحْنُ بِبَحْبِيبٍ عَلَى خَشْبَةٍ، فَقَالَ لِي

صاحبي: هل لك أن تنزل حبيبا عن خشبته فتدفنه؟ فقلت: نعم. فتتح عني فإن أبطأت عليك فخذ الطريق، فعمدت لحبيب فأنزلته عن خشبته، فحملته على ظهري فما مشيت به عشرين ذراعا حتى بدرني الحرس، وكانوا قد وضعوا عليه الحرس، قال: فطرحته، فما أنسى وجبته بالأرض حين طرحته، ثم أخذت على الصفراوات حتى انصببت على العليل عليل ضجنان وهم يتبعوني، فدخلت غارا...» فذكر قصة الذي قتله ثم خرجت من الغار على بلاد أنا بها عالم، ثم أخذت علي ركوه فرأيت رجلين بعثتهما قريش يتجسسان الأخبار، فقلت لأحدهما: استأسر. فأبى فرميته فقتلته، واستأسرت الآخر فقدمت به على رسول الله ﷺ.

b. Tercümesi

Bûsîrî'nin *İthafü'l-hıyerati'l-mehera* isimli kitabında senediyle zikrettiğine göre Amr b. Ümeyye (r.a.) şöyle dedi: Peygamberimiz (s.a.v.) Hubeyb ve arkadaşı (Zeyd b. Desinne) nın öldürülmesinden sonra beni ve Ensardan bir adamı (Mekke'ye) gönderdi ve 'Ebû Süfyan'ı yurdunda öldürün' buyurdu. (Bunun üzerine) Ben ve arkadaşım yola çıktık ve Şuab tarafından Batn-ı Ye'cec'e vardık. Arkadaşım kolaylığa alışmış, fazla sefere çıkmamış biriydi. Ona dedim ki 'Şayet bir şeyden korktu isen git devene bin ve Rasûlullah'a kavuş.' Arkadaşım bana 'Kabe'yi tavaf etmeye ne dersin?' dedi. Ben 'Ben bu Mekke'lileri senden iyi bilirim. Bunlar zalimlik yaptıklarında yurtlarına dağılır ve orada oturur (hasımlarının hamlelerini bekler) lar. Ben onları alaca atlardan daha iyi bilirim' dedim. Fakat bana ısrara devam etti ve nihayet (beni ikna etti ve) Kabe'yi yedi kez tavaf ettik. Sonra (haremden) çıktık ve (geçerken) onların oturdukları yere uğradık (rast geldik). Onlar (beni tanıdılar ve) dediler ki 'Bu Amr'dır. Vallahi hayır için gelmemiştir. Amr süikastçidir ve halî' (istenmeyen) diye isimlendirilmiştir.'

Bunun üzerine biz hızla dağa tırmandık ve bir mağaraya girdik. O sırada bir de baktım ki Osman b. Malik -veya Abdullah b. Malik- et-Teymî atı ile yalnız başına gelmekte. Mağaraya iyice yaklaşıncaya arkadaşşıma dedim ki 'Vallahi (bu adam) eğer bizi görürse yerimizi gösterir.'

(Böyle söyleyip) mağaradan çıktım ve onun meme altına hançeri saplayarak ölümcül bir darbe vurdum. Bunun üzerine öyle bir feryat kopardı ki bütün Mekke ahali onu duydu. Hemen onun yanına gel(mek için dağa yönel)diler. Ben ise (süratle) geri dönüp saklandığım mağaraya girdim. Mekkeliler yanına geldiklerinde onu son nefesini verirken buldular ve ona ‘Seni kim hançerledi?’ diye sordular. (Osman b. Malik) ‘Amr b. Ümeyye’ dedi ve öldü. Bizim yerimizi ihbar etmeye güç yetirebilecek haldeyken ona yetişemediler.

(Mekkeliler bizi bulamayıp çekip gittikten) Sonra biz mağaradan çıktık ve (yolda giderken) bir de baktık ki Hubeyb’in darağacında sallandığı yere gelmişiz. Arkadaşım ‘Hubeyb’i darağacından indirip defnetmeye ne dersin?’ dedi. ‘Olur. Sen şimdi benden biraz uzaklaş. Şayet gelmekte gecikirsem, hemen yola koyulursun’ dedim. Ardından darağacına tırmandım ve Hubeyb’i darağacından indirdim. Sonrasında onu sırtlanıp yola koyuldum.

Yirmi zirâ gitmemiştim ki bekçiler -Mekkeliler Hubeyb’in başına bekçiler koymuşlardı- beni fark edip peşime düştüler. Bunun üzerine ben onu yere attım. Onu yere attığımda (naaşının) düşme sesini unutamiyorum.

Sonra Safrâvât’a doğru bir yol tuttum. Ta ki Alil-i Dacnân’a yöneldim. Bekçiler hâlâ peşimden takip ediyorlardı. Sonra bir mağaraya girdim...” Sonra Amr b. Ümeyye (adamı) öldürdüğü kıssayı zikretti. Sonra şöyle devam etti “... Sonra mağaradan çıkıp bildiğim beldelere yöneldim. Sonra Rikve yolu üzerinde istihbarat toplamak için Kureyş’in gönderdiği iki adama rastladım. Onlardan birine “teslim ol” dedim. Ayak diretti. Bunun üzerine bir ok atıp adamı öldürdüm. Bunu gören diğeri teslim oldu. Onu esir alıp Rasûlullah’a (s.a.v.) götürdüm.⁹³³

c. Tahrîci

Hadisimizi Bûsîrî, *İthafü'l-hıyerati'l-mehera*'da rivayet etmiş;⁹³⁴ ayrıca İbn Huzeyme, *Sahih*'inde, İbn Hacer, *el-Metâlibü'l-âliye*'de, Muhammed Tahir el-

⁹³³ Bûsîrî, *İthafü'l-hıyerati'l-mehera*, V, 264-265 (4642/1).

⁹³⁴ Bûsîrî, *İthafü'l-hıyerati'l-mehera*, a.g.e.

Berzencî, *Sahîhu ve zaîfu Târihi't-Taberî*'de Amr b. Ümeyye'den rivayet etmişlerdir.⁹³⁵

d. Rivayet Farklılıkları

Hadisimizi Bûsîrî, *İthafü'l-hıyerati'l-mehera* isimli kitabında ve İbn Hacer, *el-Metâlibü'l-âliye* isimli kitabında İshak b. Râhûye- Vehb b. Cerîr- babası (Cerîr b. Hazim)- Muhammed b. İshak- Amr b. Ümeyye ailesinden bir kısmı- onların amcaları- Amr b. Ümeyye rivayeti ile birebir aynı sened ve metinle Müsned-i İshak b. Râhûye olarak ondan rivayet etmişlerdir.

Berzencî, *Sahîhu ve zaîfu Târihi't-Taberî*'de Muhammed b. Humeyd- Seleme b. Fadl- Muhammed b. İshak- Cafer b. Fadl b. Hasen b. Amr b. Ümeyye- babası (Fadl b. Hasen b. Amr b. Ümeyye)- dedesi senediyle biraz daha kapsamlı olarak nakletmiştir.⁹³⁶ İbn Huzeyme ise *Sahîh*'inde ilk râvi hariç aynı senedle (Muhammed b. İsa- Seleme- Muhammed b. İshak- Cafer b. Fadl b. Hasen b. Amr b. Ümeyye- babası- dedesi) muhatasar ve kısmî olarak rivayet etmiştir.⁹³⁷

Bu isnadın muttasıl olup olmadığı tam olarak net değildir. Çünkü “عَنْ جَدِّهِ” dedesinden” ifadesindeki zamir ya kendisine yani Cafer b. Fadl b. Hasen b. Amr'a döner. Bu durumda dedesi Hasen b. Amr b. Ümeyye kast olunmuş olur. Böyle kabul edildiğinde senedde inkıta var demektir. Veya bir gerisinde geçen “عَنْ أَبِيهِ” ifadesindeki “أَبِ” lafzına döner. Bu durumda Fadl b. Hasen b. Amr kast olunmuş olur. Yani “Cafer b. Fadl b. Hasen b. Amr- babasından (Fadl b. Hasen b. Amr)- babası (Fadl b. Hasen b. Amr) da kendi dedesinden (Amr b. Ümeyye) rivayet etmiş olur ki bu durumda muttasıldır.

Fadl b. Hasen b. Amr b. Ümeyye'nin bahsedildiği terâcim ve tabakat kitaplarında ne babasından ne de dedesinden rivayetine dair bir bilgi yer

⁹³⁵ İbn Huzeyme, *Sahih*, IV, 355 (3063); İbn Hacer, *el-Metâlibü'l-âliye*, XVII, 418 (4285/2); Muhammed Tahir el-Berzencî, *Sahîhu ve zaîfu Târihi't-Taberî*, 13 c., 1.b., Beyrut, Dâru İbn Kesir, 2007, VII, 130-132.

⁹³⁶ Berzencî, *Sahîhu ve zaîfu Târihi't-Taberî*, VII, 130.

⁹³⁷ İbn Huzeyme, *Sahih*, IV, 355 (3063).

almamaktadır.⁹³⁸ Fakat Taberî’de sarahaten “...dedesinden yani Amr b. Ümeyye’den, Amr b. Ümeyye dedi ki...”⁹³⁹ ifadesi yer almaktadır. Bu da senedin muttasıl olma ihtimalini kuvvetlendirmektedir.

Bûsîrî ve İbn Hacer’in naklettikleri İshak b. Râhûyeh- Vehb b. Cerîr- babası (Cerîr b. Hazim)- Muhammed b. İshak- Amr b. Ümeyye ailesinden bir kısmı- onların amcaları- Amr b. Ümeyye rivayeti ise görüldüğü gibi Muhammed b. İshak ile Amr b. Ümeyye arasında iki meçhul halka barındırmaktadır. Çünkü “Amr b. Ümeyye ailesinden bir kısmı” ifadesi ile kimlerin kast edildiği belli değildir. Aynı şekilde ‘onların amcaları’ ile de kimlerin kastedildiği belli olmamaktadır. Bu sebeple sened zayıftır.

e. Ricali

Metinde esas alınan Bûsîrî’nin *İthafü’l-hıyerati’l-mehera* isimli kitabındaki tahricine göre hadisimizin senedi İshak b. Râhûyeh- Vehb b. Cerîr- babası (Cerîr b. Hazim)- Muhammed b. İshak- Amr b. Ümeyye ailesinden bir kısmı- onların amcaları- Amr b. Ümeyye’dir.

1) **İshak b. Râhûyeh (Râhveyh, Râheveyh)**: İshak b. İbrahim b. Muhalled b. İbrahim b. Matar, Ebû Yakub el-Hanzalî el-Mervezî. Nişabur’da ikamet etmiştir.⁹⁴⁰ Hadis imamlarındandır.⁹⁴¹ Babasına “Râhveyh” denmesinin sebebi Mekke yolunda dünyaya gelmiş olmasından dolayı olduğu söylenmiştir.⁹⁴² Hakkında Nuaym b. Hammad “İshak hakkında konuşan bir Horasanlı görürsen onu dini konusunda itham et” demiş, Ahmed b. Hanbel “Irak’ta benzerini tanımıyorum”, “İshak yanımızda Müslümanların imamlarından bir imamdır” demiştir.⁹⁴³ Vehb b. Cerîr “Doğuda sünneti ihya edenlerden” olduğunu söylemiştir.⁹⁴⁴ Ebû Hatim “Hafızasının sağlamlığı ve yanlışsız ifadesi hayret vericidir”, Ebû Zür’a “İshak’tan daha hafızı görülmedi”

⁹³⁸ Buharî, *et-Tarihu’l-kebir*, VII, 114; İbn EbîHatim, *el-Cerhu ve’t-ta’dil*, VII, 60; İbn Hibban, *Sikat*, V, 40; Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XXIII, 194; Zehebî, *Tarihu’l-İslâm*, III, 296; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, VIII, 269.

⁹³⁹ Berzencî, *Sahîhu ve zaifu Târihi’t-Taberî*, VII, 130.

⁹⁴⁰ İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, I, 216.

⁹⁴¹ İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, I, 216.

⁹⁴² Zehebî, *Siyeru â’lâmi’n-nübelâ*, XI, 366.

⁹⁴³ İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, I, 217.

⁹⁴⁴ Zehebî, *Siyeru â’lâmi’n-nübelâ*, XI, 364.

demiştir.⁹⁴⁵ Nesâî “imamlardan biri, güvenilir, sika”, diye övmüş, İbn Huzeyme “Tabîîn döneminde olsaydı ilmini, fıkhnı ve hafızasının sağlamlığını ikrar ederlerdi” demiştir.⁹⁴⁶ Zehebî, *Siyeru a’lâmi’n-nübelâ*’da onu “büyük imam, hâfızların efendisi, Doğu’nun hocası” ifadesiyle tanıtmış,⁹⁴⁷ İbn Hacer *Takrîbu’t-Tehzîb*’inde onun “sika, hafız, müctehid” olduğunu ve Ahmed b. Hanbel ile akran olduğunu söylemiştir.⁹⁴⁸

2) **Vehb b. Cerîr b. Hâzim b. Zeyd b. Abdullah b. Şucâ el-Ezdî:** Basralı, künyesi Ebû Abbas’tır.⁹⁴⁹ Hakkında İbn Sa’d,⁹⁵⁰ İbn Maîn⁹⁵¹ “sika” demiş, Osman b. Ebî Şeybe “sâlihu’l-hadis” demiş,⁹⁵² İclî “sika”, Nesâî “bir beis yok”⁹⁵³ demiştir. İbn Hibban es-Sikât’ında zikretmiş ve “hata ederdi” demiştir.⁹⁵⁴ Zehebî, *Tarihu’l-İslâm*’da onu tanıtırken herhangi bir vasıf kullanmamıştır.⁹⁵⁵

3) **Cerîr b. Hazim b. Zeyd b. Abdullah b. Şucâ el-Ezdî:** Hasen el-Basrî, İbn Sîrîn, Nafî ve birçoklarının hadis rivayet etmiştir.⁹⁵⁶ Sahabeden Ebû Tufeyl Âmir b. Vasile’den (r.a.) rivayette bulunduğu da söylenmiştir.⁹⁵⁷ Fakat daha çok tercih edilen görüşe göre Mekke’de cenazesine katılmıştır.⁹⁵⁸ Hakkında Yahya b. Maîn, İclî “sika”, Ebû Hatim “sadûk”, Nesâî “bir beis yok” demiştir.⁹⁵⁹ İbn Adî “Basra ehlinin ulularından” olduğunu ve “sika” olduğunu söylemiştir.⁹⁶⁰ Ebû Hatim “vefatından bir sene önce halinin değiştiğini” söylemiş, Abdurrahman b. Mehdî de bunu doğrulamış fakat “çocuklarının da ehli hadis olduğunu, bu yüzden rivayette karıştırmaya başlayınca onu hadis rivayetinden men ettiklerini, dolayısıyla bu halde iken ondan

⁹⁴⁵ İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, I, 217.

⁹⁴⁶ İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, I, 218.

⁹⁴⁷ Zehebî, *Siyeru â’lâmi’n-nübelâ*, XI, 358.

⁹⁴⁸ İbn Hacer, *Takrîbu’t-Tehzîb*, s. 99.

⁹⁴⁹ Zehebî, *Tarihu’l-İslâm*, V, 215; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, XI, 161.

⁹⁵⁰ İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, XI, 161.

⁹⁵¹ Zehebî, *Tarihu’l-İslâm*, V, 215.

⁹⁵² İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, XI, 161.

⁹⁵³ Zehebî, *Tarihu’l-İslâm*, V, 215; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, XI, 161.

⁹⁵⁴ İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, XI, 161.

⁹⁵⁵ Zehebî, *Tarihu’l-İslâm*, V, 215.

⁹⁵⁶ Zehebî, *Siyeru â’lâmi’n-nübelâ*, VII, 98.

⁹⁵⁷ Zehebî, *Siyeru â’lâmi’n-nübelâ*, VII, 99.

⁹⁵⁸ Zehebî, *Siyeru â’lâmi’n-nübelâ*, VII, 99.

⁹⁵⁹ Zehebî, *Siyeru â’lâmi’n-nübelâ*, VII, 100.

⁹⁶⁰ Zehebî, *Siyeru â’lâmi’n-nübelâ*, VII, 100-101.

kimsenin hadis işitmediğini” söylemiştir.⁹⁶¹ Zehebî, *Siyeru â'lâmi'n-nübelâ*'da “imam, hafız, sika” olarak vasıflandırmış,⁹⁶² İbn Hacer *Takrîbu't-Tehzîb*'inde onun “sika” olduğunu söylemiştir.⁹⁶³

4) **Muhammed b. İshak b. Yesar:** Künyesi Ebû Abdullah'tır.⁹⁶⁴ Muttaliboğulları'nın azatlısı olduğundan el-Muttalibî diye adlandırılmıştır.⁹⁶⁵ Meşhur siyer ve megâzî alimidir. Sahabeden Enes b. Malik'i, tabînin meşhurlarından Saîd b. Müseyyeb, Ebû Seleme b. Abdurrahman'ı ve birçok sahabî çocuklarını görmüştür.⁹⁶⁶ Hakkında Zührî “İbn İshak olduğu müddetçe Medine'de ilim zail olmaz” demiştir.⁹⁶⁷ Hişam b. Urve hanımından yaptığı rivayetler konusunda onu tenkid etmişse de çeşitli cevaplar verilmiştir.⁹⁶⁸ Malik b. Enes'ten de çeşitli tenkitler rivayet edilmiştir.⁹⁶⁹ Ahmed b. Hanbel'in onun hakkında “hadisi güzel”⁹⁷⁰ dediği rivayet edilmiş olsa da aynı zamanda hadisleri “telfik (bir çok râvinin rivayetini tek bir rivayetmiş gibi vermek)” ve “tedlîs” ile suçladığı da rivayet edilmiştir.⁹⁷¹ Hakkında İbn Maîn,⁹⁷² İbn Medîni⁹⁷³ ve İclî⁹⁷⁴ “sika” demiştir. Ebû Hatim “hadisi yazılır”⁹⁷⁵, Ebû Zür'a “İbn İshak ehli ilmin büyüklerinin ondan hadis alma konusunda ittifak ettikleri bir adamdır” diye övmüştür.⁹⁷⁶ Hakkında sika diyenler çoğunluktadır ve yapılan tenkitlere çeşitli cevaplar verilmiştir.⁹⁷⁷ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*'da onu “allâme, hâfız, tarihçi”

⁹⁶¹ Zehebî, *Siyeru â'lâmi'n-nübelâ*, VII, 101.

⁹⁶² Zehebî, *Siyeru â'lâmi'n-nübelâ*, VII, 98.

⁹⁶³ İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, s. 585.

⁹⁶⁴ İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, IX, 38.

⁹⁶⁵ İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, IX, 38.

⁹⁶⁶ İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, IX, 39-40.

⁹⁶⁷ Zehebî, *Siyeru â'lâmi'n-nübelâ*, VII, 36.

⁹⁶⁸ Zehebî, *Siyeru â'lâmi'n-nübelâ*, VII, 37-38; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, IX, 41-46.

⁹⁶⁹ İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, IX, 41-43.

⁹⁷⁰ Zehebî, *Siyeru â'lâmi'n-nübelâ*, VII, 37.

⁹⁷¹ İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, XI, 43.

⁹⁷² İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, XI, 44.

⁹⁷³ İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, XI, 45.

⁹⁷⁴ İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, XI, 44.

⁹⁷⁵ İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, XI, 45.

⁹⁷⁶ İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, XI, 42.

⁹⁷⁷ İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, XI, 41-46.

ifadesiyle tanıtmış,⁹⁷⁸ İbn Hacer *Takrîbu't-Tehzîb* 'inde onun "sadûk" olduğunu fakat tedlis yaptığını söylemiştir.⁹⁷⁹

5) **Amr b. Ümeyye ailesinden bir kısmı:** Kim kastedildiği bilinmemektedir. Dolayısıyla meçhul râvidir.

6) **Onların amcaları:** Kim kastedildiği bilinmemektedir. Dolayısıyla meçhul râvidir.

f. Derecesi

Hadisimizin senedi muttasıldır. Râvileri adalet lafızlarından birinci veya ikinci mertebedeki lafızlar ile tavsif edilmiştir. Fakat müphem iki halka (Amr b. Ümeyye ailesinden bir kısmı- Onların amcaları) içerdiğinden zayıftır. Bununla birlikte tahricinde belirtildiği gibi hadisimiz başka tarikten rivayet edilerek kuvvetlenmiş olduğundan "hasen li gayrihi" derecesinde olduğu söylenebilir.

g. Değerlendirme

Peygamberimiz'in (s.a.v.) Amr b. Ümeyye'yi (r.a.) Ebû Süfyan'ı öldürmek ve Hubeyb'i darağacından indirmek üzere Mekke'ye göndermesi hadisesi ayrıntılı olarak hayatında ele alınmıştır.

⁹⁷⁸ Zehebî, *Siyeru â'lâmi'n-nübelâ*, VII, 33.

⁹⁷⁹ İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, s. 467.

3.2.4.3. On Altıncı Hadis: Peygamberimiz'in (s.a.v.) Amr B. Ümeyye'yi
Ebû Süfyan'ı Öldürmek İçin Mekke'ye Göndermesi Sonrası Yolda
Geçen Olaylar

a. Metni

قال الإمام البوصيري في إتحاف الخيرة المهرة بزوائد المسانيد العشرة: قال إسحاق بن راهويه: ثنا يحيى بن آدم، ثنا ابن أبي زائدة، عن محمد بن إسحاق، حدثني بعض آل عمرو بن أمية الضمري، عن عماله وأهله، عن عمرو بن أمية الضمري قال: "بعثني رسول الله وبعث معي رجلاً من الأنصار، فقال: اثبنا أبا سفيان فاقْتُلَاهُ بِغَنَائِهِ. فَتَدَرُوا بِنَا فَصَعَدْنَا فِي الْجَبَلِ فَجَاءَنَا رَجُلٌ مِنْ بَنِي تَمِيمٍ فَقَتَلْتُهُ، ثُمَّ دَخَلْتُ غَارًا فَجَاءَنَا رَجُلٌ مِنْ بَنِي دَيْلٍ بْنِ بَكْرِ فَدَخَلَ مَعَنَا، فَقُلْتُ: مَنْ أَنْتَ؟ فَقَالَ: مِنْ بَنِي بَكْرِ. فَقُلْتُ: وَأَنَا مِنْ بَنِي بَكْرِ. فَاضْطَجَعَ وَرَفَعَ عَقِيرَتَهُ، يَتَغَنَّى وَقَالَ لَسْتُ بِمُسْلِمٍ مَا دُمْتُ حَيًّا ... وَلَا دَانَ بَدِينِ الْمُسْلِمِينَ فَقُلْتُ: نَمِ فَسَتَعَلِمُ. قَالَ: فَنَامَ فَقَتَلْتُهُ، ثُمَّ خَرَجْتُ فَوَجَدْتُ رَجُلَيْنِ بَعْثَهُمَا فُرَيْشٌ، فَقُلْتُ لَهُمَا: اسْتَأَسِرَا فَأَبَى أَحَدُهُمَا فَقَتَلْتُهُ، وَاسْتَأَسَرَ الْآخَرَ. فَقَدِمْتُ بِهِ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ.

b. Tercümesi

Bûsîrî'nin *İthafü'l-hıyerati'l-mehera* isimli kitabında senediyle zikrettiğine göre Amr b. Ümeyye (r.a.) şöyle dedi: "Rasûlullah beni ve Ensar'dan bir adamı (Mekke'ye) gönderdi ve 'Ebû Süfyan'a gidin ve onu yurdunda öldürün' buyurdu. ... (Sonra) bizi bulmaya and içtiler. (Bunun üzerine biz) dağa tırmandık. Sonra Benî Deyl b. Bekir kabilesinden bir adam yanımıza geldi ve bizimle mağaraya girdi. Ben 'Sen kimsin?' diye sordum. 'Benî Bekir'denim' dedi. Ben 'Ben de Benî Bekir'denim' dedim. (Bunun üzerine) mağaranın duvarına yaslandı ve sesini yükselterek şarkı söylemeye başladı. Şöyle diyordu: 'Ben hayatta olduğum müddetçe Müslüman olmayacağım... Müslümanların dinini kabul etmedi' Ben (içimden) 'Sen (hele) uyu, göreceksin' dedim. (Bir müddet sonra) uyudu ve ben onu öldürdüm. Sonra (yola) çıktım. Ve (yolda) Kureyş'in gönderdiği iki adama rastladım. Onlara '(Teslim olun)

esir olmayı kabul edin' dedim. Fakat onlardan biri direndi. Onu öldürüp diğerini esir aldım ve onu Rasûlullah'a (s.a.v.) getirdim.”⁹⁸⁰

c. Tahrici

Hadisimizi Bûsîrî *İthafü'l-hıyerati'l-mehera*'da rivayet etmiş,⁹⁸¹ ayrıca İbn Hacer, *el-Metâlibü'l-âliye* isimli kitabında Amr b. Ümeyye'den rivayet etmişlerdir.⁹⁸²

d. Rivayet Farklılıkları

Hadisimiz bir önceki hadis ile aynı hadiseyi anlatmaktadır. Fakat orada “...Sonra Amr b. Ümeyye (adamı) öldürdüğü kıssayı zikretti...” diye müphem bırakılan taraf bu hadiste zikredilmiştir. Bu müphem taraf, *Sahîhu ve Zaîfu Tarihi't-Taberî*'de yukarıdaki hadisle beraber zikredilmiştir.⁹⁸³

Hadisimizi Bûsîrî, *İthafü'l-hıyerati'l-mehera* isimli kitabında ve İbn Hacer, *el-Metâlibü'l-âliye* isimli kitabında İshak b. Râhûyeh- Yahya b. Adem- İbn Ebî Zaide- Muhammed b. İshak- Amr b. Ümeyye ailesinden- onların amcaları ve ehli- Amr b. Ümeyye rivayeti ile birebir aynı sened ve metinle Müsned-i İshak b. Râhûyeh olarak ondan rivayet etmişlerdir.

Görüldüğü gibi İshak b. Râhûyeh ile Muhammed b. İshak arasındaki râviler yukarıdaki hadisin senedindekilerden farklıdır. Muhammed b. İshak ve sonrasında ise aynı olmakla beraber sadece “...amcaları..” yanına “ve ehli” eklenmiştir. Bu durum yine de seneddeki müphemliği ortadan kaldırmamaktadır.

Hadisimiz bu ifadeler ve rivayet ile söz konusu kaynaklar dışında başka kaynaklarda bulunamamışsa da hâdis eksik-fazla ve bazı değişiklikler ile başka kaynaklar tarafından da rivayet edilmiştir. Bunlara sırasıyla vereceğimiz gelecek iki hadiste işaret edilecektir.

e. Ricali

Metinde esas alınan Bûsîrî'nin *İthafü'l-hıyerati'l-mehera* isimli kitabındaki tahricine göre hadisimizin senedi İshak b. Râhûyeh- Yahya b. Adem- İbn Ebî Zâide-

⁹⁸⁰ Bûsîrî, *İthafü'l-hıyerati'l-mehera*, V, 263-264 (4641).

⁹⁸¹ Bûsîrî, *İthafü'l-hıyerati'l-mehera*, a.g.e.

⁹⁸² İbn Hacer, *el-Metâlibü'l-âliye*, XVII, 417 (4285/1).

⁹⁸³ Berzencî, *Sahîhu ve zaîfu Târihi't-Taberî*, VII, 130-132.

Muhammed b. İshak- Amr b. Ümeyye ailesinden bir kısmı- onların amcaları- Amr b. Ümeyye'dir.

1) **İshak b. Râhûye (Râhveyh, Râheveyh):** (15) No.'lu hadiste tanıtılmıştır. Sika bir ravidir.

2) **Yahya b. Adem b. Süleyman el Kuraşî el-Emevî:** Ebî Muayt ailesinin azatlısıdır.⁹⁸⁴ Künyesi Ebû Zekeriyya, Kûfe'lidir.⁹⁸⁵ Fıtr b. Halife, Sevrî, Cerîr b. Hazim ve birçoklarından hadis rivayet etmiştir.⁹⁸⁶ Kendisinden İbn Maîn, Ahmed b. Hanbel, İshak b. Râhûyeh ve başkaları hadis rivayet etmişlerdir.⁹⁸⁷ Hakkında İbn Sa'd⁹⁸⁸, İbn Maîn, Iclî, Ebû Hatim, Yakub b. Şeybe,⁹⁸⁹ Nesâî,⁹⁹⁰ "sika" demişler, İbn Hibban "mutkin" demiştir.⁹⁹¹ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*'da onu "allâme, hâfız, mücevvid" ifadesiyle tanıtmış,⁹⁹² hakkında "müctehid imamların büyüklerinden" olduğunu söylemiştir.⁹⁹³ İbn Hacer *Takrîbu't-Tehzîb*'inde onun "sika, hafız ve faziletli bir kimse" olduğunu söylemiştir.⁹⁹⁴

3) **Yahya b. Zekeriyya b. Ebî Zaide:** İsmi Halid b. Meymun b. Feyrûz el-Hemedânî'dir.⁹⁹⁵ Babasından, A'meş, İbn Avn, Asım el-Ahval ve birçoklarından hadis rivayet etmiştir.⁹⁹⁶ Kendisinden Ahmed b. Hanbel, Yahya b. Maîn, Ali b. Medînî ve birçokları rivayette bulunmuştur.⁹⁹⁷ Kendisi hakkında İbn Sa'd,⁹⁹⁸ İbn Maîn, İbn Medînî, Ahmed b. Hanbel, Iclî, Ebû Hatim, "sika", Nesâî "sika, sebt" demiştir.⁹⁹⁹ Aynı şekilde İbn Maîn'in "Kûfe'de Zührî'den sonra ondan daha sağlamlarının bulunmadığını"

⁹⁸⁴ Zehebî, *Siyeru â'lâmi'n-nübelâ*, IX, 522-523; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, XI, 175.

⁹⁸⁵ Zehebî, *Siyeru â'lâmi'n-nübelâ*, IX, 523; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, XI, 175.

⁹⁸⁶ Zehebî, *Siyeru â'lâmi'n-nübelâ*, IX, 523; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, XI, 175.

⁹⁸⁷ Zehebî, *Siyeru â'lâmi'n-nübelâ*, IX, 523; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, XI, 175.

⁹⁸⁸ İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, XI, 175.

⁹⁸⁹ Zehebî, *Siyeru â'lâmi'n-nübelâ*, IX, 523-524; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, XI, 175.

⁹⁹⁰ Zehebî, *Siyeru â'lâmi'n-nübelâ*, IX, 523.

⁹⁹¹ İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, XI, 175.

⁹⁹² Zehebî, *Siyeru â'lâmi'n-nübelâ*, IX, 522.

⁹⁹³ Zehebî, *Siyeru â'lâmi'n-nübelâ*, IX, 525.

⁹⁹⁴ İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, s. 587.

⁹⁹⁵ İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, XI, 208.

⁹⁹⁶ İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, XI, 208.

⁹⁹⁷ İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, XI, 208.

⁹⁹⁸ İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, XI, 210.

⁹⁹⁹ Zehebî, *Siyeru â'lâmi'n-nübelâ*, VIII, 339; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, XI, 208-210.

söylediği naklolunmuştur.¹⁰⁰⁰ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*'da onu "hâfız, alem, hucet" ifadesiyle tanıtmış,¹⁰⁰¹ İbn Hacer *Takrîbu't-Tehzîb*'inde onun "sika ve mutkin" olduğunu söylemiştir.¹⁰⁰²

4) **Muhammed b. İshak b. Yesar:** (15) No.lu hadiste tanıtılmıştır. Sika bir râvidir.

5) **Amr b. Ümeyye ailesinden bir kısmı:** Kim kastedildiği bilinmemektedir. Dolayısıyla meçhul râvidir.

6) **Onların amcaları:** Kim kastedildiği bilinmemektedir. Dolayısıyla meçhul râvidir.

f. Derecesi

Hadisimizin senedi muttasıldır. Râvileri adalet lafızlarından birinci veya ikinci mertebedeki lafızlar ile tavsif edilmiştir. Fakat müphem iki halka (Amr b. Ümeyye ailesinden bir kısmı- Onların amcaları) içerdiğinden zayıftır. Bununla birlikte tahrinde belirtildiği gibi hadisimiz başka tarikten rivayet edilerek kuvvetlenmiş olduğundan "*hasen li gayrihi*" derecesinde olduğu söylenebilir.

g. Değerlendirme

Peygamberimiz'in (s.a.v.) Amr b. Ümeyye'yi (r.a.) Ebû Süfyan'ı öldürmek ve Hubeyb'i darağacından indirmek üzere Mekke'ye göndermesi hadisesi ayrıntılı olarak hayatında ele alınmıştır.

¹⁰⁰⁰ İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, XI, 209.

¹⁰⁰¹ Zehebî, *Siyeru â'lâmi'n-nübelâ*, VIII, 337.

¹⁰⁰² İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, s. 590.

3.2.4.4. On Yedinci Hadis: Amr B. Ümeyye'nin Medine'ye Esiri İle Birlikte Dönmesi Ve Peygamberimiz'in (s.a.v.) Ona Duada Bulunması

a. Metni

قال الإمام أبو جعفر الطبري في تاريخه: حَدَّثَنَا ابْنُ حُمَيْدٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا سَلَمَةُ، عَنِ ابْنِ إِسْحَاقَ، عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ وَرْدَانَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَمْرِو بْنِ أُمِيَّةَ، قَالَ: " لَمَّا قَدِمْتُ الْمَدِينَةَ مَرَرْتُ بِمَشِيخَةٍ مِنَ الْأَنْصَارِ، فَقَالُوا: هَذَا، وَاللَّهِ، عَمْرُو بْنُ أُمِيَّةَ، فَسَمِعَ الصَّبِيَّانُ قَوْلَهُمْ، فَاشْتَدُّوا إِلَى رَسُولِ اللَّهِ، يُخْبِرُونَهُ، وَقَدْ شَدَدْتُ إِبْهَامَ أُسَيْرِي بِوَتَرِ قَوْسِي، فَنَظَرَ النَّبِيُّ، فَضَحِكَ حَتَّى بَدَتْ نَوَاجِدُهُ، ثُمَّ سَأَلَنِي، فَأَخْبَرْتُهُ الْخَبَرَ، فَقَالَ لِي خَيْرًا، وَدَعَا لِي بِخَيْرٍ."

b. Tercümesi

Taberî'nin *Târîh*'inde senediyle zikrettiğine göre Amr b. Ümeyye (r.a.) şöyle dedi: "Medine'ye geldiğimde Ensar'dan bir takım ihtiyar kimselere rastladım. Onlar 'Vallahi bu Amr b. Ümeyye' dediler. Çocuklar onları işitince koşup Rasûlullah'a (s.a.v.) haber verdiler. Ben yayımın kirişi ile esirimın başparmağını bağlamış çekiyordum. (Bu halde yanına varınca) Rasûlullah ona baktı ve azı dişleri görününceye dek güldü. Sonra bana (başımdan geçenleri) sordu. Ben de anlattım. Bana 'Hayırlı olsun' buyurdu ve hayır dua etti."¹⁰⁰³

c. Tahrici

Hadisimizi Taberî *Târîh*'inde rivayet etmiş;¹⁰⁰⁴ ayrıca Berzencî, *Sahîhu ve zaifu Târîhi't-Taberî'de* Amr b. Ümeyye'den rivayet etmişlerdir.¹⁰⁰⁵

d. Rivayet Farklılıkları

Hadisimiz Taberî'nin *Târîh*'inde ve Berzencî'nin *Sahîhu ve zaifu Târîhi't-Taberî*'sinde aynı senedle Muhammed b. Humeyd- Seleme b. Fadl- Muhammed b. İshak- Süleyman b. Vardân- babası (Vardân)- Amr b. Ümeyye senediyle rivayet

¹⁰⁰³ Taberî, *Târîh*, II, 545.

¹⁰⁰⁴ Taberî, *Târîh*, a.g.e.

¹⁰⁰⁵ Berzencî, *Sahîhu ve zaifu Târîhi't-Taberî*, VII, 132.

edilmiştir. Başka kaynaklarda geçmemektedir. Yukarıda anlatılan hadisenin devamı olduğu anlaşılmaktadır.

e. Ricali

Metinde esas alınan Taberî'nin *Tarih*'indeki tahririne göre hadisimizin senedi Muhammed b. Humeyd- Seleme b. Fadl- Muhammed b. İshak- Süleyman b. Vardân- babası (İbn Vardân)- Amr b. Ümeyye'dir.

1) **Muhammed b. Humeyd b. Hayyan et-Temîmî er-Râzî**: Künyesi Ebû Abdullah'tır.¹⁰⁰⁶ Cerir b. Abdulhamid, İbn Mübarek,¹⁰⁰⁷ Ebû Davud et-Tayâlisî ve birçoklarından hadis rivayet etmiştir.¹⁰⁰⁸ Kendisinden Yahya b. Maîn,¹⁰⁰⁹ Ahmed b. Hanbel, Ebû Davud, Tirmizî, İbn Mace ve birçokları rivayette bulunmuşlardır.¹⁰¹⁰ Hakkında İbn Maîn "sika", Yakub b. Şeybe "münkerleri çok" demiştir.¹⁰¹¹ Buharî "hadisi araştırılmalı"¹⁰¹², Nesâî ve Cevzecânî ise "sika değil" demiştir.¹⁰¹³ Zehebî, onu *Siyeru â'lami'n-nübelâ*'da "allame, büyük hafız" olarak vafsetse de "nefis onun getirdiği (hadise) meyletmiyor" diyerek hakkındaki görüşünü beyan etmiştir.¹⁰¹⁴ İbn Hacer *Takrîbu't-Tehzîb*'inde onun "zayıf" olduğunu söyledikten sonra "İbn Maîn'in onun hakkında görüşünün güzel" olduğunu ilave etmiştir.¹⁰¹⁵

2) **Seleme b. Fadl el-Ebraş el-Ensarî**: Ebû Abdullah el-Ezrak'ın azatlısı, Rey kadılığı yapmıştır.¹⁰¹⁶ Eymen b. Nabil, Sevrî, Ebû Cafer er-Râzî ve başkalarından rivayette bulunmuştur.¹⁰¹⁷ Kendisinden katibi Abdurrahman b. Seleme er-Râzî, İbn Maîn, Osman b. Ebî Şeybe ve başkaları rivayette bulunmuştur.¹⁰¹⁸ İbn Sa'd,¹⁰¹⁹ İbn

¹⁰⁰⁶ İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, IX, 127.

¹⁰⁰⁷ Zehebî, *Siyeru â'lâmi'n-nübelâ*, XI, 503; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, IX, 127.

¹⁰⁰⁸ İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, IX, 127.

¹⁰⁰⁹ İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, IX, 127.

¹⁰¹⁰ Zehebî, *Siyeru â'lâmi'n-nübelâ*, XI, 503; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, IX, 127.

¹⁰¹¹ İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, IX, 128-129.

¹⁰¹² Zehebî, *Siyeru â'lâmi'n-nübelâ*, XI, 504; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, IX, 129.

¹⁰¹³ Zehebî, *Siyeru â'lâmi'n-nübelâ*, XI, 505; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, IX, 129.

¹⁰¹⁴ Zehebî, *Siyeru â'lâmi'n-nübelâ*, XI, 505.

¹⁰¹⁵ İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, s. 475.

¹⁰¹⁶ İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, IV, 153.

¹⁰¹⁷ İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, IV, 153.

¹⁰¹⁸ İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, IV, 153.

¹⁰¹⁹ Zehebî, *Siyeru â'lâmi'n-nübelâ*, IX, 50.

Maîn “sika,¹⁰²⁰ ondan hadis yazdık, megâzîleri (siyeri) noksansızdır, onun (siyer) kitabından daha kâmil olanı yoktur” demiştir.¹⁰²¹ Ahmed b. Hanbel “Onun hakkında hayırdan başka bir şey bilmiyorum” demiştir.¹⁰²² Buharî “onda münker hadisler vardır” demiştir.¹⁰²³ Ebû Hatim “Mahalli sıdktır. Hadisinde münker vardır. Hadisi yazılır, fakat delil alınmaz” demiştir.¹⁰²⁴ Ebû Zür‘a “Rey ehlinin ona rağbet etmediğini” söylemiştir.¹⁰²⁵ Nesâî “zayıf” demiştir.¹⁰²⁶ Zehebî, *Siyeru a’lâmi’n-nübelâ*’da onu “imam” ifadesiyle tanıtmış¹⁰²⁷ ve megâzî ilminde kuvvetli olduğunu söylemiştir.¹⁰²⁸ İbn Hacer *Takrîbu’t-Tehzîb*’inde onun “sadûk” olduğunu, fakat hatasının çok söylemiştir.¹⁰²⁹

3) **Muhammed b. İshak b. Yesar:** (15) No.lu hadiste tanıtılmıştır. Sika bir râvidir.

4) **Süleyman b. Vardan el-Cürcânî:** Babası İbn Vardan’dan rivayette bulunmuştur. Kendisinden de İbn İshak rivayette bulunmuştur. Hakkında terâcim kitaplarında bir bilgi yoktur.¹⁰³⁰

5) **Vardan el-Cürcânî:** Süleyman b. Vardan el-Cürcânî’nin babasıdır.¹⁰³¹ Tabiîndendir.¹⁰³² Amr b. Ümeyye’den rivayette bulunmuştur. Kendisinden oğlu Süleyman b. Vardan rivayette bulunmuştur.¹⁰³³ Hakkında terâcim kitaplarında bir bilgi yoktur.¹⁰³⁴

¹⁰²⁰ Zehebî, *Siyeru â’lâmi’n-nübelâ*, IX, 50; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, IV, 153.

¹⁰²¹ İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, IV, 153.

¹⁰²² İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, IV, 154.

¹⁰²³ Zehebî, *Siyeru â’lâmi’n-nübelâ*, IX, 50; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, IV, 153.

¹⁰²⁴ İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, IV, 153.

¹⁰²⁵ Zehebî, *Siyeru â’lâmi’n-nübelâ*, IX, 49; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, IV, 153.

¹⁰²⁶ Zehebî, *Siyeru â’lâmi’n-nübelâ*, IX, 50; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, IV, 153.

¹⁰²⁷ Zehebî, *Siyeru â’lâmi’n-nübelâ*, IX, 49.

¹⁰²⁸ Zehebî, *Siyeru â’lâmi’n-nübelâ*, IX, 50.

¹⁰²⁹ İbn Hacer, *Takrîbu’t-Tehzîb*, s. 248.

¹⁰³⁰ Ekrem b. Muhammed Ziyade el-Fâlûcî, *el-Mu‘cemu’s-sağîr li ruvâti’l-imam İbn Cerîr et-Taberî*, 2 c., Kahire, Dar-u İbn Affan, t.y. I, 221.

¹⁰³¹ Ekrem Ziyade, *el-Mu‘cemu’s-sağîr*, II, 777.

¹⁰³² Ekrem Ziyade, *el-Mu‘cemu’s-sağîr*, II, 777.

¹⁰³³ Ekrem Ziyade, *el-Mu‘cemu’s-sağîr*, II, 777.

¹⁰³⁴ Ekrem Ziyade, *el-Mu‘cemu’s-sağîr*, II, 777.

f. Derecesi

Hadisimizin senedi muttasıldır. Râvilerinden İbn Humeyd zayıf görülmüştür. Süleyman b. Vardan el-Cürcânî ile babası İbn Vardan hakkında terâcim kitaplarında bilgi yoktur. Bu iki râvi “mechulu'l-hal” olduğundan zayıftır. Bununla birlikte hadisimiz bundan önceki hadisler ile aynı hadiseyi anlattığından onların şahidliği ile takviye edilerek “hasen li gayrihi” derecesinde olduğu söylenebilir.

g. Değerlendirme

Peygamberimiz'in (s.a.v.) Amr b. Ümeyye'yi (r.a.) Ebû Süfyan'ı öldürmek ve Hubeyb'i darağacından indirmek üzere Mekke'ye göndermesi hadisesi ayrıntılı olarak hayatında ele alınmıştır

3.2.4.5. On Sekizinci Hadis: Peygamberimiz'in (s.a.v.) Amr B. Ümeyye'yi Hubeyb'in Naaşını Darağacından İndirmek İçin Mekke'ye Göndermesi

a. Metni

قال الإمام ابن أبي شيبة في مسنده: نا جَعْفَرُ بْنُ عَوْنٍ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ إِسْمَاعِيلَ، عَنِ الرَّهْرِيِّ، قَالَ: أَخْبَرَنَا جَعْفَرُ بْنُ عَمْرٍو بْنِ أُمَيَّةَ الصَّمْرِيِّ، عَنْ أَبِيهِ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ «بَعَثَهُ وَحْدَهُ عَيْنًا إِلَى قُرَيْشٍ. قَالَ: فَجِئْتُ إِلَى خَشْبَةَ حُبَيْبٍ، وَأَنَا أَنْخَوْفُ الْعُيُونَ فَرَقِيتُ فِيهَا، فَحَلَلْتُ حُبَيْبًا، فَوَقَعَ إِلَى الْأَرْضِ، فَانْتَبَذْتُ غَيْرَ بَعِيدٍ، فَالتَفْتُ، وَلَمْ أَرَ حُبَيْبًا، وَكَأَنَّمَا ابْتَلَعَتْهُ الْأَرْضُ، قَالَ: فَمَا رَأَى لِحُبَيْبٍ أَرْمَةً حَتَّى السَّاعَةِ.

b. Tercümesi

İbn Ebî Şeybe'nin *Müsned*'inde senediyle zikrettiğine göre Amr b. Ümeyye (r.a.) buyurdu ki: “Rasûlullah beni tek başıma gözcü olarak Kureyş'e gönderdi. Nihayet ben Hubeyb'in asılı olduğu darağacının oraya geldim. Nöbetçilere yakalanmaktan sakınır olduğum halde darağacına çıktım ve Hubeyb'i (r.a.) çözdüm. (Çözmeme ile birlikte Hubeyb'in naaşı) yere düştü. Bunun üzerine ben çok da uzaklaşmaksızın biraz kenara çekilip bekledim. Sonrasında tekrar geri döndüğümde Hubeyb'i göremedim. Sanki yeryüzü onu yutmuştu. Kıyamete kadar Hubeyb'den bir eser görülmedi.”¹⁰³⁵

c. Tahrici

Hadisimizi İbn Ebî Şeybe *Müsned*'inde rivayet etmiş;¹⁰³⁶ ayrıca Ahmed b. Hanbel, *Müsned*'inde İbn Ebî Asım, *ez-Zühd*'ünde, Taberanî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*'de Bûsîrî, *İthafü'l-hıyerati'l-mehera*'da, İbn Hacer, *el-Metâlibü'l-âliye*'de Amr b. Ümeyye'den rivayet etmişlerdir.¹⁰³⁷

d. Rivayet Farklılıkları

Metinde esas alınan İbn Ebî Şeybe'nin tahricinde hadisin rivayet silsilesi Cafer b. Avn- İbrahim b. İsmail- Zührî- Cafer b. Amr b. Ümeyye- babası (Amr b. Ümeyye) olarak verilmektedir. Fakat aynı kitapta Cafer b. Avn'ın “Cafer b. Amr b. Ümeyye'den, o babasından, o da dedesinden...” olarak söylediği rivayet edilmektedir.¹⁰³⁸ Buna göre hadis Ümeyye b. Huveylid ed-Damrî rivayeti olmaktadır. Taberî de *Târîh*'inde Ebû Küreyb- Cafer b. Avn- İbrahim b. İsmail- Cafer b. Amr b. Ümeyye- babası- dedesi senedi ile tahric etmiştir.¹⁰³⁹ Bu senede göre Cafer b. Amr eğer Amr b. Ümeyye'nin oğlu ise hadis Ümeyye b. Huveylid ed-Damrî rivayeti

¹⁰³⁵ İbn Ebî Şeybe, *Müsned*, 2, 383 (902).

¹⁰³⁶ İbn Ebî Şeybe, *Müsned*, a.g.e.

¹⁰³⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXVIII, 489 (17252); XXXVII, 146 (22477); Ebûbekir b. Ebî Asım Ahmed b. Amr eş-Şeybânî, *ez-Zühd*, thk., Abdulali Abdulhamit Hâmid, 1.c, 2. Bsk., Kahire, Dâru'r-Reyyan li't-Türâs, 1408 h., s. 51 (95); Taberanî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, IV, 223 (4193); I, 292 (856); Bûsîrî, *İthafü'l-hıyerati'l-mehera*, V, 265 (4642/2); İbn Hacer, *el-Metâlibü'l-âliye*, XVII, 423 (4285/3).

¹⁰³⁸ İbn Ebî Şeybe, *Müsned*, 2, 383 (902).

¹⁰³⁹ Taberî, *Târîh*, II, 545.

olmaktadır. Fakat aşağıda açıklanacağı üzere Cafer b. Amr b. Cafer b. Amr b. Ümeyye ise senedde kopukluk ile beraber Amr b. Ümeyye rivayeti olmaktadır.

Ahmed b. Hanbel ise *Müsned*'inde bir yerde Abdullah b. Muhammed b. Ebî Şeybe- İbn Ebî Şeybe- Cafer b. Avn- İbrahim b. İsmail- Zührî- Cafer b. Amr b. Ümeyye- babası (Amr b. Ümeyye) olarak vermiş¹⁰⁴⁰ diğer yerde Zührî'yi zikretmemiştir.¹⁰⁴¹ Fakat her iki yerde de İbn Ebî Şeybe'nin onu önce Zührî olmaksızın rivayet ettiğini, sonra da Zührî ile rivayet ettiğini kaydeder.¹⁰⁴²

Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde bu hadisin tahkikinde senedde geçen Cafer b. Amr b. Ümeyye'nin Cafer b. Amr b. Cafer b. Amr b. Ümeyye olduğu söylenmiştir.¹⁰⁴³ Yine İbn Hacer *el-İsâbe*'sinde bu meseleyi İbnü'l-Medîni'nin *el-İlel*'inde yeterince açıkladığını ve hadiste geçen Cafer b. Amr b. Ümeyye'nin Cafer b. Amr b. filan (ismi meçhul) b. Amr b. Ümeyye olduğunu ve bunu babası Amr'dan, o da dedesi Amr b. Ümeyye'den rivayet ettiğini söylemiştir.¹⁰⁴⁴ Bu kabul edilirse senedde kopukluk söz konusu olmadan muttasıl olarak Amr b. Ümeyye rivayeti olmaktadır.

Görüldüğü üzere incelemekte olduğumuz İbn Ebî Şeybe'nin *Müsned*'ine aldığı rivayette ise böyle bir durum gözükmemekte, bu senedde Cafer b. Amr b. Ümeyye muttasıl olarak direk babasından rivayette bulunmaktadır.

e. Ricali

Metinde esas alınan İbn Ebî Şeybe'nin tahricine göre hadisin rivayet silsilesi Cafer b. Avn- İbrahim b. İsmail- Zührî- Cafer b. Amr b. Ümeyye- Amr b. Ümeyye ed-Damrî olduğu görülmektedir.

1) **Cafer b. Avn b. Cafer el-Mahzûmî el-Amrî:** Sahabîden Amr b. Hurays'a nisbet edilmiştir.¹⁰⁴⁵ Yahya b. Maîn "sika" olduğunu söylemiştir.¹⁰⁴⁶ Ahmed b. Hanbel

¹⁰⁴⁰ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVII, 146 (22477).

¹⁰⁴¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXVIII, 489 (17252).

¹⁰⁴² Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXVIII, 489 (17252); XXXVII, 146 (22477).

¹⁰⁴³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXVIII, 489 (17252), Dipnot 2.

¹⁰⁴⁴ İbn Hacer, *İsabe*, I, 383.

¹⁰⁴⁵ Zehebî, *Siyeru â'lâmi'n-nübelâ*, IX, 440.

¹⁰⁴⁶ İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, II, 101.

“salih adamdır, onda bir beis yoktur” demiştir.¹⁰⁴⁷ Ebû Hatim “sadûk” olduğunu söylemiş,¹⁰⁴⁸ İbn Kâni’ “sika” demiş, İbn Hibban ve İbn Şahin *es-Sikât*’inde zikretmiştir. ¹⁰⁴⁹ Zehebî, *Siyeru a’lâmi’n-nübelâ*’da onu “imam, hafız, Kûfe muhaddisi” olarak vasıflamış,¹⁰⁵⁰ İbn Hacer *Takrîbu’t-Tehzîb*’inde onun “sadûk” olduğunu söylemiştir.¹⁰⁵¹

2) **İbrahim b. İsmail b. Mücemma‘ b. Yezid el-Ensârî:** Hakkında Ebû Nuaym’ın “hadisi iki para etmez” dediği nakledilmiştir.¹⁰⁵² İbn Maîn “zayıf” demiştir.¹⁰⁵³ Buharî ve Ebû Hatim “vehmi çok” demiş, Ebû Hatim “hadisi yazılır fakat hüccet alınmaz” ifadesini ilave etmiştir.¹⁰⁵⁴ Nesâî “zayıf”, İbn Adî “zayıflığı ile birlikte hadisi yazılır”, Hakim “metin değil” demiştir.¹⁰⁵⁵ Zehebî *Dîvanu’z-zaafâ*’sında İbrahim b. İsmail’i zikretmiş ve onu hadis rivayetinde “zayıf” olmak ile vasıfladıklarını söylemiştir.¹⁰⁵⁶ İbn Hacer *Takrîbu’t-Tehzîb*’inde onun “zayıf” olduğunu ifade etmiştir.¹⁰⁵⁷

3) **İbn Şihab ez-Zühri:** (1) No.lu hadiste tanıtılmıştır. Sika bir râvidir.

4) **Cafer b. Amr b. Ümeyye:** Amr b. Ümeyye’nin oğludur. (1) No.lu hadiste tanıtılmıştır. Sika bir râvidir.

f. Derecesi

Hadisin senesinde yer alan râvi İbrahim b. İsmail b. Mücemma‘’ın cerhe uğraması sebebiyle isnadı zayıftır. Fakat yukarıda zikrettiğimiz (15), (16) ve (17) No.’lu hadisler ile aynı hadiseyi konu aldığından onların şahidliği ile kuvvetlenmiş ve *hasen li-gayrihî* derecesine yükselmiştir.

¹⁰⁴⁷ Zehebî, *Siyeru â’lâmi’n-nübelâ*, IX, 440; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, II, 101.

¹⁰⁴⁸ Zehebî, *Siyeru â’lâmi’n-nübelâ*, IX, 440; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, II, 101.

¹⁰⁴⁹ İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, II, 101.

¹⁰⁵⁰ Zehebî, *Siyeru â’lâmi’n-nübelâ*, IX, 440.

¹⁰⁵¹ İbn Hacer, *Takrîbu’t-Tehzîb*, s. 141.

¹⁰⁵² İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, I, 105.

¹⁰⁵³ İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, I, 105.

¹⁰⁵⁴ İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, I, 105.

¹⁰⁵⁵ İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, I, 105.

¹⁰⁵⁶ Şemsüddin Ebû Abdullah Muhammed b. Osman b. Kaymaz ez-Zehebî, *Dîvanu’z-zaafâ ve’l-metrûkîn ve halkun mine’l-mechûlîn ve Sikâtün fihim lîn*, thk. Hammad b. Muhammed el-Ensârî, I c., 2. Bsk., Mekke, Mektebetü’n-Nehdati’l-Hadîsiyye, 1967, s. 13.

¹⁰⁵⁷ İbn Hacer, *Takrîbu’t-Tehzîb*, s. 8

g. Değerlendirme

Hadisimizin metnine konu olan hadise Recî' hadisesinde esir alınıp Mekte'ye getirilen ve Ten'im'de idam edilen Hz. Hubeyb'in (r.a.) naaşının Amr b. Ümeyye tarafından asıldığı darağacından indirilmesi hakkındadır. Bu hadise ile ilgili detaylar birinci bölümde verilmiştir.

3.2.4.6. On Dokuzuncu Hadis: Peygamberimiz'in (s.a.v.) Yuhanna b. Rûba'ya Yazdığı Mektup

a. Metni

قال ابن عساکر في تاريخ دمشق: أَخْبَرَنَا أَبُو بَكْرٍ مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الْبَاقِي، أَنَا الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ، أَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْعَبَّاسِ، أَنَا أَحْمَدُ بْنُ مَعْرُوفٍ، أَنَا الْحَارِثُ بْنُ أَبِي أُسَامَةَ، أَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سَعْدٍ، أَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عُمَرَ الْأَسْلَمِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنِي مَعْمَرُ بْنُ رَاشِدٍ، وَمُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُتْبَةَ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، ح. قَالَ: وَنَا أَبُو بَكْرٍ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي سَبْرَةَ، عَنِ الْمَسْوَرِ بْنِ رِفَاعَةَ، ح. قَالَ: وَنَا عَبْدُ الْحَمِيدِ بْنُ جَعْفَرٍ، عَنِ أَبِيهِ، ح. قَالَ: وَنَا عُمَرُ بْنُ سُلَيْمَانَ بْنِ أَبِي حَثْمَةَ، عَنِ أَبِي بَكْرٍ بْنِ سُلَيْمَانَ بْنِ أَبِي حَثْمَةَ، عَنِ جَدِّتِهِ الشَّفَاءِ، قَالَ: وَنَا أَبُو بَكْرٍ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي سَبْرَةَ، عَنِ مُحَمَّدِ بْنِ يُونُسَ، عَنِ السَّائِبِ بْنِ يَزِيدَ، عَنِ الْعَلَاءِ بْنِ الْحَضْرَمِيِّ، ح. قَالَ: وَنَا مُعَاذُ بْنُ مُحَمَّدِ الْأَنْصَارِيِّ، عَنِ جَعْفَرِ بْنِ عَمْرٍو بْنِ أُمَيَّةَ الضَّمْرِيِّ، عَنِ أَهْلِهِ، عَنِ عَمْرٍو بْنِ أُمَيَّةَ الضَّمْرِيِّ، دَخَلَ حَدِيثُ بَعْضِهِمْ فِي حَدِيثِ بَعْضٍ، قَالُوا: وَكَتَبَ رَسُولُ اللَّهِ إِلَى يُحْنَةَ بْنِ رُوَيْبَةَ وَسَرَوَاتِ أَهْلِ أَيْلَةَ: " سَلِّمْ أَنْتُمْ فَإِنِّي أَحْمَدُ إِلَيْكُمْ اللَّهُ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ، فَإِنِّي لَمْ أَكُنْ لِأَقَاتِلْكُمْ حَتَّى أَكْتُبَ إِلَيْكُمْ، فَأَسْلِمَ وَأَعْطَى الْجِزْيَةَ وَأَطَعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَرُسُلَ رَسُولِهِ، وَأَكْرِمَهُمْ وَأَكْسِبَهُمْ كِسْفَةَ حَسَنَةً غَيْرَ كِسْفَةِ الْغُرَاءِ، وَأَكْسَ زَيْدًا كِسْفَةَ حَسَنَةً فَمَهْمَا رَضِيَتْ رُسُلِي فَإِنِّي قَدْ رَضَيْتُ، وَقَدْ عَلِمَ الْجِزْيَةَ، فَإِنِ أَرَدْتُمْ أَنْ يَأْمَنَ الْبَحْرَ وَالْبَرَّ فَاطْعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ، وَيُمْنَعِ عَنْكُمْ كُلُّ حَقِّ كَانَ لِلْعَرَبِ وَالْعَجَمِ إِلَّا

حَقَّ اللَّهُ وَحَقَّ رَسُولُهُ، وَإِنَّكَ إِنْ رَدَدْتَهُمْ وَلَمْ تُرْضِهِمْ لَا آخِذٌ مِنْكُمْ شَيْئًا حَتَّى أَقَاتِلْكُمْ، فَأُسْبِيَ الصَّغِيرَ وَأَقْتُلَ الْكَبِيرَ، فَإِنِّي رَسُولُ اللَّهِ بِالْحَقِّ، أُوْمِنُ بِاللَّهِ وَكُتِبَ وَرُسُلِهِ وَالْمَسِيحِ ابْنِ مَرْيَمَ أَنَّهُ كَلِمَةُ اللَّهِ، وَأَنِّي أُوْمِنُ بِهِ أَنَّهُ رَسُولُ اللَّهِ، وَأَتِ قَبْلَ أَنْ يَمَسَّكُمْ الشَّرُّ فَإِنِّي قَدْ أَوْصَيْتُ رُسُلِي بِكُمْ، وَأَعْطَى حَرْمَلَةَ ثَلَاثَةَ أَوْسُقٍ شَعِيرًا، فَإِنَّ حَرْمَلَةَ شَفَعَتْ لَكُمْ، وَإِنِّي لَوْلَا اللَّهُ وَذَلِكَ لَمْ أُرَاسِلْكُمْ شَيْئًا حَتَّى تَرَى الْخَمِيسَ، وَإِنَّكُمْ إِنْ أَطَعْتُمْ رُسُلِي فَإِنَّ اللَّهَ لَكُمْ جَارٌ وَمُحَمَّدٌ، وَإِنَّ رُسُلِي شُرَحْبِيلٌ، وَأُنَّبِيٌّ، وَحَرْمَلَةُ، وَحَرِيْثُ بْنُ زَيْدِ الطَّائِبِيُّ، فَإِنَّهُمْ مَهْمَا قَاصَوْكَ عَلَيْهِ فَقَدْ رَضِيْتُهُ، وَإِنَّ لَكُمْ ذِمَّةَ اللَّهِ وَذِمَّةَ مُحَمَّدٍ رَسُولِ اللَّهِ ص. وَالسَّلَامُ عَلَيْكُمْ إِنْ أَطَعْتُمْ، وَجَهَّزُوا أَهْلَ مَقَنَا إِلَى أَرْضِهِمْ."

b. Tercümesi

İbn Asâkir'in *Tarihu Dimaşk* kitabında senediyle zikrettiğine göre Amr b. Ümeyye (r.a.) buyurdu ki: "Rasûlullah (s.a.v.) Yuhanna b. Rûba ve Eyle ahalisinin önde gelenlerine şöyle yazdı: 'Size selâm olsun. Şüphesiz Allah'a sizinle birlikte hamd ederim. O Allah ki ondan başka ilah yoktur. Şüphesiz size yazıncaya dek sizinle harb edecek değildim. Müslüman olun ve(ya) cizye verin. Allah'a ve Rasûlüne ve Rasûlünün elçilerine itaat edin. O elçilere ikramda bulunun. Onlara fetih kıyafetleri dışında da güzel kıyafetler giydirin. Ve Zeyd'e de güzel kıyafetler giydirin. (Bilmiş olun ki) elçilerim her neden razı olursa ben de ondan razı olurum.

Muhakak ki cizye (miktarı) bilindi. Şayet denizin ve karanın emin olmasını isterseniz Allah'a ve Rasûlü'ne itaat edin. Allah ve Rasûlü'nün hakkı hariç Arap ve Acem için (geçmişte sizin boynunuzda) olan bütün haklar(ın) sizden (alınması) men edilmiştir. Şayet (Allah ve Rasûlü'nün hakkının alınmasını) reddeder ve razı olmazsanız, muhakkak sizinle savaşıncaya ve (yaşça) büyüklerinizi öldürüp küçüklerinizi esir edinceye kadar sizden hiçbir şey almayacağım (kabul etmeyeceğim).

Şüphesiz ben hak ile (gönderilmiş) Allah'ın Rasûlü'yüm. Allah'a, kitaplarına, peygamberlerine iman ederim. Mesih (İsa) b. Meryem şüphesiz Allah'ın kelimesidir. Ben iman ederim ki o Allah'ın elçisidir.

Size şer dokunmadan önce gelin (boyun eğin). Şüphesiz ben elçilerim(e iyi davranmayı)i size vasiyet ediyorum. Harmele'ye üç vesk arpa verin. Şüphesiz Harmele sizin için şefaattir.

Allah(in emri) ve bu (elçilik) olmasaydı sizinle mektuplaşmazdım, ta ki siz Perşembe'yi görene kadar. Elçilerime itaat ederseniz şüphesiz ki Allah ve Muhammed (s.a.v.) sizin yardımcınızdır.

Elçilerim Şurahbîl, Übeyy, Harmele, Hurays b. Zeyd et-Tâî size her ne hükmederlerse şüphesiz ben ona razı oldum. Şüphesiz sizin için Allah'ın ve Rasûlullah Muhammed'in (s.a.v.) zimmeti vardır. Şayet itaat ederseniz size selâm olsun. Maknâ ehlini yurtlarına gitmeleri için yola hazırlayın.”¹⁰⁵⁸

c. Tahrici

Hadisimizi İbn Asâkir *Tarihu Dimaşk*'ında rivayet etmiş;¹⁰⁵⁹ ayrıca İbn Sa'd, *Tabakât*'ında, İbn Hadîde, *el-Misbahu'l-mudiyy*'de Amr b. Ümeyye'den rivayet etmişlerdir.¹⁰⁶⁰

d. Rivayet Farklılıkları

Metinde esas aldığımız İbn Asâkir'e göre hadisimiz; Ebûbekir Muhammed b. Abdülbaki- Hasen b. Ali- Muhammed b. Abbas- Ahmed b. Maruf- Haris b. Ebî Üsame- Muhammed b. Sad'- Muhammed b. Ömer Eslemî (el-Vakîdî)- Muaz b. Muhammed el-Ensârî- Cafer b. Amr b. Ümeyye- Ailesinden birisi- Amr b. Ümeyye senediyle rivayet edilmiştir.

Aynı sened içerisinde Muhammed b. Ömer Eslemî (el-Vakîdî):

a) Ebûbekir b. Ebî Sebra- Muhammed b. Yusuf- Saib b. Yezid tariki ile Âlâ b. Hadramî'den,

b) Ebûbekir b. Ebî Sebra- Misver b. Rifâa

ve Abdulhamid b. Cafer- Cafer b. Abdullah

¹⁰⁵⁸ İbn Asakir, *Tarihu Dimaşk*, XII, 329-330.

¹⁰⁵⁹ İbn Asakir, *Tarihu Dimaşk*, a.g.e.

¹⁰⁶⁰ İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 277; İbn Hadîde, *el-Misbahu'l-mudiyy*. II, 316.

ve Ömer b. Süleyman b. Ebî Hasme- Ebûbekir b. Süleyman b. Ebî Hasme yolu ile ninesi Şifa bt. Abdullah'tan,

c) Mamer b. Raşid- Zührî- Ubeyullah b. Abdullah b. Utbe

ve Muhammed b. Abdullah- Zührî- Ubeydullah b. Abdullah b. Utbe yolları ile Abdullah b. Abbas'tan (r.a.) rivayet etmiştir.

Görüldüğü üzere dört sahabîden gelen rivayetlerin hepsi Vakıdî'de toplanmaktadır. Bu sebeple Vakıdî'nin rivayetini takviye edememektedir.

Aynı zamanda senedde telif yapıldığı belirtilmiştir. “*Dahale hadisü ba'zihim fi hadisi ba'z*” ifadesi buna işaret etmektedir. Senedde telif “farklı isnadlardan gelen ve farklı lafızlarla rivayet edilen bir hadisin isnad ve metinlerinin birleştirilmesi” demektir.¹⁰⁶¹ Telifin farklı çeşitleri olup bazıları ittifakla caiz olmakla birlikte bazıları tartışmalıdır.¹⁰⁶² Hadisimizde de başvurulan “Musannifin, isnadı ve muhtevası aynı olan bir hadisi birkaç şeyhten aldığını belirttikten sonra lafızlarının birbirine uyduğunu, birbirine yakın olduğunu, birbirini doğruladığını söyleyip onlardan aldığı mânâyı kendi ifadesiyle nakletmesi şeklinde yaptığı”¹⁰⁶³ telif şekli de tartışmalı şekillerden biridir. Bununla birlikte her ne kadar fıkıh ve ihticac noktasında ihtilafı olsa da siyer ve megazîde sıkça kullanılmış¹⁰⁶⁴ ve bunda bir beis görülmemiştir.

Senedde dikkat çeken bir diğer nokta ise “Cafer b. Amr b. Ümeyye- Ailesinden birisi- Amr b. Ümeyye” olarak verilmesidir. Yani Cafer b. Amr b. Ümeyye ile Amr b. Ümeyye arasında müphem bir şahıs olarak “ailesinden birisi” ifadesinin geçmesidir. Bu durum biraz gariptir. Çünkü Cafer b. Amr b. Ümeyye'nin rivayetlerinden hiç birisinde böyle bir duruma rastlanmamıştır. Babasından en çok rivayette bulunan Cafer b. Amr'ın ailesinden de olsa müphem bir şahıs aracılığı ile rivayette bulunması kafada soru işareti bırakmaktadır.

Ayrıca aynı senedle rivayet edilen, aynı şekilde senedde telif yapılan ve konu olarak da aynı -Peygamberimiz'in (s.a.v.) gönderdiği elçiler ve mektuplar- konudan

¹⁰⁶¹ Bünyamin Erul, "Telif", **DİA**, XL, 200-201.

¹⁰⁶² Bünyamin Erul, "Telif", **DİA**, XL, 200-201.

¹⁰⁶³ Erul, "Telif", **DİA**, XL, 200-201.

¹⁰⁶⁴ Erul, "Telif", **DİA**, XL, 200-201.

bahseden (20), (21), (22), (23), (24) ve (27) numaralı hadislerin rivayetinde Cafer b. Amr b. Cafer b. Amr b. Ümeyye olarak geçmektedir. Hatta (24) numaralı hadiste aradaki müphem halka açıklanarak “Cafer b. Amr b. Cafer b. Amr b. Ümeyye- Babası- Amr b. Ümeyye” olarak verilmiştir.

Tüm bunlar göz önünde bulundurulduğunda Cafer b. Amr b. Ümeyye olarak verilen râvinin aslında Cafer b. Amr b. Cafer b. Amr b. Ümeyye olabileceği ve senedde künyesinde kısaltma yapılarak verilmiş olduğu söylenebilir.

e. Ricali

Metinde esas aldığımız İbn Asâkir’e göre hadisimizin senedi: Ebûbekir Muhammed b. Abdalbaki- Hasen b. Ali- Muhammed b. Abbas- Ahmed b. Maruf- Haris b. Ebî Üsame- Muhammed b. Sad‘- Muhammed b. Ömer Eslemî (el-Vakîdî)- Muaz b. Muhammed el-Ensarî- Cafer b. Amr b. Ümeyye- Ailesinden birisi- Amr b. Ümeyye’dir.

1) **Ebûbekir Muhammed b. Abdalbaki b. Muhammed b. Abdullah el-Ensarî**: Hanbelî, manifaturacı, Maristan kadısı olarak da bilinir.¹⁰⁶⁵ Tebük Seferi’nden geri kaldığı için haklarında ayet inen üç kişiden biri olan K‘ab b. Malik’in soyundan gelmektedir.¹⁰⁶⁶ Kendisi ile Peygamberimiz arasında muttasıl sened ile altı sika râvi bulunan son kişi olduğu söylenmiştir.¹⁰⁶⁷ Ebû İshak el-Bermekî, Ebû Muhammed el-Cevherî, Ali b. İsa el-Bakillânî ve birçoklarından hadis rivayet etmiştir.¹⁰⁶⁸ Kendisinden Silefî, Sem‘ânî, İbnu’l-Cevzî ve birçokları rivayette bulunmuştur.¹⁰⁶⁹ Hakkında İbnu’l-Cevzî “sika, sebt, hucet, anlayışlı, mütefennin (bir çok ilimde bilgi sahibi), feraiz ilminde yegâne” olarak tavsif etmiştir.¹⁰⁷⁰ Sem‘ânî “Hadis ilminde çok dikkatli ve kıraati güzel”¹⁰⁷¹ olduğunu söylemiştir. İbnu’l-hisab “sadûk, sebt” olarak tavsif etmiştir.¹⁰⁷² Zehebî, *Siyeru a’lâmi’n-nübelâ*’da onu “şeyh, imam, alim,

¹⁰⁶⁵ Zehebî, *Siyeru â‘lâmi’n-nübelâ*, XX, 24.

¹⁰⁶⁶ Zehebî, *Siyeru â‘lâmi’n-nübelâ*, XX, 23.

¹⁰⁶⁷ İbn Hacer, *Lisanu’l-mîzan*, V, 231.

¹⁰⁶⁸ Zehebî, *Siyeru â‘lâmi’n-nübelâ*, XX, 24.

¹⁰⁶⁹ Zehebî, *Siyeru â‘lâmi’n-nübelâ*, XX, 25.

¹⁰⁷⁰ Zehebî, *Siyeru â‘lâmi’n-nübelâ*, XX, 26.

¹⁰⁷¹ Zehebî, *Siyeru â‘lâmi’n-nübelâ*, XX, 27.

¹⁰⁷² İbn Hacer, *Lisanu’l-mîzan*, V, 243.

mütefennin, farazî (miras hukukunu iyi bilen), adl, kâdı, asrının müsnidi” ifadeleriyle tanıtmıştır.¹⁰⁷³

2) **Hasen b. Ali b. Muhammed b. Hasen Ebû Muhammed el-Cevherî:** Aslen Şiraz’lıdır.¹⁰⁷⁴ Sonrasında Bağdad’a yerleşmiştir.¹⁰⁷⁵ Ebûbekir el-Katî’î, Ebû Abdullah el-Askerî, Dârekutnî ve birçoklarından hadis rivayet etmiştir.¹⁰⁷⁶ Kendisinden Ebû Nasr b. Mâkûlâ, Muhammed b. Ali b. Ayyaş ed-Debbas, Ebû Ali el-Berdânî ve birçokları rivayette bulunmuştur.¹⁰⁷⁷ Hakkında Hatîb el-Bağdadî “sika, emin” olarak tavsif etmiştir.¹⁰⁷⁸ Zehebî *Tarihu’l-İslâm*’da “Asrında Irak’ın hatta tüm dünyanın müsnidi” diyerek övmüştür.¹⁰⁷⁹ Zehebî, *Siyeru a’lâmi’n-nübelâ*’da onu “imam, şeyh, muhaddis, sadûk, müsnid” ifadeleriyle tanıtmış,¹⁰⁸⁰ “rivayet denizlerinden biridir” diye methetmiştir.¹⁰⁸¹

3) **Muhammed b. Abbas b. Muhammed b. Zekeriyya:** Ebû Ömer b. Hayaveyh diye de bilinir.¹⁰⁸² Abdullah b. İshak el-Medâyinî,¹⁰⁸³ Bâgandî, Begavî ve başkalarından rivayette bulunmuştur.¹⁰⁸⁴ Kendisinden Ebûbekir el-Berkânî, Ebû Muhammed el-Hallâl,¹⁰⁸⁵ Ebû Hasen el-Atekî¹⁰⁸⁶ ve başkaları rivayette bulunmuştur. Yine *Tabakât-ı İbn Sa’d*, *Megâzî el-Vâkidî* gibi hacimli tabakat ve tarih kitaplarını rivayet emiştir.¹⁰⁸⁷ Hakkında Hatîb el Bağdadî, Ezherî, Atîkî, Berkânî “sika” demiştir.¹⁰⁸⁸ İbnü’l-Cevzî “sika, dindar, hadis dinlemesi ve yazması çok, şahsiyet sahibi ve uyanık” diyerek övmüştür.¹⁰⁸⁹

¹⁰⁷³ Zehebî, *Siyeru â’lâmi’n-nübelâ*, XX, 23.

¹⁰⁷⁴ Zehebî, *Tarihu’l-İslâm*, X, 45.

¹⁰⁷⁵ Zehebî, *Tarihu’l-İslâm*, X, 45.

¹⁰⁷⁶ Zehebî, *Tarihu’l-İslâm*, X, 45.

¹⁰⁷⁷ Zehebî, *Tarihu’l-İslâm*, X, 45.

¹⁰⁷⁸ Zehebî, *Tarihu’l-İslâm*, X, 45; Zehebî, *Siyeru â’lâmi’n-nübelâ*, XVIII, 69.

¹⁰⁷⁹ Zehebî, *Tarihu’l-İslâm*, X, 45.

¹⁰⁸⁰ Zehebî, *Siyeru â’lâmi’n-nübelâ*, XVIII, 68.

¹⁰⁸¹ Zehebî, *Siyeru â’lâmi’n-nübelâ*, XVIII, 69.

¹⁰⁸² İbnü’l-Cevzî, *Muntazam*, XIV, 364; İbn Hacer, *Lisanu’l-mîzan*, V, 214.

¹⁰⁸³ İbn Hacer, *Lisanu’l-mîzan*, V, 214.

¹⁰⁸⁴ İbnü’l-Cevzî, *Muntazam*, XIV, 364; İbn Hacer, *Lisanu’l-mîzan*, V, 214.

¹⁰⁸⁵ İbnü’l-Cevzî, *Muntazam*, XIV, 364; İbn Hacer, *Lisanu’l-mîzan*, V, 214.

¹⁰⁸⁶ İbn Hacer, *Lisanu’l-mîzan*, V, 214.

¹⁰⁸⁷ İbnü’l-Cevzî, *Muntazam*, XIV, 364; İbn Hacer, *Lisanu’l-mîzan*, V, 214.

¹⁰⁸⁸ İbn Hacer, *Lisanu’l-mîzan*, V, 214-215.

¹⁰⁸⁹ İbnü’l-Cevzî, *Muntazam*, XIV, 364.

4) **Ahmed b. Maruf b. Bişr b. Mûsâ el-Haşşab:** Haris b. Ebî Üsame, Hüseyin b. Fehm,¹⁰⁹⁰ Ebû'l- Buhterî Abdullah b. Muhammed b. Şakir'den¹⁰⁹¹ rivayette bulunmuştur. Kendisinden de Ebû Ömer b. Hayeveyh, Ebû'l-Hasen b. Cündî hadis rivayet etmiştir.¹⁰⁹² Hakkında pek fazla bir bilgi yoktur. İbn Kutlubuğa, *es-Sikat*'da zikretmiş ve Hatîb el-Bağdadî'nin hakkında "sika" dediğini nakletmiştir.¹⁰⁹³ Zehebî ise *Tarihu'l-İslâm* 'ında çok kısa olarak zikretmiş ve "sika" olduğunu söylemiştir.¹⁰⁹⁴

5) **Haris b. Muhammed b. Ebî Üsame et-Temîmî:** Bağdatlı, meşhur Müsned sahibi, alim, hafız lakablarıyla övülmüştür.¹⁰⁹⁵ Yezid b. Harun, Ravh b. Ubade, Kesîr b. Hişam ve birçoklarından hadis rivayet etmiştir.¹⁰⁹⁶ Kendisinden de İbn Cerir et-Taberî, İbn Ebi'd-dünya, Muhammed b. Mahled ve birçokları rivayette bulunmuştur.¹⁰⁹⁷ İbn Hibban *es-Sikât*'ında zikretmiştir.¹⁰⁹⁸ Hakkında Ebû'l-feth el-Ezdî "zayıf, hocalarımından ondan rivayette bulunanı görmedim" demiş, Zehebî ise bu sözün "mücazeffe (toptancılık, peşin hüküm) olduğunu ifade ederek "keşke kendi nefisinin zayıflığını görseydi" diye cevap vermiştir.¹⁰⁹⁹ Dârekutnî "sadûk",¹¹⁰⁰ Muhammed b. Muhammed b. Malik el-İskâfî "sika" olarak vasfetmiştir.¹¹⁰¹ Zehebî, İbn Hazm'ın el-Muhallâ'sında "zayıf" dediğini nakletmiş ve ardından "Bu râvide bir beis yoktur, hadisleri istikamet üzredir" demiştir.¹¹⁰² Yine hadis rivayetinden ücret aldığına dair yapılan tenkitlere de onun muhtaç olduğu için aldığını ve buna zaruret durumunda cevaz verildiğini söyleyerek cevap vermiştir.¹¹⁰³ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*'da onu "hâfiz, sadûk, alim, Irak'ın müsniidi" ifadeleriyle tanıtmıştır.¹¹⁰⁴

¹⁰⁹⁰ İbn Kutlubuğa, *Sikat*, II, 103.

¹⁰⁹¹ Zehebî, *Tarihu'l-İslâm*, VII, 457; İbn Kutlubuğa, *Sikat*, II, 103.

¹⁰⁹² Zehebî, *Tarihu'l-İslâm*, VII, 457; İbn Kutlubuğa, *Sikat*, II, 103.

¹⁰⁹³ İbn Kutlubuğa, *Sikat*, II, 103.

¹⁰⁹⁴ Zehebî, *Tarihu'l-İslâm*, VII, 457.

¹⁰⁹⁵ Zehebî, *Siyeru â'lâmi'n-nübelâ*, XIII, 388.

¹⁰⁹⁶ Zehebî, *Siyeru â'lâmi'n-nübelâ*, XIII, 388.

¹⁰⁹⁷ Zehebî, *Siyeru â'lâmi'n-nübelâ*, XIII, 388.

¹⁰⁹⁸ Zehebî, *Siyeru â'lâmi'n-nübelâ*, XIII, 388.

¹⁰⁹⁹ Zehebî, *Siyeru â'lâmi'n-nübelâ*, XIII, 389.

¹¹⁰⁰ Zehebî, *Siyeru â'lâmi'n-nübelâ*, XIII, 389.

¹¹⁰¹ Zehebî, *Siyeru â'lâmi'n-nübelâ*, XIII, 389.

¹¹⁰² Zehebî, *Siyeru â'lâmi'n-nübelâ*, XIII, 389.

¹¹⁰³ Zehebî, *Siyeru â'lâmi'n-nübelâ*, XIII, 389-390.

¹¹⁰⁴ Zehebî, *Siyeru â'lâmi'n-nübelâ*, XIII, 388.

6) **Muhammed b. Sa‘d b. Menî‘ el-Haşimî:** Ebû Abdullah el-Basrî’nin azatlısıdır.¹¹⁰⁵ Vakıdî’nin kâtibi olarak da bilinir.¹¹⁰⁶ Meşhur *et-Tabakâtü’l-Kübrâ*’nın yazarı,¹¹⁰⁷ sika hadis hafızlarının ulularındandır.¹¹⁰⁸ Heşîm b. Beşîr, Velid b. Müslim, İbn Uyeyne, İbn Aliyye,¹¹⁰⁹ Ebû Davud et-Tayâlisî¹¹¹⁰ ve birçoklarından hadis rivayet etmiştir. Kendisinden İbn Ebi’d-dünya, Ahmed b. Yahya b. Cabir el-Belâzurî ve birçokları rivayette bulunmuşlardır.¹¹¹¹ İbn Maîn’in bazı rivayetleri için yalan dediği rivayet edilmiş,¹¹¹² fakat İbn Hacer’in *Tehzibu’t-tehzib*’inde, Hatîb el-Bağdâdî’nin “Sanırım Mus’ab ez-Zübeyrî, İbn Maîn’e Vakıdî’nin bazı münker rivayetlerini İbn Sa‘d’dan rivayet etti(ği için Yahya İbn Maîn böyle söyledi)” dediğini nakletmiştir.¹¹¹³ Hakkında Ebû Hatim “sadûk”,¹¹¹⁴ Hatîb el-Bağdâdî “adalet ehli, hadisleri doğruluğuna delalet ediyor” demiştir.¹¹¹⁵ Zehebî, *Siyeru a’lâmi’n-nübelâ*’da onu “hâfız, allame, huccet” ifadeleriyle tanıtmış,¹¹¹⁶ İbn Hacer *Tehzibu’t-tehzib*’inde “sika, hadis hafızı”¹¹¹⁷ diye tanımlamış, *Takrîbu’t-Tehzîb*’inde ise “sadûk” olduğunu ve fâzıl bir şahsiyet olduğunu söylemiştir.¹¹¹⁸

7) **Muhammed b. Ömer b. Vakıd el-Vakıdî el-Eslemî:** (7) No.lu hadiste tanıtılmıştır. Metrûk bir râvidir. Sadece siyer ve tarihle ilgili rivayetleri dikkate alınabilir.

8) **Muaz b. Muhammed b. Muaz b. Muhammed b. Übeyy b. Ka‘b el-Ensarî:** Muaz b. Muhammed b. Muaz b. Übeyy b. Ka‘b ve Muaz b. Muhammed b. Muhammed b. Übeyy b. Ka‘b olarak da söylenmiştir.¹¹¹⁹ Babasından, Muhammed b.

¹¹⁰⁵ Zehebî, *Siyeru â‘lâmi’n-nübelâ*, X, 664; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-tehzîb*, IX, 182.

¹¹⁰⁶ Zehebî, *Siyeru â‘lâmi’n-nübelâ*, X, 664; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-tehzîb*, IX, 182.

¹¹⁰⁷ Zehebî, *Siyeru â‘lâmi’n-nübelâ*, X, 664; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-tehzîb*, IX, 182.

¹¹⁰⁸ İbn Hacer, *Tehzîbu’t-tehzîb*, IX, 182.

¹¹⁰⁹ Zehebî, *Siyeru â‘lâmi’n-nübelâ*, X, 664; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-tehzîb*, IX, 182.

¹¹¹⁰ İbn Hacer, *Tehzîbu’t-tehzîb*, IX, 182.

¹¹¹¹ Zehebî, *Siyeru â‘lâmi’n-nübelâ*, X, 665; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-tehzîb*, IX, 182.

¹¹¹² Zehebî, *Siyeru â‘lâmi’n-nübelâ*, X, 665-666; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-tehzîb*, IX, 182.

¹¹¹³ İbn Hacer, *Tehzîbu’t-tehzîb*, IX, 182.

¹¹¹⁴ Zehebî, *Siyeru â‘lâmi’n-nübelâ*, X, 665; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-tehzîb*, IX, 182.

¹¹¹⁵ İbn Hacer, *Tehzîbu’t-tehzîb*, IX, 182-183.

¹¹¹⁶ Zehebî, *Siyeru â‘lâmi’n-nübelâ*, X, 664.

¹¹¹⁷ İbn Hacer, *Tehzîbu’t-tehzîb*, IX, 182.

¹¹¹⁸ İbn Hacer, *Takrîbu’t-Tehzîb*, s. 480.

¹¹¹⁹ İbn Hacer, *Tehzîbu’t-tehzîb*, X, 193.

Yahya b. Hibban,¹¹²⁰ Hişam b. Urve, Ebûbekir b. Hazm ve başkalarından rivayette bulunmuştur.¹¹²¹ Kendisinden İbn Lehâ,¹¹²² Muaviye b. Salih el-Hadramî, Yunus b. Muhammed ve başkaları rivayette bulunmuştur.¹¹²³ Hakkında fazla bir bilgi yoktur. İbn Hibban kendisini es-Sikat'ında zikretmiştir.¹¹²⁴ İbn Mace kendisinden bir hadis rivayet emiştir.¹¹²⁵ İbnü'l-Medînî kendisinin, babasının ve dedesinin meçhul olduğunu söylemiştir.¹¹²⁶ İbn Hacer *Takrîbu't-Tehzîb'inde* onun "makbûl" olduğunu söylemiştir.¹¹²⁷

9) **Cafer b. Amr b. Ümeyye:** Amr b. Ümeyye'nin oğludur. (1) No.lu hadiste tanıtılmıştır. Sika bir râvidir.

10) **Amr b. Ümeyye ailesinden biri:** Kim kastedildiği bilinmemektedir. Dolayısıyla meçhul râvidir.

f. Derecesi

Hadisimizin senedinde metruk ravî Muhammed b. Ömer el-Vâkîdî ve müphem bir râvi vardır. Dolayısı ile isnadı çok zayıftır. Fakat hadis, siyer ve tarih ile ilgili olduğundan dikkate alınabilir.

g. Değerlendirme

Hadisimiz Peygamberimiz'in (s.a.v.) Hudeybiye sonrası gönderdiği elçi ve mektuplaşmalar hakkındadır. Metinde elçilerin ne zaman gönderildiğine dair tam olarak bir tarih verilmemiştir. Fakat Akabe körfezindeki Eyle liman kentinde yaşayan Eyle halkına gönderildiğine göre bu hadisenin Tebük Seferi esnasında olduğu söylenmiştir.¹¹²⁸

¹¹²⁰ Zehebî, *Tarihu'l-İslâm*, IV, 218; İbn Hacer, *Tehzîbu't-tehzîb*, X, 193.

¹¹²¹ İbn Hacer, *Tehzîbu't-tehzîb*, X, 193.

¹¹²² Zehebî, *Tarihu'l-İslâm*, IV, 218; İbn Hacer, *Tehzîbu't-tehzîb*, X, 193.

¹¹²³ İbn Hacer, *Tehzîbu't-tehzîb*, X, 193.

¹¹²⁴ İbn Hacer, *Tehzîbu't-tehzîb*, X, 193.

¹¹²⁵ İbn Hacer, *Tehzîbu't-tehzîb*, X, 193.

¹¹²⁶ İbn Hacer, *Tehzîbu't-tehzîb*, X, 193-194.

¹¹²⁷ İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, s. 536.

¹¹²⁸ Zekiye Sönmez, "İslâm'ın Ortaya Çıktığı Dönemde Arap Yarımadası'nda Hıristiyanlık", Doktora, Danışman Mehmet Katar, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Ve Din Bilimleri (Dinler Tarihi) Anabilim Dalı, Ankara, 2010, s. 188.

Peygamberimiz'in (s.a.v.) mektubuna karşılık Eyle ileri gelenlerinden İbnu'l-Ulmâ bir mektup yollamış, Peygamberimiz'in (s.a.v.) mektup gönderdiği, oranın dini reisi olduğu söylenen Yuhanna b. Rûbe'nin ise bizzat Peygamberimiz'in (s.a.v.) yanına geldiği ve onunla görüştüğü rivayet olunmuştur.¹¹²⁹ Peygamberimiz'in (s.a.v.) bu görüşmeden memnun kaldığı. Ona bir kaftan hediye ettiği ve Eyle halkı için bir eman mektubu verdiği rivayet edilmiştir.¹¹³⁰ Yine Peygamberimiz'in (s.a.v.) metinde geçen Maknâ ehlinden bir heyet ile görüştüğü ve onları İslâm'a davet ettiği, fakat onların kendi dinlerinde kalmayı tercih ettiği rivayet edilmiştir.¹¹³¹ Bunun üzerine Peygamberimiz'in (s.a.v.) Maknâ ehline cizye yerine, onların ürettikleri sanayi ve tarım mallarından bir kısmının verilmesi karşılığında, bir teminat mektubu verdiği belirtilmiştir.¹¹³²

3.2.4.7. Yirminci Hadis: Peygamberimiz'in (s.a.v.) Cerir b. Abdullah el-Becelfi'yi Zi'l-kele' b. Nâkûr'a Göndermesi

a. Metni

قال ابن عساکر فی تاریخ دمشق: أَخْبَرَنَا أَبُو بَكْرٍ مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الْبَاقِي، أَنبَأَ الْحَسَنُ بْنُ عَلِي، أَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْعَبَّاسِ، أَنَا أَحْمَدُ بْنُ مَعْرُوفٍ، نَا الْحَارِثُ بْنُ أَبِي أُسَامَةَ، أَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سَعْدٍ، أَنبَأَ مُحَمَّدُ بْنُ عُمَرَ الْأَسْلَمِيُّ، حَدَّثَنِي مَعْمَرُ بْنُ رَاشِدٍ، وَمُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، عَنِ الرَّهْرِيِّ، عَنِ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُتْبَةَ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ. ح قَالَ: وَنَا أَبُو بَكْرٍ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي سَبْرَةَ، عَنِ الْمِسْوَرِ بْنِ رِفَاعَةَ، قَالَ: وَحَدَّثَنَا عَبْدُ الْحَمِيدِ بْنُ جَعْفَرٍ، عَنِ أَبِيهِ، قَالَ: وَنَا عُمَرُ بْنُ سُلَيْمَانَ بْنِ أَبِي حَثْمَةَ، عَنِ

¹¹²⁹ Sönmez, a.g.e., s. 188.

¹¹³⁰ Sönmez, a.g.e., s. 188.

¹¹³¹ Sönmez, a.g.e., s. 190.

¹¹³² Sönmez, a.g.e., s. 190.

أَبِي بَكْرٍ بْنِ سُلَيْمَانَ بْنِ أَبِي حَثْمَةَ، عَنْ جَدَّتِهِ الشَّقَاءِ، قَالَ: وَنَا أَبُو بَكْرٍ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي سَبْرَةَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يُونُسَ، عَنْ السَّائِبِ بْنِ يَزِيدَ، عَنِ الْعَلَاءِ بْنِ الْحَضْرَمِيِّ، قَالَ: وَنَا مُعَاذُ بْنُ مُحَمَّدٍ الْأَنْصَارِيِّ، عَنْ جَعْفَرِ بْنِ عَمْرٍو بْنِ جَعْفَرِ بْنِ عَمْرٍو بْنِ أُمَيَّةَ الضَّمْرِيِّ، عَنْ أَهْلِهِ، عَنْ عَمْرٍو بْنِ أُمَيَّةَ الضَّمْرِيِّ دَخَلَ حَدِيثَ بَعْضِهِمْ فِي حَدِيثِ بَعْضٍ، قَالُوا: وَبَعَثَ رَسُولُ اللَّهِ جَرِيرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ الْجَلِّيَّ إِلَى ذِي الْكُلَاعِ بْنِ نَاكُورِ بْنِ حَبِيبِ بْنِ مَالِكِ بْنِ حَسَّانِ بْنِ تُبَّعٍ، وَإِلَى ذِي عَمْرٍو يَدْعُوهُمَا إِلَى الْإِسْلَامِ فَأَسْلَمَا، وَأَسْلَمَتْ صَرِيْبَةُ بِنْتُ أْبْرَهَةَ بْنِ الصَّبَّاحِ امْرَأَةَ ذِي الْكُلَاعِ، وَتُوْفِّيَ رَسُولُ اللَّهِ وَجَرِيرٌ عِنْدَهُمْ، فَأَخْبَرَهُ ذُو عَمْرٍو بِوَفَاتِهِ فَرَجَعَ جَرِيرٌ إِلَى الْمَدِينَةِ.

b. Tercümesi

İbn Asâkir'in *Tarihu Dimaşk* isimli kitabında senediyle zikrettiğine göre Amr b. Ümeyye (r.a.) buyurdu ki: "Rasûlullah (s.a.v.) Cerir b. Abdullah el-Becelî'yi Zi'l- kelâ' b. Nâkur b. Habib b. Malik b. Hassan b. Tübba'a ve Zî Amr'a gönderdi. Her ikisi de Müslüman oldular. Zi'l- kelâ''ın hanımı Darîbe bt. Ebrehe b. es-Sabbah da İslâm'ı kabul etti. Rasûlullah (s.a.v.) vefat ettiğinde Cerir onların yanında bulunmaktaydı. Zû Amr ona Rasûlullah'ın (s.a.v.) vefatını haber verdi. Bunun üzerine Cerir Medine'ye döndü."¹¹³³

c. Tahrici

Hadisimizi İbn Asâkir *Tarihu Dimaşk*'ında rivayet etmiş;¹¹³⁴ ayrıca İbn Sa'd, *Tabakât*'ında, İbn Hadîde, *el-Misbahu'l-mudiyy*'de Amr b. Ümeyye'den rivayet etmişlerdir.¹¹³⁵

d. Rivayet Farklılıkları

Metinde esas aldığımız İbn Asâkir, hadisimizi; Ebûbekir Muhammed b. Abdalbaki- Hasen b. Ali- Muhammed b. Abbas- Ahmed b. Maruf- Haris b. Ebî Üsame- Muhammed b. Sad'- Muhammed b. Ömer Eslemî (el-Vakîdî)- Muaz b.

¹¹³³ İbn Asakir, *Tarihu Dimaşk*, XVII, 384-385.

¹¹³⁴ İbn Asakir, *Tarihu Dimaşk*, a.g.e.

¹¹³⁵ İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 265-266; İbn Hadîde, *el-Misbahu'l-mudiyy*. II, 272.

Muhammed el-Ensârî- Cafer b. Amr b. Cafer b. Amr b. Ümeyye- Ailesinden birisi- Amr b. Ümeyye senediyle rivayet etmiştir.

Aynı sened içerisinde Muhammed b. Ömer Eslemî (el-Vakıdî):

- a) Ebûbekir b. Ebî Sebra- Muhammed b. Yusuf- Saib b. Yezid tariki ile Âlâ b. Hadramî'den,
- b) Ebûbekir b. Ebî Sebra- Misver b. Rifâa
ve Abdulhamid b. Cafer- Cafer b. Abdullah
ve Ömer b. Süleyman b. Ebî Hasme- Ebûbekir b. Süleyman b. Ebî Hasme yolu ile ninesi Şifa bt. Abdullah'tan,
- c) Mamer b. Raşid- Zührî- Ubeyullah b. Abdullah b. Utbe
ve Muhammed b. Abdullah- Zührî- Ubeydullah b. Abdullah b. Utbe yolları ile Abdullah b. Abbas'tan (r.a.) rivayet etmiştir.

Görüldüğü üzere dört sahabîden gelen rivayetlerin hepsi Vakıdî'de toplanmaktadır. Bu sebeple Vakıdî'nin rivayetini takviye edememektedir.

Hadisimizde telif yapılmıştır. Bunun ile ilgili bilgi (19) No.lu hadiste verilmiştir.

e. Ricali

Metinde esas aldığımız İbn Asâkir'e göre hadisimizin senedi: Ebûbekir Muhammed b. Abdulbaki- Hasen b. Ali- Muhammed b. Abbas- Ahmed b. Maruf- Haris b. Ebî Üsame- Muhammed b. Sad'- Muhammed b. Ömer Eslemî (el-Vakıdî)- Muaz b. Muhammed el-Ensârî- Cafer b. Amr b. Cafer b. Amr b. Ümeyye- Ailesinden birisi- Amr b. Ümeyye'dir.

1) **Ebûbekir Muhammed b. Abdulbaki b. Muhammed b. Abdullah el-Ensârî:** (19) No.lu hadiste tanıtılmıştır. Sika bir râvidir.

2) **Hasen b. Ali b. Muhammed b. Hasen Ebû Muhammed el-Cevherî:** (19) No.lu hadiste tanıtılmıştır. Sika bir râvidir.

3) **Muhammed b. Abbas b. Muhammed b. Zekeriyya:** (19) No.lu hadiste tanıtılmıştır. Sika bir râvidir.

4) **Ahmed b. Maruf b. Bişr b. Mûsâ el-Haşşab:** (19) No.lu hadiste tanıtılmıştır. Sika bir râvidir.

5) **Haris b. Muhammed b. Ebî Üsame et-Temîmî:** (19) No.lu hadiste tanıtılmıştır. Sika bir râvidir..

6) **Muhammed b. Sa'd b. Menî' el-Haşîmî:** (19) No.lu hadiste tanıtılmıştır. Sika bir râvidir.

7) **Muhammed b. Ömer b. Vakıd el-Vakıdî el-Eslemî:** (7) No.lu hadiste tanıtılmıştır. Metrûk bir râvidir. Sadece siyer ve tarihle ilgili rivayetleri dikkate alınabilir.

8) **Muaz b. Muhammed b. Muaz b. Muhammed b. Übeyy b. Ka'b el-Ensari:** (19) No.lu hadiste tanıtılmıştır. Sika bir râvidir.

9) **Cafer b. Amr b. Cafer b. Amr b. Ümeyye:** Amr b. Ümeyye'nin torununun oğludur. Kendisinden İbrahim b. İsmail b. Mücemma' rivayette bulunmuştur.¹¹³⁶ Buharî *et-Tarihü'l-kebir*'de zikretmiş fakat cerh, ta'dil veya tanıtma yapmamış sadece ondan rivayet edildiği muhtemel iki hadisi zikretmekle yetinmiştir.¹¹³⁷ İbn Ebî Hatim ve Mizzî de hakkında bir değerlendirmede bulunmamışlardır. Diğer tabakat ve terâcim kitaplarında da ismi zikredilmemektedir. Dolayısıyla 'Mechûlü'l-hâl' olan bir râvidir.

10) **Amr b. Ümeyye ailesinden biri:** Kim kastedildiği bilinmemektedir. Dolayısıyla meçhul râvidir.

f. Derecesi

Hadisimizin senesinde metrûk râvi Muhammed b. Ömer el-Vâkıdî, 'Mechûlü'l-hâl' olan Cafer b. Amr b. Cafer b. Amr b. Ümeyye ve müphem bir râvi vardır. Dolayısı ile isnadı çok zayıftır. Fakat konusu siyer ve tarih ile ilgili olduğundan dikkate alınabilir.

¹¹³⁶ Buharî, *et-Tarihü'l-kebir*, II, 194; İbn EbîHatim, *el-Cerhu ve't-ta'dil*, II, 484; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, II, 45.

¹¹³⁷ Buharî, *et-Tarihü'l-kebir*, II, 194.

g. Değerlendirme

Hadisimiz Peygamberimiz'in (s.a.v.) gönderdiği elçi ve mektuplaşmalar hakkındadır. Metinde elçilerin ne zaman gönderildiğine dair tam olarak bir tarih verilmemiştir. Fakat gönderilen elçi Cerîr b. Abdullah el-Becelî (r.a.) henüz orada iken Rasûlullah'ın (s.a.v.) vefat haberi geldiğine göre Rasûlullah'ın vefatına çok yakın gönderildiği anlaşılmaktadır.

Zü'l-kelâ' b. Nâkur Yemen meliklerinden olarak geçmektedir. Bir müddet ilahlık iddiasında bulunduğu ve kendisine itaat edildiği Peygamberimiz vefat ettiğinde de bu hal üzere bulunduğu ve Hz. Ömer zamanında Müslüman olduğu söylenmiştir.¹¹³⁸ Sıbtu İbni'l-Cevzî, *Mir'âtü'z-zeman*'da bu görüşün daha sahih olduğunu söylemiştir.¹¹³⁹

Vakıdî'den naklen İbn Hadîde Mısır fethine katıldığını İskenderiye yakınındaki Merbut şehrinin fethinde bulunduğunu ve orada vefat ettiğini kaydeder.¹¹⁴⁰

¹¹³⁸ Sıbtu İbni'l-Cevzî, *Mir'âtü'z-zemân*, IV, 209.

¹¹³⁹ Sıbtu İbni'l-Cevzî, *Mir'âtü'z-zemân*, IV, 209.

¹¹⁴⁰ İbn Hadîde, *el-Misbahu'l-mudiyî*. II, 272.

3.2.4.8. Yirmi Birinci Hadis: Peygamberimiz'in (s.a.v.) Cebele b. Eyhem'i İslâma Davet Etmesi ve Sonradan İrtidat Edişi

a. Metni

قال ابن عساكر في تاريخ دمشق: أَخْبَرَنَا أَبُو بَكْرٍ مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الْبَاقِي، أَنَا الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ، أَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْعَبَّاسِ، أَنَا أَحْمَدُ بْنُ مَعْرُوفٍ، نَا الْحَارِثُ ابْنُ أَبِي أُسَامَةَ، أَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سَعْدٍ، أَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عُمَرَ الْأَسْلَمِيِّ، حَدَّثَنِي مَعْمَرُ بْنُ رَاشِدٍ، وَمُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنِ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَتَبَةَ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ. قَالَ: وَنَا أَبُو بَكْرٍ عَبْدُ اللَّهِ ابْنُ أَبِي سَبْرَةَ، عَنِ الْمَسُورِ بْنِ رِفَاعَةَ. قَالَ: وَنَا عَبْدُ الْحَمِيدِ بْنُ جَعْفَرٍ، عَنِ أَبِيهِ، قَالَ: وَنَا عُمَرُ بْنُ سُلَيْمَانَ ابْنِ أَبِي حَثْمَةَ، عَنِ أَبِي بَكْرٍ ابْنِ سُلَيْمَانَ ابْنِ أَبِي حَثْمَةَ، عَنِ جَدِّهِ الشِّفَاءِ. قَالَ: وَنَا أَبُو بَكْرٍ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ ابْنِ أَبِي سَبْرَةَ، عَنِ مُحَمَّدِ بْنِ يَوْسُفَ، عَنِ السَّائِبِ بْنِ يَزِيدٍ، عَنِ الْعَلَاءِ بْنِ الْحَضْرَمِيِّ. قَالَ: وَنَا مَعَاذُ بْنُ مُحَمَّدٍ الْأَنْصَارِيِّ، عَنِ جَعْفَرِ بْنِ عَمْرٍو بْنِ جَعْفَرِ بْنِ عَمْرٍو بْنِ أُمِيَةِ الضَّمْرِيِّ، عَنِ أَهْلِهِ، عَنِ عَمْرٍو بْنِ أُمِيَةِ الضَّمْرِيِّ دَخَلَ حَدِيثَ بَعْضِهِمْ فِي حَدِيثٍ بَعْضُ قَالُوا: " وَكَتَبَ رَسُولُ اللَّهِ إِلَى جَبَلَةَ بْنِ الْأَيْهَمِ يَدْعُوهُ إِلَى الْإِسْلَامِ، فَأَسْلَمَ، وَكَتَبَ بِإِسْلَامِهِ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ص. وَأَهْدَى لَهُ هَدِيَّةً، " ثُمَّ لَمْ يَزَلْ مُسْلِمًا حَتَّى كَانَ فِي زَمَنِ ابْنِ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ، فَبِينَا هُوَ فِي سَوْقِ دِمَشْقٍ إِذَا وَطِئَ رَجُلًا مِنْ مَزِينَةَ، فَوَثَبَ الْمَزْنِيَّ فَلَطَمَهُ، فَأَخَذَ وَانْطَلَقَ بِهِ إِلَى أَبِي عَيْبَةَ بْنِ الْجِرَاحِ، فَقَالُوا: هَذَا لَطَمَ جَبَلَةَ، قَالَ: " فَيَلْطَمُهُ، " قَالُوا: أَمَا يَقْتُلُ؟ قَالَ: " لَا، " فَقَالُوا: فَمَا تَقْطَعُ يَدَهُ؟ قَالَ: " لَا، " إِنَّمَا أَمَرَ اللَّهُ بِالْقَوْدِ... قَالَ جَبَلَةَ: أَتُرُونَ أَنِّي جَاعِلٌ وَجْهِي نَدًّا لَوَجْهِ جَدِّي جَاءَ مِنْ عَمَقِ بَيْتِ الدِّينِ هَذَا! ثُمَّ ارْتَدَّ نَصْرَانِيًّا، وَتَرَخَلَ بِقَوْمِهِ حَتَّى دَخَلَ أَرْضَ الرُّومِ، فَبَلَغَ ذَلِكَ عُمَرَ، فَشَقَّ عَلَيْهِ، وَقَالَ لِحَسَّانِ بْنِ ثَابِتٍ: " أَبَا الْوَلِيدِ، أَمَا عَلِمْتَ أَنَّ صَدِيقَكَ جَبَلَةَ بْنُ الْأَيْهَمِ ارْتَدَّ نَصْرَانِيًّا؟ قَالَ: إِنْ لَمْ يَرْتَدَّ نَصْرَانِيًّا، وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ، وَلِمَ؟ قَالَ: لَطَمَهُ رَجُلٌ مِنْ مَزِينَةَ، قَالَ: وَحَقٌّ لَهُ، فَقَامَ إِلَيْهِ عُمَرُ بِالْدَّرَةِ، فَضْرَبَهُ بِهَا.

b. Tercümesi

İbn Asâkir'in *Tarihu Dimaşk* isimli kitabında senediyle zikrettiğine göre Amr b. Ümeyye (r.a.) buyurdu ki: "Rasûlullah (s.a.v.) Cebele b. Eyhem'e de İslâm'a davet eden bir mektup gönderdi. Ve Cebele Müslüman oldu. Rasûlullah'a (s.a.v.) Müslüman olduğunu bildiren bir mektup yazdı ve hediyeler ile birlikte yolladı. Ömer b. Hattab (r.a.) zamanına kadar Müslüman olarak kaldı. (Hz. Ömer'in) hilafet yıllarında bir gün Dimaşk çarşısında yürümekte iken Müzeyne kabilesinden bir adamın (elbisesinin eteğine) bastı. (Bunun üzerine adam düştüğü yerden fırlayıp Cebele'ye bir tokat attı. Cebele (adamı alıp) Ebû Ubeyde b. Cerrah'ın yanına götürdü. (Adamları Ebû Ubeyde'ye) 'Bu (adam) Cebele'ye tokat attı.' Dediler. Ebû Ubeyde de 'O da ona tokat vursun' dedi. 'Öldürülmeyecek mi?' diye sordular. Ebû Ubeyde (r.a.) 'hayır' dedi. 'Eli de mi kesilmeyecek?' dediler. 'Hayır' dedi Ebû Ubeyde. 'Allah ancak kısasa kısası emretmiştir.' (Cebele bunu duyunca) 'Görüyor musunuz? Ben yüzümü Umk'dan gelen bir keçi yavrusunun yüzüne denk tutacaktım! Bu din (haşa) ne kötü!' Sonra dinden dönüp Hristiyan oldu ve kavmi ile Bizans topraklarına göç etti.

Bu (haber) Hz. Ömer'e ulaştınca ona çok ağır geldi. Ve Hassan b. Sabit'e 'Ebû Velid! Duydun mu arkadaşın Cebele b. Eyhem irtidat edip Hristiyan oldu?' dedi. (Hassan b. Sabit) 'Biz Allah'a aidiz ve ona döneceğiz. Neden (irtidat etti)?' diye sordu. Hz. Ömer 'Müzeyneli bir adam ona bir tokat atmış' diye cevap verdi. Hassan b. Sabit 'Haklı imiş' diye cevap verince Hz. Ömer (hızla) ayağa fırladı ve kamçı ile ona vurdu."¹¹⁴¹

c. Tahrici

Hadisimizi İbn Asâkir *Tarihu Dimaşk*'ında rivayet etmiş;¹¹⁴² ayrıca İbn Sa'd, *Tabakât*'ında, İbn Hadîde, *el-Misbahu'l-mudiyy*'de Amr b. Ümeyye'den rivayet etmişlerdir.¹¹⁴³

¹¹⁴¹ İbn Asakir, *Tarihu Dimaşk*, LXXII, 28-29.

¹¹⁴² İbn Asakir, *Tarihu Dimaşk*, a.g.e.

¹¹⁴³ İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 265; İbn Hadîde, *el-Misbahu'l-mudiyy*. II, 242; II, 252.

d. Rivayet Farklılıkları

Metinde esas aldığımız İbn Asâkir hadisimizi; Ebûbekir Muhammed b. Abdalbaki- Hasen b. Ali- Muhammed b. Abbas- Ahmed b. Maruf- Haris b. Ebî Üsame- Muhammed b. Sad‘- Muhammed b. Ömer Eslemî (el-Vakıdî)- Muaz b. Muhammed el-Ensarî- Cafer b. Amr b. Cafer b Amr b. Ümeyye- Ailesinden birisi- Amr b. Ümeyye senediyle rivayet etmiştir.

Aynı sened içerisinde Muhammed b. Ömer Eslemî (el-Vakıdî):

- a) Ebûbekir b. Ebî Sebra- Muhammed b. Yusuf- Saib b. Yezid tariki ile Âlâ b. Hadramî’den,
- b) Ebûbekir b. Ebî Sebra- Misver b. Rifâa
ve Abdulhamid b. Cafer- Cafer b. Abdullah
ve Ömer b. Süleyman b. Ebî Hasme- Ebûbekir b. Süleyman b. Ebî Hasme yolu ile ninesi Şifa bt. Abdullah’tan,
- c) Mamer b. Raşid- Zührî- Ubeyullah b. Abdullah b. Utbe
ve Muhammed b. Abdullah- Zührî- Ubeydullah b. Abdullah b. Utbe yolları ile Abdullah b. Abbas’tan (r.a.) rivayet etmiştir.

Görüldüğü üzere dört sahabîden gelen rivayetlerin hepsi Vakıdî’de toplanmaktadır. Bu sebeple Vakıdî’nin rivayetini takviye edememektedir.

Hadisimizde telfik yapılmıştır. Bununla ilgili bilgi (19) no.lu hadiste verilmiştir.

a. Ricali

Metinde esas aldığımız İbn Asâkir’e göre hadisimizin senedi: Ebûbekir Muhammed b. Abdalbaki- Hasen b. Ali- Muhammed b. Abbas- Ahmed b. Maruf- Haris b. Ebî Üsame- Muhammed b. Sad‘- Muhammed b. Ömer Eslemî (el-Vakıdî)- Muaz b. Muhammed el-Ensarî- Cafer b. Amr b. Cafer b. Amr b. Ümeyye- Ailesinden birisi- Amr b. Ümeyye’dır.

1) **Ebûbekir Muhammed b. Abdalbaki b. Muhammed b. Abdullah el-Ensarî:** (19) No.lu hadiste tanıtılmıştır. Sika bir râvidir.

2) **Hasen b. Ali b. Muhammed b. Hasen Ebû Muhammed el-Cevherî:** (19) No.lu hadiste tanıtılmıştır. Sika bir râvidir.

3) **Muahmmmed b. Abbas b. Muhammed b. Zekeriyya:** (19) No.lu hadiste tanıtılmıştır. Sika bir râvidir.

4) **Ahmed b. Maruf b. Bişr b. Mûsâ el-Haşşab:** (19) No.lu hadiste tanıtılmıştır. Sika bir râvidir.

5) **Haris b. Muhammed b. Ebî Üsame et-Temîmî:** (19) No.lu hadiste tanıtılmıştır. Sika bir râvidir..

6) **Muhammed b. Sa'd b. Menî' el-Haşimî:** (19) No.lu hadiste tanıtılmıştır. Sika bir râvidir.

7) **Muhammed b. Ömer b. Vakıd el-Vakıdî el-Eslemî:** (7) No.lu hadiste tanıtılmıştır. Metrûk râvidir, sadece siyer ve tarihe dair rivayetleri dikkate alınır.

8) **Muaz b. Muhammed b. Muaz b. Muhammed b. Übeyy b. Ka'b el-Ensarî:** (19) No.lu hadiste tanıtılmıştır. Sika bir râvidir.

9) **Cafer b. Amr b. Cafer b. Amr b. Ümeyye:** (20) No.lu hadiste tanıtılmıştır. 'Mechûlü'l-hâl' olan bir râvidir.

10) **Amr b. Ümeyye ailesinden biri:** Kim kastedildiği bilinmemektedir. Dolayısıyla meçhul râvidir.

b. Derecesi

Hadisimizin senesinde metrûk râvi Muhammed b. Ömer el-Vâkıdî, 'Mechûlü'l-hâl' olan Cafer b. Amr b. Cafer b. Amr b. Ümeyye ve müphem bir râvi vardır. Dolayısı ile isnadı çok zayıftır. Fakat konusu siyer ve tarihle ilgili olduğundan dikkate alınabilir.

e. Değerlendirme

Hadisimiz Peygamberimiz'in (s.a.v.) gönderdiği elçi ve mektuplaşmalar hakkındadır. Metinde elçilerin ne zaman gönderildiğine dair tam olarak bir tarih verilmemiştir.

Cebele b. Eyhem'in Suriye'de hüküm süren Gassanî'lerin son emiri olduğu bildirilmektedir.¹¹⁴⁴ Herakleios'un Suriye ve Filistin'deki Sâsânî işgaline son vermesinden sonra, çok güçsüz ve önemsiz bir duruma gelmiş olan Cebele'nin aslen Yemen'in Ezd kabilesine mensup olduğu, böylelikle Evs ve Hazrec kabileleriyle akraba olduğu, Hz. Peygamber'in meşhur şairlerinden Hassân b. Sâbit'in Câhiliye döneminde Cebele'yi sık sık ziyaret ettiği rivayet edilmektedir.¹¹⁴⁵ Bazı rivayetlerde Yermuk Savaşı sonrası Müslüman olduğu belirtilmiştir.¹¹⁴⁶

Fakat Cebele'nin İslâm'i kabul ettiğine dair rivayetlerin çelişkili olduğu söylenmiştir.¹¹⁴⁷ Yermuk Savaşı'nda öncü kuvvet komutanı olarak çarpışıp yenildiği, ardından Bizans topraklarına göç ettiği ve orada Hristiyan olarak öldüğü nakledilmiştir.¹¹⁴⁸

Hadisimiz İslâm adaletinin sınıf, kabile veya ırk ayrımı gözetmeksizin insan kavramına nasıl yaklaştığını göstermesi açısından manidardır. Sonuçta Cebele eski bir kral olduğu halde ayrım gözetilmemiş ve kendisine tokat atan adamın şeriata aykırı bir şekilde cezalandırılmasına rıza gösterilmemiştir.

Hassan b. Sabit'in (r.a.) ifadesi ise onun sahabîlik şerefini gölgeleyecek bir tavır olarak görülmemelidir. Cebele ile olan dostluğu, içinde büyüdüğü yerleşik olan Arap asabiyyet ve kabile anlayışı göz önünde bulundurulursa fevrî bir çıkış olarak görülebilir. Aynı zamanda rivayetin sıhhati de özellikle menfî suçlamalarda göz önüne alınmalıdır.

¹¹⁴⁴ Mustafa Fayda, "Cebele B. Eyhem", **DİA**, VII, 184-185.

¹¹⁴⁵ a.g.e.

¹¹⁴⁶ a.g.e.

¹¹⁴⁷ a.g.e.

¹¹⁴⁸ a.g.e.

3.2.4.9. Yirmi İkinci Hadis: Peygamberimiz'in (s.a.v.) Bilal b. Haris el-Müzenî'ye Yazdığı Mektup

a. Metni

قال ابن عساكر في تاريخ دمشق: أَخْبَرَنَا أَبُو بَكْرٍ مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الْبَاقِي، أَخْبَرَنَا الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ، أَنْبَأَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْعَبَّاسِ، أَخْبَرَنَا أَحْمَدُ بْنُ مَعْرُوفٍ، حَدَّثَنَا الْحَارِثُ بْنُ أَبِي أُسَامَةَ، أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سَعْدٍ، أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عُمَرَ الْأَسْلَمِيُّ، حَدَّثَنِي مَعْمَرُ بْنُ رَاشِدٍ، وَمُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، عَنِ الرَّهْرِيِّ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي سَبْرَةَ، عَنِ الْمَسُورِ بْنِ رِفَاعَةَ، قَالَ: وَحَدَّثَنَا عَبْدُ الْحَمِيدِ بْنُ جَعْفَرٍ، عَنْ أَبِيهِ. قَالَ: وَحَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ سُلَيْمَانَ بْنِ أَبِي خَيْثَمَةَ، عَنْ أَبِي بَكْرٍ بْنِ سُلَيْمَانَ بْنِ أَبِي خَيْثَمَةَ، عَنْ جَدَّتِهِ الشَّفَاءِ. قَالَ: وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرٍ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي سَبْرَةَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يُونُسَ، عَنِ السَّائِبِ بْنِ يَزِيدَ، عَنِ الْعَلَاءِ بْنِ الْحَضْرَمِيِّ. قَالَ: وَحَدَّثَنَا مُعَاذُ بْنُ مُحَمَّدٍ الْأَنْصَارِيُّ، عَنْ جَعْفَرِ بْنِ عَمْرٍو بْنِ جَعْفَرِ بْنِ عَمْرٍو بْنِ أُمَيَّةَ الضَّمْرِيِّ، عَنْ أَهْلِهِ، عَنْ عَمْرٍو بْنِ أُمَيَّةَ الضَّمْرِيِّ، دَخَلَ حَدِيثٌ بَعْضُهُمْ فِي حَدِيثِ بَعْضٍ، قَالُوا: وَكَتَبَ رَسُولُ اللَّهِ لِبِلَالِ بْنِ الْحَارِثِ الْمُرْنِيِّ: " أَنْ لَهُ النَّخْلُ وَجِرْعَةٌ وَشَطْرُهُ ذَا الْمَرَاعِ وَالنَّخْلُ، وَأَنَّ لَهُ مَا أَصْلَحَ الرِّزْقَ مِنْ قُدْسٍ، وَأَنَّ لَهُ الْمَضَّةَ، وَالْجِرْعَ، وَالْغَيْلَةَ إِنْ كَانَ صَادِقًا ". وَكَتَبَ مُعَاوِيَةَ.

b. Tercümesi

İbn Asâkir'in *Tarihu Dimaşk* isimli kitabında senediyle zikrettiğine göre Amr b. Ümeyye (r.a.) buyurdu ki: "Ve Rasûlullah (s.a.v.) Bilal b. Haris el-Müzenî'ye şöyle yazdı 'Şayet (sözüne) sadakat gösterir ise hurmalıklar, köy ve köy cihetindeki ekilebilir mezralar ve hurmalıklar ona aittir. Yine hurç (yolculuk torbası) gibi ziraat için gerekli olan şeyler (i temin etmek) de ona aittir. Midda, Ceza' ve Gıyle (adındaki yerler) de ona aittir.' Ve (bu mektubu) Muaviye (r.a.) yazmıştır." ¹¹⁴⁹

c. Tahrici

¹¹⁴⁹ İbn Asakir, *Tarihu Dimaşk*, XX, 427;

Hadisimizi İbn Asâkir *Tarihu Dimaşk*'ında rivayet etmiş;¹¹⁵⁰ ayrıca İbn Sa'd, *Tabakât*'ında, Salihî, *Sübülü'l-hüdâ*'da Amr b. Ümeyye'den rivayet etmişlerdir.¹¹⁵¹

d. Rivayet Farklılıkları

Metinde esas aldığımız İbn Asâkir hadisimizi; Ebûbekir Muhammed b. Abdalbaki- Hasen b. Ali- Muhammed b. Abbas- Ahmed b. Maruf- Haris b. Ebî Üsame- Muhammed b. Sad'- Muhammed b. Ömer Eslemî (el-Vakıdî)- Muaz b. Muhammed el-Ensârî- Cafer b. Amr b. Cafer b. Amr b. Ümeyye- Ailesinden birisi- Amr b. Ümeyye senediyle rivayet etmiştir.

Aynı sened içerisinde Muhammed b. Ömer Eslemî (el-Vakıdî):

a) Ebûbekir b. Ebî Sebra- Muhammed b. Yusuf- Saib b. Yezid tariki ile Âlâ b. Hadramî'den,

b) Ebûbekir b. Ebî Sebra- Misver b. Rifâa

ve Abdulhamid b. Cafer- Cafer b. Abdullah

ve Ömer b. Süleyman b. Ebî Hasme- Ebûbekir b. Süleyman b. Ebî Hasme yolu ile ninesi Şifa bt. Abdullah'tan,

c) Mamer b. Raşid- Zührî- Ubeyullah b. Abdullah b. Utbe

ve Muhammed b. Abdullah- Zührî- Ubeydullah b. Abdullah b. Utbe yolları ile Abdullah b. Abbas'tan (r.a.) rivayet etmiştir.

Görüldüğü üzere dört sahabîden gelen rivayetlerin hepsi Vakıdî'de toplanmaktadır. Bu sebeple Vakıdî'nin rivayetini takviye edememektedir.

Hadisimizde telfik yapılmıştır. Bununla ilgili bilgi, (19) no.lu hadiste verilmiştir.

a. Ricali

Metinde lafzını esas aldığımız İbn Asâkir'e göre hadisimizin senedi: Ebûbekir Muhammed b. Abdalbaki- Hasen b. Ali- Muhammed b. Abbas- Ahmed b. Maruf- Haris b. Ebî Üsame- Muhammed b. Sad'- Muhammed b. Ömer Eslemî (el-Vakıdî)-

¹¹⁵⁰ İbn Asakir, *Tarihu Dimaşk*, a.g.e.

¹¹⁵¹ İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 272; Salihî, *Sübülü'l-hüdâ*, XI, 392.

Muaz b. Muhammed el-Ensari- Cafer b. Amr b. Cafer b. Amr b. Ümeyye- Ailesinden birisi- Amr b. Ümeyye'dir.

1) **Ebübekir Muhammed b. Abdülbaki b. Muhammed b. Abdullah el-Ensari:** (19) No.lu hadiste tanıtılmıştır. Sika bir râvidir.

2) **Hasen b. Ali b. Muhammed b. Hasen Ebû Muhammed el-Cevheri:** (19) No.lu hadiste tanıtılmıştır. Sika bir râvidir.

3) **Muhammed b. Abbas b. Muhammed b. Zekeriyya:** (19) No.lu hadiste tanıtılmıştır. Sika bir râvidir.

4) **Ahmed b. Maruf b. Bişr b. Mûsâ el-Haşşab:** (19) No.lu hadiste tanıtılmıştır. Sika bir râvidir.

5) **Haris b. Muhammed b. Ebî Üsame et-Temîmi:** (19) No.lu hadiste tanıtılmıştır. Sika bir râvidir..

6) **Muhammed b. Sa'd b. Meni' el-Haşimî:** (19) No.lu hadiste tanıtılmıştır. Sika bir râvidir.

7) **Muhammed b. Ömer b. Vakıd el-Vakıdî el-Eslemî:** (7) No.lu hadiste tanıtılmıştır. Metrûk râvidir, sadece siyer ve tarihle ilgili rivayetleri dikkate alınır.

8) **Muaz b. Muhammed b. Muaz b. Muhammed b. Übeyy b. Ka'b el-Ensari:** (19) No.lu hadiste tanıtılmıştır. Sika bir râvidir.

9) **Cafer b. Amr b. Cafer b. Amr b. Ümeyye:** (20) No.lu hadiste tanıtılmıştır. 'Mechûlü'l-hâl' olan bir râvidir.

10) **Amr b. Ümeyye ailesinden biri:** Kim kastedildiği bilinmemektedir. Dolayısıyla meçhul râvidir.

b. Derecesi

Hadisimizin senesinde metruk râvi Muhammed b. Ömer el-Vâkıdî, 'Mechûlü'l-hâl' olan Cafer b. Amr b. Cafer b. Amr b. Ümeyye ve müphem bir râvi vardır. Dolayısı ile isnadı çok zayıftır. Fakat konusu siyer ve tarihle ilgili olduğundan dikkate alınabilir.

e. Değerlendirme

Hadisimiz Peygamberimiz'in (s.a.v.) gönderdiği elçi ve mektuplaşmalar hakkındadır. Metinde elçilerin ne zaman gönderildiğine dair tam olarak bir tarih verilmemiştir. Bilal b. Haris el-Müzenî'nin Medine ile Mekke arasındaki el-Eş'ar'da ikamet ettiği, Hicretin beşinci yılında Müzeyne elçileriyle birlikte Hz. Peygamber'e (s.a.v.) gelip Müslüman olduğu rivayet edilmiştir.¹¹⁵² Hz. Peygamber (s.a.v.) kendisine sel sularının yarıp genişlettiği su yatağını (Akīku'l-Medīne) iktâ ettiği ve onu Müzeyne kabilesinin sınırları içindeki Nakī' adlı otağı korumakla görevlendirdiği söylenmiştir.¹¹⁵³ Mekke fethine bin kişilik bir kuvvetle katılan Müzeyneliler'in üç sancaktarından biri olduğunu ve daha sonraları Kâdîsiye ve İfrîkiye savaşlarına da katıldığı ve Basra'da seksen yaşlarında vefat ettiği bildirilmiştir.¹¹⁵⁴

Burada gönderilen mektup muhtemelen iktâ olarak verilen yerlerle ilgili bir mektuptur. İbn Sa'd hadis metninde geçen "kadas" kelimesinin "yolculuk torbası" manasına geldiğini söylemiş, İbn Asâkir de ona tabi olmuştur.¹¹⁵⁵ Fakat Hamidullah "kadas"ın bir yer ismi olduğunu ifade etmiştir.¹¹⁵⁶ Buna göre hadisin manası "Kadas'daki tarıma elverişli bütün yerlerin de ona iktâ olarak verildiği" anlamına gelmektedir.

Daha sonraları kendi hilafeti zamanında Hz. Ömer'in (r.a.) bu toprakları bedelini ödeyerek istimlak ettiği söylenmiştir.¹¹⁵⁷

¹¹⁵²Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, s. 370; İsmail Lütfi Çakan, "Bilâl B. Hâris", **DİA**, VI, 153.

¹¹⁵³ İsmail Lütfi Çakan, "Bilâl B. Hâris", **DİA**, VI, 153.

¹¹⁵⁴ İsmail Lütfi Çakan, "Bilâl B. Hâris", **DİA**, VI, 153.

¹¹⁵⁵ İbn Sa'd, **Tabakât**, I, 272; İbn Asakir, **Tarihu Dimaşk**, XX, 427.

¹¹⁵⁶ Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, s. 370.

¹¹⁵⁷ Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, s. 370.

3.2.4.10. Yirmi Üçüncü Hadis: Peygamberimiz'in (s.a.v.) Büdeyl ve Büsr'e Yazdığı Mektup

a. Metni

قال ابن عساكر في تاريخ دمشق: أَخْبَرَنَا أَبُو بَكْرِ الْأَنْصَارِيُّ، أَنَا أَبُو مُحَمَّدٍ الْجَوْهَرِيُّ، أَنَا أَبُو عَمَرَ بْنِ حَيَّوَيْهِ، أَنَا أَحْمَدُ بْنُ مَعْرُوفٍ، نا الْحَارِثُ بْنُ أَبِي أُسَامَةَ، أَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سَعْدٍ، أَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عُمَرَ الْأَسْلَمِيُّ، حَدَّثَنِي مَعْمَرُ بْنُ رَاشِدٍ، وَمُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُثْبَةَ بْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: وَأَنَا ابْنُ سَعْدٍ، أَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عُمَرَ، قَالَ: وَنَا أَبُو بَكْرٍ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي سَبْرَةَ، عَنْ الْمِسْوَرِ بْنِ رِفَاعَةَ، قَالَ مُحَمَّدُ بْنُ عُمَرَ: ثنا عَبْدُ الْحَمِيدِ بْنُ جَعْفَرٍ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: وَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عُمَرَ، نا عُمَرُ بْنُ سُلَيْمَانَ بْنِ أَبِي حَثْمَةَ، عَنْ أَبِي بَكْرٍ بْنِ سُلَيْمَانَ بْنِ أَبِي حَثْمَةَ، عَنْ جَدِّتِهِ الشَّقَاءِ، قَالَ: وَأَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عُمَرَ، ثنا أَبُو بَكْرٍ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي سَبْرَةَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يُونُسَ، عَنْ السَّائِبِ بْنِ يَزِيدَ، عَنْ الْعَلَاءِ ابْنِ الْحَضْرَمِيِّ، قَالَ: وَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عُمَرَ، نا مُعَاذُ بْنُ مُحَمَّدٍ الْأَنْصَارِيُّ، عَنْ جَعْفَرِ بْنِ عَمْرٍو بْنِ جَعْفَرِ بْنِ عَمْرٍو بْنِ أُمَيَّةَ الصَّمْرِيِّ، عَنْ أَهْلِهِ، عَنْ عَمْرٍو بْنِ أُمَيَّةَ الصَّمْرِيِّ، دَخَلَ حَدِيثُ بَعْضِهِمْ فِي حَدِيثِ بَعْضٍ، قَالُوا: وَكَتَبَ رَسُولُ اللَّهِ إِلَى بُدَيْلٍ وَبُسْرٍ وَسَرَوَاتِ بَنِي عَمْرٍو: "أَمَّا بَعْدُ، فَإِنِّي لَمْ آتِمَ مَا لَكُمْ وَلَمْ أَضَعْ فِي جَنْبِكُمْ، وَإِنَّ أَكْرَمَ أَهْلِ تَهَامَةَ عَلَيَّ وَأَقْرَبَهُمْ رَحِمًا مِنِّي أَنْتُمْ وَمَنْ تَبِعَكُمْ مِنَ الْمُطَيِّبِينَ، فَإِنِّي قَدْ أَخَذْتُ لِمَنْ هَاجَرَ مِنْكُمْ مِثْلَ مَا أَخَذْتُ لِنَفْسِي، وَلَوْ هَاجَرَ بِأَرْضِهِ إِلَّا سَاكِنَ مَكَّةَ إِلَّا مُعْتَمِرًا أَوْ حَاجًّا فَإِنِّي لَمْ أَضَعْ فِيكُمْ مِنْذُ سَأَلْتُمْ، وَإِنَّكُمْ غَيْرُ خَائِفِينَ مِنِّي قَبْلِي وَلَا مُحْصَرِينَ، أَمَّا بَعْدُ، فَإِنَّهُ قَدْ أَسْلَمَ عَلَقْمَةُ بْنُ عَلَاثَةَ وَابْنَا هُوْدَةَ وَهَاجَرَا وَبَايَعَا عَلَيَّ مَنْ تَبِعَهُمْ مِنْ عَكْرَمَةَ، وَإِنَّ بَعْضَنَا مِنْ بَعْضٍ فِي الْحَلَالِ وَالْحَرَامِ، وَإِنِّي وَاللَّهِ مَا كَذَبْتُكُمْ وَلِيَجِبَنَّكُمْ رَبُّكُمْ.

b. Tercümesi

Ibn Asâkir'in *Tarihu Dimaşk* isimli kitabında senediyle zikrettiğine göre Amr b. Ümeyye (r.a.) buyurdu ki: "Ve Rasûlullah (s.a.v.) Büdeyl'e, Büsr'e ve Benî Amr'ın

ileri gelenlerine şöyle yazdı: ‘...Bundan sonra; Şüphesiz ben size olanlar hakkında kabahatli değilim. Ve sizi bir kenara atmış ta değilim. Şüphesiz Tihame ahalisinin bana en değerli ve karabet olarak en yakını siz ve size mutayyeblerden (hoş kokulu insanlardan) tabi olanlardır. Şüphesiz sizlerden hicret edenler için -velev ki Mekke sakinleri, hacı veya umreci olanlar hariç bütün yurtları ile hicret etselerdi dahi- kendi adıma ne (tedbir) aldım onlar için de alırdım. Şüphesiz ben barış yaptığımdan beri sizi terk etmedim. Muhakkak siz benim tarafımdan ne kuşatıldınız ne de korkuya uğradınız.

Bundan sonra; Alkame b. Ulase ve Hevze’nin iki oğlu Müslüman oldular ve İkrime(kabilesin)’den ona tabi olanlar(ın şartları) üzere biat edip hicret ettiler. Şüphesiz biz helal ve haram konusunda birbirimizdeniz(gibiyiz). Allaha yemin olsun size yalan söylemedim ve şüphesiz rabbiniz sizi sevmektedir.”¹¹⁵⁸

c. Tahrici

Hadisimizi İbn Asâkir *Tarihu Dimaşk*’ında rivayet etmiş;¹¹⁵⁹ ayrıca İbn Sa’d, *Tabakât*’ında Amr b. Ümeyye’den rivayet etmişlerdir.¹¹⁶⁰

d. Rivayet Farklılıkları

Metinde esas aldığımız İbn Asâkir hadisimizi; Ebûbekir Muhammed b. Abdalbaki- Hasen b. Ali- Muhammed b. Abbas- Ahmed b. Maruf- Haris b. Ebî Üsame- Muhammed b. Sad’- Muhammed b. Ömer Eslemî (el-Vakıdî)- Muaz b. Muhammed el-Ensarî- Cafer b. Amr b. Cafer b. Amr b. Ümeyye- Ailesinden birisi- Amr b. Ümeyye senediyle rivayet etmiştir.

Aynı sened içerisinde Muhammed b. Ömer Eslemî (el-Vakıdî):

- a) Ebûbekir b. Ebî Sebra- Muhammed b. Yusuf- Saib b. Yezid tariki ile Âlâ b. Hadramî’den,
- b) Ömer b. Süleyman b. Ebî Hasme- Ebûbekir b. Süleyman b. Ebî Hasme yolu ile ninesi Şifa bt. Abdullah’tan,

¹¹⁵⁸ İbn Asakir, *Tarihu Dimaşk*, XLI, 144-145.

¹¹⁵⁹ İbn Asakir, *Tarihu Dimaşk*, a.g.e.

¹¹⁶⁰ İbn Sa’d, *Tabakât*, I, 272;

- c) Ebûbekir b. Ebî Sebra- Misver b. Rifâa'dan mürsel olarak,
- d) Abdulhamid b. Cafer- Cafer b. Abdullah'dan mürsel olarak,
- e) Mamer b. Raşid- Zührî-

ve Muhammed b. Abdullah- Zührî- Ubeydullah b. Abdullah b. Utbe'den mürsel olarak rivayet etmiştir.

Görüldüğü üzere dört sahabîden gelen rivayetlerin hepsi Vakıdî'de toplanmaktadır. Bu sebeple Vakıdî'nin rivayetini takviye edememektedir.

Hadisimizde telfik yapılmıştır. Bununla ilgili bilgi (19) no.lu hadiste verilmiştir.

a. Ricali

Metinde esas aldığımız İbn Asâkir'e göre hadisimizin senedi: Ebûbekir Muhammed b. Abdulbaki- Hasen b. Ali- Muhammed b. Abbas- Ahmed b. Maruf- Haris b. Ebî Üsame- Muhammed b. Sad'- Muhammed b. Ömer Eslemî (el-Vakıdî)- Muaz b. Muhammed el-Ensârî- Cafer b. Amr b. Cafer b. Amr b. Ümeyye- Ailesinden birisi- Amr b. Ümeyye'dir.

1) **Ebûbekir Muhammed b. Abdulbaki b. Muhammed b. Abdullah el-Ensârî:** (19) No.lu hadiste tanıtılmıştır. Sika bir râvidir.

2) **Hasen b. Ali b. Muhammed b. Hasen Ebû Muhammed el-Cevherî:** (19) No.lu hadiste tanıtılmıştır. Sika bir râvidir.

3) **Muhammed b. Abbas b. Muhammed b. Zekeriyya:** (19) No.lu hadiste tanıtılmıştır. Sika bir râvidir.

4) **Ahmed b. Maruf b. Bişr b. Mûsâ el-Haşşab:** (19) No.lu hadiste tanıtılmıştır. Sika bir râvidir.

5) **Haris b. Muhammed b. Ebî Üsame et-Temîmî:** (19) No.lu hadiste tanıtılmıştır. Sika bir râvidir..

6) **Muhammed b. Sa'd b. Menî' el-Haşimî:** (19) No.lu hadiste tanıtılmıştır. Sika bir râvidir.

7) **Muhammed b. Ömer b. Vakıd el-Vakıdî el-Eslemî:** (7) No.lu hadiste tanıtılmıştır. Metrûk râvidir, sadece siyer ve tarihle ilgili rivayetleri dikkate alınır.

8) **Muaz b. Muhammed b. Muaz b. Muhammed b. Übeyy b. Ka‘b el-Ensari:** (19) No.lu hadiste tanıtılmıştır. Sika bir râvidir.

9) **Cafer b. Amr b. Cafer b. Amr b. Ümeyye:** (20) No.lu hadiste tanıtılmıştır. ‘Mechûlü’l-hâl’ olan bir râvidir.

10) **Amr b. Ümeyye ailesinden biri:** Kim kastedildiği bilinmemektedir. Dolayısıyla meçhul râvidir.

b. Derecesi

Hadisimizin senesinde metruk râvi Muhammed b. Ömer el-Vâkıdî, ‘Mechûlü’l-hâl’ olan Cafer b. Amr b. Cafer b. Amr b. Ümeyye ve müphem bir râvi vardır. Dolayısı ile isnadı “çok zayıf”tır. Fakat konusu siyer ve tarihle ilgili olduğundan dikkate alınabilir.

e. Değerlendirme

Hadisimiz Peygamberimiz’in (s.a.v.) gönderdiği elçi ve mektuplaşmalar hakkındadır. Metinde elçilerin ne zaman gönderildiğine dair bir tarih verilmemiş olsa da Hudeybiye ile Mekke Fethi arası olduğu muhteviyatından anlaşılmaktadır.

Büdeyl b. Verka ile Büsr b. Süfyan Huzaa kabilesi reisleridir. Büsr b. Süfyan’ın ise hicretin altıncı yılında, Hudeybiye öncesinde aralarında bulunduğu Huzâa kabilesi ileri gelenlerine İslâmiyet’i kabul etmeleri için yazdığı mektup üzerine Müslüman olduğu rivayet edilmiştir.¹¹⁶¹ Aynı yıl Hz. Peygamber’i ziyaret etmek üzere Medine’ye gittiği, Peygamberimiz’in (s.a.v.) onun yanında kalmasını isteyerek Umre seferine katılmasını istediği ve bu seferde bulunduğu söylenmiştir.¹¹⁶² Buna göre Rıdvan Bey’atine katılanlardan biri olmalıdır. Büdeyl b. Verkâ’nın Mekke Fethi öncesi Müslüman olduğu rivayet edilmiştir.¹¹⁶³ Yine Peygamberimiz’in (s.a.v.) Büdeyl’i Büsr b. Süfyan ile birlikte, Huzâa’nın bir kolu olan kendi kabileleri Kâ‘boğulları’nı Mekke

¹¹⁶¹ M. Yaşar Kandemir, "Büsr b. Süfyan", **DİA**, VI, 494-495.

¹¹⁶² M. Yaşar Kandemir, "Büsr b. Süfyan", **DİA**, VI, 494-495.

¹¹⁶³ M. Yaşar Kandemir, "Büdeyl B. Verkâ", **DİA**, VI, 482-483.

fethine katılmak üzere ramazan ayında Medine'ye getirmekle görevlendirdiği söylenmiştir.¹¹⁶⁴ Rasûlullah'ın (s.a.v.) Mekke fethedildiği gün Mekkeliler'e eman verirken Büdeyl'in evine sığınanların da canlarını kurtarmış olacaklarını ilân ettiği rivayeti ise onun şerefine ve kıymetine işaret etmektedir.¹¹⁶⁵

Hadiste geçen "Mutayyebûn (hoş kokulular)" tabiri ile kastedilenin; Peygamberimiz'in (s.a.v.) dedelerinden Kusayy'n ölümünden sonra, Mekke iki hasım zümreye bölününce Haşimoğulları ile ittifak yapan kabileler olduğu söylenmiştir.¹¹⁶⁶ Bu ismi alma sebeplerinin ise yemin ederken ellerini bir kokuya bandırdıkları için "Mutayyebûn (hoş koku sürünenler)" dendiğini ve Peygamberimiz'in (s.a.v.) bu anlaşmaya gönderme yaparak çok eski zamandan beridir aralarındaki iyi ilişkilere dikkat çekmek istediği söylenmiştir.¹¹⁶⁷

Yine mektubun muhteviyatından; Hudeybiye sonrası meydana gelen, Hudeybiye Antlaşması'nın bozulmasına ve Mekke fethine sebep teşkil edecek olan Huzaa baskınında kendilerini yalnız ve mağdur hisseden¹¹⁶⁸ Huzaa kabilesine, kendilerinin terk edilmediklerini ve Müslümanların aralarındaki ittifaka sadık olduğunu vurgulayan teselli mahiyetinde bir mektup olduğu anlaşılmaktadır.

Mektupta Mekke müşrikleri ile yapılan Hudeybiye Sulhu'nun hükümsüz kaldığının ve Rasûlullah tarafından kendilerine askeri olarak yardım olunacağını sarahaten ifade edilmemesi ise, Rasûlullah'ın Mekke fethi stratejisinde uyguladığı gizlilik gereği olması ile açıklanması mümkündür.

¹¹⁶⁴ M. Yaşar Kandemir, "Büdeyl B. Verkā", **DİA**, VI, 482-483.

¹¹⁶⁵ M. Yaşar Kandemir, "Büdeyl B. Verkā", **DİA**, VI, 482-483.

¹¹⁶⁶ Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, s. 388.

¹¹⁶⁷ Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, s. 388.

¹¹⁶⁸ Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, s. 388-389.

3.2.4.11. Yirmi Dördüncü Hadis: Peygamberimiz'in (s.a.v.) Harş Müslümanlarına Yazdığı Mektup

a. Metni

قال ابن عساکر في تاريخ دمشق: أَخْبَرَنَا أَبُو بَكْرٍ الْأَنْصَارِيُّ، أَنبَأَ أَبُو مُحَمَّدٍ الْجَوْهَرِيُّ، أَنبَأَ أَبُو عُمَرَ بْنُ حَيَّوَيْهِ، أَنبَأَ أَحْمَدُ بْنُ مَعْرُوفٍ، نَا الْحَارِثُ بْنُ أَبِي أُسَامَةَ، نَا مُحَمَّدُ بْنُ سَعْدٍ، أَنبَأَ مُحَمَّدُ بْنُ عُمَرَ الْأَسْلَمِيُّ، حَدَّثَنِي مَعْمَرُ بْنُ رَاشِدٍ، وَمُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُتْبَةَ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: وَنَنَا أَبُو بَكْرٍ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي سَبْرَةَ، عَنِ الْمِسْوَرِ بْنِ رِفَاعَةَ، قَالَ: وَنَنَا عَبْدُ الْحَمِيدِ بْنُ جَعْفَرٍ، عَنِ أَبِيهِ، قَالَ: وَنَا عُمَرُ بْنُ سُلَيْمَانَ بْنِ أَبِي حَثْمَةَ، عَنِ أَبِي بَكْرٍ بْنِ سُلَيْمَانَ بْنِ أَبِي حَثْمَةَ عَنِ جَدَّتِهِ الشَّفَاءِ. ح قَالَ: وَنَنَا أَبُو بَكْرٍ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي سَبْرَةَ، عَنِ مُحَمَّدِ بْنِ يُونُسَ، عَنِ السَّائِبِ بْنِ يَزِيدَ، عَنِ الْعَلَاءِ بْنِ الْحَضْرَمِيِّ، قَالَ: وَنَنَا مُعَاذُ بْنُ مُحَمَّدٍ الْأَنْصَارِيُّ، عَنِ جَعْفَرِ بْنِ عَمْرٍو بْنِ جَعْفَرِ بْنِ عَمْرٍو بْنِ أُمَيَّةَ الضَّمْرِيِّ، عَنِ أَبِيهِ، عَنِ عَمْرٍو بْنِ أُمَيَّةَ الضَّمْرِيِّ، دَخَلَ حَدِيثُ بَعْضِهِمْ فِي حَدِيثِ بَعْضٍ، قَالُوا: " وَكَتَبَ رَسُولُ اللَّهِ لِمَنْ أَسْلَمَ مِنْ حَرْشٍ، وَأَقَامَ الصَّلَاةَ، وَآتَى الزَّكَاةَ، وَأَعْطَى حَظَّ اللَّهِ وَحَظَّ الرَّسُولِ، وَفَارَقَ الْمُشْرِكِينَ، فَإِنَّهُ آمِنٌ بِذِمَّةِ اللَّهِ وَذِمَّةِ مُحَمَّدٍ وَمَنْ رَجَعَ عَنْ دِينِهِ فَإِنَّ ذِمَّةَ اللَّهِ وَذِمَّةَ مُحَمَّدٍ رَسُولِهِ مِنْهُ بَرِيئَةٌ، وَمَنْ شَهِدَ لَهُ مُسْلِمٌ بِإِسْلَامِهِ، فَإِنَّهُ آمِنٌ بِذِمَّةِ مُحَمَّدٍ وَإِنَّهُ مِنَ الْمُسْلِمِينَ.

b. Tercümesi

İbn Asâkir'in *Tarihu Dimaşk* isimli kitabında senediyle zikrettiğine göre Amr b. Ümeyye (r.a.) buyurdu ki: "Ve Rasûlullah (s.a.v.) Harş ehlinden Müslüman olanlara şöyle yazdı; 'Namazlarını dosdoğru kılsınlar, zekatlarını versinler, Allah'ın ve Rasûlü'nün paylarını versinler ve müşriklerden ayrılınsınlar. Şüphesiz onlar Allah ve Rasûlü Muhammed'in (s.a.v.) zimmeti ile emindirler. Fakat kim dininden dönerse Allah ve Allah'ın Rasûlü Muhammed'in (s.a.v.) zimmeti ondan berîdir. Her kimin

İslâm'ına dair bir Müslüman şahitlik ederse şüphesiz ki o Muhammed'in (s.a.v.) zimmetiyle emindir ve o Müslümanlardan sayılır.”¹¹⁶⁹

c. Tahrici

Hadisimizi İbn Asâkir *Tarihu Dimaşk*'ında Amr b. Ümeyye'den rivayet etmiştir.¹¹⁷⁰

d. Rivayet Farklılıkları

Metinde esas aldığımız İbn Asâkir hadisimizi; Ebûbekir Muhammed b. Abdalbaki- Hasen b. Ali- Muhammed b. Abbas- Ahmed b. Maruf- Haris b. Ebî Üsame- Muhammed b. Sad'- Muhammed b. Ömer Eslemî (el-Vakîdî)- Muaz b. Muhammed el-Ensârî- Cafer b. Amr b. Cafer b. Amr b. Ümeyye- Babası- Amr b. Ümeyye senediyle rivayet etmiştir.

Aynı sened içerisinde Muhammed b. Ömer Eslemî (el-Vakîdî):

- a) Ebûbekir b. Ebî Sebra- Muhammed b. Yusuf- Saib b. Yezid tariki ile Âlâ b. Hadramî'den,
- b) Ömer b. Süleyman b. Ebî Hasme- Ebûbekir b. Süleyman b. Ebî Hasme yolu ile ninesi Şifa bt. Abdullah'tan,
- c) Ebûbekir b. Ebî Sebra- Misver b. Rifâa'dan mürsel olarak,
- d) Abdulhamid b. Cafer- Cafer b. Abdullah'dan mürsel olarak,
- e) Mamer b. Raşid- Zührî- Ubeydullah b. Abdullah b. Utbe ve Muhammed b. Abdullah- Zührî- Ubeydullah b. Abdullah b. Utbe yolu ile Abdullah İbn Abbas'tan rivayet etmiştir.

Görüldüğü üzere dört sahabîden gelen rivayetlerin hepsi Vakîdî'de toplanmaktadır. Bu sebeple Vakîdî'nin rivayetini takviye edememektedir.

Hadisimizde telfik yapılmıştır. Bununla ilgili bilgi (19) no.lu hadiste verilmiştir.

¹¹⁶⁹ İbn Asakir, *Tarihu Dimaşk*, IV, 338-339-145.

¹¹⁷⁰ İbn Asakir, *Tarihu Dimaşk*, a.g.e.

Senedde “Cafer b. Amr b. Cafer b. Amr b. Ümeyye- Babası” ile kastedilenin kim olduğu soru işaretidir. Çünkü Cafer b. Amr b. Cafer b. Amr b. Ümeyye’nin asıl kendi babası Amr b. Cafer b. Amr b. Ümeyye olduğu farzedilirse böyle bir râvinin ismi hiçbir tabakat ve terâcim kitabında geçmemektedir. Fakat “babası” olarak kastettiği “dedesi” olur ise o zaman râvi Cafer b. Amr b. Ümeyye’dir. Bu durum zaman zaman sened zincirinde yaşanmaktadır.

e. Ricali

Metinde esas aldığımız İbn Asâkir’e göre hadisimizin senedi: Ebûbekir Muhammed b. Abdalbaki- Hasen b. Ali- Muhammed b. Abbas- Ahmed b. Maruf- Haris b. Ebî Üsâme- Muhammed b. Sad‘- Muhammed b. Ömer Eslemî (el-Vakıdî)- Muaz b. Muhammed el-Ensârî- Cafer b. Amr b. Cafer b. Amr b. Ümeyye- Babası- Amr b. Ümeyye’dir.

1) **Ebûbekir Muhammed b. Abdalbaki b. Muhammed b. Abdullah el-Ensârî:** (19) No.lu hadiste tanıtılmıştır. Sika bir râvidir.

2) **Hasen b. Ali b. Muhammed b. Hasen Ebû Muhammed el-Cevherî:** (19) No.lu hadiste tanıtılmıştır. Sika bir râvidir.

3) **Muhammed b. Abbas b. Muhammed b. Zekeriyya:** (19) No.lu hadiste tanıtılmıştır. Sika bir râvidir.

4) **Ahmed b. Maruf b. Bişr b. Mûsâ el-Haşşab:** (19) No.lu hadiste tanıtılmıştır. Sika bir râvidir.

5) **Haris b. Muhammed b. Ebî Üsâme et-Temîmî:** (19) No.lu hadiste tanıtılmıştır. Sika bir râvidir..

6) **Muhammed b. Sa‘d b. Menî‘ el-Haşimî:** (19) No.lu hadiste tanıtılmıştır. Sika bir râvidir.

7) **Muhammed b. Ömer b. Vakıd el-Vakıdî el-Eslemî:** (7) No.lu hadiste tanıtılmıştır. Metrûk râvidir, sadece siyer ve tarihle ilgili rivayetleri dikkate alınır.

8) **Muaz b. Muhammed b. Muaz b. Muhammed b. Übeyy b. Ka‘b el-Ensârî:** (19) No.lu hadiste tanıtılmıştır. Sika bir râvidir.

9) **Cafer b. Amr b. Cafer b. Amr b. Ümeyye:** (20) No.lu hadiste tanıtılmıştır. ‘Mechûlü’l-hâl’ olan bir râvidir.

10) **Babası:** Kim kastedildiği bilinmemektedir. Yukarıda zikrettiğimiz üzere kendi babası Amr b. Cafer b. Amr b. Ümeyye olduğu farzedilirse böyle bir râvinin ismi hiçbir tabakat ve terâcim kitabında geçmemektedir. Fakat “babası” olarak kastettiği “dedesi” olur ise o zaman râvi Cafer b. Amr b. Ümeyye’dir. (1) No.lu hadiste tanıtılmıştır. Sika bir râvidir.

f. Derecesi

Hadisimizin senedinde metrûk râvi Muhammed b. Ömer el-Vâkîdî, ‘Mechûlü’l-hâl’ olan Cafer b. Amr b. Cafer b. Amr b. Ümeyye ve müphem bir râvi vardır. Dolayısı ile isnadı çok zayıftır. Fakat konusu siyer ve tarihle ilgili olduğundan dikkate alınabilir.

g. Değerlendirme

Harş veya Haraş denilen yerin tam olarak neresi olduğu belirtilmemiştir. Fakat Dimaşk yakınlarında Haraş adında bir dağın bulunduğu dair ifadeler mevcuttur.¹¹⁷¹ Muhtemelen bu dağ ve yakınlarında yerleşik olan ahali olmalıdır.

Hadisimizde İslâm’a ve İslâm devletine itaatin göstergesi olarak namazı kılmak ve zekatı vermek zikredilmiştir. Namaz mahza bir ibadet, tapınma ve dua şeklidir. Her dinin kendine göre bir tapınma ve ibadet şekli vardır ve bu ibadet ile farklılıklarını ortaya koyarlar. O dine mensup kişiler mensubiyetlerini o ibadet şeklini yaparak gösterirler. Bu ibadetlerin yapıldığı yerlere “mabet, tapınak” ismi verilir.

Dolayısıyla Müslümanları diğer dinlerden ayıran hususî ibadet şekli namaz, ibadet şeklinin icra edildiği mekan olan cami ve mescidler ise İslam dininin mabetleridir. Bu sebeple namaz kılmayan bir Müslüman düşünülemez. Aynı şekilde namaz kişinin imanını, bir nevi hal diliyle tasdik etmesidir.

¹¹⁷¹ Şihabüddin Ebû Abdullah Yakut b. Abdullah er-Rûmî el-Hamevî, **Mu‘cemü’l-büldan**, 7 c., 2. Bsk., Beyrut, Dar-ı Sadır, 1995, II, 327.

Zekat ise İslâm devletine olan bağlılığın bir ifadesidir. Bu sebeple Hz. Ebûbekir Ridde olaylarında zekat vermeyi reddedenler ile savaşımıştır.¹¹⁷² Kuran-ı Kerim’de “tasdik” ile aynı kökten gelen “sadaka”¹¹⁷³ kelimesi ile tanımlanması zekatın İslâm’ı tasdik etmedeki -bir nevi fiili olarak onaylamadaki- rolüne işaret etmektedir.

Yine hadisi şerifte vurgulanan bir kişinin İslâm’a girmesine dair bir Müslümanın şahadetinin devlet düzeyinde makbul olması, İslâm devletinin vatandaşına verdiği değeri ve ona duyduğu güveni göstermektedir.

3.2.4.12. Yirmi Beşinci Hadis: Peygamberimiz’in (s.a.v.) Sıfatlarının Tevrat Ve İncil’de Yer Alması

a. Metni

قال الإمام ابن كثير في البداية والنهاية: وقال الأمويُّ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ زِيَادٍ عَنِ ابْنِ إِسْحَاقَ قَالَ: وَحَدَّثَنِي يَعْقُوبُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ جَعْفَرِ بْنِ عَمْرٍو بْنِ أُمَيَّةَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ عَمْرٍو بْنِ أُمَيَّةَ قَالَ: قَدِمْتُ بِرَقِيقٍ مِنْ عِنْدِ النَّجَاشِيِّ أَعْطَانِيهِمْ فَقَالُوا لِي: يَا عَمْرُؤُ لَوْ رَأَيْنَا رَسُولَ اللَّهِ لَعَرَفْنَاهُ مِنْ غَيْرِ أَنْ تُخْبِرَنَا فَمَرَّ أَبُو بَكْرٍ فَقُلْتُ: أَهْوَ هَذَا؟ قَالُوا: لَا. فَمَرَّ عُمَرُ فَقُلْتُ: أَهْوَ هَذَا؟ قَالُوا: لَا. فَدَخَلْنَا الدَّارَ فَمَرَّ رَسُولُ اللَّهِ □ فَنَادُونِي: يَا عَمْرُؤُ هَذَا رَسُولُ اللَّهِ □. فَنَظَرْتُ فَإِذَا هُوَ هُوَ، مِنْ غَيْرِ أَنْ يُخْبِرَهُمْ بِهِ أَحَدٌ، عَرَفُوهُ بِمَا كَانُوا يَجِدُونَهُ مَكْتُوبًا عِنْدَهُمْ.

b. Tercümesi

İbn Asâkir’in *Tarihu Dimaşk* isimli kitabında senediyle zikrettiğine göre Amr b. Ümeyye (r.a.) buyurdu ki: “Necâşî’nin yanından Medine’ye bana hediye olarak

¹¹⁷² Mustafa Fayda, "Ridde", *DİA*, XXXV, 91-93.

¹¹⁷³ Tevbe Suresi: 9/60.

verdikleri bazı köleler ile döndüm. (Köleler) bana dediler ki ‘Ey Amr! Şayet Rasûlullah’ı (s.a.v.) görsek sen bize haber vermeden biz onu kesinlikle tanırdık.’ Bir müddet sonra Ebûbekir (r.a.) geçti. ‘Bu o (Rasûlullah s.a.v.) mudur?’ diye sordum. ‘Hayır’ dediler. Bir müddet sonra Ömer (r.a.) geçti. ‘Bu o (Rasûlullah s.a.v.) mudur?’ diye sordum. ‘Hayır’ dediler. Ardından eve girdik. Bir müddet sonra bana (evin dışından) seslendiler: ‘Ey Amr! Bu Rasûlullah (s.a.v.)’ diye bağıştılar. Bir de baktım ki o, o (Rasûlullah s.a.v.). Kitaplarında (İncil ve Tevrat’ta) evsafını yazılı bulmaları sebebiyle kimse haber vermeksizin onu (Rasûlullah’ı s.a.v.) tanıdılar.”¹¹⁷⁴

c. Tahrici

Hadisimizi İbn Kesîr, *el-Bidaye ve’n-nihaye* ve *es-Sîretü’n-nebeviyye*’de Amr b. Ümeyye’den rivayet etmiştir.¹¹⁷⁵

d. Rivayet Farklılıkları

Hadisimiz başka herhangi bir kaynakta geçmemektedir. İbn Kesîr’in bu hadisi naklettiği Velid b. Müslim el-Ümevî’nin vefat tarihi 195/810’tir.¹¹⁷⁶ Doğum tarihi 700/1300 olan¹¹⁷⁷ İbn Kesîr ile onun arasındaki rivayet zinciri verilmemiştir. Kendisine ahkâm hadislerini içeren *Kitâbü’s-Sünen*, ayrıca *Kitâbü’l-Megâzî, et-Târîh ve Siyerü’l-enbiyâ*’ adlı eserler nisbet edilen¹¹⁷⁸ Velid b. Müslim’in bir kitabından iktibas yaptığı muhtemeldir. Fakat İbn Kesîr, Velid b. Müslim’in hangi kitabından nakil yaptığını belirtmemiştir.

e. Ricali

Metinde esas aldığımız İbn Kesîr’e göre hadisimizin senedi el-Ümevî-Abdullah b. Ziyad- İbn İshak- Yakub b. Abdullah b. Cafer b. Amr b. Ümeyye- Babası (Abdullah b. Cafer b. Amr b. Ümeyye- Dedesi (Amr b. Ümeyye)’dir.

¹¹⁷⁴ İbn Kesîr, *el-Bidaye ve’n-nihaye*, III, 255-256 56; İbn Kesîr el-Kuraşi, *es-Sîretü’n-nebeviyye*, I, 332-333.

¹¹⁷⁵ İbn Kesîr, *el-Bidaye ve’n-nihaye*, a.g.e.; a.mlf, *es-Sîretü’n-nebeviyye*, a.g.e.

¹¹⁷⁶ Zehebî, *Siyeru â’lâmi’n-nübelâ*, IX, 220.

¹¹⁷⁷ Abdülkerim Özaydın, "İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ", *DİA*, XX, 132-134.

¹¹⁷⁸ Erdinç Ahatlı, "Velid B. Müslim", *DİA*, XLIII, 34-35.

1) **Velid b. Müslim el-Ümevî ed-Dimaşkî:** Künyesi Ebû'l-Abbas'tır.¹¹⁷⁹ Ümeyyeoğulları'nın azatlısı¹¹⁸⁰ olduğundan el-Ümevî de denmiştir. İbn Aclân, İbn Cüreyc, Malik b. Enes, Evzâî ve birçoklarından rivayette bulunmuştur.¹¹⁸¹ Kendisinden Leys b. Sa'd, Ahmed b. Hanbel, Ebû Hayseme ve birçokları rivayette bulunmuştur.¹¹⁸² Hakkında İbn Sa'd, "sika",¹¹⁸³ Ahmed b. Hanbel "ondan daha akıllısını görmedim",¹¹⁸⁴ Iclî ve Yakub b. Şeybe "sika",¹¹⁸⁵ Ebû Hatim "sâlihu'l-hadis"¹¹⁸⁶, Ebû Züra' "megâzî ilminde Vekî'den daha bilgili",¹¹⁸⁷ demiş, İbn Adî "Şam ehlinin sikalarından"¹¹⁸⁸ olduğunu söylemiştir. Zehebî, *Siyeru â'lami'n-nübelâ*'da "Hafız, alim ve sika" olduğunu fakat tedlîse bulaştığını belirtmiştir. Aynı şekilde "Haddesenâ" gibi sarahaten işittiğini bildiren lafızla rivayet ederse "hucet" olduğunu ifade eder.¹¹⁸⁹ İbn Hacer *Takrîbu't-Tehzîb'inde* onun "sika" olduğunu fakat çok tedlîs yaptığını söylemiştir.¹¹⁹⁰

2) **Abdullah b. Ziyad b. Süleyman b. Sem'ân el-Mahzûmî:** Künyesi Ebû Abdurrahman el-Medenî'dir.¹¹⁹¹ Ümmü Seleme annemizin (r.a.) azatlısıdır.¹¹⁹² Zührî, Mücahid b. Cebr, Zeyd b. Eslem ve birçoklarından rivayette bulunmuştur.¹¹⁹³ Kendisinden Ravh b. Müslim, Dâreverdî, Velid b. Müslim ve birçokları rivayette bulunmuştur.¹¹⁹⁴ Hakkında Hişam b. Urve, Malik b. Enes, İbrahim b. Sa'd "yalancı" demiştir.¹¹⁹⁵ Yahya b. Maîn "sika değil", İbnu'l-Medîni, "hadisi çok zayıf", Ahmed b.

¹¹⁷⁹ Zehebî, *Siyeru â'lâmi'n-nübelâ*, IX, 211.

¹¹⁸⁰ Zehebî, *Siyeru â'lâmi'n-nübelâ*, IX, 211; İbn Hacer, *Tehzîbu't-tehzîb*, XI, 151.

¹¹⁸¹ Zehebî, *Siyeru â'lâmi'n-nübelâ*, IX, 212.

¹¹⁸² Zehebî, *Siyeru â'lâmi'n-nübelâ*, IX, 212.

¹¹⁸³ Zehebî, *Siyeru â'lâmi'n-nübelâ*, IX, 213; İbn Hacer, *Tehzîbu't-tehzîb*, XI, 152.

¹¹⁸⁴ İbn Hacer, *Tehzîbu't-tehzîb*, XI, 152.

¹¹⁸⁵ İbn Hacer, *Tehzîbu't-tehzîb*, XI, 153.

¹¹⁸⁶ Zehebî, *Siyeru â'lâmi'n-nübelâ*, IX, 214.

¹¹⁸⁷ İbn Hacer, *Tehzîbu't-tehzîb*, XI, 153.

¹¹⁸⁸ Zehebî, *Siyeru â'lâmi'n-nübelâ*, IX, 214.

¹¹⁸⁹ Zehebî, *Siyeru â'lâmi'n-nübelâ*, IX, 212.

¹¹⁹⁰ İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, s. 584.

¹¹⁹¹ İbn Hacer, *Tehzîbu't-tehzîb*, V, 219.

¹¹⁹² İbn Hacer, *Tehzîbu't-tehzîb*, V, 219.

¹¹⁹³ İbn Hacer, *Tehzîbu't-tehzîb*, V, 219.

¹¹⁹⁴ İbn Hacer, *Tehzîbu't-tehzîb*, V, 219.

¹¹⁹⁵ İbn Hacer, *Tehzîbu't-tehzîb*, V, 219.

Hanbel “metrûk ” demiştir.¹¹⁹⁶ İbn Hacer *Takrîbu't-Tehzîb'inde* onun “metrûk” olduğunu söylemiştir.¹¹⁹⁷

3) **Muhammed b. İshak b. Yesar:** (15) No.lu hadiste tanıtılmıştır. Sika bir râvidir.

4) **Yakub b. Abdullah b. Cafer b. Amr b. Ümeyye ed-Damrî:** Senedde zikredildiğine göre Amr b. Ümeyye'nin oğlu Cafer b. Ümeyye'nin torunu olmalıdır. Hakkında kaynaklarda herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır.

5) **Abdullah b. Cafer b. Amr b. Ümeyye ed-Damrî:** Senedde zikredildiğine göre Amr b. Ümeyye'nin oğlu Cafer b. Ümeyye'nin oğlu olmalıdır. Hakkında kaynaklarda herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır.

f. Derecesi

Hadisimizin senedinde şiddetli tenkide uğramış Abdullah b. Ziyad b. Süleyman b. Sem'ân el-Mahzûmî, ‘Mechûlü'l-hâl’ olan Yakub b. Abdullah b. Cafer b. Amr b. Ümeyye ed-Damrî ve ve babası vardır. Yine tahricinde belirtildiği üzere İbn Kesîr'in Velid b. Müslim'in hangi kitabından alıntı yaptığı bildirilmemiştir. Dolayısı ile isnadı çok zayıftır. Fakat konusu siyer ve tarihle ilgili olduğundan dikkate alınabilir.

g. Değerlendirme

Hadisimizde Peygamberimiz'in (s.a.v.) vasıflarının Ehl-i Kitap tarafından bilindiği ifade edilmektedir. Habeşistan'dan gelen kölelerin Hz. Ebûbekir ve Hz. Ömer'i (r.a.) görünce onların Peygamberimiz (s.a.v.) olmadığını anlamaları ve Peygamberimizi (s.a.v.) henüz kimse onlara söylemeden tespit etmeleri bunu işaret etmektedir. Bu konuda birçok ayet-i kerime mevcuttur.

“Onlar ki, o ümmî peygambere uyarlar, yanlarındaki Tevrat ve İncil'de yazılmış bulacakları o peygambere uyup, onun izinden giderler ki, o, onlara iyiyi emreder ve onları kötülüklerden alıkoyar, temiz ve hoş şeyleri kendilerine helâl kılar, murdar ve kötü şeyleri de üzerlerine haram kılar, sırtlarından ağır yükleri indirir,

¹¹⁹⁶ İbn Hacer, *Tehzîbu't-tehzîb*, V, 219-220.

¹¹⁹⁷ İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, s. 303.

üzerlerindeki bağları ve zincirleri kırar atar, işte o vakit ona iman eden, ona kuvvetle saygı gösteren, ona yardımcı olan ve onun peygamberliği ile birlikte indirilen nuru izleyen kimseler var ya, işte asıl murada eren kurtulmuşlar onlardır.”¹¹⁹⁸

“O kendilerine kitap verdiğimiz ümmetlerin âlimleri onu, o peygamberi oğullarını tanır gibi tanırlar, böyle iken içlerinden bir takımı gerçeği bile bile gizlerler.”¹¹⁹⁹

“Meryem oğlu İsa da: "Ey İsrailoğulları! ben size Allah'ın elçisiyim. Benden önce gelen Tevrat'ı doğrulayıcı ve benden sonra gelecek Ahmed adında bir peygamberi müjdeleyici olarak (geldim)." demişti. Fakat onlara apaçık delillerle gelince "Bu, apaçık bir büyüdür." dediler.”¹²⁰⁰

Dolayısı ile Peygamberimiz'in (s.a.v.) peygamberliğinin ve alametlerinin geçmiş semavî kitaplarda yer alması kesin delil ile sabittir. Burada Habeş ülkesinden gelenlerin de Peygamberimizi görmeden tanımaları aynı hususa şahadet etmektedir.

3.2.4.13. Yirmi Altıncı Hadis: Peygamberimiz'in (s.a.v.) İran, Bizans Ve Mısır'a elçiler Göndermesi

a. Metni

قال الإمام الطبراني في المعجم الأوسط: حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ عَمْرٍو الخَلَّالُ قَالَ: نا إبراهيمُ بنُ المُنْدِرِ الحِزَامِيُّ قَالَ: نا عَبْدُ اللَّهِ بنُ مُوسَى التَّيْمِيُّ قَالَ: نا يَعْقُوبُ بنُ عَمْرٍو بنِ عَبْدِ اللَّهِ بنِ عَمْرٍو بنِ أُمَيَّةَ الضَّمْرِيِّ، عَنْ جَعْفَرِ بنِ عَمْرٍو بنِ أُمَيَّةَ الضَّمْرِيِّ، عَنْ أَبِيهِ، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ «بَعَثَ ثَلَاثَةَ نَفَرٍ إِلَى قَيْصَرَ وَإِلَى كِسْرَى، وَإِلَى صَاحِبِ الإسْكَندَرِيَّةِ. وَبَعَثَ عَمْرٍو بنَ العَاصِ إِلَى النَّجَاشِيِّ»، فَلَمَّا أتَى عَمْرٍو

¹¹⁹⁸ Araf: 7/157.

¹¹⁹⁹ Bakara: 2/146.

¹²⁰⁰ Saf: 61/6.

النَّجَاشِيُّ وَجَدَ مَنْ كَانَ عِنْدَهُ يَدْخُلُونَ مُكْفَرِينَ مِنْ خَوْخَةٍ، فَلَمَّا رَأَى عَمْرُو الخَوْخَةَ، وَدُخُولَهُمْ عَلَيْهِ
وَلَّى ظَهْرَهُ، ثُمَّ دَخَلَ يَمْشِي الْقَهْقَرَى، فَلَمَّا دَخَلَ مِنْهَا اعْتَدَلَ، فَفَرَعَتِ الحَبِشَةُ، وَهُمْ يُبْقَتِلُهُ، قَالُوا:
مَا مَنَعَكَ أَنْ تَدْخُلَ كَمَا دَخَلْنَا؟ فَقَالَ: لَا نَصْنَعُ ذَلِكَ بِنَيْبِنَا، فَهُوَ أَحَقُّ أَنْ يُصْنَعَ ذَلِكَ بِهِ، فَقَالَ
النَّجَاشِيُّ: اتْرُكُوهُ، صَدَقَ.

b. Tercümesi

Taberânî'in *el-Mu'cemü'l-evsat* isimli kitabında senediyle zikrettiğine göre Amr b. Ümeyye (r.a.) dedi ki: "Peygamberimiz (s.a.v.) üç kişiyi Kayser (Bizans imparatoru), Kısra ve İskenderiye hakimine gönderdi. Amr b. As'ı (r.a.) ise Necâşî'ye gönderdi. Amr, Necâşî'nin yanına (sarayına) varınca gördü ki onun maiyyetinde bulunanlar küçük bir kapıdan (rükû şeklinde eğilerek) küfre düşer bir şekilde girmekteler. Amr kapıyı ve giriş şekillerini görünce sırtını döndü ve (eğilip) gerisin geri yürüdü. Kapıdan girince duruşunu düzeltti. Habeşliler (onun yaptığı şeyden dolayı) dehşete kapıldılar ve onu öldürmek istediler. 'Seni bizim girdiğimiz gibi girmekten men eden nedir?' diye sordular. Amr 'Biz bunu Peygamberimize bile yapmıyoruz. Halbuki o (eğer yapılması uygun olsaydı) buna en layık olandır.' Diye cevap verdi. Bunu duyan Necâşî 'Onu bırakın. Doğru söyledi.' Diye emretti."¹²⁰¹

c. Tahrirci

Hadisimizi Taberânî' *el-Mu'cemü'l-evsat*'da rivayet etmiş,¹²⁰² ayrıca İbn Asâkir *Tarihu Dimaşk*'ında, Zehebî, *Siyeru â'lâmi'n-nübelâ*'da, Heysemî, *Mecmau'z-zevâid*'de Amr b. Ümeyye'den rivayet etmişlerdir.¹²⁰³

d. Rivayet Farklılıkları

Hadisimizi Taberânî' *el-Mu'cemü'l-evsat*'da Ahmed b. Amr el-Hallal- İbrahim b. Münzir el-Hizâmî- Abdullah b. Mûsâ et-Teymî- Yakub b. Amr b. Abdullah b. Amr

¹²⁰¹ Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat*, I, 156 (489).

¹²⁰² Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat*, a.g.e.

¹²⁰³ İbn Asakir, *Tarîhu Dimaşk*, XLV, 429; Zehebî, *Siyeru â'lâmi'n-nübelâ*, III, 180-181; Heysemî, *Mecmau'z-zevâid*, VIII, 39 (12780).

b. Ümeyye- Cafer b. Amr b. Ümeyye- Babası (Amr b. Ümeyye) senedi ile verdikten sonra bu hadisin Amr b. Ümeyye'den sadece bu isnad ile geldiğini ve İbrahim b. Münzir'in bu rivayette teferrüd ettiğini belirtmiştir.¹²⁰⁴

Bu rivayeti hemen hemen aynı lafızlar ile İbn Asâkir *Tarîhu Dimâşk*'ta Ebû'l-Berekât el-Enmâtî- Ebû'l-Fadl b. Hayrûn- Ebû'l-Kasım b. Bişrân- Ebû Ali b. Savvaf- Muhammed b. Osman b. Ebî Şeybe- Osman ve Ebûbekir b. Ebî Şeybe-Hatim b. İsmail- Yakub- Cafer b. Amr b. Ümeyye tarîki ile mürsel olarak rivayet etmiştir.¹²⁰⁵ Aynı şekilde Zehebî de *Siyeru â'lâmi'n-nübelâ*'da Hatim b. İsmail- Yakub- Cafer b. Amr b. Ümeyye tarîki ile mürsel olarak rivayet etmiş, fakat Hatim b. İsmail ile kendi arasındaki rivayet silsilesini vermemiştir.¹²⁰⁶ Her iki kaynakta da hadis Amr b. Ümeyye'ye rivayet olarak nisbet edilmemiş fakat elçi olarak gönderilen kimsenin ismi Amr b. As değil de Amr b. Ümeyye olarak verilmiştir.

Heysemî, *Mecmeu'z-zevâid*'inde bu rivayeti Taberânî'den alarak rivayet etmiş fakat Habeşistan'a gönderilen elçinin ismini Amr b. As olarak değil de sadece Amr olarak vermiştir.¹²⁰⁷

Râvinin Amr b. Ümeyye olması, Habeşistan'a giden elçinin meşhur olan çeşitli rivayetlerde Amr b. Ümeyye olarak geçmesi ve elçilerin gönderiliş zamanı olan Hudeybiye sonrasında Amr b. As'ın İslâm'a girişinin net olmaması, yukarıda adı geçen kaynaklarda verilen mürsel rivayetlerde Amr b. Ümeyye geçmesi gibi durumlar da Heysemî'nin rivayetini desteklemektedir. Sonuç olarak hadiste geçen zat Amr b. As değil de hadisin râvisi olan Amr b. Ümeyye ed-Damrî olmalıdır.

e. Ricali

Metinde esas aldığımız Taberânî'ye göre hadisimizin senedi Ahmed b. Amr el-Hallal- İbrahim b. Münzir el-Hizâmî- Abdullah b. Mûsâ et-Teymî- Yakub b. Amr b. Abdullah b. Amr b. Ümeyye- Cafer b. Amr b. Ümeyye- Babası (Amr b. Ümeyye)'dir.

¹²⁰⁴ Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat*, I, 156 (489).

¹²⁰⁵ İbn Asakir, *Tarîhu Dimâşk*, XLV, 429.

¹²⁰⁶ Zehebî, *Siyeru â'lâmi'n-nübelâ*, III, 180-181.

¹²⁰⁷ Heysemî, *Mecmau'z-zevâid*, VIII, 39 (12780).

1) **Ahmed b. Amr b. Müslim Ebûbekir el-Mekkî el-Hallal:** Yakub b. Humejd b. Kâsib, Abdullah b. İmran el-Âbidî, Muhammed b. Yahya el-Adenî ve bir kısım kimselerden rivayette bulunmuştur.¹²⁰⁸ Kendisinden Taberâni ve başkaları rivayette bulunmuştur.¹²⁰⁹ Zehebî, *Tarihu'l-İslâm*'da onu tanıtırken herhangi bir vasıf ya da cerh veya tadil ifadesi kullanmamaktadır.¹²¹⁰ Başka kaynaklarda da geçmemektedir.

2) **İbrahim b. Münzir b. Abdullah b. Münzir b. Mugîre el-Esedî el-Hizamî:** Künyesi Ebû İshak, Medinelidir.¹²¹¹ Hizamî olarak bilinir.¹²¹² Medine'deki hadis imamlarındandır.¹²¹³ Malik,¹²¹⁴ İbn Uyeyne, Velid b. Müslim¹²¹⁵ ve birçoklarından rivayette bulunmuştur. Kendisinden Buharî, İbn Mace, Dârimî vasıtası ile Nesâî ile Tirmizî ve birçokları hadis rivayet etmiştir.¹²¹⁶ Hakkında İbn Maîn, Dârekutnî "sika", Nesâî "bir beis yok",¹²¹⁷ Salih b. Muhammed, Ebû Hatim "sadûk" demiştir.¹²¹⁸ İbn Hibban da *es-Sikât*'ında zikretmiştir.¹²¹⁹ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*'da onu "imam, hâfız, sika" ifadesiyle tanıtmış,¹²²⁰ İbn Hacer *Takrîbu't-Tehzîb*'inde onun "sadûk" olduğunu söylemiştir.¹²²¹

3) **Abdullah b. Mûsâ b. İbrahim b. Muhammed b. Talha b. Ubeydullah et-Teymî et-Talhî:** Künyesi Ebû Muhammed'dir.¹²²² Üsâme b. Zeyd el-Leysî, Safvan b. Müslim, Abdulhamit b. Cafer ve birçoklarından rivayette bulunmuştur.¹²²³ Kendisinden İbrahim b. Münzir el-Hizâmî, Yakub b. Humejd b. Kâsib, Yahya b.

¹²⁰⁸ Zehebî, *Tarihu'l-İslâm*, VI, 887.

¹²⁰⁹ Zehebî, *Tarihu'l-İslâm*, VI, 887.

¹²¹⁰ Zehebî, *Tarihu'l-İslâm*, VI, 887.

¹²¹¹ Zehebî, *Siyeru â'lâmi'n-nübelâ*, X, 689; Zehebî, *Tarihu'l-İslâm*, V, 776; İbn Hacer, *Tehzîbu't-tehzîb*, I, 166.

¹²¹² Zehebî, *Tarihu'l-İslâm*, V, 776.

¹²¹³ Zehebî, *Tarihu'l-İslâm*, V, 776.

¹²¹⁴ İbn Hacer, *Tehzîbu't-tehzîb*, I, 166.

¹²¹⁵ Zehebî, *Tarihu'l-İslâm*, V, 776; İbn Hacer, *Tehzîbu't-tehzîb*, I, 166.

¹²¹⁶ Zehebî, *Tarihu'l-İslâm*, V, 776; İbn Hacer, *Tehzîbu't-tehzîb*, I, 166.

¹²¹⁷ İbn Hacer, *Tehzîbu't-tehzîb*, I, 167.

¹²¹⁸ Zehebî, *Siyeru â'lâmi'n-nübelâ*, X, 689; İbn Hacer, *Tehzîbu't-tehzîb*, I, 167.

¹²¹⁹ İbn Hacer, *Tehzîbu't-tehzîb*, I, 167.

¹²²⁰ Zehebî, *Siyeru â'lâmi'n-nübelâ*, X, 689;

¹²²¹ İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, s. 94.

¹²²² İbn Hacer, *Tehzîbu't-tehzîb*, VI, 44.

¹²²³ İbn Hacer, *Tehzîbu't-tehzîb*, VI, 44-45.

İbrahim b. Ebî Katîle ve başkaları rivayette bulunmuştur.¹²²⁴ Hakkında İbn Maîn “sadûk, hatası fazla”, Ahmed b. Hanbel “her çeşit afet ondandır (rivayetlerinden gelebilir)” İclî “sika”, Ebû Hatim “hadisinde beis yok, fakat hüccet olarak alınmaz” demiştir.¹²²⁵ Ukaylî “mütâbî olarak getirilmez”, İbn Hibban “huccet olarak getirilmez” demiştir.¹²²⁶ İbn Hacer *Takrîbu't-Tehzîb* 'inde onu “sadûk” fakat “hatası çok” olarak vasfetmiştir.¹²²⁷

4) **Yakub b. Amr b. Abdullah b. Amr b. Ümeyye ed-Damrî:** (10) No.lu hadiste tanıtılmıştır. Sika bir râvidir.

5) **Cafer b. Amr b. Ümeyye:** Amr b. Ümeyye'nin oğludur. (1) No.lu hadiste tanıtılmıştır. Sika bir râvidir.

f. Derecesi

Hadisimizin senedindeki râviler yukarıda tercemelerinde verildiği gibi “sika veya sadûk”tur. Bununla birlikte Ahmed b. Amr b. Müslim el-Hallal'in “mechûlü'l-hal” olduğu görülmektedir. Buna göre hadisimiz “zayıf”tır. Fakat başka şahidler ile takviye edildiğinden kuvvetlenmiş ve “hasen li-gayrihi” derecesine yükselmiştir.

g. Değerlendirme

Hadisimizde Allah'ın dışında kimse karşısında secde edilemeyeceği işlenmiştir. Sahabenin İslâm'ı yaşamada ne kadar tavizsiz ve pervasız olduğu, Amr'ın (r.a.) yaptığı hareketin canını tehlikeye atma anlamına geldiğini bile bile yapmasından anlaşılmaktadır. Aynı zamanda bu duruş devletlerarası protokol ve esaslar gerektirse de İslâm'ın meşru görmediği bir fiili işleme noktasında siyasetçi ve diplomatlar için dikkate alınması gereken bir duruştur.

Amr (r.a.) burada cesareti yanında zekasını da konuşurmuş ve boyu alçaltılmış kapıdan rukû halinde girmeye mecbur kalmadan geri geri yürüyerek geçmiş, bu şekilde onların batıl ritüellerine uymamıştır.

¹²²⁴ İbn Hacer, *Tehzîbu't-tehzîb*, VI, 45.

¹²²⁵ Zehebî, *Tezhîbu Tehzîbi'l-Kemâl*, V, 323; İbn Hacer, *Tehzîbu't-tehzîb*, VI, 45.

¹²²⁶ İbn Hacer, *Tehzîbu't-tehzîb*, VI, 45.

¹²²⁷ İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, s. 325.

İslâm, gelişinin asli amacına uygun olarak insanları kula kulluktan, zalimin mazlumunu ezmesinden, bir kısım insanların kendini tanrı görerek diğer insanların hayatına ve ölümüne karar vermesinden kurtarmaya çalışmıştır. Bu sebeple Kuran-ı Kerim’de kendini ilahlaştıran ve insanları keyfince öldüren Firavun ve yine ismi geçmese de Nemrut anlatılmış, onlara karşı mücadele eden Hz. Mûsâ ve Hz. İbrahim (a.s.) en çok zikredilen peygamberler olmuştur.

Vahdet inancını dinin temeline oturtan İslâm, ilahlaştırılan ve insan zihini köle eden kişinin kendi nefsi dahil ne varsa hepsine “Lâ ilâhe” diyerek reddetmiş ve ardından “illallah” ile hakiki hürriyetin ve ebedi saadetin kapılarını açmıştır. Bu sebeple tağutu inkar¹²²⁸ etmeyen imanını şirk olarak görmüş ve kabul etmemiştir.

3.2.4.14. Yirmi Yedinci Hadis: Peygamberimiz’in (s.a.v.) Muhtelif Ülkelere Elçiler Göndermesi

a. Metni

قال الإمام ابن سعد في الطبقات الكبرى: أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عُمَرَ الْأَسْلَمِيُّ قَالَ: حَدَّثَنِي مَعْمَرُ بْنُ رَاشِدٍ وَمُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ عَنِ الزُّهْرِيِّ عَنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُتْبَةَ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ. وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي سَبْرَةَ عَنِ الْمِسْوَرِ بْنِ رِفَاعَةَ قَالَ: وَحَدَّثَنَا عَبْدُ الْحَمِيدِ بْنُ جَعْفَرٍ عَنِ أَبِيهِ قَالَ: وَحَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ سُلَيْمَانَ بْنِ أَبِي حَثْمَةَ عَنْ أَبِي بَكْرٍ بْنِ سُلَيْمَانَ بْنِ أَبِي حَثْمَةَ عَنْ جَدِّهِ الشَّافِعِ قَالَ.

وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي سَبْرَةَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يُونُسَ عَنِ السَّائِبِ بْنِ يَزِيدَ عَنِ الْعَلَاءِ بْنِ الْحَضْرَمِيِّ قَالَ.

¹²²⁸ Bakara: 2/256.

وَحَدَّثَنَا مُعَاذُ بْنُ مُحَمَّدٍ الْأَنْصَارِيُّ عَنْ جَعْفَرِ بْنِ عَمْرٍو بْنِ جَعْفَرِ بْنِ عَمْرٍو بْنِ أُمَيَّةَ الضَّمْرِيِّ عَنْ أَهْلِهِ عَنْ عَمْرٍو بْنِ أُمَيَّةَ الضَّمْرِيِّ دَخَلَ حَدِيثٌ بَعْضُهُمْ فِي حَدِيثِ بَعْضٍ. قَالُوا: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ - □ - لَمَّا رَجَعَ مِنَ الْحُدَيْبِيَّةِ فِي ذِي الْحِجَّةِ سَنَةَ سِتِّ أَرْسَلَ الرَّسُلَ إِلَى الْمُلُوكِ يَدْعُوهُمْ إِلَى الْإِسْلَامِ وَكَتَبَ إِلَيْهِمْ كُتُبًا. فَقِيلَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ الْمُلُوكَ لَا يَقْرَأُونَ كِتَابًا إِلَّا مَخْتُومًا. فَاتَّخَذَ رَسُولُ اللَّهِ - □ - يَوْمَئِذٍ خَاتَمًا مِنْ فِصَّةٍ. فَصُّهُ مِنْهُ. نَفْسُهُ ثَلَاثَةٌ أَسْطُرٍ: مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ. وَخَتَمَ بِهِ الْكُتُبَ. فَخَرَجَ سِتَّةَ نَفَرٍ مِنْهُمْ فِي يَوْمٍ وَاحِدٍ. وَذَلِكَ فِي الْمُحَرَّمِ سَنَةَ سَبْعٍ. وَأَصْبَحَ كُلُّ رَجُلٍ مِنْهُمْ يَتَكَلَّمُ بِلِسَانِ الْقَوْمِ الَّذِينَ بَعَثَهُ إِلَيْهِمْ.

فَكَانَ أَوَّلَ رَسُولٍ بَعَثَهُ رَسُولُ اللَّهِ عَمْرٍو بْنُ أُمَيَّةَ الضَّمْرِيُّ إِلَى النَّجَاشِيِّ وَكَتَبَ إِلَيْهِ كِتَابَيْنِ يَدْعُوهُ فِي أَحَدِهِمَا إِلَى الْإِسْلَامِ وَيَتَلُو عَلَيْهِ الْقُرْآنَ. فَأَخَذَ كِتَابَ رَسُولِ اللَّهِ ص. فَوَضَعَهُ عَلَى عَيْنَيْهِ. وَنَزَلَ مِنْ سَرِيرِهِ فَجَلَسَ عَلَى الْأَرْضِ تَوَاضَعًا. ثُمَّ أَسْلَمَ وَشَهِدَ شَهَادَةَ الْحَقِّ وَقَالَ: لَوْ كُنْتُ أَسْتَطِيعُ أَنْ آتِيَهُ لِأَتِيَتَهُ. وَكَتَبَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ص. بِإِجَابَتِهِ وَتَصَدِيقِهِ وَإِسْلَامِهِ. عَلَى يَدَيْ جَعْفَرِ بْنِ أَبِي طَالِبٍ. لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ.

وَفِي الْكِتَابِ الْآخِرِ يَأْمُرُهُ أَنْ يُزَوِّجَهُ أُمَّ حَبِيبَةَ بِنْتَ أَبِي سُفْيَانَ بْنِ حَرْبٍ. وَكَانَتْ قَدْ هَاجَرَتْ إِلَى أَرْضِ الْحَبَشَةِ مَعَ زَوْجِهَا عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ جَحْشِ الْأَسَدِيِّ فَتَنَصَّرَ هُنَاكَ وَمَاتَ وَأَمَرَهُ رَسُولُ اللَّهِ - □ - فِي الْكِتَابِ أَنْ يَبْعَثَ إِلَيْهِ بِمَنْ قَبْلَهُ مِنْ أَصْحَابِهِ وَيَحْمِلَهُمْ فَفَعَلَ. فَزَوَّجَهُ أُمَّ حَبِيبَةَ بِنْتَ أَبِي سُفْيَانَ وَأَصْدَقَ عَنْهُ أَرْبَعِمِائَةَ دِينَارٍ. وَأَمَرَ بِجِهَازِ الْمُسْلِمِينَ وَمَا يُصْلِحُهُمْ. وَحَمَلَهُمْ فِي سَفِينَتَيْنِ مَعَ عَمْرٍو بْنِ أُمَيَّةَ الضَّمْرِيِّ. وَدَعَا بِحَقِّ مَنْ عَاجَ فَجَعَلَ فِيهِ كِتَابِي رَسُولِ اللَّهِ وَقَالَ: لَنْ تَزَالَ الْحَبَشَةُ بِخَيْرٍ مَا كَانَ هَذَانِ الْكِتَابَانِ بَيْنَ أَظْهُرِهَا.

قَالُوا: وَبَعَثَ رَسُولُ اللَّهِ دَحِيَّةَ بْنَ خَلِيفَةَ الْكَلْبِيِّ. وَهُوَ أَحَدُ السِّتَّةِ. إِلَى قَيْصَرَ يَدْعُوهُ إِلَى الْإِسْلَامِ وَكَتَبَ مَعَهُ كِتَابًا وَأَمَرَهُ أَنْ يَدْفَعَهُ إِلَى عَظِيمِ بُصْرَى لِيَدْفَعَهُ إِلَى قَيْصَرَ. فَدَفَعَهُ عَظِيمُ بُصْرَى إِلَيْهِ وَهُوَ يَوْمَئِذٍ بِحِمَصَ. وَقَيْصَرُ يَوْمَئِذٍ مَاشٍ فِي نَدْرِ كَانَ عَلَيْهِ: إِنَّ ظَهَرَتِ الرُّومُ عَلَى فَارِسَ أَنْ يَمْشِيَ حَافِيًا مِنْ قُسْطَنْطِينِيَّةَ إِلَى إِبِلْيَاءَ فَقَرَأَ الْكِتَابَ وَأَذَّنَ لِعُظَمَاءِ الرُّومِ فِي دَسْكَرَةِ لَهُ بِحِمَصَ فَقَالَ: يَا مَعْشَرَ الرُّومِ هَلْ لَكُمْ فِي الْفَلَاحِ وَالرُّشْدِ. وَأَنْ يُثَبَّتَ لَكُمْ مُلْكُكُمْ وَتَتَّبِعُونَ مَا قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ؟ قَالَتْ

الرُّومُ وما ذاك أَيُّها المَلِكُ؟ قال: تَتَّبِعُونَ هَذَا النَّبِيَّ الْعَرَبِيَّ. قال: فَحَاصُوا حَيْصَةَ حُمْرِ الْوَحْشِ وَتَنَاحَزُوا وَرَفَعُوا الصَّلِيبَ. فَلَمَّا رَأَى هِرْقُلُ ذَلِكَ مِنْهُمْ يَبْسَ مِنْ إِسْلَامِهِمْ وَخَافَهُمْ عَلَى نَفْسِهِ وَمُلْكِهِ فَسَكَّنَهُمْ ثُمَّ قال: إِنَّمَا قُلْتُ لَكُمْ ما قُلْتُ أَحْبَبْتُكُمْ لِأَنْظُرَ كَيْفَ صَلَّابَتُكُمْ فِي دِينِكُمْ فَقَدْ رَأَيْتُ مِنْكُمْ الَّذِي أَحَبُّ فَسَجَدُوا لَهُ.

قالوا: وَبَعَثَ رَسُولُ اللَّهِ عَبْدَ اللَّهِ بْنِ خُدَافَةَ السَّهْمِيَّ. وَهُوَ أَحَدُ السِّتَّةِ.

إلى كِسْرَى يَدْعُوهُ إِلَى الْإِسْلَامِ وَكَتَبَ مَعَهُ كِتَابًا. قال عَبْدُ اللَّهِ: فَدَفَعْتُ إِلَيْهِ كِتَابَ رَسُولِ اللَّهِ فَقَرَأَ عَلَيْهِ. ثُمَّ أَخَذَهُ فَمَرَّقَهُ. فَلَمَّا بَلَغَ ذَلِكَ رَسُولَ اللَّهِ - □ - قالَ اللَّهُمَّ مَرِّقْ مُلْكَهُ! وَكَتَبَ كِسْرَى إِلَى بَاذَانَ عَامِلِهِ عَلَى الْيَمَنِ أَنْ ابْعَثْ مِنْ عِنْدِكَ رَجُلَيْنِ جَلْدَيْنِ إِلَى هَذَا الرَّجُلِ الَّذِي بِالْحِجَازِ فَلْيَأْتِيَانِي بِخَبْرِهِ. فَبَعَثَ بَاذَانَ فَهَرَمَانَهُ وَرَجُلًا آخَرَ وَكَتَبَ مَعَهُمَا كِتَابًا. فَقَدِمَا الْمَدِينَةَ فَدَفَعَا كِتَابَ بَاذَانَ إِلَى النَّبِيِّ □ فَتَبَسَّمَ رَسُولُ اللَّهِ وَدَعَاهُمَا إِلَى الْإِسْلَامِ وَفَرَّائِصُهُمَا تُرَعَدُ وَقَالَ: ارْجِعَا عَنِّي يَوْمَكُما هَذَا حَتَّى تَأْتِيَانِي الْعَدَا فَأُخْبِرُكُما بِما أُريدُ. فَجاءَهُ مِنَ الْعَدَا. فَقَالَ لَهُمَا أبلغَا صاحِبِكُما أَنَّ رَبِّي قَدْ قَتَلَ رَبَّهُ كِسْرَى فِي هَذِهِ اللَّيْلَةِ لِسَبْعِ سَاعَاتٍ مَضَتْ مِنْهَا. وَهِيَ لَيْلَةُ الثَّلَاثَةِ لِعَشْرِ لِيَالٍ مَضَيْنَ مِنْ جُمادى الْأولى سَنَةِ سَبْعٍ. وَأَنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى سَلَطَ عَلَيْهِ ابْنَهُ شَيْرَوَيْهَ فَقَتَلَهُ. فَرجَعَا إِلَى بَاذَانَ بِذَلِكَ فَأَسْلَمَ هُوَ وَالْأبناءُ الَّذِينَ بِالْيَمَنِ..

قالوا: وَبَعَثَ رَسُولُ اللَّهِ حَاطِبَ بْنَ أَبِي بَلْتَعَةَ اللَّخْمِيَّ. وَهُوَ أَحَدُ السِّتَّةِ. إِلَى الْمُتَّقِيسِ صَاحِبِ الْإِسْكَندَرِيَّةِ عَظِيمِ الْقَبْطِ يَدْعُوهُ إِلَى الْإِسْلَامِ وَكَتَبَ كِتَابًا. فَأَوْصَلَ إِلَيْهِ كِتَابَ رَسُولِ اللَّهِ فَقَرَأَهُ وَقَالَ لَهُ خَيْرًا. وَأَخَذَ الْكِتَابَ فَجَعَلَهُ فِي حُقٍّ مِنْ عَاجٍ وَخَتَمَ عَلَيْهِ وَدَفَعَهُ إِلَى جَارِيَتِهِ. وَكَتَبَ إِلَى النَّبِيِّ. ص: قَدْ عَلِمْتُ أَنَّ نَبِيًّا قَدْ بَقِيَ وَكُنْتُ أَظُنُّ أَنَّهُ يَخْرُجُ بِالشَّامِ. وَقَدْ أَكْرَمْتُ رَسُولَكَ. وَبَعَثْتُ إِلَيْكَ بِجَارِيَتَيْنِ لَهُمَا مَكَانٌ فِي الْقَبْطِ عَظِيمٍ. وَقَدْ أَهْدَيْتُ لَكَ كِسْوَةً وَبَعْلَةً تَرْكِبُهَا. وَلَمْ يَرِدْ عَلَى هَذَا وَلَمْ يُسَلِّمْ. فَقَبِلَ رَسُولُ اللَّهِ هَدِيَّتَهُ. وَأَخَذَ الْجَارِيَتَيْنِ مَارِيَةً أُمَّ إِبْرَاهِيمَ ابْنِ رَسُولِ اللَّهِ وَأَخْتَهَا سِيرِينَ وَبَعْلَةً بَيْضَاءَ لَمْ يَكُنْ فِي الْعَرَبِ يَوْمَئِذٍ غَيْرُهَا وَهِيَ دَلْدَل. و[قال رسول الله. ص: ضَنَّ الْحَبِيثُ بِمُلْكِهِ وَلَا بَقَاءَ لِمُلْكِهِ. قال حَاطِبٌ] كانَ لِي مُكْرِمًا فِي الضَّيَافَةِ وَقِلَّةِ اللَّبْثِ بِبابِهِ. ما أَقَمْتُ عِنْدَهُ إِلَّا خَمْسَةَ أَيَّامٍ.

قالوا: وَبَعَثَ رَسُولُ اللَّهِ شُجَاعَ بْنَ وَهَبِ الْأَسَدِيِّ وَهُوَ أَحَدُ السَّنَةِ إِلَى الْحَارِثِ بْنِ أَبِي شِمْرٍ الْغَسَانِيِّ يَدْعُوهُ إِلَى الْإِسْلَامِ وَكَتَبَ مَعَهُ كِتَابًا. قَالَ شُجَاعُ: فَأَتَيْتُ إِلَيْهِ وَهُوَ بَعُوطَةَ دِمَشْقَ. وَهُوَ مَشْغُولٌ بِتَهْيِئَةِ الْإِنزَالِ وَالْأَلطافِ لِقَيْصَرَ. وَهُوَ جَاءَ مِنْ حِمصَ إِلَى إيلياءَ. فَأَقَمْتُ عَلَى بَابِهِ يَوْمَيْنِ أَوْ ثَلَاثَةً فَقُلْتُ لِحَاجِبِهِ: إِنِّي رَسُولُ رَسُولِ اللَّهِ إِلَيْهِ. فَقَالَ: لَا تَصِلْ إِلَيْهِ حَتَّى يَخْرُجَ يَوْمَ كَذَا وَكَذَا. وَجَعَلَ حَاجِبُهُ. وَكَانَ رُومِيًّا اسْمُهُ مُرَى. يَسْأَلُنِي عَنْ رَسُولِ اللَّهِ فَكُنْتُ أُحَدِّثُهُ عَنْ صِفَةِ رَسُولِ اللَّهِ ص. وَمَا يَدْعُو إِلَيْهِ. فَيَرِقُّ حَتَّى يَغْلِبَهُ الْبُكَاءُ وَيَقُولُ: إِنِّي قَدْ قَرَأْتُ الْإِنْجِيلَ فَأَجِدُ صِفَةَ هَذَا النَّبِيِّ بِعَيْنِهِ فَأَنَا أَوْمِنُ بِهِ وَأُصَدِّقُهُ وَأُخَافُ مِنَ الْحَارِثِ أَنْ يَقْتُلَنِي. وَكَانَ يُكْرِمُنِي وَيُحْسِنُ ضِيَافَتِي. وَخَرَجَ الْحَارِثُ يَوْمًا فَجَلَسَ وَوَضَعَ التَّاجَ عَلَى رَأْسِهِ. فَأَذِنَ لِي عَلَيْهِ. فَدَفَعْتُ إِلَيْهِ كِتَابَ رَسُولِ اللَّهِ فَقَرَأَهُ ثُمَّ رَمَى بِهِ وَقَالَ: مَنْ يُنْتزِعُ مِنِّي مُلْكِي؟ أَنَا سَائِرٌ إِلَيْهِ وَلَوْ كَانَ بِالْيَمَنِ جَنَّتُهُ. عَلَيَّ بِالنَّاسِ! فَلَمْ يَزَلْ يَنْفِرُ حَتَّى قَامَ وَأَمَرَ بِالْخِيُولِ تُنْعَلُ. ثُمَّ قَالَ: أَخْبِرْ صَاحِبَكَ مَا تَرَى. وَكَتَبَ إِلَى قَيْصَرَ يُخْبِرُهُ خَبْرِي وَمَا عَزَمَ عَلَيْهِ. فَكَتَبَ إِلَيْهِ قَيْصَرَ: أَلَا تَسِيرُ إِلَيْهِ وَاللهُ عَنْهُ وَوَافِييَ بِإِيلِيَاءَ. فَلَمَّا جَاءَهُ جَوَابُ كِتَابِهِ دَعَانِي فَقَالَ: مَتَى تُرِيدُ أَنْ تَخْرُجَ إِلَى صَاحِبِكَ؟ فَقُلْتُ: غَدًا. فَأَمَرَ لِي بِمِائَةِ مِثْقَالٍ ذَهَبٍ. وَوَصَّلَنِي مُرَى. وَأَمَرَ لِي بِنَفَقَةٍ وَكِسْوَةٍ وَقَالَ: أَقْرَأْ رَسُولَ اللَّهِ مِنِّي السَّلَامَ فَقَدِمْتُ عَلَى النَّبِيِّ فَأَخْبَرْتُهُ. [فَقَالَ: بَادَ مُلْكُهُ! وَأَقْرَأْتُهُ مِنْ مُرَى السَّلَامَ وَأَخْبَرْتُهُ بِمَا قَالَ. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ. ص: صَدَقَ]. وَمَاتَ الْحَارِثُ بْنُ أَبِي شِمْرٍ عَامَ الْفَتْحِ..

قالوا: وَكَانَ فَرَوَةَ بْنُ عَمْرٍو الْجُدَامِيُّ عَامِلًا لِقَيْصَرَ عَلَى عُمَانَ مِنْ أَرْضِ الْبَلْقَاءِ. فَلَمَّ يَكْتُبُ إِلَيْهِ رَسُولُ اللَّهِ فَاسْلَمَ فَرَوَةَ وَكَتَبَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ بِاسْلَامِهِ وَأَهْدَى لَهُ. وَبَعَثَ مِنْ عِنْدِهِ رَسُولًا مِنْ قَوْمِهِ يَقَالُ لَهُ مَسْعُودُ بْنُ سَعْدٍ. فَقَرَأَ رَسُولُ اللَّهِ ص. كِتَابَهُ وَقَبِلَ هَدِيَّتَهُ. وَكَتَبَ إِلَيْهِ جَوَابَ كِتَابِهِ. وَأَجَازَ مَسْعُودًا بِاثْنَيْ عَشْرَةَ أَوْقِيَّةً وَنَش. وَذَلِكَ خَمْسُمِائَةَ دِرْهَمٍ.

قالوا: وَبَعَثَ رَسُولُ اللَّهِ سَلِيطَ بْنَ عَمْرٍو الْعَامِرِيَّ. وَهُوَ أَحَدُ السَّنَةِ. إِلَى هَوْدَةَ بْنِ عَلِيٍّ الْحَنْفِيَّ يَدْعُوهُ إِلَى الْإِسْلَامِ وَكَتَبَ مَعَهُ كِتَابًا. فَقَدِمَ عَلَيْهِ وَأَنْزَلَهُ وَحَبَّاهُ وَقَرَأَ كِتَابَ النَّبِيِّ وَرَدَّ رَدًّا دُونَ رَدِّهِ. وَكَتَبَ إِلَى النَّبِيِّ. ص: مَا أَحْسَنَ مَا تَدْعُو إِلَيْهِ وَأَجْمَلُهُ. وَأَنَا شَاعِرٌ قَوْمِي وَخَطِيبُهُمْ. وَالْعَرَبُ تَهَابُ مَكَانِي. فَاجْعَلْ لِي بَعْضَ الْأَمْرِ أَتْبِعَكَ. وَأَجَازَ سَلِيطَ بْنَ عَمْرٍو بِجَائِزَةٍ وَكَسَاهُ أَثْوَابًا مِنْ نَسِجِ هَجَرَ.

فَقَدِمَ بِذَلِكَ كُلَّهُ عَلَى النَّبِيِّ وَأَخْبَرَهُ عَنْهُ بِمَا قَالَ. وَقَرَأَ كِتَابَهُ وَقَالَ: [لَوْ سَأَلَنِي سَيَابَةُ مِنَ الْأَرْضِ مَا فَعَلْتُ. بَادَ وَبَادَ مَا فِي يَدَيْهِ!] فَلَمَّا انْصَرَفَ مِنْ عَامِ الْفَتْحِ جَاءَهُ جَبْرِيلُ فَأَخْبَرَهُ أَنَّهُ قَدْ مَاتَ. قَالُوا: وَبَعَثَ رَسُولُ اللَّهِ عمرو بن العاصِ فِي ذِي الْقَعْدَةِ سَنَةَ ثَمَانٍ إِلَى جَيْفَرَ وَعَبْدِ ابْنِي الْجُلَنْدِيِّ. وَهُمَا مِنَ الْأَزْدِ. وَالْمَلِكُ مِنْهُمَا جَيْفَرُ. يَدْعُوهُمَا إِلَى الْإِسْلَامِ. وَكَتَبَ مَعَهُ إِلَيْهِمَا كِتَابًا وَخَتَمَ الْكِتَابَ. قَالَ عَمْرُو: فَلَمَّا قَدِمْتُ عُمانَ عَمَدْتُ إِلَى عَبْدِ. وَكَانَ أَحْلَمَ الرَّجُلَيْنِ وَأَسْهَلَهُمَا خُلُقًا. فَقُلْتُ: إِنِّي رَسُولُ رَسُولِ اللَّهِ □ إِلَيْكَ وَإِلَى أَخِيكَ. فَقَالَ: أَخِي الْمُقَدَّمُ عَلَيَّ بِالسِّنِّ وَالْمُلْكِ. وَأَنَا أَوْصَلُكَ إِلَيْهِ حَتَّى يَقْرَأَ كِتَابَكَ. فَمَكَثْتُ أَيَّامًا بِبَابِهِ. ثُمَّ إِنَّهُ دَعَانِي فَدَخَلْتُ عَلَيْهِ فَدَفَعْتُ إِلَيْهِ الْكِتَابَ مَخْتُومًا. فَفَضَّ خَاتَمَهُ وَقَرَأَهُ حَتَّى انْتَهَى إِلَى آخِرِهِ. ثُمَّ دَفَعَهُ إِلَى أَخِيهِ فَقَرَأَهُ مِثْلَ قِرَاءَتِهِ. إِلَّا أَنِّي رَأَيْتُ أَحَاهُ أَرْقَ مِنْهُ. فَقَالَ: دَعْنِي يَوْمِي هَذَا وَارْجِعْ إِلَيَّ غَدًا. فَلَمَّا كَانَ الْغَدُ رَجَعْتُ إِلَيْهِ. قَالَ: إِنِّي فَكَّرْتُ فِيمَا دَعَوْتَنِي إِلَيْهِ. فَإِذَا أَنَا أَضْعَفُ الْعَرَبِ إِذَا مَلَكَتُ رَجُلًا مَا فِي يَدِي. قُلْتُ: فَإِنِّي خَارِجٌ غَدًا. فَلَمَّا أُيْقِنَ بِمَخْرَجِي أَصْبَحَ فَأَرْسَلَ إِلَيَّ. فَدَخَلْتُ عَلَيْهِ فَأَجَابَ إِلَى الْإِسْلَامِ هُوَ وَأَخُوهُ جَمِيعًا وَصَدَّقَا بِالنَّبِيِّ وَخَلِيًّا بَيْنِي وَبَيْنَ الصَّدَقَةِ وَبَيْنَ الْحُكْمِ فِيمَا بَيْنَهُمْ. وَكَانَا لِي عَوْنًا عَلَى مَنْ خَالَفَنِي. فَأَخَذْتُ الصَّدَقَةَ مِنْ أَغْنِيائِهِمْ فَرَدَدْتُهَا فِي قُرَائِهِمْ. فَلَمْ أَزَلْ مُقِيمًا فِيهِمْ حَتَّى بَلَغْنَا وَفَاةَ رَسُولِ اللَّهِ □.

قَالُوا: وَبَعَثَ رَسُولُ اللَّهِ مُنْصَرَفَهُ مِنَ الْجِعْرَانَةِ الْعَلَاءَ بْنِ الْحَضْرَمِيِّ إِلَى الْمُنْدَرِ بْنِ سَاوِي الْعَبْدِيِّ وَهُوَ بِالْبَحْرَيْنِ يَدْعُوهُ إِلَى الْإِسْلَامِ وَكَتَبَ إِلَيْهِ كِتَابًا. فَكَتَبَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ بِإِسْلَامِهِ وَتَصَدِيقِهِ. وَإِنِّي قَدْ قَرَأْتُ كِتَابَكَ عَلَى أَهْلِ هَجَرَ فَمِنْهُمْ مَنْ أَحَبَّ الْإِسْلَامَ وَأَعْجَبَهُ وَدَخَلَ فِيهِ. وَمِنْهُمْ مَنْ كَرِهَهُ. وَبِأَرْضِي مَجُوسٌ وَيَهُودٌ فَأَخَذْتُ إِلَيَّ فِي ذَلِكَ أَمْرًا. فَكَتَبَ إِلَيْهِ رَسُولُ اللَّهِ. ص: «إِنَّكَ مَهْمَا تُصَلِّحُ فَلَنْ نَعْرَلَكَ عَنْ عَمَلِكَ. وَمَنْ أَقَامَ عَلَى يَهُودِيَّةٍ أَوْ مَجُوسِيَّةٍ فَعَلَيْهِ الْجَزِيَّةُ.

وَكَتَبَ رَسُولُ اللَّهِ إِلَى مَجُوسِ هَجَرَ يَعْزُضُ عَلَيْهِمُ الْإِسْلَامَ. فَإِنْ أَبَوْا أَخَذْتُ مِنْهُمْ الْجَزِيَّةَ وَإِنْ لَا تُنْكِحْ نِسَاؤُهُمْ وَلَا تُؤْكَلْ ذَبَائِحُهُمْ. وَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ بَعَثَ أَبَا هُرَيْرَةَ مَعَ الْعَلَاءِ بْنِ الْحَضْرَمِيِّ وَأَوْصَاهُ بِهِ خَيْرًا وَكَتَبَ رَسُولُ اللَّهِ لِلْعَلَاءِ فَرَائِضَ الْإِبِلِ وَالْبَقَرِ وَالغَنَمِ وَالْتِمَارِ وَالْأَمْوَالِ فَقَرَأَ الْعَلَاءُ كِتَابَهُ عَلَى النَّاسِ وَأَخَذَ صَدَقَاتِهِمْ.

b. Tercümesi

İbn Sa'd'ın *et-Tabakâtü'l-kübrâ* isimli kitabında senediyle zikrettiğine göre Amr b. Ümeyye (r.a.) dedi ki: “Rasûlullah (s.a.v.) Hudeybiye'den döndükten sonra (hicretin) altıncı senesi, Zilhicce ayında meliklere, onları İslâm'a davet etmek üzere elçiler gönderdi ve onlara mektuplar yazdı. Denildi ki; “Ya Rasûlallah (s.a.v.)! Şüphesiz melikler mektupları ancak mühürlü olduğu zaman okurlar.’ Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.) o zaman kendisi ve üzerindeki kabartması gümüşten bir yüzük edindi. Bu kabartmada üç satır halinde “Muhammedün Rasûlullah” yazıyordu. Ve onunla mektupları mühürledi.

Elçilerden altı kişi aynı günde yola çıktı. Bu (hadise) yedinci sene Muharrem ayında idi. Her elçi gönderildiği kavmin dilini konuşabilir şekilde sabahladı.

İlk gönderdiği elçi Necaşî'ye gönderilen Amr b. Ümeyye ed-Damrî idi. Rasûlullah (s.a.v.) Necaşî'ye iki mektup yazmıştı. Onlardan bir tanesinde onu İslâm'a davet ediyor ve Kur'an-ı Kerim'den ayetler okuyordu. Necaşî Rasûlullah'ın (s.a.v.) mektubunu alıp gözlerine sürdü. Tahtından kalkıp tevâzu yaparak yere oturdu ve Kelime-i Şehadet getirdi. Necaşî ‘Eğer onun yanına gelmeye gücüm yetse idi elbette gelirdim’ dedi ve Rasûlullah'a (s.a.v.) Cafer b. Ebû Talib'in eli üzerine (biat edip) davetine icabet ettiğini, alemlerin rabbine (teslim olup) Müslüman olduğunu ve onu tasdik ettiğini belirtir bir mektup yazdı.

(Rasûlullah s.a.v.) diğer mektupta ise Necaşî'ye Ümmü Habibe bt. Ebî Süfyan b. Harb (r.a.) ile kendisini evlendirmesini emrediyordu. Ümmü Habibe (r.a.) eşi Ubeydullah b. Cahş ile Habeşistan'a hicret etmiş, sonra kocası orada Hristiyan olmuş ve ölmüştü. Rasûlullah (s.a.v.) aynı şekilde bu mektupta ashabdan onun yanında bulunan kimseleri de gemiye bindirip yanına göndermesini istiyordu.

Necaşî kendinden isteneni yaptı ve Ümmü Habibe (r.a.) ile Peygamberimizi nikahladı. Ona Peygamberimiz adına dört yüz dinar mehir verdi. Ve Orada bulunan Müslümanlara hazırlanmaları için emir verdi. Sonra onları Amr b. Ümeyye ile beraber iki gemiye yükledi (ve gönderdi). Ardından fildişinden bir mahfaza getirilmesini

emretti. Rasûlullah'ın (s.a.v.) iki mektubunu bu mahfazaya koydu ve 'Bu iki mektup onlarda olduğu müddetçe Habeşistan'dan hayır eksik olmaz' dedi."

"Ve yine (senedde mezkur râviler) dediler ki: Ve Rasûlullah -o altı kişiden biri olan- Dıhye b. Halife el-Kelbî'yi Kayzer'e İslâm'a davet için yolladı. Ve bir mektup yazıp onunla beraber yolladı ve mektubu Kayzer'e vermesi için Busra emirine vermesini emretti.

Dıhye, mektubu Busra emirine verdi. O sırada Kayzer yaya olarak Humus'ta idi. Kayzer ise daha önceden adanmış olduğu bir adaktan dolayı -Rumlar şayet Perslere galip gelirlerse Kostantiniyye (İstanbul)'den İlya (Kudüs)'ya yalınayak yürüyerek hac etmeyi adanmıştı- yürümekteydi. Kayzer Rasûlullah'ın (s.a.v.) mektubunu okudu. Ve Rum ileri gelenlerinin Humus'de Kayzer'e ait bir köyde toplanmalarını emretti.

(Hepsi toplanınca) onlara dedi ki: 'Ey Rum topluluğu! Size kurtuluş ve doğruluğun, mülkünüzü sağlama almanızın ve İsa b. Meryem'in (a.s.) demiş olduğu şeye tabi olmanızın yolunu göstereyim mi?' Rum topluluğu '(onun yolu) nedir ey kral?' diye sordular. Kayzer 'Bu Arap Nebîye tabi olmanızdır' dedi. (Kayzer böyle söyleyince Rum büyükleri) bir anda vahşi merkeplerin kaçışması gibi kaçıştılar, ön yargılı davrandılar ve haç çıkarmaya başladılar.

Kayzer Herakliyüs onların bu durumunu görünce Müslüman olmalarından ümidini kesti, canını ve mülkünü elinden alacaklarından korktu. Onları sakinleştirdi ve "Bu dediklerimi ancak sizi imtihan etmek ve dininizde nasıl sebatkâr olacağınızı görebilmek için dedim. Şimdi tam istediğim gibi olduğunuzu görmüş oldum.' Dedi. Bunun üzerine hepsi Kayzer'e secde ettiler.

Ve yine (senedde mezkur râviler) dediler ki: Ve Rasûlullah -o altı kişiden biri olan- Abdullah b. Huzâfe es-Sehmî'yi Kisra'ya İslâm'a davet için yolladı. Ve onunla birlikte bir mektup yolladı. Abdullah dedi ki: 'Rasûlullah'ın mektubunu ona (Kisra'ya) verdim. Mektup ona okundu. Sonra (hiddetlenip) mektubu aldı ve parçaladı.' Bu (haber) Rasûlullah'a ulaşınca Rasûlullah 'Allahım! Onun da mülkünü parçala' diye beddua etti.

Ardından Kisra, Yemen valisi Bâzân'a 'Hicaz'da ortaya çıkan adamı (Rasûlullah'ı s.a.v.) getirmesi için sağlam iki adamını (Medine'ye) göndermesini ve

(Rasûlullah'ın durumu hakkında) haber toplayıp ona iletmesini emreden' bir mektup yazdı. Bunun üzerine Bâzan, bir adam ile birlikte hâcibini Rasûlullah'a (s.a.v.) gönderdi ve (Kisrâ'nın emrine boyun eğerek gelmesini belirten) bir mektup yazdı.

Elçiler Medine'ye geldiler ve Bâzân'ın mektubunu Peygamberimiz'e (s.a.v.) verdiler. Rasûlullah (s.a.v.) (mektubu okuyunca) tebessüm etti ve onları İslâm'a çağırdı. Elçilerin (korkudan) omuz kasları tir tir titriyordu. Rasûlullah (s.a.v.) 'Bugün dönüp istirahat edin. Yarın gelin, size kararımı bildireceğim' buyurdu.

Diğer gün olunca geldiler. Onlara dedi ki 'Dönüp efendinize söyleyiniz ki; Benim rabbim (olan Allah) onun rabbi Kisra'yı bu (dün) gece başlangıcından yedi saat geçtikten sonra öldürdü. -O gece hicretin yedinci senesi, Cemaziyelevvel'in onu, Salı gecesi idi.- Şüphesiz Allah Tebareke ve Teâlâ onun üzerine oğlu Şîreveyh'i musallat etti ve Şîreveyh onu öldürdü. Bunun üzerine elçiler Bâzân'ın yanına döndüler ve olanları haber verdiler. Bunun üzerine (Peygamberimiz'in (s.a.v.) dedikleri aynen çıkınca) Bâzân ve Yemen halkı Müslüman oldu."

"Ve yine (senedde mezkur râviler) dediler ki: Ve Rasûlullah (s.a.v.) -o altı kişiden biri olan- Hâtıb b. Ebî Beltea el-Lahmî'yi -İskenderiye valisi ve Kıptîlerin reisi olan- Mukavkıs'a İslâm'a davet için yolladı. Ve onunla birlikte bir mektup yolladı. Hâtıb Rasûlullah'ın (s.a.v.) mektubunu Mukavkıs'a ulaştırdı. Mukavkıs mekubu okuyunca Hâtıb'a güzel sözler söyledi ve mektubu fildişi bir mahfazaya koyup cariyesine (muhafaza etmesi için) verdi. Ardından Rasûlullah'a şöyle bir mektup yazdı; 'Muhakkak biliyordum ki geriye (zuhur etmesi gereken) bir peygamber kaldı. Ve onun Şam'da çıkacağını zannediyordum. Elçine izzet-i ikram ettim ve sana Kıptî diyarında oldukça değerli olan iki cariye gönderdim. Hediye olarak kıyafet ve binmen için bir katır da gönderdim.' Bundan fazla bir şey yazmadı. Selâm da yazmadı.

Rasûlullah Mukavkıs'ın hediyelerini kabul etti. Rasûlullah'ın oğlu İbrahim'in annesi Mariye'yi ve kızkardeşi Sîrîn'i aldı. Adı Döldül olan beyaz katır da kabul ettiği hediyeler arasındaydı. O zamanda Arap diyarında onun gibi bir ikincisi yoktu. Hâtıb Mukavkıs hakkında şöyle dedi; 'Bani misafir etme hususunda çok cömertti. Kapısında fazla bekletmedi. Onun yanında ancak beş gün kaldım."

Ve yine (senedde mezkur râviler) dediler ki: “Ve Rasûlullah -o altı kişiden biri olan- Şuca‘ b. Vehb el-Esedî’yi Haris b. Ebî Şimr el-Gassanî’ye İslâm’a davet için yolladı. Ve onunla birlikte bir mektup yolladı. Şuca‘ dedi ki; ‘O (Haris) Dimaşk vahasında iken onun yanına vardım. O sırada Haris, Kayzer -Humus’tan gelip Kudüs’e gitmekteydi- için güzergâhı üzerinde konaklama ve yeme-içme temini ile meşguldü. Kapısının önünde iki-üç gün bekledim. Kapıcısına dedim ki ‘Ben Rasûlullah’ın (s.a.v.) elçisiyim’ Hacip ‘Fılanca gün o (kendisi) çıkıncaya kadar sen onun kapısını çalma (rahatsız etme)’ dedi.

Adı Murâ olan Rum kapıcısı bana Rasûlullah (s.a.v.) hakkında sorular sormaya başladı. Ben de Rasûlullah’ın evsafını ve insanları davet ettiği dinini anlatmaya başladım. (Bir müddet sonra) kalbi rikkate geldi ve göz yaşlarını tutamadı. Bana ‘Ben İncil’i okudum ve onda bu peygamberin sıfatlarının aynısını gördüm. Ben ona iman ediyor ve (nübüvvetini) tasdik ediyorum. Haris’in beni öldürmesinden korkuyorum.’ Dedi. Hacib beni gözetiyor ve beni çok güzel ağırlıyordu.

Bir gün Haris evinden çıktı. Tahtına oturdu ve başına tacını koydu ve benim yanına girmeme izin verdi. Ben de yanına girip mektubu verdim. Mektubu okudu. Sonra onu attı ve (hiddetlenerek) ‘Kim beni mülkümünden çekip çıkaracak? (Şimdi) ben onun üstüne yürüyeceğim. (Ta) Yemen’de olsa da (gidip onu yakalayacağım).’ Dedi.

Kararlarını peş peşe sıralamaya devam etti. Hatta en sonunda ayağa kalkıp atların nallanıp hazırlanmasını emretti. Sonra bana ‘Arkadaşına (efendine) gördüklerini haber ver’ dedi.

Ardından benim getirdiğim haberi ve kararını Kayzer’e bildirdi. Kayzer ise cevap olarak ona, onun (Peygamberimiz) üzerine yürümemesini, o işten vazgeçip kendisine Kudüs’e kadar eşlik etmesini istedi.

Kayzer’in bu meyanda mektubu gelince beni çağırttı ve ‘Efendine (gitmek üzere) ne zaman (yola) çıkacaksın?’ diye sordu. Ben ‘Yarın’ dedim. Bana yüz miskal altın verilmesini emretti. Mura beni yolcu etti ve bana yiyecek giyecek verilmesini emrettikten sonra ‘Benden Rasûlullah’a (s.a.v.) selâm götür’ dedi.

Ben Rasûlullah’ın (s.a.v.) yanına gelince olanları haber verdim. Rasûlullah (s.a.v.), (Haris hakkında) ‘Mülkü telef olsun’ buyurdu. Mura’nın dediklerini ve

selâmını ilettim. Rasûlullah ‘Doğru söyledi’ buyurdu. Haris b. Ebî Şimr Mekke fethi yılı öldü.”

Ve yine (senedde mezkur râviler) dediler ki: “Ferve b. Amr el-Cüzâmî Kayzer’in Belka bölgesinde yer alan Amman beldesinin amili (idarecisi) idi. Peygamberimiz (s.a.v.) ona bir mektup göndermedi. Fakat o Müslüman olup Peygamberimize Müslüman olduğunu bildiren bir mektup yazdı ve kavminden Mes’ûd b. Sa’d denilen bir adamı bir takım hediyeler ile birlikte Rasûlullah’a (s.a.v.) gönderdi.

Rasûlullah (s.a.v.) mektubunu okudu, hediyesini kabul etti ve ona cevaben bir mektup gönderdi. Ve on iki ukıyye ve bir neş mükafat gönderdi. Bu (miktar) beş yüz dirhem etmekteydi.”

Ve yine (senedde mezkur râviler) dediler ki: “Ve Rasûlullah (s.a.v.) -o altı kişiden biri olan- Selîb b. Amr el-Âmirî’yi (r.a.) Hevze b. Ali el-Hanefî’ye İslâm’a davet için yolladı. Ve onunla birlikte bir mektup yolladı. Selîb onun yanına geldi. Ferve onu güzelce ağırladı, ona ikram etti. Rasûlullah’ın (s.a.v.) mektubunu okudu. Ve onu (tam olarak) red olmayan bir şekilde reddetti. Ve Peygamberimize şöyle yazdı: ‘Çağırduğın şey ne güzeldir. Ben kavmimin şairi ve hatibiyim. Araplar mekânetime saygı gösterir. Bazı şey (görev ya da kutsiyet)leri bana tahsis et ki sana tabi olayım.’ Selîb b. Amr, elçi Hevze b. Ali’ye atıyye ve Hecr dokuması elbiseler verdi. Hevze hepsi ile birlikte Peygamberimiz’in (s.a.v.) yanına döndü ve olanları haber verip Selîb b. Amr’ın mektubunu verdi. Peygamberimiz (s.a.v.), Selîb’in mektubunu okudu ve ‘Benden yerdeki bir ham hurmayı dahi istemiş olsaydı bunu yapmazdım. (Kendi de) telef olsun, elindeki de telef olsun’ buyurdu. Peygamberimiz Mekke fethinden dönerken Cibrîl-i Emîn ona geldi ve Selîb’in öldüğünü haber verdi.”

Ve yine (senedde mezkur râviler) dediler ki: “Ve Rasûlullah (s.a.v.) Amr b. As’ı (r.a.) Hicretin sekizinci senesi Zilkade ayında Ezd Kabilesinden olan Cülendî’nin iki oğlu Ceyfer ve Abd’e -Aralarında melik olan Ceyfer idi- İslâm’a davet için yolladı. Ve onunla birlikte bir mektup yolladı ve mektubu mühürledi. Amr der ki; ‘Umman’a geldiğim zaman öncelikle Abd ile görüşmeye karar verdim. (Çünkü) o ikisi arasında en yumuşağı ve en mülayimi idi. Ona dedim ki ‘Ben Rasûlullah’ın (s.a.v.) sana ve

kardeşine gönderdiği elçisiyim.’ Bana ‘Kardeşim yaşça ve kudretçe benden kidedlidir. Ben seni ona ulaştırayım, mektubu o okusun (ve karar versin).’ Bir kaç gün kapısında bekledim. Nihayet beni çağırdılar. Yanına girdim ve mühürlenmiş mektubu verdim. Mührü kopardı ve mektubu açıp sonuna kadar okudu. Ardından kardeşine verdi ve o da sonuna kadar okudu. Şu kadar var ki kardeşini daha rikkatli (duyarlı) buldum. Bana ‘Bugün bırak da düşünelim. Yarın tekrardan gel’ dedi. Yarın olunca tekrardan geldim. Bana ‘Beni, davet ettiğin şey hakkında düşündüm. Şayet ben elimdekileri başka bir adamın mülküne (hükümüne) verirsem o zaman ben Arabın en acizi olmuş olurum’ dedi. Ben ‘(Kararınız bu ise) o halde ben yarın yola çıkıyorum’ dedim. Ne zamanki benim yola çıkacağımdan emin oldu, bana adam gönderip çağırttı. Ben tekrar yanlarına döndüğümde o ve kardeşi hep birlikte Müslüman olup (Peygamberimizi) tasdik ettiler. Ve sadaka toplamam ve aralarında hüküm vermem konusunda bana engel olmadılar. (Aksine) Bana muhalefet edene karşı bana yardımcı oldular. Böylelikle ben zenginlerinden zekat alıp fakirlerine dağıttım. Henüz onların arasından ayrılmamıştım ki Rasûlullah’ın (s.a.v.) vefat haberi bana ulaştı.”

Ve yine (senedde mezkur râviler) dediler ki: “Ve Rasûlullah (s.a.v.) Cîrâne’den dönerken Âlâ b. Hadramî’yi (r.a.) Münzir b. Sâvâ el-Abdî’ye -ki o, o zaman Bahreyn’de idi- İslâm’a davet için yolladı. Ve onunla birlikte bir mektup yolladı. Ve Münzir, Müslüman olduğunu ve Rasûlullah’ı (s.a.v.) tasdik ettiğini belirten bir mektup yolladı. Mektupta şöyle diyordu; ‘Muhakkak ben Hecer ehli üzerine yazdığınız mektubu okudum. Onların arasından İslâm’a muhabbet ve hayranlık duyup İslâm’a giren de var kerih gören de. Yine yurdumda Yahudi ve Mecusiler de var. Bu konuda ne yapacağımı bana yazınız.’ Bunun üzerine Rasûlullah ona şöyle yazdı: ‘Sen idarende düzgün olduğun müddetçe ben seni asla azletmeyeceğim. Topraklarında Yahudi veya Mecusi olarak kim ikamet ederse onun üzerine cizye vardır.’

Ve Rasûlullah Hecer Mecusîlerine İslâm’ı arz eden bir mektup yolladı (ve dedi ki): ‘Şayet (Müslüman olmamakta) diretirseler, onlardan cizye alınacaktır. Ve onların kadınları ile evlenilmeyecektir. Kestikleri yenilmeyecektir.’

Rasûlullah (s.a.v.) Ebû Hureyre’yi (r.a.) Âlâ b. Hadramî ile birlikte yolladı. Ve ona hayrı tavsiye etti. Yine Rasûlullah Âlâ b. Hadramî’ye deve, inek, koyun, meyve ve mallardan (alınacak) zekat paylarını bildiren bir mektup yolladı. Ve Âlâ b. Hadramî

mektubu insanlara (umuma açık bir şekilde) okudu ve (mektupta belirtildiği miktara göre) zekatlarını aldı.”¹²²⁹

c. Tahrici

Hadisimizi İbn Sa’d, *Tabakât*’ında Amr b. Ümeyye’den rivayet etmiştir.¹²³⁰

d. Rivayet Farklılıkları

Metinde esas aldığımız İbn Sa’d hadisimizi; Muhammed b. Ömer Eslemî (el-Vakıdî)- Muaz b. Muhammed el-Ensârî- Cafer b. Amr b. Cafer b. Amr b. Ümeyye-Ailesinden birisi- Amr b. Ümeyye senediyle rivayet etmiştir.

Muhammed b. Ömer Eslemî (el-Vakıdî):

- a) Ebûbekir b. Ebî Sebra- Muhammed b. Yusuf- Saib b. Yezid tariki ile Âlâ b. Hadramî’den,
- b) Ömer b. Süleyman b. Ebî Hasme- Ebûbekir b. Süleyman b. Ebî Hasme yolu ile ninesi Şifa bt. Abdullah’tan,
- c) Ebûbekir b. Ebî Sebra- Misver b. Rifâa
ve Abdulhamid b. Cafer- Cafer b. Abdullah
ve Mamer b. Raşid- Zührî- Ubeyullah b. Abdullah b. Utbe
ve Muhammed b. Abdullah- Zührî- Ubeydullah b. Abdullah b. Utbe yolları ile Abdullah b. Abbas’tan (r.a.) rivayet etmiştir.

Görüldüğü üzere dört sahabîden gelen rivayetlerin hepsi Vakıdî’de toplanmaktadır. Bu sebeple Vakıdî’nin rivayetini takviye edememektedir. İbn Sa’d dışında İbn Asâkir yine İbn Sa’d’dan naklen hadisin Kısra ve Necaşî ile ilgili iki kısmını iki ayrı yerde rivayet etmiştir.¹²³¹

Hadisimizde telif yapılmıştır. Bununla ilgili bilgi (19) no.lu hadiste verilmiştir.

¹²²⁹ İbn Sa’d, *Tabakât*, I, 258-263.

¹²³⁰ İbn Sa’d, *Tabakât*, a.g.e.

¹²³¹ İbn Asâkir, *Tarîhu Dimâşk*, XXVII, 356-357; XLV, 429-430.

e. Ricali

Metinde esas aldığımız İbn Sa'd'a göre hadisimizin senedi: Muhammed b. Ömer Eslemî (el-Vakıdî)- Muaz b. Muhammed el-Ensarî- Cafer b. Amr b. Cafer b. Amr b. Ümeyye- Ailesinden birisi- Amr b. Ümeyye'dir.

1) **Muhammed b. Ömer b. Vakıd el-Vakıdî el-Eslemî:** (7) No.lu hadiste tanıtılmıştır. Metrûk râvidir, sadece siyer ve tarihle ilgili rivayetleri dikkate alınabilir.

2) **Muaz b. Muhammed b. Muaz b. Muhammed b. Übeyy b. Ka'b el-Ensarî:** (19) No.lu hadiste tanıtılmıştır. Sika bir râvidir.

3) **Cafer b. Amr b. Cafer b. Amr b. Ümeyye:** (20) No.lu hadiste tanıtılmıştır. 'Mechûlü'l-hâl' olan bir râvidir.

4) **Amr b. Ümeyye ailesinden biri:** Kimin kastedildiği bilinmemektedir. Dolayısıyla meçhul râvidir.

f. Derecesi

Hadisimizin senedinde metrûk râvi Muhammed b. Ömer el-Vâkıdî, 'Mechûlü'l-hâl' olan Cafer b. Amr b. Cafer b. Amr b. Ümeyye ve müphem bir râvi vardır. Dolayısı ile isnadı çok zayıftır. Fakat konusu siyer ve tarihle ilgili olduğundan dikkate alınabilir.

g. Değerlendirme

Hadisimiz Peygamberimiz'in (s.a.v.) kendine Allah tarafından tevdi edilen tebliğ ve risalet görevini yerine getirmek için muhtelif beldelere elçiler gönderdiği hususundaki en kapsamlı hadislerden biridir.

Bu elçilerin bir kısmı farklı hadislerde de konu edilmiştir. Yine hadisimizde zikredilmeyen başka elçiler ve mektuplaşmalar olduğu da bilinmektedir. Bunları toplu olarak düşündüğümüzde Peygamberimiz'in (s.a.v.) çok yoğun bir uluslararası ilişkiler faaliyeti içinde olduğu gözlemlenebilir.

Hadisimizde dikkat çeken bir husus da Peygamberimiz'in (s.a.v.) uluslararası teamül ve protokollerin gerektirdiği şeyler hususundaki tavrıdır. Kendisine hükümdarların mühürlü olmayan mektupları okumayacakları söylenince

Peygamberimiz (s.a.v.) bir mühür yaptırmış ve onun ile mektupları mühürlemiştir. Bu nokta meşruiyet dairesinde uluslararası teamül ve protokollerin dikkate alınabilirliği hususunda bir delil teşkil edebilir.

Hadisimizde elçilerin ne zaman gönderildiği konusu sarahaten ifade edilmiştir. Buna göre altı elçi Hicrî yedinci yılı başında Muharrem ayında gönderilmiştir. Aynı şekilde Hudeybiye sonrası olduğu ve Hudeybiye'nin Hicrî altıncı yılı Zilka'de ayı olduğu da ifade edilmiştir. İlk gönderilen elçi olarak kayda geçen Amr b. Ümeyye'nin (r.a.) Habeşistan'a elçi olarak gönderilişi ile ilgili bilgiler tezimizin birinci bölümünde ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Buna göre hadisimizde verilen tarih genel anlamda kabul edilen tarihe uygun gözükmektedir.

Telfik metodu ile rivayet edilen hadisimizin ne kadarının Amr b. Ümeyye rivayeti olduğu net olarak belli değildir. Fakat hiç değilse kendisinin Habeşistan'a gönderilişi ile ilgili olan kısmının onun rivayeti olduğunu söylemek mümkündür.

3.3. AMR B. ÜMEYYE'NİN MEVKUF HADİSLERİ

3.3.1. Siyer Ve Şemâil Konusunda Rivayet Ettiği Hadisler

3.3.1.1. Yirmi Sekizinci Hadis: Bedir Savaşı'nda Müşriklerin Yenilgisi

a. Metni

قال الواقدي في المغازي: فَحَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي حُمَيْدٍ، عن عبد الله بن عمرو ابن أمية، قال: سَمِعْتُ أَبِي عَمْرُو بْنَ أُمِّيَّةَ قَالَ: أَخْبَرَنِي مَنْ انْكَشَفَ يَوْمَئِذٍ مُنْهَزِمًا، وَإِنَّهُ لَيَقُولُ فِي نَفْسِهِ: مَا رَأَيْتُ مِثْلَ هَذَا الْأَمْرِ فَرَّ مِنْهُ إِلَّا النِّسَاءُ.

b. Tercümesi

Vâkıdî'nin *Megâzî*'sinde senediyle zikrettiğine göre Amr b. Ümeyye (r.a.) şöyle buyurdu: “Bana o gün(Bedir)de hezimete uğrayarak kaçanlardan biri dedi ki ‘Ben o gün gibisini görmedim. Kadınlar hariç herkes firar etmişti.’”¹²³²

c. Tahrici

Hadisimiz Vâkıdî'nin *Megâzî*'si hariç başka kaynaklarda geçmemektedir.¹²³³

d. Ricali

Metinde esas alınan Vâkıdî'nin tahricine göre hadisin rivayet silsilesi Muhammed b. Ebî Humeyd- Abdullah b. Amr b. Ümeyye- Babası- olarak zikredilmektedir.

1) **Muhammed b. Ömer b. Vakıd el-Vakıdî el-Eslemî:** (7) No.lu hadiste tanıtılmıştır. Metrûk râvidir, sadece siyer ve tarihle ilgili rivayetleri dikkate alınabilir.

2) **Muhammed b. Ebî Humeyd:** (9) No.lu hadiste tanıtılmıştır. Tenkide uğramış bir râvidir.

2) **Abdullah b. Amr b. Ümeyye:** (9) No.lu hadiste tanıtılmıştır. Sika bir râvidir.

e. Derecesi

Hadisimizin senedinde metrûk râvi Vakıdî vardır. Dolayısı ile isnadı çok zayıftır. Fakat konusu siyer ve tarihle ilgili olduğundan dikkate alınabilir.

f. Değerlendirme

Hadisimiz Bedir Savaşı hakkındadır. Bu savaşta müşriklerin yaşadığı dehşeti ve korkuyu anlatmaktadır. Erkeklerin kaçtığı yerde kadınların durması birkaç noktaya ihtimali olan bir ifadedir. Bu ifadeden kasıt müşrik kadınların sebatkârlığı olabilir. Nitekim bazı zamanlarda kadınların erkeklerden daha cesur davrandığı görülmüştür.

¹²³² Vakıdî, *el-Magâzî*, I, 96.

¹²³³ Vakıdî, *el-Magâzî*, a.g.e.

Yine Müslümanların kadınlara kılıç vurmayaacağını bildiklerinden olabilir. Veya kadınlar cephe gerisinde olduğundan kaçmalarına gerek kalmamış olabilir. Her ne sebeple olursa olsun hadisimiz müşriklerin ne kadar büyük bir hezimete uğradığını, en yiğit ve kahraman olanlarının bile korkuya düştüğünü gayet veciz bir şekilde ifade etmektedir.

Genel olarak Bedir ve Uhud Savaşı'nda müşrik saflarında yer aldığı tarihçiler tarafından kabul edilen Amr b. Ümeyye'nin bu hadiseyi sanki kendi katılmamış gibi "Bana o gün(Bedir)de hezimete uğrayarak kaçanlardan biri dedi ki" ifadesiyle haber vermesi ilginç gözükmemektedir. Bunun sebebi hayatında değindiğimiz üzere Hamidullah'ın ifade ettiği Bedir ve Uhud'a kabile bağlantısından dolayı göstermelik olarak katılmasından¹²³⁴ dolayı olmuş olabilir. Böyle bir durumda savaşın erken safhalarında ayrılmış olması kuvvetle muhtemeldir.

Düşük olmakla birlikte bir başka ihtimal de Bedir Savaşı gibi tarihî önemi büyük bir savaşta müşrik saflarında olduğuna dikkat çekmeyi hoş karşılamadığından müphem bir kimsenin sözünü nakletmeyi daha uygun bulmuş olmasıdır.

3.3.1.2. Yirmi Dokuzuncu Hadis: Hz. Ömer'in Yemek Yeme Hususundaki Zühdü

a. Metni

قال الإمام الطبري في تاريخه: ذَكَرَ مُحَمَّدُ بْنُ عُمَرَ، قَالَ: حَدَّثَنِي ابْنُ أَبِي سَبْرَةَ، عَنْ عَمْرِو بْنِ أُمَيَّةَ الصَّمْرِيِّ، قَالَ: إِنَّ قُرَيْشًا كَانَ مِنْ أَسَنِّ مِنْهُمْ مَوْلَعًا بِأَكْلِ الْخَزِيرَةِ، وَإِنِّي كُنْتُ أَتَعَشَّى مَعَ عَثْمَانَ خَزِيرًا مِنْ طَبَخٍ مِنْ أَجْوَدِ مَا رَأَيْتُ قَطُّ، فِيهَا بَطُونُ الْغَنَمِ، وَأُدْمُهَا اللَّبَنُ وَالسَّمْنُ، فَقَالَ

¹²³⁴ Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, 373.

عُثْمَانُ: كَيْفَ تَرَى هَذَا الطَّعَامَ؟ فَقُلْتُ: هَذَا أَطِيبُ مَا أَكَلْتُ قَطُّ، فَقَالَ: يَرْحَمُ اللَّهُ ابْنَ الْخَطَّابِ! أَكَلْتَ مَعَهُ هَذِهِ الْخَزِيرَةَ قَطُّ؟ قُلْتُ: نَعَمْ، فَكَادَتِ اللَّقْمَةَ تَفْرُثُ فِي يَدِي حِينَ أَهْوَى بِهَا إِلَى فَمِي، وَلَيْسَ فِيهَا لَحْمٌ، وَكَانَ أَدْمَهَا السَّمْنُ وَلَا لَبَنَ فِيهَا. فَقَالَ عُثْمَانُ: صَدَقْتَ، إِنَّ عُمَرَ أُنْعَبَ وَاللَّهِ مَنْ تَبَعَ أَثَرَهُ، وَإِنَّهُ كَانَ يَطْلُبُ بِشَنِيهِ عَن هَذِهِ الْأُمُورِ ظَلْفًا أَمَا وَاللَّهِ مَا آكَلُهُ مِنْ مَالِ الْمُسْلِمِينَ، وَلَكِنِّي آكَلُهُ مِنْ مَالِي، أَنْتَ تَعْلَمُ أَنِّي كُنْتُ أَكْثَرَ فُرَيْشٍ مَالًا، وَأَجَدَّهُمْ فِي التَّجَارَةِ، وَلَمْ أَزَلْ آكُلُ مِنَ الطَّعَامِ مَا لَانَ مِنْهُ، وَقَدْ بَلَغْتُ سِنًّا فَأَحَبُّ الطَّعَامِ إِلَيَّ أَلْيَنُهُ، وَلَا أَعْلَمُ لِأَحَدٍ عَلَيَّ فِي ذَلِكَ تَبِعَةً.

b. Tercümesi

Taberî'nin *Tarih*'inde senediyle zikrettiğine göre Amr b. Ümeyye şöyle buyurdu: “Kureyş'in bazı büyükleri hadîra yemeye çok düşküdü. Ben Osman (r.a.) ile birlikte (yediğim) akşam yemeklerinde gördüğüm en lezzetli hadîrayı yemekteydim. İçinde koyun eti vardı ve katığı semn ve süttten idi. Osman (r.a.) (bir gün) ‘Bu yemeği nasıl buluyorsun?’ diye sordu. Ben ‘Bu kesinlikle yediğim en güzel (hadîra)’ dedim. Osman (r.a.) ‘Allah (Ömer) İbn Hattab’a (r.a.) rahmet eylesin, onunla hiç bu hadîradan yemedin mi?’ diye sordu. Ben ‘Evet (yedim), (fakat) ağzıma götürmek istediğimde lokmalar neredeyse dağılacaktı. Onda et de yoktu ve katığı içinde hiç süt olmayan semn idi” dedim. Bunun üzerine Osman (r.a.) ‘Doğru söyledin. Şüphesiz Ömer (r.a.) Allah’a yemin olsun ki kendisini takip eden kimseyi yorgun düşürdü. Şüphesiz o bu (gibi zühd, vera ihtivâ eden) işlerde katlayarak (zorlaştırması ile) sarp ve haşin (zirveleri) hedefliyordu. Bana gelince Allah’a yemin olsun ki Müslümanların malından yemiyorum. Fakat kendi malımdan yemekteyim. Sen de bilirsin ki Kureyş'in içinde en çok mala sahip olan ve ticarete en iyi olan benim. Yemek hususunda taze ve yumuşak olanından yemeğe devam ettim. (Artık) yaşlandım. (Şimdi zaten) bana yemeğin en sevimlisi en yumuşak olanıdır. Bana bu konuda bir vebal yükleyecek birini de bilmiyorum.’ Buyurdu.”¹²³⁵

¹²³⁵ Taberî, *Târîh*, IV, 400-401;

c. Tahrici

Hadisimizi Taberî *Tarih*'inde rivayet etmiş;¹²³⁶ ayrıca Berzencî, *Sahîhu ve zaifu Târihi't-Taberî*'de Amr b. Ümeyye'den rivayet etmişlerdir.¹²³⁷

d. Rivayet Farklılıkları

Hadisimiz Taberî haricinde başka kaynaklarda geçmemektedir. Taberî Hadisimizin senedini; Muhammed b. Ömer Eslemî (el-Vakîdî)- İbn Ebî Sebra- Amr b. Ümeyye olarak vermiştir.

Fakat Ebûbekir b. Ebî Sebra'nın vefat tarihini İbn Hacer ve Zehebî Hicrî 162 olarak vermiştir.¹²³⁸ Aynı şekilde İbn Hacer vefat ettiğinde altmış yaşlarında olduğunu kaydeder.¹²³⁹ Bu bulgudan yola çıkıldığında doğumu Hicrî birinci yüzyılın sonu ile ikinci yüzyılın başlarında (95-105) olmalıdır. Amr b. Ümeyye'nin hicrî 60 yılından önce Hz. Muaviye'nin son dönemlerinde vefat ettiği hakkında kaynaklar ittifak halindedirler.¹²⁴⁰ Dolayısıyla Amr b. Ümeyye İbn Ebî Sebra doğmadan çok önce vefat etmiştir ve birbirlerini görme ihtimaleri yoktur. Bu sebeple hadisimizin senedinde İbn Ebî Sebra ile Amr b. Ümeyye arasında inkıtâ olduğu sonucuna varılmaktadır.

e. Ricali

Metinde esas aldığımız Taberî hadisimizi; Muhammed b. Ömer Eslemî (el-Vakîdî)- İbn Ebî Sebra- Amr b. Ümeyye senediyle rivayet etmiştir.

1) **Muhammed b. Ömer b. Vakîd el-Vakîdî el-Eslemî:** (7) No.lu hadiste tanıtılmıştır. Metrûk bir râvidir, sadece siyer ve tarihle ilgili rivayetleri dikkate alınabilir.

¹²³⁶ Taberî, *Târih*, a.g.e.

¹²³⁷ Berzencî, *Sahîhu ve zaifu Târihi't-Taberî*, VIII, 589-590.

¹²³⁸ Zehebî, *Siyeru â'lâmi'n-nübelâ*, VII, 332; İbn Hacer, *Tehzîbu't-tehzîb*, XII, 28.

¹²³⁹ İbn Hacer, *Tehzîbu't-tehzîb*, XII, 28.

¹²⁴⁰ İbn Sa'd, *Tabakât*, IV, 249; Belâzürî, *Ensâbu'l-eşraf*, XI, 121; İbn Hibban, *Sikat*, III, 272; Ebû Nuaym, *Ma'rifetü's-sahabe*, IV, 1993; İbn Asakir, *Tarîhu Dimaşk*, XLV, 422; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, IV, 181; Zehebî, *Siyeru â'lâmi'n-nübelâ*, III, 181; İbn Hacer, *İsâbe*, IV, 496; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, VIII, 6.

2) **Ebûbekir b. Abdullah b. Muhammed b. Ebî Sebra:** İsmi Abdullah veya Muhammed olduğu da söylenmiştir.¹²⁴¹ Bazen ceddine nisbet edilerek “İbn Ebî Sebra” olarak da anılır.¹²⁴² Babasının dedesi Ebû Sebra b. Ebû Ruhm Muhacirlerin ileri gelenlerinden ve Bedir Ashabı’ndandır.¹²⁴³ Halife el-Mehdi döneminde Kâdıyül-kudât olmuş, ardından azledilip yerine İmam Ebû Yusuf getirilmiştir.¹²⁴⁴ A‘rec, Zeyd b. Eslem, Safvan b. Müslim ve başkalarından rivayette bulunmuştur.¹²⁴⁵ Kendisinden Süleyman b. Muhammed b. Ebî Sebra, İbn Cüreyc,¹²⁴⁶ Ebû Asım en-Nebîl, Vakıdî¹²⁴⁷ ve başkaları rivayette bulunmuştur. Hakkında İbn Maîn, İbnu’l-medînî, “zayıf” demiş, Ahmed b. Hanbel hadis uydurduğunu söylemiştir.¹²⁴⁸ Buharî “zayıf”, Nesâî “metrûk”, Cûzcânî “hadisi zayıf” demiş, İbn Hibban “sika râvilerden mevzû hadis rivayet edenlerden” olduğunu söylemiş, İbn Adî “rivayetleri mahfuz değil” demiştir.¹²⁴⁹ Zehebî, *Siyeru a‘lâmi’n-nübelâ*’da onu “büyük fakih, Irak kadısı” ifadesiyle tanıtmış,¹²⁵⁰ İbn Hacer *Takrîbu’t-Tehzîb*’inde onun hakkında “hadis uydurduğu iddiası” olduğunu söyledikten sonra Mus‘ab ez-Zübeyrî’nin “alim bir kişiydi” sözünü aktarmış, fakat kendisi bir hüküm belirtmemiştir.¹²⁵¹

f. Derecesi

Hadisimizin senedinde metruk râvi Muhammed b. Ömer el-Vâkıdî ve İbn Ebî Sebra vardır. Ayrıca yukarıda ifade ettiğimiz gibi İbn Ebî Sebra ile Amr b. Ümeyye arasında inkitâ vardır. Dolayısı ile isnadı çok zayıftır. Fakat konusu siyer ve tarih ile ilgili olduğundan dikkate alınabilir.

¹²⁴¹ İbn Hacer, *Tehzîbu’t-tehzîb*, XII, 27.

¹²⁴² İbn Hacer, *Tehzîbu’t-tehzîb*, XII, 28.

¹²⁴³ Zehebî, *Siyeru â‘lâmi’n-nübelâ*, VII, 330.

¹²⁴⁴ İbn Hacer, *Tehzîbu’t-tehzîb*, XII, 28.

¹²⁴⁵ İbn Hacer, *Tehzîbu’t-tehzîb*, XII, 27.

¹²⁴⁶ İbn Hacer, *Tehzîbu’t-tehzîb*, XII, 27.

¹²⁴⁷ Zehebî, *Siyeru â‘lâmi’n-nübelâ*, VII, 331.

¹²⁴⁸ İbn Hacer, *Tehzîbu’t-tehzîb*, XII, 27-28.

¹²⁴⁹ İbn Hacer, *Tehzîbu’t-tehzîb*, XII, 28.

¹²⁵⁰ Zehebî, *Siyeru â‘lâmi’n-nübelâ*, VII, 331.

¹²⁵¹ İbn Hacer, *Takrîbu’t-Tehzîb*, s. 623.

g. Değerlendirme

Hadisimiz Hz. Ömer'in (r.a.) zahitliği ve nefsi ile mücadelede ne kadar titiz davrandığı ile ilgilidir. Bu husus Hz. Ömer'in (r.a.) hayatını konu edinen birçok rivayette mevcuttur. Böyle bir hayat tarzı elbette daha faziletli olandır. Fakat Hz. Osman (r.a.) ise halife olmasına ve hakkı olmasına rağmen Halifelik maaşı almamış ve helal kazancının semeresi olan zenginliğinden harcayarak Hz. Ebûbekir ve Ömer'e nisbetle daha müreffeh bir hayat tarzı sürmüştür. Şu kadar var ki bu hayat tarzı günümüz ile kıyaslandığında yine de oldukça basit ve sade kalır. Fakat Hz. Ebûbekir ve Hz. Ömer (r.a.) gibi şahsiyetlerin arkasından hilafete geldiğinden eleştirilerden kurtulamamıştır. Halbuki İslâm'a göre yaptığı şeyde herhangi bir beis bulunmamaktadır. Bunu da hadisimizde geçen "Bana bu konuda bir vebal yükleyecek birini de bilmiyorum" cümlesiyle ifade etmiştir.

İslâm evrensel bir din olması gereği toplumun her kesiminin her meşrep ve mizaçtaki kimsenin yaşayabileceği imkan ve esnekliktedir. Nitekim Ebûzer el-Gıfarî (r.a.) gibi son derece tavizsiz ve toplumdaki farklı kişilikler kendine yer bulabildiği gibi toplumun zengin ve nüfuzlu kişileri olan Ebû Süfyan, Hz. Abbas, Abdurrahman b. Avf ve Hz. Osman (r.a.) gibi kimseler de bu harmoninin içinde farklı bir renk olarak yerlerini almışlardır. Dolayısıyla sahabenin her birisi bizim için ayrı bir medrese, güzel bir kudve-i hasene, yolumuzu aydınlatan bir işaret fişegidir.

Hadisimizden çıkardığımız bir başka husus da Amr b. Ümeyye'nin halifeler tarafından sofralarına davet edilen, onlar ile birlikte yemek yiyen ve sohbet edilen bir kimse olduğudur. Bu da onun şahsiyetinin önemini, şeref ve itibarının derecesini gösteren başka bir örnektir.

3.4. AMR B. ÜMEYYE'NİN BAŞKA BİR SAHABİDEN RİVAYET ETTİĞİ HADİSLER

3.4.1. Tefsir Konusunda Rivayet Ettiği Hadisler

3.4.1.1. Otuzuncu Hadis: Peygamberimiz'in Ümmeti Hakkında Şahitliği

a. Metni

قال الإمام أبو يعلى الموصلي في مسنده: قَالَ مِسْعَرٌ، حَدَّثَنِي مَعْنٌ، عَنْ جَعْفَرِ بْنِ عَمْرٍو بْنِ أُمَيَّةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «شَهِيدًا عَلَيْهِمْ مَا دُمْتُ فِيهِمْ». أَوْ قَالَ: «مَا كُنْتُ فِيهِمْ» نَشَكَ مِسْعَرٌ.

b. Tercümesi

Ebû Ya'lâ el-Mevsilî'nin *Müsned*'inde senediyle zikrettiğine göre Amr b. Ümeyye, İbn Mes'ûd'dan (r.a.) naklen: Peygamberimiz (s.a.v.) buyurdu ki “ شَهِيدًا عَلَيْهِمْ مَا دُمْتُ فِيهِمْ ” veya şöyle buyurdu karalarında bulunduğum müddetçe şahit olara *مَا كُنْتُ فِيهِمْ* veya şöyle buyurdu “aralarında olduğum müddetçe *مَا كُنْتُ فِيهِمْ*” (Râvi) Mis'ar tereddüt etti.¹²⁵²

c. Tahrici

Hadisimizi Ebû Ya'lâ el-Mevsilî *Müsned*'inde Amr b. Ümeyye'den, o da Abdullah b. Mes'ûd'dan rivayet etmiştir.¹²⁵³

¹²⁵² Ebû Ya'lâ el-Mevsilî, *Müsned*, VIII, 436.

¹²⁵³ Ebû Ya'lâ el-Mevsilî, *Müsned*, a.g.e.

d. Rivayet Farklılıkları

Hadisimizde sahabînin sahabîden rivayeti vardır. Amr b. Ümeyye, Abdullah b. Mes'ûd'dan, o da Peygamberimizden rivayette bulunmuştur. Bu hadis Amr b. Ümeyye tarihi ile başka kaynakta bulunmamaktadır. Fakat Mis'ar'ın farklı tarikten İbn Mes'ûd'dan rivayeti olarak İbn Ebî Şeybe ve ondan da Müslim rivayet etmiştir.¹²⁵⁴ Bu tarik Mis'ar- Ma'n- Cafer b. Amr b. Hurays- Babası- İbn Mes'ûd olarak zikredilmektedir.¹²⁵⁵ İki senedin birbirine benzerliği Cafer b. Amr b. Hurays ile Cafer b. Amr b. Ümeyye'nin adlarının karıştırılmış olabileceği ihtimalini akıllara getirmektedir.

e. Ricali

Metinde esas alınan Ebû Ya'lâ el-Mevsîlî'nin tahricine göre hadisin rivayet silsilesi; Mis'ar- Ma'n- Cafer b. Amr b. Ümeyye- Babası- İbn Mes'ûd olduğu görülmektedir.

1) **Mis'ar b. Kidam b. Zuheyr b. Ubeyde b. Haris el-Hilâlî el-Âmirî:** Künyesi Ebû Seleme'dir ve Kûfe'lidir.¹²⁵⁶ Atâ, Katâde, A'meş ve daha birçoklarından rivayette bulunmuştur.¹²⁵⁷ Kendisinden Sevrî, Şu'be, İbn İshak ve birçokları hadis rivayet etmişlerdir.¹²⁵⁸ Hakkında Yahya b. Said "insanların en sağlamı" demiştir.¹²⁵⁹ Yahya b. Maîn, Ahmed b. Hanbel, İclî, Ebû Zür'a "sika" demiştir.¹²⁶⁰ Şu'be "Biz Mis'ar'ı Mushaf diye isimlendiriyorduk" demiştir.¹²⁶¹ Süleymanî tarafından hakkında yapılan "mürçî" suçlamasına karşılık Zehebî *Mîzanu'l-i'tidal*'de; Hammad b. Ebî Süleyman, Ebû Hanife gibi alimlerden bir kısmının da mürçîlikle suçlandığını dolayısıyla buna itibar edilmeyeceğini ifade etmiştir.¹²⁶² Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*'da onu "imam, sebt, Irak şeyhi" ifadesiyle tanıtmış,¹²⁶³ *Mîzanu'l-i'tidal*'de ise

¹²⁵⁴ İbn Ebî Şeybe, **Müsned**, I/277 (418); Müslim, "Salatü'l-müsâfirîn ve Kasruhâ", 248.

¹²⁵⁵ İbn Ebî Şeybe, **Müsned**, I/277 (418); Müslim, "Salatü'l-müsâfirîn ve Kasruhâ", 248.

¹²⁵⁶ İbn Hacer, **Tehzîbu't-Tehzîb**, X, 113.

¹²⁵⁷ İbn Hacer, **Tehzîbu't-Tehzîb**, X, 113.

¹²⁵⁸ İbn Hacer, **Tehzîbu't-Tehzîb**, X, 113.

¹²⁵⁹ Zehebî, **Siyeru â'lâmi'n-nübelâ**, VII, 164; İbn Hacer, **Tehzîbu't-Tehzîb**, X, 114.

¹²⁶⁰ Zehebî, **Siyeru â'lâmi'n-nübelâ**, VII, 173; İbn Hacer, **Tehzîbu't-Tehzîb**, X, 114.

¹²⁶¹ Zehebî, **Siyeru â'lâmi'n-nübelâ**, VII, 166; İbn Hacer, **Tehzîbu't-Tehzîb**, X, 114.

¹²⁶² Zehebî, **Mîzanu'l-i'tidal**, IV, 99.

¹²⁶³ Zehebî, **Siyeru â'lâmi'n-nübelâ**, VII, 163.

“Huccet ve İmam” diye tavsif etmiştir.¹²⁶⁴ İbn Hacer *Takrîbu't-Tehzîb'inde* onun “sika ve sebt” olduğunu söylemiştir.¹²⁶⁵

2) **Ma'n b. Abdurrahman b. Abdullah b. Mes'ûd el Hezelî:** Abdullah b. Mes'ûd'un torunudur. Babası Abdurrahman'dan, kardeşi Kasım'dan, Cafer b. Amr b. Hurays'dan ve başkalarından hadis rivayet etmiştir.¹²⁶⁶ Kendisinden es-Suudî, Mis'ar, Süfyan, Muhammed b. Talha b. Musarrif ve başkaları rivayette bulunmuştur.¹²⁶⁷ Hakkında fazla bir bilgi yoktur. İbn Ma'în onun “sika” olduğunu ifade etmiştir.¹²⁶⁸ Ebû Hatim “salih” olduğunu söylemiştir. Yakub b. Süfyan da Kûfe'de kadılık yaptığını ve “sika” olduğunu söylemiştir.¹²⁶⁹ İbn Hacer *Takrîbu't-Tehzîb'inde* onun “sika” olduğunu söylemiştir.¹²⁷⁰

3) **Cafer b. Amr b. Ümeyye:** Amr b. Ümeyye'nin oğludur. (1) No.lu hadiste tanıtılmıştır. Sika bir râvidir.

f. Derecesi

Hadisin senesinde geçen râvilerin tamamı “sika”dır. Fakat Ebû Ya'lâ el-Mevsilî ile Mis'ar b. Kidam arasında kopukluk bulunmaktadır. Çünkü Mis'ar b. Kidam'ın vefat tarihi Hicrî 155 iken¹²⁷¹ Ebû Ya'lâ el-Mevsilî'nin doğum tarihi Hicrî 210'dur.¹²⁷² Dolayısıyla birbirleri ile görüşme ihtimalleri yoktur.

Fakat tahkikinde bir önceki hadisin isnadı ile bu hadisin senedinin muttasıl olduğu belirtilmiştir ki; o hadisin senedi Ebûbekir b. Ebî Şeybe- Ebû Üsâme- Mis'ar- Amr b. Mürra- İbrahim- İbn Mes'ûd'dur. Aynı durum Ebûbekir İbn Ebî Şeybe'de ve Müslim'de de karşımıza çıkmaktadır. Ebûbekir b. Ebî Şeybe'de de bir önceki hadisin senedi Ebû Üsâme- Mis'ar- Amr b. Mürra- İbrahim- İbn Mes'ûd'dur. Müslim de Ebûbekir İbn Ebî Şeybe ve Ebû Kureyb- Ebû Üsâme- Mis'ar- Amr b. Mürra- İbrahim-

¹²⁶⁴ Zehebî, *Mîzanu'l-i'tidal*, IV, 99.

¹²⁶⁵ İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, s. 528.

¹²⁶⁶ Zehebî, *Tezhîbu Tehzîbi'l-Kemâl*, IX, 66; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, X, 252.

¹²⁶⁷ Zehebî, *Tezhîbu Tehzîbi'l-Kemâl*, IX, 66.

¹²⁶⁸ Zehebî, *Tezhîbu Tehzîbi'l-Kemâl*, IX, 66; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, X, 252.

¹²⁶⁹ İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, X, 252.

¹²⁷⁰ İbn Hacer, *Takrîbu't-Tehzîb*, s. 542.

¹²⁷¹ Zehebî, *Siyeru â'lâmi'n-nübelâ*, VII, 173; İbn Hacer, *Tehzîbu't-Tehzîb*, X, 114.

¹²⁷² Zehebî, *Siyeru â'lâmi'n-nübelâ*, XIV, 174.

İbn Mes'ûd olarak rivayet etmiştir. Dolayısıyla bu hadisin söz konusu kaynaklarda yer alan bir önceki hadisin isnadına bitişerek muttasıl olduğu söylenebilir.

g. Değerlendirme

Hadisimiz Peygamberimiz'in (s.a.v.) isteği üzerine Abdullah b. Mes'ûd'un (r.a.) Peygamberimiz'e (s.a.v.) Kuran-ı Kerim okuması ile ilgilidir. Abdullah b. Mes'ûd Peygamberimiz'e (s.a.v.) Nisa Suresi'ni okumuş "هَيْدِيَّةً بِشَفَاكَ إِذَا جِئْنَا مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ" "Her bir ümmetten bir şahit getirdiğimiz ve seni de onlara şahit tuttuğumuz zaman halleri nice olacak!" mealindeki 41. âyete geldiğinde Peygamberimiz (s.a.v.) gözyaşlarını tutamamış ve hadisimizin metninde geçen sözleri söylemiştir.

Burada yine başka bir ayeti kerimeden iktibas yaptığını söylemek mümkündür. Bu ayeti kerime Maide Suresi'nin 117'inci ayetidir. Bu ayetten bir önceki 116. ayette Allah Azze ve Celle:

"وَإِذْ قَالَ اللَّهُ يَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ ءَأَنْتَ قُلْتَ لِلنَّاسِ اتَّخِذُونِي وَأُمِّيَ الْهَيْبَةَ مِنْ دُونِ اللَّهِ ۗ قَالَ سُبْحَانَكَ مَا يَكُونُ لِي أَنْ أَقُولَ مَا لَيْسَ لِي بِحَقٍّ ۚ إِنْ كُنْتُ قُلْتُهُ فَقَدْ عَلِمْتَهُ ۗ تَعَلَّمَ مَا فِي نَفْسِي وَلَآ أَعْلَمُ مَا فِي ۗ" (Hatırla ki) Allah: 'Ey Meryem oğlu İsa! İnsanlara, 'Beni ve anamı, Allah'tan başka iki tanrı bilin' diye sen mi dedin, buyurduğu zaman o, 'Hâşâ! Seni tenzih ederim; hakkım olmayan şeyi söylemek bana yakışmaz. Hem ben söyleseydim sen onu şüphesiz bilirdin. Sen benim içimdekini bilirsin, halbuki ben senin zâtında olanı bilmem. Gizlilikleri eksiksiz bilen yalnızca sensin' demişti."¹²⁷³ Mealindeki ayet-i kerime ile Hz. İsa'yı (a.s.) sorgulamış, o da bu ayette verdiği cevaba ek olarak devamında "مَا قُلْتُمْ لَهُمْ إِلَّا مَا أَمَرْتُمْ بِهِ ۗ إِنْ أَعْبُدُوا اللَّهَ رَبِّي وَرَبَّكُمْ ۗ وَكُنْتُمْ عَلَيْهِمْ شَهِيدًا مِمَّا دُمْتُمْ فِيهِمْ ۗ فَلَمَّا تَوَفَّيْتُمْ فِي كُنْتُمْ أَنْتَ الرَّقِيبُ عَلَيْهِمْ ۗ وَأَنْتَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ" "Ben onlara, ancak bana emrettiğini söyledim: Benim de Rabbim, sizin de

¹²⁷³ Maide: 5/116.

Rabbiniz olan Allah'a kulluk edin, dedim. İçlerinde bulunduğum müddetçe onlar üzerine kontrolcü idim. Beni vefat ettirince artık onlar üzerine gözetleyici yalnız sen oldun. Sen her şeyi hakkıyla görensiz.”¹²⁷⁴ demişti.

Hadisimizde de Rasûlullah (s.a.v.) Nisa 41’de geçen “...seni de onlara şahit tuttuğumuz...” ifadesinden etkilenmiş ve sanki ona cevap olarak da “aralarında bulunduğum müddetçe şahit olara” ifadesini söylemiştir. Nitekim Ebû Avane’nin *Müstahrac*’ında hemen bu hadisten sonra aynı sened ile (Ma’n- Cafer b. Amr b. Hurays- Babası (Amr b. Hurays)- Abdullah b. Mes’ûd) verdiği hadisi şerifte Peygamberimiz’in (s.a.v.) Maide 117’yi okuduğunu söylemesi¹²⁷⁵ bu ayeti celileden Hz. İsa’nın (a.s.) sözünü iktibas yaptığını göstermektedir.

Hadis-i şerifin siyakından ve iktibas yaptığı ayet-i kerimede geçen “رقيب” kelimesinden de anlaşılacağı üzere ümmeti üzerine şahitliğinin hayatı müddetince devam edeceğini ifade etmesinden, onları murakabe mesuliyetini kastettiği ve bunun da hayatı ile mukayyet bulunduğunu anlamak mümkündür. Fakat Peygamberimiz’in (s.a.v.) vefatından sonra da ümmeti üzerine şahitliğinin devam edip etmediği, ümmetinin amellerinin ona arz olunup olunmadığı meselesi hususî bir çalışma mevzusu olabilecek ayrı bir konudur.

¹²⁷⁴ Maide: 5/117.

¹²⁷⁵ Ebû Avâne Yakub b. İshak el-İsfirâyînî, *el-Müsnedü’s-sahîhu’l-muharrac alâ Sahîh-i Müslim*, thk. Abbas b. Sâfehan b. Şihabüddin vd., 20 c., 1. Medine, el-Câmiatü’l-İslâmiyye, 2014, XI, 60-61.

SONUÇ

Amr b. Ümeyye ed-Damrî'nin hayatı ve rivayetleri, ilk defa bu akademik çalışmada bütüncül olarak tahlil ve tetkik edilmektedir.

İki bölüm olarak ele alınan tezimizin birinci bölümünde hayatı ve şahsiyeti ile ilgili önemli bulgu ve sonuçlara ulaşılmıştır. Bedir kuyularına yakın bir yerde ikamet eden Damreoğullarına mensup Amr b. Ümeyye ed-Damrî (r.a.) aralarındaki yeminleşme gereği Mekke'nin Abdüşşemsoğullarına da mensup sayılmaktadır.

Bununla birlikte Ebû Ubeyde b. Haris b. Muttalib'in kızı Suhayle ile evli olması sebebi ile Haşimoğulları ile de yakınlık tesis ettiğini tespit ettiğimiz Amr b. Ümeyye'nin konumu itibarı ile önemli ve şerefli bir mevkide olduğu görülmektedir. Bu konumu dolayısıyla olsa gerek, Peygamberimiz'in hediyelerini Ebû Süfyan'a götürmek üzere Mekke'ye gönderilecek elçi olarak onun seçildiği görülmektedir.

Öte yandan Habeş ticaretini tekeline almış Abdüşşems kabilesine mensup olması ve Habeş Necaşîsi Ashame'nin Damreoğullarında bir müddet esir olarak kalması gibi hususların onun Habeşistan'a elçi olarak gönderilmesinde dikkate alınan unsurlardan olduğu çıkarımında bulunulmuştur. Yine Abdüşşemsoğulları'na mensup sayılması ve Medine'ye hicret etmesi sebebi ile Amr b. Ümeyye'nin Mekke'li muhacirlerden olduğu anlaşılmaktadır.

Amr b. Ümeyye'nin kesin olmamakla birlikte Suhayle'den başka Ümmü Muayye diye bir hanımı daha olduğu tespit edilmiştir. Yine farklı kaynaklardaki bilgiler toplanarak Umare, Cafer, Yezid, Abdullah, Fazl, Hasen, Zibirkan ve Muayye isimli sekiz oğlu ve Ümmü Cafer isimli bir kızı tespit edilen bulgular arasındadır. Bunlardan Umare'nin sahabî olma ihtimali tezimizde delilleriyle ortaya konulmuştur.

Hicretten 25 yıl önce dünyaya geldiği tahmin edilen Amr b. Ümeyye'nin Bedir ve Uhud savaşlarına kavim ve kabile bağlarından dolayı katıldığı fakat etkin bir rol oynamadığı, Uhud savaşı sonrasında Müslüman olduğu ve ilk katıldığı seferin Bi'r-i Maüne Seferi olduğu tespit edilmiştir. Bu sefere katılması onun "Suffe Ashabı"ndan

ve kendilerine “kurrâ” denilen Kur’anı iyi okuyan hafzılardan olduğunu göstermektedir.

Müslüman olmadan önce Habeşistan kralı Necaşi’ye Peygamberimiz tarafından elçi olarak gönderildiği bazı rivayetlere dayanılarak iddia edilmiş ve bunlardan çıkarımlarda bulunulmuşsa da dikkatle incelenen bu rivayetlerden yapılan çıkarımların çok da sağlam temellere oturmadığı delilleriyle vurgulanmıştır.

Ebû Süfyan’ı öldürmek ile görevlendirilerek Mekke’ye gönderilmesi ve Hubeyb b. Adiyy’in naaşını darağacından indirmesi, onun görevlendirildiği en nazik ve en tehlikeli görevlerin başında gelmektedir.

Habeşistan’a bir çok defa elçi olarak gönderilmesi, kendisine Ümmü Habibe’yi (r.a.) Peygamberimiz’e nikahlama görevi verilmesi, Habeşistan muhacirlerinin Medine’ye götürülmesine memur edilmesi yine onun deruhte ettiği ve başarı ile neticelendirdiği önemli görevlerdendir.

Bununla birlikte yalancı peygamber Müseylime’ye Peygamberimiz’in mektubunu götürmesi de onun cesaret ve fedâkârlığını göstermektedir. Çünkü düşman bir ordugâha mektup götürmek, büyük oranda öldürülme riskini göze almak demektir. Nitekim aynı kişiye gönderilen Habib b. Zeyd el-Ensârî (r.a.) şehid edilmiştir.

Amr b. Ümeyye’nin (r.a.) Müslüman oluşundan sonra katıldığı gazve ve seriyyeler hakkında net bilgi bulunamamıştır. Sadece Huneyn ve Taif Kuşatmasını ihtiva eden sefer ile Tebük ve Dumetü’l-Cendel Seriiyesi’ne katıldığına dair rivayetler bulunmaktadır. Bununla birlikte savaşçı kişiliği, cesaret ve mahareti göz önünde bulundurulduğunda özel bir görev dışında savaştan geri kalmayacağı açıktır.

Peygamberimiz’in vefatından sonra da çeşitli gaza ve fütûhatlara katılan Amr b. Ümye (r.a.) özellikle Şam ve Mısır fetihlerinde bulunmuş, düşman arasından geçerek ordugâhlara istihbarat sağlamış ve onların komuta kademesi ile iletişimini sağlamıştır.

Hz. Ömer ve Hz. Osman’ın (r. anhüma) sofralarında yer alan Amr b. Ümeyye’nin taşıdığı şerefli mevkiye rağmen siyasî karışıklıklarda adı geçmemiş ve Hz. Muaviye (r.a.) döneminde, hicrî 60 yılından önce vefat etmiştir.

Cesaret ve gözü pekliği, en tehlikeli zamanlarda düşman içine dalışı, çevikliği ve hızlılığı ile üstlendiği görevler sebebiyle haklı olarak “Saî Rasûlillah” sıfatını alan Amr b. Ümeyye (r.a.), aynı zamanda derin ilmi ve Kur’an bilgisiyle Bi’r-i Maûne Seferi’ne katılan Kur’an muallimlerinin arasında yer alan mümtaz sahabîlerden biri olmuştur.

Şahsiyetiyle bir İslâm ülkesinin yurtiçi ve yurtdışında görev icra eden istihbarat ve operasyon ile görevli bireyleri için ilham kaynağı olarak nitelendirilebilecek olan Amr b. Ümeyye’nin (r.a.) aynı zamanda menâkıb edebiyatına girmiş destansı hayatı ile birçok film, dizi, roman ve hikâyeye konu edilerek çocuklarımızın ve gençlerimizin zihin dünyasında İslâm Kültürümüze ait bir kahraman olarak yer almasının gerekliliği, ulaşılan sonuçlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tezimizin ikinci bölümünde Amr b. Ümeyye’nin (r.a.) rivayetleri hadis kaynakları taranarak incelenmiş ve şu sonuçlara ulaşılmıştır:

Hadis rivayetinde de önemli bir yere sahip olan Amr b. Ümeyye (r.a.), 10 hadsiten fazla hadis rivayeti olan 194 sahabîden biridir.

Bakî b. Mahled’in *el-Müsnedü’l-kebîr* adlı eserinin -günümüze ulaşan yegâne kısmı olan- *Mukaddime*’sinde 20 hadis rivayet ettiği söylenen, Ahmed b. Hanbel’in *Müsned*’inde mükerrerleri ile 28, mükerrerleri çıkartılınca 9 rivayeti bulunan Amr b. Ümeyye’nin (r.a.) rivayetlerinin, yapılan araştırma ve taramalar neticesinde 30’a ulaştığı tespit edilmiştir.

Bu hadislerin yirmi sekizi merfû, ikisi mevkûf hadistir. Merfû hadislerden sadece biri Abdullah b. Mes’ûd (r.a.) vasıtası ile Rasûlullah’tan (s.a.v.) rivayet edilmiş, diğer yirmi yedi hadis ise arada vasıta olmaksızın bizzat Amr b. Ümeyye (r.a.) tarafından Rasûlullah’tan (s.a.v.) rivayet edilmiştir.

Amr b. Ümeyye’den rivayette bulunanların çoğu, kendi çocuklarıdır. Bunlar arasında babasından en çok rivayette bulunan oğlu Cafer b. Amr b. Ümeyye babasından on bir hadis rivayet etmiştir. Ardından beş hadis ile diğer evladı Abdullah b. Amr b. Ümeyye gelmektedir. Diğer oğlu Fadl b. Amr b. Ümeyye ise bir hadis rivayet etmiştir. Bunun dışında yeğeni (ya da oğlu yahut torunu olduğu söylenen) Zibirkan b. Bekir b. Ümeyye bir hadis, torunu Abdullah b. Cafer b. Amr b. Ümeyye

bir hadis rivayet etmişlerdir. Kendi ailesi dışından Ebû'l-Mühelleb el-Cermî bir hadis, İbn Vardân bir hadis ve İbn Ebî Sebra da munkatı olarak bir hadis rivayet etmişlerdir. Geri kalan sekiz hadisin ise Amr b. Ümeyye ailesinden ismi verilmemiş kimseler tarafından rivayet edildiği görülmektedir.

Merfû olan yirmi yedi hadis İbadet, Muamelât, Ahlâk ve Fezâil, Siyer ve Şemâil ile ilgilidir. Mevkûf hadislerinin ikisi de Siyer'le ilgilidir. Başka bir sahabîden rivayet ettiği tek hadis ise Tefsir ile ilgilidir.

Amr b. Ümeyye'nin merfû hadisleri derecelerine göre tasnif edilecek olursa; 6'sı sahih li zâtihi, 3'ü sahih li gayrihi, 3'ü hasen li zatihi, 6'sı hasen li gayrihi ve 9'u "çok zayıf" olarak tesbit edilmiştir. Amr b. Ümeyye'den rivayet edilen iki mevkuf hadisin ikisi de "çok zayıf" derecede olup takviye edilemez. Amr b. Ümeyye'nin başka bir sahabîden (Abdullah b. Mes'ûd) rivayet ettiği tek (merfû) hadisin sahih derecesinde olduğu tesbit edilmiştir.

Hadislerin konularına göre dereceleri tespit edilmek istendiğinde;e "çok zayıf" derecesinde olan hadislerin biri hariç hepsi siyer ile ilgilidir. Siyer ilminde ise bu çeşit hadisler dikkate alınmaktadır.

Aynı şekilde akâid, ukûbat, ahvâl-i şahsiyye, ilim vb. gibi konular ile ilgili hadis rivayet etmeyen Amr b. Ümeyye ed-Damrî'nin (r.a.), daha çok siyer ve ibadet ile ilgili hadisler rivayet ettiği göz önüne alınırsa, onun Hz. Peygamber'in hayatı ve ibadetleri yönüne daha çok ağırlık verdiği sonucuna ulaşılabilir.

Çalışmamız, elbette bir sahabînin hayatını ve rivayetlerini tüm yönleriyle kuşattığı iddiası taşımamaktadır. Her sahabî için yazılacak daha nice makale ve tezlere, uzun ve derin çalışmalara ihtiyaç vardır. Zira onların hayatları İslam ümmetinin en değerli ve tükenmez hazinesidir.

Yapılan bu çalışmanın değerli sahabî Amr b. Ümeyye'nin (r.a.) hayatı ve şahsiyetinin ümmet tarafından tanınmasına vesile olması ve yeni çalışmalara zemin hazırlaması niyazıyla....

KAYNAKÇA

- Abdulhamid Ömer, Ahmed Muhtar, **Mu‘cemü’l-lugati’l-arabiyyi’l-muasıra**, 4 c., 1.b., Kahire, Alemü’l-kütüb, 2008.
- Abdurrahim, F., **Mu‘cemü’l-d-dahîl fi’l-lugati’l-arabiyyeti’l-hadise ve lehecâtiḥâ**, 1. c., 1. b., Dimaşk, Dâru’l-kalem, 2011.
- Ahatlı, Erdinç, "Velâd B. Müslim", **DİA**, İstanbul, 2013, XLIII, 34-35.
- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybanî, **el-Müsned**, thk. Şuayb El-Arnaût-Adil Mürşid-vd., 45 c., 1. Bsk., y.y.y., Müessesetü’r-risale, 2001.
- Albayrak, Nurettin, "Ebû Müslim Destanı", **DİA**, İstanbul, 1994, XXIX, 195-196.
-, "Hamzanâme", **DİA**, İstanbul, 1997, XV, 516-517.
- Ali el-Kârî, Ali b. Muhammed Ebû’l-Hasen Nureddin el-Molla el-Herevî el-Kârî, **Mirkatü’l-mefâtîḥ şerhu mişkati’l-mesâbîḥ**, 9 c., 1. Bsk., Beyrut, Dâru’l-fikr, 2002.
- Aynî, Bedruddin Ebû Muhammed Mahmud b. Ahmed b. Mûsâ el-Hanefî el-Aynî, **Nuḥabü’l-efkâr fi tenkîhi mebâni’l-ahbar fi şerhi meâni’l-âsâr**, thk. Ebû Temim Yasir İbrahim, 1. Bsk., 19 c., Katar, Vezaratü’l-evkaf ve’ş-şu’ûni’l-İslâmiyye, 2008.
-, **Umdetu’l-kârî şerhu Sahîhi’l-Buharî**, 25 c., Beyrut, Dâru İhyâi’t-Türasi’l-Arabî, t.y.
- Baktır, Mustafa, "Suffe", **DİA**, İstanbul, 2009, XXXVII, 469-470.
- Belâzurî, Ahmed b. Yahya el-Belazurî, **Kitabu cümel min ensâbi’l-eşraf**, thk. Süheyl Zekkâr-Riyad Zirikli, 13 c., 1. b., Beyrut, Dâru’l-Fikr, 1996.
- Berzencî, Muhammed Tahir el-Berzencî, **Sahîhu ve zaîfu Târihi’t-Taberî**, 13 c., 1.b., Beyrut, Dâru İbn Kesîr, 2007.

- Beyhakî, Ahmed b. Hüseyin b. Ali b. Mûsâ el-Hüsrevcirdî Ebûbekir el-Beyhakî, **el-Âdab li'l-Beyhakî**, 1. Bsk., Beyrut, Müessesetu'l-Kütübi's-Sekâfiyye, 1988.
-, **Delâilu'n-nübüvve**, thk. Abdülmü'ti kala'cî, 7 c., 1. B., Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1988.
-, **el-Hilafiyat beyne'l-imameyn eş-Şafî ve Ebi Hanife ve ashabihî**, thk. Mahmud b. Abdulfettah, 8 c., 1. Bsk., Kahire, er-Ravda li'n-Neşr, 2010.
-, **Ma'rifetü's-sünen ve'l-âsâr**, thk. Abdülmü'tî Emin el-Kalecî, 15 c., 1. Bsk., Kahire, Dâru'l-Mansura, 1991.
-, **es-Sünenü'l-kebîr**, thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî, 22 c., 1. Bsk., Merkezü Hicr, 2011.
-, **Şuabu'l-iman**, thk. Abdulali Abdulhamid Hâmid, 14 c. 1. Bsk., Riyad, Mektebetü'r-Rüşd, 2003.
- Bezzar, Ebûbekir Ahmed b. Amr b. Abdulhalık el-Atekî el-Bezzar, **el-Müsned**, thk. Mahfuzurrahman Zeynullah vd., 18 c., 1. Bsk., Medine, Mektebetü'l-Ulûm ve'l-Hikem, 2009.
- Buharî, Muhammed b. İsmail Ebû Abdullah el-Buharî, **el-Camiu'l-müsnedü's-sahîhü'l-muhtasar min umûri Rasûlillah sallallahu aleyhi ve selleme ve sünenihi ve eyyâmihî**, thk. Muhammed Züheyr b. Nasiru'n-nasır, 9 c., 1. bsk., y.y.y., Dâru tavki'n-necat, 1422.
-, **et-Tarihu'l-kebir**, Nşr. Muhammed Abdulmuid Han, 8 c., Haydarabad, Dairatu'l-Maârifî'l-İslâmiyye, t.y.
- Bûsîrî, Ebû'l Abbas Şihabeddin Ahmed b. Ebûbekir el-Bûsîrî, **İthafü'l-hiyerati'l-mehera bi zevâidi'l-mesânîdi'l-aşera**, thk. Ebû Temim Yasir b. İbrahim vd., 9 c., 1. Bsk., Riyad, Dâru'l-vatan, 1999.
- Ceda', Ahmed el-Ceda', **el-Fidâiyyun min asri'r-Rasûl**, 1 c., 5. bsk., Umman, Dâru'z-ziyâ, 1987.

- Cerrar, Nebil Sadeddin Selim, **el-Îmâ ilâ zevâidi'l-emâlî ve'l-eczâ**, 7 c., 1. Bsk., Riyad, Dâru Advâi's-selef, 2007.
- Cevherî, Ebû Nasr İsmail b. Hammad el-Cevheri, **es-Sihâh tâcu'l-luga ve sıhâhu'l-arabiyye**, thk. Ahmed Abdulgafur Attar, 6 c., 4. b., Beyrut, Dâru'l-İlm li'l-melayîn, 1987.
- Çakan, İsmail Lütü, "Bilâl B. Hâris", **DİA**, İstanbul, 1992, VI, 153.
- Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahman b. Fadl ed-Darimî, **Müsnedü'd-Darimî**, thk. Hüseyin Selim Esed ed-Daranî, 4 c., 1. Bsk., Suudi Arabistan, Dâru'l-Muğni, 2000.
- Darîr, Mustafa, **Kitab-ı Siyer-i Nebi**, Nşr. M. Faruk Gürtunca, 3 c., İstanbul, Sağlam Kitabevi, t.y.
- Dûlabî, Ebû Bişr Muhammed b. Ahmed b. Hammad ed-Dûlabî er-Razî, **el-Künâ ve'l-esmâ**, thk. Ebû Kuteybe Nazar Muhammed el-fariyabî, 3 c., 1. Bsk., Beyrut, Dâru İbn Hazm, 2000.
- Ebû Avâne, Yakub b. İshak el-İsfirâyinî, **el-Müsnedü's-sahîhu'l-muharrac alâ Sahîh-i Müslim**, thk. Abbas b. Sâfehan b. Şihabüddin vd., 20 c., 1. Bsk., Medine, el-Câmiatü'l-İslâmiyye, 2014.
- Ebû Davud, Süleyman b. el-Eşa's b. İshak el-Ezdî es-Sicistanî, **es-Sünen**, thk. Şuayb el-Arnaût- Muhammed Kamil Karabileli, 7 c., 1. Bsk., Dâru 'r-Risaleti'l-Âlemiyye, 2009,
- Ebû Nuaym, Ahmed b. Abdullah b. Ahmed el-İsfahani, **Marifetü's-sahabe**, thk. Adil b. Yusuf el-Azzazi, 7 c., 1. b., Riyad, Dâru'l-Vatan, 1998.
- Ebû Şehbe, Muhammed b. Muhammed b. Süveylim Ebû Şehbe, **el-Vasît fî ulûmi ve mustalahi'l-hadîs**, Cidde, Alemu'l-Ma'rife, 1982.
- Ebû Ya'lâ, Ahmed b. Ali b. Müsennâ b. Yahya el-Mevsilî, **el-Müsned**, thk. Hüseyin Selim Esed, 13 c., 1. Bsk., Dimaşk, Dâru'l-Me'mun li't-türas, 1984.
- Erdoğan, Mehmet, "Mesh", **DİA**, Ankara, 2004, XXIX, 301-303.

- Erkan, Mustafa, "Darîr", **DİA**, İstanbul, 1993, VIII, 498-499.
- Erul, Bünyamin, "Telfik", **DİA**, İstanbul, 2011, XL, 200-201.
- Etyûbî, Muhammed b. Ali b. Adem b. Mûsâ, **Zehîratu'l-ukbâ fi şerhi'l-Müctebâ**, 40 c., 1. Bsk., Riyad-Mekke, Dâru'l-Mirac ed-Devliyye (1.-5. C.)-Dâru Âli berûm (6.-42. C.), 2003.
- Fayda, Mustafa, "Amr b. Ümeyye", **DİA**, İstanbul, 1991, III, 94-95.
-, "Cebele B. Eyhem", **DİA**, İstanbul, 1993, VII, 184-185.
-, "Ridde", **DİA**, İstanbul, 2008, XXXV, 91-93.
- Fesevî, Yakub b. Süfyan b. Civan el-Farisî el-Fesevî, **el-Ma'rife ve't-târîh**, thk. Ekrem Ziya el-Ömerî, 3 c., 2. Bsk., Beyrut, Müessesetü'r-Risale, 1981.
- Fettâh, İrfan Abdülhamîd, "Cebriyye", **DİA**, İstanbul, 1993, VII, 205-208.
- Fıġlalı, Ethem Ruhi, "Ali", **DİA**, İstanbul, 1989, II, 371-374.
- Gadban, Münir Muhammed, **el-Menhecü'l-harakî li's-sîreti'n-nebeviyye**, 3 c., 6. b., Ürdün, Mektebetü'l-Menar, 1990.
- Gallûş, Ahmed Ahmed Gallûş, **es-Sîretü'n-nebeviyye ve'd-da've fi'l-ahdi'l-medenî**, 1 c., 1. b., y.y.y., Müessesetü'r-Risale, ty.
- Garmî, Ebû Asım Nebil b. Haşim el-Garmî, **Fethu'l-mennan şerhu ve tahkîku kitabî'd-Darimî**, 10 c., 1. Bsk., Beyrut, Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 1999.
- Hakim, Ebû abdullah Hakim Muhammed b. Abdullah b. Muhammed b. Hamdeveyh en-Neysâbûrî, **el-Müstedrek ale's-Sahîhayn**, thk. Mustafa Abdulkadir Atâ, 4 c., 1. Bsk., Beyrut, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1990.
- Halaçoġlu, Yusuf, "Ulak", **DİA**, İstanbul, 2012, XLII, 77-79.
- Halife b. Hayyat, Ebû Amr Halife b. Hayyat b. Halife eş-Şeybani, **Tabakâtu Halife b. Hayyat**, thk. Süheyl Zekkar, 1 c., 1. Bsk., Dimaşk, Dâru'l-Fiikr, 1993.

-, **Tarihu Halife b. Hayyat**, thk. Ekrem Ziya el-Umerî, 1 c., 2. bsk.,
Dimaşk, Dâru'l-Kalem, 1397.
- Hamevî, Şihabüddin Ebû Abdullah Yakut b. Abdullah er-Rûmî el-Hamevî,
Mu'cemü'l-büldan, 7 c., 2. Bsk., Beyrut, Dar-ı Sadır, 1995.
- Hamidullah, Muhammed, **İslâm Peygamberi**, çev. Mehmet Yazgan, 1. c., 1. b.,
İstanbul-Beyan Yayınları-2000.
- Harbî, İbrahim b. İshak el-Harbî, **Garîbü'l-hadis**, thk. Süleyman İbrahim Muhammed
el-Ayid, 3 C., 1. b., Mekke, Camiatü Ümmi'l-Kura, 1405.
- Hattâb, Mahmud Şît Hattab, **Süferâü'n-Nebî**, 2 c., 1. Bsk., Cidde, Dâru'l-Endelüsi'l-
Hadrâ, 1996.
- Hattâbî, Ebû Süleyman Hamd b. Muhammed el-Hattabî, **A'lâmu'l-hadis**, thk.
Muhammed b. Sad b. Abdurrahman, 4 c., 1. Bsk., y.y.y., Camiatü
Ümmi'l-kurâ, 1988.
- Herevî, Ebû Ubeyd Kasım b. Sellam el-Herevî, **Garîbü'l-hadis**, thk. Hüseyin
Muhammed Muhammed Şeref, 5 c., 1. b., Kahire, el-Hey'etü'l-
Âmme li-Şü'ûni'l-matâbü'l-Eemiriyye, 1984.
- Herevî, Muhammed b. Ahmed b. el-Ezherî el-Herevî, **Tehzîbü'l-luga**, thk.
Muhammed İvad Muri'b, 15 c., 1. b., Beyrut, Dâru İhyai't-
Türasi'l-Arabî, 2001.
- Heysemî, Ebû'l-Hasen Nureddin Ali b. Ebûbekir Süleyman el-Heysemî, **Mecmau'z-
zevâid ve menbau'l-fevâid**, thk. Hüsameddin el-Kudsî, 10 c.,
Kahire, Mektebetü'l-Kudsî, 1994.
- Huncan, Ömer Soner, "Satuk Buğra Han" **DİA**, İstanbul, 2009, XXXVI, 181-182.
- I'clî, Ebû'l-Hasen Ahmed b. Abdullah b. Salih el-I'clî, **Tarihu's-sikât**, thk.
Abdulmu'tî Emin Kal'acî, 1. Bsk., Beyrut, Dâru l-Kütübi'l-
İlmiyye, 1984.

- İbn Abdilberr, Ebû Amr Yusuf b. Abdullah b. Muahmmmed b. Abdilberr, **ed-Dürer fi ihtisari'l-megâzî ve's-siyer**, thk. Şevki Dayf, 1 c., 2. b., Kahire, Dâru'l-Maârif, 1403.
-, **el-İnbah ala kabaili'r-ruvât**, thk. İbrahim el-Ebyari, 1 c., 1. Bsk., Beyrut, Dâru'l-Kütübi'l-Arabiyye, 1980.
-, **el-İstîâb fi marifeti'l-ashab**, Ali Muhammed el-Bicâvi, 4 c., 1. Bsk., Beyrut, Dâru'l-Cîl, 1992.
- İbn Asakir, Ebû'l-Kasım Ali b. Hasen b. Hibatullah b. Asakir, **Tarihu Dimaşk**, thk. Amr b. Garame el-Amrâvi, 80 c., 1. b., Beyrut-Dâru'l-Fikr, 1995.
- İbn Bişran, Ebû'l-Huseyn Ali b. Muhammmmed b. Abdullah b. Bişran el-Emevî, **el-Cüz'ü'l-evvel ve'sânî min fevâidi İbn Beşrân an şuyûhihî (el-Fevâid li İbn Mende ismi altında basıldı)**, thk. Hallaf Mahmud Abdussemeî, 1 c., 1. Bsk., Beyrut, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2002.
- İbn Düreyd, Ebûbekir Muhammed b. Hasen b. Düreyd el-Ezdî, **Cemheretü'l-luga**, thk. Remzi Münir Ba'lbekki, 3 c., 1. b., Beyrut, Dâru'l-İlm li'l-Melâyin, 1987.
- İbn Ebî Asım, Ebûbekir b. Ebî Asım Ahmed b. Amr eş-Şeybânî, **el-Âhâd ve'l-mesânî**, thk. Basim Faysal Ahmed el-Cevâbira, 6 c., 1. Bsk., Riyad, Dâru'r-Râye, 1991.
-, **ez-Zühd**, thk., Abdulali Abdulhamit Hâmid, 1.c, 2. Bsk., Kahire, Dâru'r-Reyyan, 1408.
- İbn Ebî Hatim, Ebû Muhammed Abdurrahman b. Muhammed b. İdris er-Razî, **el-Cerhu ve't-ta'dil**, 9 C., 1. b., Nşr. Meclisü Dairati'l-Maârifî'l-Osmaniyye, Haydarabad, Beyrut, Dâru İhyai't-Türasi'l-Arabî, 1952.
- İbn Ebî Şeybe, Ebûbekir b. Ebî Şeybe Abdullah b. Muhammed b. İbrahim el-Absî, **el-Kitabu'l-musannef fi'l-ehadis ve'l-âsar**, thk. Kemal Yusuf el-Hut, 7 c., 1. Bsk., Riyad, Mektebetü'r-Rüşd, 1409.

-, **el-Müsned**, Adil b. Yusuf el-Azravî-Ahmed b. Ferid el-Mezidî, 2 c., 1. Bsk., Riyad, Dâru'l-Vatan, 1997.
- İbn Ebi'd-Dünya, Ebûbekir Abdullah b. Muhammed b. Ebi'd-dünya, **eş-Şükr**, thk. Bedr el-Bedr, 1 c., 3. b., Küveyt, el-Mektebü'l-İslâmî, 1980.
- İbn Habib, Muhammed b. Habib b. Ümeyye b. Amr el-Haşimî, **el-Münemmak fi ahbari kureyş**, thk. Hurşid Ahmed Faruk, 1 c., 1. b., Beyrut, Âlemü'l-Kütüb, 1985.
- İbn Hacer, Ebû'l-fadl Ahmed b. Ali b. Hacer el-Askalanî, **Fethu'l-barî şerhu sahîhi'l-Buharî**, 13 c., Beyrut, Dâru'l-Ma'rife, 1379.
-, **el-İsabe fi temyizi's-sahabe**, thk. Adil Ahmed Abdulmevcud-Ali Muhammed Muavvid, 8 c., 1. b., Beyrut, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye-1410.
-, **İthafu'l-mehera bi'l-fevaidi'l-mübtekera min etrafi'l-aşera**, thk. Züheyr b. Nasır en-Nasır, 19 c., 1. b., Medine, Mucemma' el-Melik Fehd li-tıbaati'l-Mushafi'ş-şerif, 1994.
-, **Lisanu'l-mîzan**, 7 c., 2. Bsk., Beyrut, Müessesetü'l-A'lemî, 1971.
-, **el-Metâlibü'l-âliye bi zevâidi'l-mesânîdi's-semâniye**, thk. Sa'd b. Nasır Abdulaziz vd, 19 c., 1. Bsk., Suudi Arabistan, Dâru'l-Âsime, 2000.
-, **Tağligu't-ta'lik alâ Sahîhi'l-Buharî**, tahk. Said Abdurrahman Mûsâ el-Kuzekî, 5 c., 1. Bsk., Beyrut, el-Mektebü'l-İslâmî, 1405.
-, **Tehzibu't-tehzib**, 12 c., 1. b., Hind, Matbaatü Dairati'l-Maârifî'n-nizamiyye, 1326.
- İbn Hadîde, Muhammed b. Ali b. Ahmed el-ensari Cemalüddin b. Hadide, **el-Misbahu'l-mudiyy fi kitabi'n-nebiyyi'l-ümmiyyi ve rüsülühi ilâ mülûki'l-ardi min arabiiyin ve acemiyy**, thk. Muhammed Azimüddin, 2 c., 2. b., Beyrut, Âlemü'l-Kütüb, 1985.

- İbn Hazm, Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Said b. Hazm el-Endelüsî, **Cemheratü ensabi'l-arab**, thk. Alimlerden bir heyet, 1 c., 1. Bsk., Beyrut, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1983.
-, **Cevamiu's-sîreti ve hamsü resâile uhrâ li İbn Hazm**, thk. İhsan Abbas, 1 c., 1. B., Mısır, Dâru'l-Maârif, 1900.
- İbn Hibban, Muhammed b. Hibban b. Ahmed b. Hibban et-Temimi, **el-İhsan fî takribi sahihi ibn Hibban**, thk. Şuayb el-Arnaût, 18 c., 1. Bsk., Beyrut, Müessesetü'r-Risale, 1988.
-, **Sahîhu İbn Hibban**, thk. Şuayb el-Arnaût, 18 c. 2. b., Beyrut, Müessesetü'r-Risale, 1993.
-, **es-Sikât**, 9 c., 1. b., Haydarabad, Dairatü'l-Maâri'fî'l-Osmaniyye, 1973.
-, **es-Sîretü'n-nebeviyye ve ahbaru'l-hulefâ**, 2 c., 3. bsk., Beyrut, el-Kütübü's-Sekâfiyye, 1417.
- İbn Hişam, Abdümelik b. Hişam b. Eyyüb el-Himyerî, **es-Sîretü'n-nebeviyye li'bn Hişam**, thk. Mustafa es-Saka-İbrahim el-Eybarî-Abdulhafız Çelebi, 2 c., 2. b., Mısır, Şeriketü Mektebeti ve Matbaati Mustafa el-Babî el Halebî, 1955.
- İbn Huzeyme, Ebûbekir Muhammed b. İshak b. Huzeyme en-Neysaburî, **es-Sahîh**, thk. Muhammed Mustafa el-A'zamî, 4 c., 2. Bsk., Beyrut, el-Mektebetü'l-İslâmiyye, 1992.
- İbn İshak, Muhammed b. İshak b. Yesar el-Muttalibî, **Sîretü İbn İshak**, thk. Süheyl Zekkâr, 1 c., 1. b., Beyrut, Dâru 'l Fikr, 1978.
- İbn Kanî', Ebû'l-Hüseyn Abdülbaki b. Kanî', **Mu'cemu's-sahabe**, thk. Salah b. Salim el-Misratî, 3 c. 1. bsk., Medine, Mektebetü'l-Gurabai'l-Eseriyye, 1418.
- İbn Kayyim, Muhammed b. Ebûbekir b. Eyyüb b. Sa'd Şemsüddin b. Kayyim el-Cevziyye, **Zâdü'l-meâd fî hedyi hayri'l-ibâd**, 5 c., 27. Bsk., Beyrut, Müessesetü'r-Risale, 1994.

- İbn Kesir, Ebû'l-Fidâ İsmail b. Ömer İbn Kesir el-Kuraşi, **el-Bidaye ve'n-nihaye**, thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî, 21 c., 1. b., Beyrut, Dâru Hicr, 1997.
-, **es-Sîretü'n-nebeviyye (mine'l-bidaye ve'n-nihaye)**, thk. Mustafa Abdulvahit, 4 c., Beyrut, Dâru'l-Ma'rife, 1976.
- İbn Kutlubuğa, Ebû'l-Fidâ Zeynüddin Kasım b. Kutlubuğa, **es-Sikat mimmen lem yeka' fi'l-kütübi's-sitte**, thk. Şadi b. Muhammed b. Salim, 9 c., 1.b., San'a, Yemen, Merkezü'n-Numan li'l-Buhûs ve'd-Dirasat, 2011.
- İbn Mace, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezid el-Kazvîni, **Sünen**, thk. Muhammed Fuad Abdulbaki, 2 c., y.y.y., Dâru İhyai'l-Kütübi'l-Arabiyye, t.y.
- İbn Manzur, Muhammed b. Mükerrrem b. Ali Cemaluddin b. Manzur el-Mısri, **Lisanu'l-arab**, 15 c., 3. b., Beyrut, Dâru Sâdir, 1414.
- İbn Münzir, Ebûbekir Muhammed b. İbrahim b. Münzir en-Neysaburî, **el-Evsat fi's-sünen ve'l-icma ve'l-ihtilaf**, thk. Ebû Hammad Sagîr-Ahmed b. Muhammed Hanif, 11 c. (1-5., 11. Ciltler basıldı), 1. Bsk., Riyad, Dâru Taybe, 1985.
- İbn Nukta, Muhammed b. Abdulgani b. Ebûbekir b. Nukta el-Hanbelî, **İkmâlü'l-İkmâl**, thk. Abdulkayyum Abdurabbi'n-Nebî, 5 c., 1. Bsk., Mekke, Câmiatü Ümmi'l-Kurâ, 1410.
- İbn Receb, Zeynüddin Abdurrahman b. Ahmed b. Receb b. Hasen el-Hanbelî, **Fethu'l-barî şerhu sahîhi'l-buharî**, thk. Mahmud b. Şaban b. Abdulmaksud v.d., 9 c., 1. Bsk., Kahire, Mektebetü Tahkiki Dâri'l-Harameyn, 1996.
- İbn Sa'd, Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd b. Menî' el-Basrî el-Bağdâdî, **et-Tabakâtü'l-kübrâ**, thk. İhsan Abbas, 8 c., 1. b., Beyrut, Dâru Sadır, 1968.
-, **et-Tabakâtü'l-kübrâ**, thk. Muhammed Abdulkadir Ata, 8 c., 1. b., Beyrut, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1990.

-, **el-Cüz'ü'l-mütemmim li Tabakâti İbn Sa'd**, thk. Abdulaziz Abdullah es-selûmî, 1 c., Taif, Mektebetü's-Sıddîk, 1416.
-, **Kitâbu't-Tabakâti'l-Kebir**, çev. Edt. Adnan Demircan, 11 c., 3. b., İstanbul, Siyer Yayınları, 2019.
- İbn Salah, Osman b. Abdurrahman Ebu Ömer b. Salah, **Ma'rifetü ulumi'l-hadîs (Mukaddimetü İbni's-Salâh)**, thk. Abdullatif Hemîm-Mahir Yasin el-Fahl, 1 c., 1. Bsk., Beyrut, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2002.
- İbn Seyyidinnas, Muhammed b. Muhammed b. Ahmed b. Seyyidinnas, **Uyunu'l-eser fi funûni'l-megazî ve's-şemâil ve's-siyer**, 2 c., 1. b., Beyrut, Dâru'l-Kalem, 1993.
- İbnu'l-Cevzî, Cemalüddin Ebû'l-Ferac Abdurrahman b. Ali b. Muhammed el-Cevzî, **et-Tahkîk fi ehâdîsi'l-hılaf**, thk. Mesa'd Abdulhamid Muhammed es-Sa'denî, 2 c., 1. Bsk., Beyrut, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, t.y.
-, **el-Muntazam fi tarihi'l-ümem ve'l-mülûk**, thk. Muhammed Abdulkadir Ata-Mustafa Abdulkadir Ata, 19 c., 1. Bsk., Beyrut, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1992.
- İbnü'l-Esir, Ebûl Hasen Ali b. Ebi'l-kerem Muhammed b. Muhammed el-Cezerî İzzeddin ibnü'l-Esir, **Üsdü'l-gâbe fi marifeti's-sahabe**, thk. Ali Muhammed Muavviz-Adil Ahmed Abdulmevcud, 8 c., 1.b., Beyrut, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1994.
-, **el-Kâmil fi't-tarîh**, thk. Ömer Abdusselâm Tedmürî, 10 c., 1. B., Beyrut, Dâru'l-Kitabi'l-Arabî, 1997.
-, **en-Nihaye fi garibi'l-hadis ve'l-eser**, thk. Tahir Ahmed ez-Zavi-Mahmud Muhammed et-Tanahî, 5 c., 1. b., Beyrut, el-Mektebetü'l-İlmiyye, 1979.
- İbnü's-Sikkât, Ebû Yusuf Yakub b. İshak b. Sikkât, **Kitabü'l-elfaz**, thk. Fahrüddin Kabâve, 1. c., 1. b., Lübnan, Mektebetü Lübnan Naşırûn, 1998.

- İbnü'l-A'râbî, Ebû Said b. A'râbî Ahmed b. Muhammed b. Ziyad es-Sûfî, **Mu'cem**, thk. Abdulmuhsin b. İbrahim b. Ahmed el-Hüseynî, 3 c., 1. Bsk., Suudi Arabistan, Dâru İbni'l-Cevzî, 1997.
- İsfahânî, Muhammed b. Ömer b. Ahmed el İsfahani el- Medîni, **el-Mecmû'u'l-mugîs fi garibi'l-Kur'ani ve'l-Hadis**, thk. Abulkerim Azbavî, 3 c., 1. b., Mekke- Camiatü Ümmi'l-Kura-1406 (1. c.), 1408 (2.-3. c.).
- Kandemir, M. Yaşar, "Büdeyl B. Verkâ", **DİA**, İstanbul, 1992, VI, 482-483.
-, "Büsr b. Süfyan", **DİA**, İstanbul, 1992, VI, 494-495.
-, "Ebû Hüreyre", **DİA**, İstanbul, 1994, X, 160-167.
- Kapar, Mehmet Ali "**İlk İslâm Diplomatı Amr B. Ümeyye Ed-Damrî**", Necmettin Erbakan Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu İlahiyat Fakültesi İslâm Tarihi ve Sanatları Bölümü Dergisi İSTEM, Sayı: 30, s. 271-275, Konya, 2017.
- Karakoç, Sezâi, **Gün Doğmadan**, 17. bsk., İstanbul, Diriliş Yayınları, 2014.
- Kartal, Ahmet, "Darîr", *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/kadi-darir-darir-gozsuz-mustafa>, Erişim tarihi: 02.01.2022.
- Kastallânî, Ahmed b. Muhammed b. Ebûbekir b. Abdulmelik, **el-Mevâhibu'l-ledünniye bi'l-minehi'l-Muhammediye**, 3 c., Kahire, el-Mektebetü't-Tevfikiyye, t.y.
-, **İrşadu's-sarî li şerhi sahîhi'l-Buharî**, 10 c. 7. Bsk., Mısır, Matbaatü'l-Kübra'l-Emîriyye, 1323 H.
- Kelâbâzî, Ebûbekir Muhammed b. Ebî İshak b. İbrahim b. Yakub el-Kelâbâzî, **Meâni'l-ahbar (Bahru'l-fevâid)**, thk. Muhammed Hasen İsmail-Ahmed Ferid el-Mezîdî, 1 c., 1. Bsk., Beyrut, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1999.

- Keşmîrî, Muhammed Enverşah b. Muazzam el-Keşmîrî el-Hindî ed-Deyûbendî, **Feyzu'l-barî alâ Sahîhi'l-Buharî**, thk. Muhammed Bedr Alim el-mîrtehî, 6 c., 1. bsk., Lübnan, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2005.
- Kettânî, Muhammed Abdulhayy el-Kettânî el-İdrîsî, **et-Terâfîbü'l-idâriyye**, 2 c., 2. Bsk., thk. Abdullah el-Halidî, Beyrut, Dâru'l-Erkam b. Ebi'l-Erkam, t.y.
- Kirmânî, Muhammed b. Yusuf b. Ali b. Said Şemsüddin el-Kirmanî, **el-Kevâkibu'd-derârî fi şerhi sahîhi'l-Buharî**, 25 c., 2. Bsk., Beyrut, Dâru İhyai't-Türasi'l-Arabî, 1981.
- Kudâî, Ebû Abdullah Muhammed b. Selâme b. Cafer b. Ali el-Kudâî, **Müsnedü's-Şihâb**, thk. Hamdi b. Abdulmecid es-Selefî, 2 c., 2. Bsk., Beyrut, Müessesetü'r-Risale, 1986.
- Makdisî, Şehâbettin Ebû'l Abbas Ahmed b. Hüseyin b. Ali b. Raslân el-Makdisî, **Şerhu Süneni Ebî Davud**, thk. Halid er-Ribat vd., 20 c., 1. Bsk., Mısır, Dâru'l-Felâh li'l-bahsi'l-ilmî, 2016.
- Makrizî, Ahmed b. Ali b. Abdulkadir Takiyyüddin el-Makrizî, **İmta'u'l-esmâ' bimâ li'n-nebiyyi mine'l-ahvâl, ve'l-emvâl ve'l-metâ'**, thk. Muhammed Abdulhumeyd en-Nümeysî, 15 c., 1. bsk., Beyrut, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1999.
- Mansurfûrî, Muhammed Süleyman el-Mansurfûrî, **Rahmeten li'l-âlemin**, 1 c., 1. b., Riyad, Dâru's-Selâm, t.y.
- Mervezî, Ebû Abdullah Nuaym b. Hammad b. Muaviye b. Haris el-Huzâî, **Kitabu'l-fiten**, thk. Semîr Emin ez-Züheyri, 2 c., 1. Bsk., Kahire, Mektebetü't-Tevhîd, 1412.
- Mizzî, Yusuf b. Abdurrahman Ebû'l-haccac Cemalüddin, **Tehzîbu'l-Kemâ fi esmai'r-ricâl**, thk. Beşşar Avvad Maruf, 35 c., 1. b., Beyrut-Müessesetü'r-Risale-1980.
-, **Tuhfetü'l-eşrâf b ima'rifeti'l-etrâf**, thk. Abdussamet Şerefüddin, 13 c. 2. Bsk., y.y.y., el-Mektebü'l-İslamî, 1983.

- Moğultay, Ebû Abdullah Alaüddin Moğultay b. Kılıç el-Bekcerî el-Mısırî, **İkmâlu Tehzibi'l-Kemâl fi esmai'r-ricâl**, thk. Ebû Abdurrahman Adil b. Muhammed- Ebû Muhammed Üsame b. İbrahim, 12 c., 1. Bsk., Kahire, el-Farûku'l-Hadise li't-tıbaa ve'n-neşr, 2001.
- Mübarekfûrî, Safiyyurrahman, **er-Rahîki'l-mahtûm**, 1 c., 1. b., Dimaşk, Dâru'l-Asmaî, 1427.
- Münâvî, Zeynüddin Muhammed Abdurraûf b. Tâcu'l-arifin b. Ali el-Münâvî, **et-Teysîr bi şerhi'l-Câmiî's-sagîr**, 2 c., 3. Bsk., Riyad, Mektebetü'l-İmami'ş-Şafî, 1988.
- Müslim, Müslim b. Haccac Ebû'l-hasen el-Kuşeyrî en-Neysabûrî, **el-Müsnedü's-sahihi'l-muhtasar bi nakli'l-adl ani'l-adl ilâ Rasûlillah sallallahu aleyhi ve sellem**, thk. Muhammed Fuad Abdulbakî, 5 c., 1. Bsk., Beyrut, Dâru İhyâi't-Türasi'l-Arabî, 1991, "Hayız", 355;
- Nedvî, Ali Ebû'l-Hasen b. Abdulhayy en-Nedvî, **es-Sîretü'n-nebeviyye**, 1 c., 2. Bsk., C, Dâru İbn Kesir, 1425.
- Nesâî, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şuayb b. Ali el-Horosanî en-Nesâî, **el-Müctebamine's-Sünen**, thk. Abdulfettah Ebû Gudde, 9 c., 2. Bsk., Halep, Mektebü'l-Matbâati'l-İslâmiyye, 1986.
-, **es-Sünenü'l-kübrâ**, thk. Hasen Abdulmünî'm Çelebi, 12 c., 1. Bsk., Beyrut, Müessesetü'r-Risale, 2001.
- Nevevî, Ebû Zekerıyya Muhyiddin Yahya b. Şeref en-nevevî, **İrşadu tullâbi'l-hakâik ilâ marifeti süneni hayri'l-halâik**, thk. Abdulbarî Fethullah es-Selefî, 2 c., 1. Bsk., Medine, Mektebetü'l-İman, 1987.
-, **el-Minhac şerhu Sahihi Müslim b. Haccac**, 9 c., 2. Bsk., Beyrut, Dâru İhyai't-Türasi'l-Arabî, 1392.
-, **Tehzibü'l-esmai ve'l-lugât**, 4 c., Beyrut, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, t.y.
- Önkâl, Ahmet, "Bi'rîmaûne", **DİA**, İstanbul, 1992, VI, 195-196.

- Özaydın, Abdülkerim, "İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ", **DİA**, İstanbul, 1999, XX, 132-134.
- Salihî, Muhammed b. Yusuf es-Salihî eş-Şamî, **Sübû'l-hüdâ ve'r-reşâd fî sireti hayri'l-i'bâd**, thk. Adil Ahmed Abdulmevcud-Ali Muhammed Muavvîd, 12 c., 1. b., Beyrut-Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1993.
- San'ânî, Ebûbekir Abdurrezzak b. Hemmam b. Nafî es-San'ânî, **el-Musannef**, thk. Habibu'r-rahman el-Azamî, 11 c., 2. Bsk., Hindistan, el-Meclisü'l-İlmî, 1403.
-, **et-Tenvîr şerhu'l-Câmiî's-sagîr**, thk. Muhammed İshak Muhammed İbrahim, 11 c., 1. Bsk., Riyad, Mektebetü Dâru's-Selâm, 2011.
- Sâyis, Muhammed Ali es-Sâyis, **Tarihu'l-fikhi'l-İslâmî**, 1. Bsk, Beyrut, Dâru'l-Fikr, 1999.
- Serrac, Ebû'l Abbas Muhammed b. İshak b. İbrahim el-Horasanî es-Serrac, **el-Müsned**, thk. İrşadu'l-hak el-Eserî, Pakistan, İdaratu'l-Ulûmi'l-Eseriyye, 2002.
- Sıbtu İbni'l-Cevzî, Şemsüddin Ebûl Muzaffer Yusuf b. Kızıoğlu b. Abdullah Sıbtu İbni'l-Cevzî, **Mir'âtü'z-zemân fi tevârîhi'l-a'yan**, thk. Muhammed Berekât vd., 23 c., 1. b., Dimaşk, Dâru'r-Risaleti'l-Âlemiyye-2013.
- Sifil, Ebûbekir, "Ubeyde b. Hâris", **DİA**, İstanbul, 2012, XXXXII, 17.
- Sindî, Muhammed b. Abdulhadî et-Tutevî Ebû'l-Hasen Nureddin es-Sindî, **Haşiyetü's-Sindî alâ süneni'n-Nesâî**, 8 c., 2. Bsk, Haleb, Mektebü'l-Matbûati'l-İslâmiyye, 1986.
- Sönmez, Zekiye Sönmez, **"İslâm'ın Ortaya Çıktığı Dönemde Arap Yarımadası'nda Hıristiyanlık"**, Doktora, Danışman Mehmet Katar, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Ve Din Bilimleri (Dinler Tarihi) Anabilim Dalı, Ankara, 2010.
- Süheylî, Ebû'l-Kasım Abdurahman b. Abdullah b. Ahmed, **er-Ravdu'l-ünf fî şerhi's-sîreti'n-nebeviyye li İbn Hişam**, thk. Ömr Abdusselâm es-Selâmî, 7 c., 1. b., Beyrut, Dâru İhyâi't-Türasi'l-Arabî, 2000.

- Şahin, Haşim, "Menâkıbnâme", **DİA**, Ankara, 2004, XXIX, 112-114.
- Taberanî, Süleyman b. Ahmed b. Eyyub Ebû'l-Kasım et-Taberanî, **el-Mu'cemü'l-
evsat**, thk. Tarık b. İvadullah b. Muhammed-Abdulmuhsin b. İbrahim el-Hüseynî, 10 c., Kahire, Dâru'l-Harameyn, 1415 H.
-, **el-Mu'cemü'l-kebîr**, thk. Hamdi b. Abdulmecit es-Selefî, 25 c., 2. Bsk., Riyad, Dâru's-sumay'î, 1994.
-, **Müsnedü's-şamiyyîn**, thk. Hamdi b. Abdulhamid es-Selefî, 4 c., 1. Bsk., Beyrut, Müessesetü'r-Risale, 1984.
- Taberî, Ebû Cafer Muhammed b. Cerir et-Taberî, **Tarihu't-taberî (Tarihu'r-rusüli ve'l-mülûk)**, 11 c., 2.b., Beyrut, Dâru't-Turas, 1387.
- Tahavî, Ebû Cafer Ahmed b. Muhammed b. Selâme b. Abdulmelik el- Ezdî et-Tahavî, **Şerhu meâni'l-âsâr**, thk. Muhammed Zührî en-Neccar-Muhammed Seyyid Caddu'l-hak, 5 c., 1. Bsk., y.y.y., Âlemü'l-Kütüb, 1994.
-, **Şerhu müşkili'l-âsâr**, thk. Şuayb el-Arnaût, 16 c., 1. Bsk., y.y.y., Müessesetü'r-Risale, 1994.
- Tayâlisî, Ebû Davud Süleyman b. Davud el-Carud et-Tayâlisî, **el-Müsned**, thk. Muhammed bi Abdulmuhsin et-Türkî, 4 c. 1. Bsk., Mısır, Dâru Hicr, 1999.
- Tilimsâni, Muhammed b. Ebî Bekr b. Abdillâh et-Tilimsâni el-Bürri, **el-Cevhere fi nesebi'n-nebiyyi ve ashabihi'l-aşera**, thk. Muhammed Altuncî, 2 c., 1. b., Riyad, Dâru'r-Rufaî, 1983.
- Tirmizî, Muhammed b. İsa b. Sevra b. Mûsâ et-Tirmizî, **es-Sünen**, thk. Ahmed Muhammed Şakir-Muhammed Fuad Abdalbaki-İbrahim Atve İvad, 5 c., 2. Bsk., Mısır, Şirketü Mektebeti ve Matbaati Mustafa el-Babî el-Halebî, 1975.
- Uğur, Müctebâ, **Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü**, 1. Bsk., Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı, 1992.

- Üzüm, İlyas, "Kaderiyye", **DİA**, İstanbul, 2001, XXV, 304-306.
- Vâkıdî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer b. Vakid el-Vakidî, **Fütûhu'ş-Şam**, 2 c.,
1. Bsk., Beyrut, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1997.
-, **el-Megâzî**, thk. Marsden Jones, 3 c., 3. Bsk., Beyrut, Dâru'l-a'lemi-1989.
- Yavuz, Yusuf Şevki, "Kesb", **DİA**, Ankara, 2002, XXV, 304-306.
- Zehebî, Şemsüddin Ebû Abdullah Muhammed b. Osman b. Kaymaz ez-Zehebî,
**Dîvanu'z-zuafâ ve'l-metrûkîn ve halkın mine'l-mechûlîn ve
sikâtin fihim lîn**, thk. Hammad b. Muhammed el-Ensârî, 1 c., 2.
Bsk., Mekke, Mektebetü'n-Nehdati'l-Hadîsiyye, 1967.
-, **el-Kâşif fi ma'rifeti men lehu rivaye fi'l-kütübi's-sitte**, thk. Muhammed
Avvame-Ahmed Muhammed Nemr el-Hatib, 2 c., 1. b., Cidde-
Dâru'l-Kible, 1992.
-, **Mîzanu'l-i'tidal fi nakdi'r-ricâl**, thk. Ali Muhammed el-Bicâvî, 4 c., 1. Bsk.,
Beyrut, Dâru'l-Ma'rife, 1963.
-, **Siyeru â'lami'n-nübelâ**, thk. Şuayb el-Arnaût vd, 25 c., 3. b., y.y.y.,
Müessesetü'r-Risale, 1985.
-, **Tarihu'l-İslâm ve vefeyâti'l-meşâhîr ve'l-âlâm**, thk. Beşşar Avvad Maruf,
15 c., 1. Bsk., y.y.y., Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 2003.
-, **Tezhîbu Tehzîbi'l-kemâl fi esmâi'r-ricâl**, thk. Ganim Abbas Ganim-Mecdî
es-Seyyid Emin, 11 c., 1. Bsk., y.y.y., Faruk el-Hadîse, 2004.